گوڵستان

شێخ موسڵحەدین سەعدی شیرازی

گوڵستان

وەرگێڕانی:

زەکی ئەحمەد هەناری

پێداچوونەوەی:

غەریب پشدەری

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس

هەولێر – هەرێمی کوردستانی عێراق

هەموو مافێک هاتووەتە پاراستن ©
دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس
شەقامی گوڵان – هەولێر
هەرێمی کوردستانی عێراق
هەگبەی ئەلیکترۆنی aras@araspress.com
وارگەی ئینتەرنێت www.araspublishers.com
تەلەفۆن: 35 49 224 66 (0) 00964
دەزگای ئاراس لە ۲۸ تشرین (۲) ۱۹۹۸ هاتووەتە دامەزران

شێخ موسڵحەدین سەعدی شیرازی
گوڵستان
وەرگێڕانی: زەکی ئەحمەد هەناری
پێداچوونەوەی: غەریب پشدەری
کتێبی ئاراس ژمارە: ١٢٤٨
چاپی یەکەم ٢٠١٢
تیرێژ: ٦٠٠ دانە
چاپخانەی ئاراس – هەولێر
ژمارەی سپاردن لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ١٨٧– ٢٠١٢
نەخشاندنی ناوەوە: زیاد تاریق
رازاندنەوەی بەرگ: ئاراس ئەکرەم
هەڵەگری: شێرزاد فەقێ ئیسماعیل، تریسکە ئەحمەد

ژپنک:
ژمارەی پێوانەییی ناودەوڵەتیی کتێب
ISBN: 978-9966-487-15-7

ناساندن

سەعدی دانەری پەڕتووک[1]

سەعدی ناوی "موشەرەف کوڕی شێخ موسڵحەدین"ە؛ لە شاری شیراز پایەتەختی هەرێمی (فارس)ی ئەوکاتە، لە ساڵی (٥٨٩)ی کۆچیدا هاتووەتە دنیاوە؛ بۆیە هەر بە "شیرازی" بانگ کراوە.

هۆزی باوکی وەکو هۆزی دایکی لە بنەماڵەیەکی ئاینی و زانستی بووە. ناوبراویش هەر لەسەر ڕێچکەی هۆزەکەی خۆی ڕۆیشتووە و زانستە سەرەتاییەکانی لە باوکی و ئەوانەی وەک باوکیەوە فێر بووە.

سەعدی، یادی ئەو تاڵی و سوێری و هەناسەساردییانەی هەتیوی، کە هەر لە منداڵییەوە چێشتبووی هەرگیز لێی جیا نەدەبووەوە.

"موسڵحەدین"ی باوکی کە لەلای (ئەتا بەگ سەعدی کوڕی زەنگی سلغری) فەرمانڕەوای فارسدا کاروباری بۆ هەڵدەسووڕاند، مرد.

پاش مردنی "موسڵحەدین" فەرمانڕەوا باڵی باوکایەتیی بەسەر (سەعدی)دا گرت و لەسەر ئەرکی خۆی بۆ پەرەپێدان و دواییهێنانی خوێندنی، سەعدی ناردە سوختەخانەی "نیزامییە" لە بەغدایە.

دوای تەواوکردنی خوێندن، "سەعدی" گەڕایەوە "شیراز"ێ؛ پاشان هێندەی پێ

---

١. ئەو سەرچاوانەی کە ئەم ناساندنەی لێ وەرگیراوە، ئەمانەن:

أ- کۆواری (تراث الانسانية)- المجلد الثاني - ١٠- سنة ١٩٦٤. ب - المنجد.

ج - فەرهەنگی نەو، دانەر: حسن عميد.

d. The Gulistan _ OR _Rose GARDEN of SA' DI _ TRASLATED BY EDWARD REHATSEK

هـ- الروضة او "گلستان سعدي الشيرازي": ترجمه د. محمد موسى هنداوي الى العربية.

و- ئینسیکلۆپیدی ئینگلیزی. ز- دائرة المعارف الاسلامية.

نەچوو بۆ گەشت و گەڕانێ (شیراز)ی بەجێ هێشتەوە.

لە ساڵی (٦٢٣)ی کۆچیدا لەبەر ئاڵۆزی و پەشێویی خۆی و تێکچوونی هەرێمی فارس و مردنی فەرمانڕەوای چاودێری "سەعدی کوڕی زەنگی" شیرازی بەجێ هێشت و هاتە دەرێ. - پێ دەچێ دایکیشی هەر پێش ئەم چوونە دەرەوەی مردبێ.- بۆ ماوەی ٣٠ساڵ دەستی بە گەشت و گەڕانێ کرد.

لەو ماوەیەدا عێراق و حیجاز و شام و یەمەن و ئاسیای بچووک و ئەفەریقیای باکوری بەلای ڕۆژئاوادا و کیشوەرانی تری وەک هیند، ئێران، خوراسان و تورکستان و پشتی جەیحوون بەلای ڕۆژئاواوەی سەر لێ دا؛ ژنی لە یەمەن و شامدا هێناوە، منداڵێکی لە یەمەندا بووە و مردووە، نەزانراوە هیچ منداڵی تری هەبووبێ، شار و وڵاتانێکی ئیسلامی نەماوە نەیدیبێ.

لەم گەشتەیدا "سەعدی" بەرگی دەروێشی و گەڕیدەیی پۆشیوە.

بە ئامۆژگار (واعظ) و شاعیر ناسرابوو، بەهۆی بڵاوبوونەوەی هۆنراوەکانی لە جیهانی ئیسلامدا - بەتایبەتی ڕۆژهەڵات - بە ناوی (سەعدی) کە نازناوی - خامە PEN- NAME بوو، ناودار و ناسراو بوو. ئەم نازناوەشی سەبارەت بە چاکە و ئەمەکداریی خۆی بۆ فەرمانڕەوا "سەعدی کوڕی زەنگی" تا ببێتە یادگارێک بۆی، لە خۆی ناوە.

لە ساڵی (٦٥٤)ی کۆچیدا گەڕایەوە شیراز، کە کەوتە ناو ساڵانەوە هەر لە شیرازدا مایەوە و کەوتە سەر پەیڕەویی سۆفیگەریەتی "طریقة التصوف". هەروا نزیکەی ٣٠ ساڵانی تەمەنی پڕ بەها و بەنرخی خۆی بە ئاین و ئامۆژگاریکردن و شیعر دانانەوە بەسەربرد. لەم ماوەیەدا جارجارە نەبێ کە بۆ حەج چووەتە مەککە دەنا لە شیراز نەهاتووەتەوە دەرێ.

سەرەڕای ئەمەش ١٢ ساڵانی تەمەنی و ژیانیشی لە نان و ئاودانی بە ڕێبوارانداا تێ پەڕاندووە و یەک لە مریدەکانی "شێخ عەبدولقادری گەیلانی"ش، بووە.

ئەم مرۆیە خواییە بەرزە بەهێزە، ئەم شاعیرە گیان سۆزە بەڕێزە ئەم ئامۆژگاریکارە زانایە دڵسۆزە، پاش ئەم هەموو تاڵی و سەنگەساری و ڕەنج و ئازار و دیلی و هەناسەساردییە کە بۆ بەرژەوەندی و باشە و چاکەی گشتیی

ئادەمیزاد ژیانی خۆی تەرخان کردبوو، لە ساڵی (٦٩١)ی کۆچیدا بە دڵێکی پڕ ئارام و ئاسوودە و هێمنەوە گیانی پاکی بۆ بارەگای بەرزی یەزدان – بۆ بەهەشتی بەرین، پەروازی فەرموو، لە تەمەنی "١٠٢" ساڵیدا لە شیراز کەوتە شیرین خەوی هەمیشەییەوە.

لەناو باغەکەی خۆیدا کە خۆی دای مەزراندبوو، بە خاک سپێردرا – خوای هەرە بەرز و مەزن بیخاتە ژێر باڵی دڵسۆزی و بەزەیی خۆیەوە، ئینشاڵڵا!

ئێستاکێ سەعدی لە شیراز، ئارامگایەکی پڕ درەخت و ئاوداری هەیە و هەر کەسێک کە بچێتە شیراز سەرێک لە ئارامگایەکەی ئەدا و سەری گەورایەتی و ڕێزی بۆ نزم دەکات و دادەنەوێنێ.

بە تێکڕایی: سەعدیی لەخۆبووردەی خۆنەویست ژیانی دوور و درێژی بەم جۆرە دابەش کراوە:

أ– "٣٠" ساڵ لە خوێندن.

ب– "٣٠" ساڵ لە گەشت و گەڕان.

ج– "٣٠" ساڵ لە پەیڕەویی تەریقەی سۆفیگەریەتی.

د– "١٢" ساڵیشی لە نان و ئاو پێدانی ڕێبوارانداا تێ پەڕاند.

لە شاکارەکانی سەعدی، پەڕتووکی "گوڵستان" و "بۆستان" و گەلێک پەڕتووکی تریەتی، کە هەمووی لەژێر ناوی "کوللیات" وەک دیوانێک کۆ کراونەتەوە؛ ئەم پەڕتووکانەش باشترین و نایابترین شوێنەواری وێژەیی فارسییەتی کە بەجێی هێشتووە. بەتایبەتی پەڕتووکی "گوڵستان" و "بۆستان"ی.

گوڵستان لە ساڵی (٦٥٦) کۆچییەوە تا ساڵی (١٣٦٥) کۆچی کە ئەکاتە (٧٠٩) ساڵ، لە هەموو کیشوەری ئیسلامدا ئەخوێندرا.

ئەوەی هۆنراوەکانی "گوڵستان" و "بۆستان"ی لەبەر بوایە و لە جێی خۆیدا، لە گفتوگۆیاندا، بیخوێندبایەوە بە تێگەیشتوو و خوێندەوار و ئایندار، ئەژمێردرا.

پەڕتووکی گوڵستان و بۆستان بۆ سەر گەلێک زمانی زیندوو وەرگێڕدراوە. خاوەند مێژووی ژیان، هەروەکو (دەوڵەت شا) ئەڵێ؛ لە هەرە شاعیرە ناودارەکانی

فارسه و؛ یەک لە سێ پێغەمبەرەکانە.

"سەعدی" لە هەڵبەست. فیردەوسی[1] لە چیرۆک و پێداهەڵگوتن و، ئەنوەری[2] لە چامە.

وەرگێڕ
کۆ: ١٩٦٦/١٢/٧

---

٠١ فیردەوسی = ناوی "ئەبول قاسم"ە، گەورەترین هۆنەرەوانی ئێرانە لە پێداهەڵگوتندا و، چیرۆکە زۆر ناودارەکەی، پەڕتووکی "شانامە"ی کە (٦٠,٠٠٠) شێست هەزار خانەیە (بەیت) بە ٣٥ ساڵ دایناوە لە ساڵی ٤١٦ی کۆچیدا مردووە، لە (طوس) کە شاری خۆیەتی نێژراوە.

٠٢ ئەنوەری یا ئیبوردی – ناوی "ئەوحەدەدین عەلی کوڕی ئیسحاق"ە یەک لە هۆنەرەوانە گەورەکانی ئێرانە؛ لە سەردەمی سوڵتان "سنجەر"دا چامەکانی زۆر ناودار بوون، لە ساڵی ٥٧٥ی کۆچیدا مردووە.

وەرگێڕ

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

" دیباجە"

درووود بۆ خوای بەهێز و گەورەیە؛ کە بەندایەتی هۆی نزیکبوونەوەیە و لە سوپاسیا ئاسایش و خۆشییە، هەر هەناسێکی هەڵی ئەکێشی درێژکەرەوەی ژینە، کە ئەشیدەیتەوە حەسانەوەی گیان و گەشەی خۆتە. لەبەرئەوەی هەر هەناسەیەکیش دوو خۆشیی تێدایە بۆ هەر خۆشییەکی سوپاسێک پێویستە.

خانە

لەدەست و دەمی هی کێ، کام کەسێ

دێت.. بێنێتە جێ ڕەوای سوپاسێ

فەرمایشی خوای گەورە: "اعملوا آل داود شكراً وقليل من عبادي الشكور"

واتە: "بنەماڵەی داود سوپاس بکەن، لە بەندەکانی من سوپاسگوزار زۆر کەمن."

پارچە

بەندە وا چاکە لە کۆتایی خۆی

پۆزش بۆ دەرگای خوداوەند بێنێ

دەنا بۆ ئەوەی شایستەی خوا بێ

هیچ کەس ناتوانێ بەجێی بهێنێ

بارانی ڕەحمەتی بێ ئەژمار هەموو کەسێکی گرتووەتەوە، خوانی هەموو چەشنە نیعمەتەکانی بێ درێغ لە هەموو جێیەکدا ڕاخراوە، پەردەی ناموسی بەندانی بە تاوانی لە سنوور بەدەری نەدڕیوە و بژێوی مووچە خۆرانی بەسووچ و گوناهی ناشایستە نەبڕیوە.

پارچە

ئەی بەخشندە تۆ، لە گەنجی پەنهان
گاور[1] و تەرسا[2] رزقیان پێ ئەدەی
دۆستەکانی خۆت چۆن ئەکەی بێ بەش
کە تۆ دوژمنان وا چاو لێ ئەکەی

بە فەراشی بای وەشتی گوت: "ڕایەخی زومەڕڕەدین ڕایەخی و بە دایانی هەوری بەهاریشی فەرموو: "کیژانی گیاو گوڵ لە بێشکەی زەویدا، پەروەردەبکا". درەختان بەرگی نەورۆزی و کەوای ئاوریشمیان پۆشیوە و منداڵانی لق بەهاتنی وەرز و کژی بەهار کڵاوی غونچەیان، لەسەرناوە. شیرەی ترێ بەتواناییە خۆی لە هەنگوینی تێپەڕاندووە و ناوکی خورماش بەگوێرەی پیرۆزییە گەورەبوونێی، بوویتە دارخورمایەکی بڵند.

پارچە

هەور و با، مانگ، رۆژ.. ئاسمان لەکارن
هەتاکو نانێ پەیدا بکەیت و بەغەفڵەت نەیخۆی
گشتی سەرگەشتە و ملکەچ فەرمانن...
ڕەوای هەق نییە، ملکەچ نەبی بۆی

وا ئەگێڕنەوە لە سەروەری هەبوان و مایەی شانازی ئافەریدەکراوان و خۆشەویستی جیهانیان و دەستە گوڵی بژاردەی ئادەمیان و چەرخ و فەلەکی دوا سووڕی کات و زەمانان، ئەحمەدی هەڵبژاردە "محەممەد موستەفا" دروودی خوای لێبێ.

١. گاور... مەبەست، زەردەشتییە.
٢. تەرسا... مەبەست، مەسیحییە.

خانه

تکاکار، ملکەچ، سپاردەی بەبەخش
توند و تۆڵ، ڕووخۆش، قەشەنگ و خۆش بەش

هۆنراو[3]

بەرزی و بەڕێزی، گـــەیشــــتنە پایە
بەجـوانیـیـەکـەی خـۆی، تاری[4] لادایە
گشت خوو ڕەوشتی هەمووی، هەرباشن
بۆ خـــــۆ و بۆ نـەوەی، بکـەن تکـایە

هەر کاتێ یەکێک لەبەندە گوناهکارەکانی پەشێوی رۆژگار، دەستی پاڕانەوە و پەشیمانی بە ئومێدی وەڵامدانەوەی بەرەو قاپی یەزدانی گەورە بەرز بکاتەوە و ئەویش ڕووی نەداتێ و وەڵامی نەداتەوە، دووبارە هانای بۆ بەرێتەوەو هاواری لێ بکاتەوە و هەمدیس ڕووی تێ نەکاتەوە ئەوجا بە ناورانەوە و پاڕانەوە و لاڵانەوەوە هاواری تێبەستێ، یەزدانی پاک و بەرز، ئەفەرمووێ: فریشتەکانم! لە بەندەکەم شەرمەزار بوومەوە، تە نیا من نەبێ کەسی تری نییە، ئەوا لێی خۆش بووم، واتە وەرامی داواکەیم دایەوە، تکایەکەیم گەیاندە جێ... کە لە تکای زۆر و ناورانەوەی بەندان شەرم دەمگرێ و تەریق دەبمەوە.

خانه

بنوارە بەخشش و نەرمی کردگار
گوناە بەندە دەیکات و ئەو شەرمەزار

گۆشە نشینانی کابەی جەلالی ددانیان بە تەواو نەپەرستنی خوادا ناوە و گوتوویانە "ماعبدناک حق عبادتک" ستایش گۆیانی زێوەری جوانی بە واقی وڕەوە

---

٣. ئەم هۆنراوە عەرەبی بوو، بۆیە خستمانە ناو دوو کەوانە لەمە بەدوا، هەرچی لە ناو دوو کەوانەدا بوو، عەرەبی بووە.

٤. تاریکی

ئەڵێن "ما عرفناک حق معرفتک" واتە.. نەمانناسیوی وەک شایستەی ناسینیت.

پارچە

گەر کەسێک باسی ئەو لەمن پرسێ
بۆ ناساندنی، سەرسام چ بکا دیار
عاشقان کوشتەی مەعشووقانیانن
نە دەنگ لە کوشتە، دێت و نە هاوار

خواپەرستێکی خاوەن دڵ سەری بەیەخەی خۆیدا بەردابووەوە و کەوتبووە دنیای خۆیەوە و لە دەریای گەڕان و دۆزینەوەی راستییەکاندا نقوم بووبوو، کە بێدار بووەوە یەکێک لە ئاواڵەکانی هەروا بەگاڵتەوە پێی گوت: "لەم باغ و بێستانەی کە تێیدا بووی چ دیارییەکی گەورەت بۆ هێناوینەوە؟" وەرامی دایەوە: "وام لە دڵدا بوو کە گەیشتمە داری گوڵ، دامەنی لێ پڕکەم و بەدیاری بۆ هاودەمانی بێنمەوە، بەڵام هەرکە گەیشتمە دارگوڵ، بۆنی گوڵ وای مەست کردم کە دامەنم لە دەست بەربوو."

خانە

گوتم با گوڵێک بڕنم لە باغی
هەرکە گوڵم دیت، مەست بووم لە بۆنی

پارچە

مەلی سپێدە! عیشق لە پەروانە فێربە
کە سووتا و گیانی دا و دەنگی لێ نەهات
ئەوانەی لە ڕێی عیشقا جانبازن..
لە بێ خەبەران، کەشکەک سەڵاوات

پارچە

ئەی بەرزتر لە خەیاڵ و ئەندازە و گومان و وەهم
هەرچی دەربارەت گوترابێ لامە
مەجلیس تەواو بوو و تەمەن دوایی هات
ئەقڵی هەمووماں لەبارەی تۆوە پووچ و کاڵفامە

لە چاکەی پادشای ئیسلامدا – خوا وڵاتی بەرقەرارکا یاد و بیرەوەرییە، جوانەکانی سەعدی کە کەوتوونەتە سەرزاری خەڵکی، ناوبانگی وتارەکانی کە بە پانتاییی زەویدا بڵاو بووەتەوە و ڕۆیشتووە وشە دڵکێشەکانی کە وەردەگرن وەک قامیشی شەکر شیرینییەکەی دەخۆن و پارچە نووسراوەکانی وەکو پارچە زێڕ هەڵدەگرن لە گەورەیی و ڕەوانبێژیی خۆیەوە نییە، بەڵکو خاوەنی جیهان و قوتبی زەمان و جێنشینی سولەیمان و یاریدەری باوەڕداران، شاهەنشای مەزن "ئەتابەگی گەورە"سالاری هەردوو جیهان "ئەبوبەکر کوڕی سەعدی زەنگی" سێبەری خوا لەسەر زەوی خوای لێ ڕازی بێ بە چاوی خۆشەویستییەوە ئاوڕی لێ داوەتەوە و سەیری کردووە و پەسندی فەرمووە و خۆشی ویستووە، هەموو کەسێکی ڕەش و ڕووتیش دڵیان بۆ خۆشەویستیی ئەم ڕۆیشتووە کە "الناس علی دین ملوکهم" واتە، خەڵکی لەسەر ئاینی پاشایەکانی خۆیانن.

چوارینە

لەو کاتەوە کە چاوت، لە منی قەڵەندەرە
کەرخم لە ناوبانگی هەتاوا، زۆرتر بەدەرە
گەرچی هەموو چەشنە عەیبێکم، لە دەورەو لەبەرە
هەر عەیبێکی کە شا پەسندی بکا، هونەرە

پارچە

قوڕێکی بۆن خۆش، ڕۆژێک لە گەرماو
لەلای دڵدارێک، گەیشتە دەستم

لێم پرسی کە تۆ، مسکی.. عەبیری؟؟
کەوا لە بۆنی بۆنخۆشیت، مەستم
وەرامی داوە قوورەی هیچ، بۆم
کاتێک لەگەڵ گوڵ، دانیشتم، خستم
کەماڵی هاودەم، کاری تێ کردم
دەنا هەر ئەو قوڕەم، بێ کەڵک و پەستم[1]

خوایا!! موسڵمانان بەژیانی درێژی بەرخوردار کەی و تەمەن و پاداشی چاکە و بەخشینیشی دوو چەندان کەیت و پلەی مووچە خۆران و دۆستانی بەرز ڕاگری و دوژمنانیشی بفەوتێنی بۆ خاتری ئایەتی قورئانی خوایا!! وڵات و مەملەکەتی لە مەترسییان دوورخەیتەوەو بە دووری کەیت و منداڵەکانی بپارێزی.

هۆنراوە

جیهان بەوەوە خۆشە، هەر خۆش بێ
خوا پاڵپشتی بێ و ئاڵای پیرۆزی
براڵە کە دەڕوێ، ئەوە.. ڕەگەکەی
لە چاکەی تۆمە، داری ناو کۆزی

یەزدانی بەرز و پاک و بێباک، ئەم وڵاتی شیرازە بە ڕووەتی فەرمانداری دادپەروەرەوە و بە هیمەتی زانایانی کارایەوە تا ڕۆژی قیامەتێ بێ ترس و لە خۆشیدا بپارێزی.

پارچە

نازانی کە من لە وڵاتی غوربەت
بۆچ ژینی دنیام، خستە درەنگی؟
لە تەنگەی تورکا[2]، چوومە دەر کە دیم
جیهان ئاڵۆزبوو، هەروەک مووی زەنگی

١. پەستم: کەمترم.
٢. تەنگەی تورکان: دەربەندی تورکان

هـەمـــــــوو ئـادەمـی زاد بـوون و بـەڵام
وەک گورگی خوێنخۆر، بەتیژی چەنگی
کـــە گـــەڕامـــەوە، وڵات هـێـــمنـە، دیم
پڵنگان بەریان داوە، خـــووی پڵـــەنگی
لە ژوور کـــەسـێکن، فـریشـتـــە دیمەن
لـەدەر لەشکرن، شـــێــرانـی جـــەنگی
بەم جـــۆرە دەوری، پێـشین بـوو کـە دیم
جیـهان پڕ ئاشـووب، پەشێو بوو، تەنگی
وابـوو ســـەردەمـی، پـاشـــای دادپـەروەر
"ئەتـابەگ بەکـر کـوڕ ســەعـدی زەنگی"

پارچە

هـەرێـمی پارس لـە غـــــەم و ئـازار، نیـــــیــــە باکی
تا لـە ژێر چاوەدێری تۆ دابـێ، ئەی ســـایەی خـــودا!!
ئیـــمـــڕۆ لـە هـەمـــوو ڕوویـی زەویدا، کـەس نـیـیـە بێ
چەشنی ئاستانەیی دەرگەت، کە خەڵک لێی بێ ڕەزا
پاسـی دڵی بیـــمـــاران لەســـەر تۆیـە و ســـوپاســـیش
لەسـەر ئێمە و لای خودای جیـهان – ئافەرین سزا
خـــودایا!! خـــاکی پـارس، لە ئـاشـــووب بـپـــارێزی
هـەتاکـــو خـــاک خـــاکـــە و ئـاویش هەر ئاو، مـــا

هۆی دانانی پەڕتووکەکە

شەوێک، بۆ ڕۆژانی رابوردووی خۆمم بیر دەکردەوە و غەمم لە تەمەنی بەفیڕۆچووی خۆم ئەخوارد، بەردی بناغەی خانیچکۆلەی دڵمم بە ئەڵماسی فرمێسکی چاو کون ئەکرد، ئەو هەڵبەستانەی مناسبی حاڵی خۆمم ئەوتن:

دوو تاکی

هەردەم لە تەمەن، پشووێکمان ئەڕوا
وەک ورد ئەبمەوە، هێندەمان نەما

ئەی ئەوەی پەنجات ڕۆیی و هەر نووستی
گەر بەو پێنج رۆژە، پێ ڕاگەی؛ هەستی!!

شەرمەزار ئەمە، کە ڕۆیی بێ کار
کە تەپڵی ڕۆین لێدرا، نەیبێ بار

خەوی شیرینی، سبەینەی ڕۆین
بە ڕێ ڕاناگا، پیادەی خەوشیرین

هەرکەس هات خانووی، نوێی کرد بنیات
ڕۆیشت، یەکێ تر بۆ ناو خانوو هات

هەروا ئەم خانووەی، بەسەر نەبرد کەس
ئەوەی مایەوە، بۆ خۆشی و هەوەس

مەبە بە دۆستی یاری بێ بڕیار
قەت بە دۆست ناشێ، بەدی ستەمکار

مایەی ژینی پیاو، ڕەنگە بە ڕاستی
تا لە سەر خۆیە، بە تەندروستی

گـــەر ببـــەســـتـــرێ، کـــە نەکـــرێتـــەوە
دڵ لـە ژین بەردە، بـەخـــۆشـــیـــتـــەوە

یـان بکرێتـــەوە، هـیـچ شت نـەبیـــەســـتـی
بڵـێ لـە ژینـی، بـا بشـــــوا دەســـــتـی

چوار خووی دژ بـەیەک، سەرکێش نـاهەموار
چەنـد ڕۆژ بە خـــۆشی، ئـەژین لـە یەکـــبـــار

گـــەر ســـەر بکەوێ، یـەکـــێک لەم چوارە[1]
گـــــیـــــان دەرئـەچێ، لـە لـەش نـاچارە

بێگومـــــان یەکـــــێک، دانـابێ پڕ ژیر
نـە دڵ ئەخـــاتە ســـەر دنیـــا، نە بیـــر

چاک و خـــراپ ئـەبێ، هـەر بمرێ کـــاکـــە
خـەنـی لەو کـەســەی، بردی گـۆی چاکـە

چاکـەی خـۆت پێش خۆت، بـۆ گـۆڕ بنێـرە
دوای خـۆت کـەس چاکـەت، ناهێنتـە ئێـرە

تـەمـــــەن وەک بـەفــــرە، هـەتاوی هـاوین
دەیتـــوێنێـــتـــەوە و کـــۆتایی دێ ژین

دەســــتکورتی نەدار، کـــە ئـەچیـــە بـازاڕ!
ترسـم لەوەیە، پڕنـەکـــەی دەســـــمـــــار[2]

ئەوەی دەســتـچـێنی، خـۆی نەخـوا کـامـرۆ
کـــاتی دروێنە، مـــەگـــەر گـــوڵ کـــا، کـــۆ

١. ئەم چوار شتانە: خاک و ئاو و هەوا و ئاگرە.
٢. دەسمار: دەسماڵ – غەریب –.

پەندەکـەی ســەعـدی، ببـیــە و لەبەرکــە
ئەوە ڕێگایە و مـــەرد بە گـــوزەرکـــە

پاش وردبوونەوەم لەم بارەیەوە وام بەباش و بەرژەوەند زانی بەتەنیـــا لە گۆشەیەک دانیشم و لە هاودەم و ئاواڵ و دۆستانم بپسێمەوە و دەفتەر لە وتەی پەرت و بڵاو و بێ جێ پاک کەمەوە و لێرە بە دواوە وتەی لەوچڕ نەڵێم.

خانە

زمان بەستە، لە کونجێکی دانیشم لاڵ و کەڕ
لەو کەسە چاکترە، کە زمانی لەدەست ئەچێتە دەر

تا یەکێک لە هاونشینەکانی نێو کەژاوەو دیوەخانێم، لێم وەڕوورکەوت و وەک جاران کەوتە گەنجەفە و دەمەتەقێ و قسەی خۆش، من وەڵامیم هەرنەدایەوە. سەرم لە سەر ئەژنۆی خواپەرستییە هەڵنەگرت. بە دڵێکی شکاوەوە سەیرێکی کرد و گوتی:

پارچە

کـــاتێ دەتوانی، پڕ بە دەم بدوێی
بدوێ براله بەلوتف و خـــۆشی
سبەینێ ئەجەل، کە پەیکی هەنارد
ناچاری زمان، بستێ دەرکێشی

یەکێ لە ئاواڵەکانم پێی گوت: سەعدی بڕیاری گۆشەگیری و بێدەنگی داوە و دەیەوێ و ئارەزوویەتی، ئەوەندە ماوەی ژیانی ئاوا بە خامۆشی و کزی و بێدەنگی بەسەر بەرێ.

جا تۆش، گەر ئەتەوێ و لە تواناتدایە، ئەو ڕێگایەی ئەو بگرە و پێیدا ڕابرە و پەیڕەوی ئەو بکە.

وەڵامی دایەوەو گوتی: سوێند بەوەی دنیای داناوە و بەقورئانی پیرۆز دەم ناکەمەوە و هەنگاوێک نانێم، چونکە ئازاردانی دڵی دۆستان گێلی و نەزانی و کەودەنییە و کەفارەتی سوێندیش سانایە.

بیروڕای هۆشمەندان پێچەوانەی ڕێی ڕاست و شکانی پەیمانی ئاقڵمەندانە؛ شمشیری عەلی لە کالان و زمان لە زاری سەعدیدا ڕاوەستێ.

پارچە

زمـان لە زاری هۆشـیارا، چییە؟
کلیلی گـەنجی، خـاوەن هونەرە

لەو دیو دەرگاوە، چووزانی کەسێک...
گەوهەر فرۆشە یا شووشەگەرە[1]

پارچە

گەرچی بێدەنگی لە پێش دانایان، مانای ئەدەبە
کاتی پێویستی دەبێ بۆ گوتن، گورج تێکۆشی
عـەقڵ لە دوو شت تووڕەیە، هەر دووش...
بێدەنگی، کاتی گوتن و گوتنیش، کاتی خامۆشی

بەکورتییەکەی نەمتوانی خۆم ڕاگرم و زمان لە دواندنیا بگێڕمەوە و بە پیاوەتیم نەزانی خۆم مات کەم و ڕوو لە گفتوگۆی وەرگێڕم. چونکە یاری هاوبیر و دۆستێکی ڕاست بوو.

خانە

کە ویستت لەگەڵ کەسێ بجەنگی بە توانا و بەهێز
بەناچاری بۆی، وەرە مەیدانێ، یا بکە گوریز

بەناچاری کەوتمەوە دواندنی، بۆ ڕابواردن و گەشت و سەیرانێ چووینەوە دەرێ، بەهار دەرو دەشتی کردبووە بەهەشت، سەرما دەقی شکابوو و کاتی فەرمان و دەوڵەتمەداری گوڵ بوو.

---

١. شووشە فرۆشە.

خانە

کــراســی ســـەوز، لەبـەر درەخـــتـــان
وەک جلی جـەژنە، لەبەر خـۆشـبـەخـتـان

پارچە

سـەری ئۆردیبـەهـەشـت، مـانگی جـەلالی
بـولبـــولی گـــۆیـنـدە، لـە بـەرزی لـکـان
لەسـەر گوڵی سـوور، خـوناوی سـوورتـاف
وەک ئارەق لـە رووی، شـــەرمـنـی جـــوان

وا رێک کـەوت، شـەوێک لە نێو باغ و بێسـتـان، لەگـەڵ یەک لە دۆسـتـان نووسـتین، جـێگەیەکی خـۆش و خـورڕەم، درەخـتـەکـانی دڵکێش و بەرهـەم، وەک بڵـێی بەوردە مینا خاکەکەی دارێژراوە، هێشووە ترێ بەدار مێوێدا شۆڕ بووەتەوە.

پارچە

(باغــێکە ئاوی جـــۆگـــای شـــیـــرینە
شـابـاڵی شـیـعـری، مـەلانـی مـەوزوون)
ئـەو پـڕ لـەلالـەی، رەنـگـاو ڕەنـگـیـنـە
ئەم پڕ لە مـــیـــوەی، بـاشی گــونـاگــون
(با) لـە ژێر ســـایەی، درەخـــتـــەکـــانی
رایخــست ڕایەخی، رازاوەی گــوڵگوون

بەیانـی کـە بیـری گـەڕانەوە لە نـاخـمـدا تاوی سـەند، دیم دامـەنـی پڕ لە گـوڵ و ڕەیحان و سونبول و دەمیران کردووە و ئارەزووی گەڕانەوەی شار دەکا.
پێم گوت: گوڵی گوڵزار هەروەک دەزانی بەقای بۆ نییە و نە پەیمانی گوڵستانیش وەفــای بۆ هەیە.. دانایـان گـوتـوویانە: "هـەرچی زۆر نـەمـێنێـتـەوە شـایانی دڵ پێوەبوونی نییە".
گوتـی: چار چییـە؟. گوتم: "بۆ تـەمـاشـای تەمـاشـاکاران و خـۆشکردنی دڵان و

گەشانەوەی ڕووان، ئەتوانم پەڕتووکەکی "گوڵستان" دانێم کە نە بای پایز دەستی بەلق و پۆپ و گەڵا و گوڵی ڕابگا و نە سووڕانی گەردوون بتوانێ خۆشی بەهاری لێ بکاتە ماتەمی پایز.

دوو تاکی

سەبەتەیەک گوڵ، چ کەڵکت دەگرێ

لە گوڵستانی من، تۆ ببە پەڕێ

گوڵ هەموو مانی پێنج ڕۆژ و شەشە

ئەم گوڵستانە، هەمیشە گەشە

کە ئەمەم گوت.. دامەن و کۆشە گوڵەکەی بەردا و دامەنی گرتم و گوتی:

"پیاو کە گفتی دا بە جێی ئەهێنێ". وا ڕێکەوت لەو ڕۆژانەدا هێندێکم لە باسی خۆشگوزەرانی و شێوازی قسە و گفتوگۆوە نووسیبوو کە ئەگەر باش بەکار بهێنرێت ڕەوانبێژی و زمان پاراوی پێ پەرە دەستێنێ.

هێشتا گوڵی نێو گوڵزار کەمێکی مابوو، کە پەڕتووکی گوڵستان تەواو بوو. ئەوکاتەش کۆتاییی دێت و تەواو دەبێ کە لە دەرگای بارەگای جیهانپەنا و، سایەی پەروەردگار و لوتفی پرتەوی کردگار، شای زەمان و گەنجینەی ئەمان (پەنا بەهاوکاری ئاسمان دراو، زاڵبووی سەر دوژمنان، بازووی دەوڵەت تێکشکێن، چرای پرشنگداری میللەت، جوانە پیاوی نێو پیاوان، شانازی ئیسلامان "سەعدی کوڕی ئەتابەگی مەزن، شاهەنشای گەورە، خاوەن گەردەنی میللەتان، گەورەی پاشایانی عەرەب و عەجەمان، سوڵتانی تەڕ و وشکانی، میراتگری موڵکی سولەیمان، سەرکەوتووی دنیاو دین "ئەبوبەکری کوڕی سەعدی کوڕی زەنگی" یەزدان بەخت و ئیقباڵی هەردووکیان بەردەوام و مەزنایەتییان دووچەندان بکا و سەرەنجامیان بە هەموو چاکەیەک بگەیەنێ لە ڕووی لوتف و بەنازی خۆشەویستی پاشایەتییەوە تەماشای بکات و سەری پێدا بفەرمووێت.

پارچە

گـــەر ئاورێک لە شـــا، جـــوانـی کــردبایە
ئەبووە تـوحـفـەی چین، نەقـشـی ئـەرژەنگی[1]
ئومـــــێــــــدم وایـــە، بێــــزاری نــەدا
گــوڵســتــانێکە، نەک جـــێی دڵـتـــەنگی
باخـــوســـوس کـــرا، دیبـــاچەی بیـــرۆز
بەنـاوی "ســـەعـــدی بـو بەکـــری زەنـگی"
لە گەورەیـی خـوو و ڕەوشـتـی فـەرمـانڕەوای دادپەروەر
فەرمانڕەوا "فەخرەددین" خوا هەر بەبەرزی بیهێڵێتەوە

کـیژی بووکی بیری من لەبەر ناشـیرینییـەی سـەرشـۆڕە و چاوی نائـومـێدییـەی لەبەر شـەرمنییـەی لەسـەر پشـتی پێی هـەڵنابڕێت و لەناو دەسـتـەی پیـاوانی خـوادا ئاراسـتـە نابێ، مـەگـەر ملوانکەی نـەخشـینی قـبـووڵی شـازادەی گـەورە و زانای دادپەروەر و خـاوەن هێـزو دەسـەڵات و ڕاوێژکـەری ڕاوێژی وڵات و پەنـای بێگانان و داڵدەدەری هەژاران و فەریاد ڕەسی ئیسلام و موسڵمانان و جێ متمانەی پاشایان و سولّتانانەوە "ئەبوبەکر کوڕی ئەبونەسر" هوەی بکرێتە گەردەن. خوا تەمەنی درێژ و ڕووەتی گەورەتر و سینەی خاوێن و پاداشی دوو هێندە بکا.

خانە

هەر کەس لە سایەی ئەو، خۆشەویستە
گــوناهـی تـاعــەت، دوژمـنی دۆســتـــە

بۆ هەریەک لە نۆکەران و دەستەی خزمەتکاران ئیشێکی داناوە کە لە جێبەجێ کردنی لایەنێکی ئەم ئیشەدا یەکێک سستی و شل و پەیتی کرد لێیان بتۆزێتەوە و گلە و گازەندەیان لێ بکرێ، تەنیا دەستەی دەروێشان نەبێ، کە سوپاسی نیعمەتی

١. ئەرژەنگ: ئەرتەنگ: پەڕتووکـێکی (مـانی)یە کـە گـەلێک نـەخش و نیگاری تێـدا بووە بەهۆی ئەمەوە داوای پێغەمبەرایەتیی دەکرد.

گەورانیان لەسەر پێویستە داوای چاکەیان بۆ بکەن.

بەجێگەیاندنی ئەم جۆرە خزمەتە لە پاشەملەوە باشترە نەک لە ڕوو. چونکە لە ڕووپەرماییەوە دوورە.

پارچە

پشتە کووڕەکەی ئاسمان لەخۆشییان، قیت بۆوە
لەم کاتەی دایکی زەمانە، ڕۆڵەی وەک تۆی هێناوە

حـیکمـەتێکی خـالیسـە بۆ، لـوتفی پەروەردگـار
ئەم بەندەیەی بۆ خزمەتی، قەومی خۆی کە داناوە

ئەو کـەسـە بەخـتـیـارە، بە ناوێکی باش ژیا
بەیادی باشـی دوای خـۆیەوە زیندووە و بەناوە

مـەدحی تۆ ئەگـەر بکەن یا نەکـەن، ئەهلـی فـەزڵ
پێویستی بە جوانکار نییە، ڕووی جوان و ڕازاوە

پۆزش هێنانەوە لە کۆتاکردنی خزمەت
و
هۆی هەڵبژاردنی گۆشەنشینی

بەکۆتاهێنان و کەمتەرخەمی لە درێژەپێدان و بەردەوامیی خزمەتی لە بارەگای پاشایەتیدا بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە دەستەیەک لە زانا و دانایانی هیندستان لەبارەی زانایی و هونەروەری "بوزەر جومەهر"ەوە ئەدوان، لە دواییدا تەنیا ئەم عەیبە نەبێ کە گران گۆیە و زۆر بە درەنگەوە قسان دەکات و گوێگر دەبێ زۆر چاوەڕوان بێ، دەنا هیچ شتێکی تریان لێ نەدیتەوە. کە "بوزەرجومەهر" گوێی لەمە بوو گوتی: "ورد بوونەوە و ڕاوەستان لەسەر ئەوەی چ بڵێم، باشترە لە پەشیمانبوونەوەی کە بۆچ گوتم"

دوو تاکی

قسەزانێکی جیهان زۆر دیتوو
باش بەراوردی ئەکا، دەمەودوو[1]
بێ ڕامان مەدە، تۆ لە وتن.. دەم
ئەتۆ چاک بڵێ، با درەنگ بێ، چ غەم؟

بەبەراوردبە، ئەوجا بکە قسە
ئەوەندە مەڵێ، پێت بڵێن بەسە
ئادەمی بەوە لە چوارپێ جیایە
چاک بڵێ بەو زمانەی، لە دەمیدایە

چۆن لەبەرچاوی گەورە پیاوانی دەرگای پاشادا، کە جێی کۆبوونەوەی خاوەن

١. دەمودوو: قسەوقسەکردن: گفتوگۆ

دڵان و ناوەند و مەڵبەندی زانایانە سینگی خۆم ڕەپێش دەکەم و پاڵەوانەتیی دەنوێنم و لە سنووری ئەدەب ئەچمە دەرەوە چونکە ئەمە سەرکەشییە و کەم هێنانە بۆ بازاڕی گەوهەرفرۆشان و لەوێشدا ئەو کەمە دەنکە جۆیەکی ناهێنێ، چرا لەبەر هەتاوێ رووناکی نییە و منارەی بڵند لە دامێنی کێوی ئەلوەندا نەوی دیارە.

دوو تاکی

ئەوەی لەبۆ شەڕ، بەرزۆکا گەردەن
دوژمن لەسەدلا، هێرشی بۆ ئەبەن

"سەعدی" کەسێکە، کەوتوو و ئازادە[1]
هیچ کەس نایەتە، جەنگی ئوفتادە[2]

یەکەم تێڕامان، ئینجاکێ گوتار
بناغە پێشدان، پاشینێ دیوار

پیشەم گوڵچنیە، نەک لە گوڵستان
دڵدارم گەرچی، دوورم لە کەنعان.

بە لوقمانی دانایان گوت: "دانایی لە کێوە فێر بوویت؟
گوتی: "لە کوێران، کە هەتا جێ پێیەک نەدۆزنەوە، پێ دانانێن؛"
"هاتنە دەرەوە، پێش چوونە ژوورەوە"

نیو هۆنراوە

پیاوەتیت تاقی کەوە، ئینجا ژن بێنە

پارچە

گەرچی ئازایە، کەڵەشێر لە جەنگ
چی ئەکا لە پێش، بازی ئاسن چەنگ

---

١. پیرێکی بەخشراو.

٢. کەوتوو.

پشـیلە شـێـری، مـەیدانی مـشکە
مشکیش شێرێکە، بۆ شێرو پڵەنگ

بە پشـتـیـوانیی خـوو و ڕەوشــتی باش و بـەرفـراوانی گــەوران، کـە چاو لە کـەمـوکـوورِیی ژێردەسـتـان و بـەردەسـتـان دەپۆشن و بۆ بـڵاوکـردنەوەی تـاوانی بچـووکان تێ ناکۆشن، چەند وشـەیەکم بە کورتی لە وشـەی بێ هـاوتا و نایاب و چیرۆکە هەڵبەست و سەرگوزشتە و رەوشتی پاشایانی پێشوو، تێدا پێچایەوە و بەشـێکیـشم لە تـەمـەنـی گـرانبـەهای خـۆم تێـدا بەخت کـرد، کـە بووە مـایەی ڕێکخستنی پەرتووکی "گوڵستان" – پشت بە خوا.

پارچە
ئەمـــێنێ ســـاڵەها، ئەم ڕێکوپێکە
کــە گــەردی خــاکی ئێــمــە، وا لەلایێ

مەبەستم شوێنەوارێکە، دوای خۆم بمێنێ
کـــە نابینم ژیان هـەیبێ، بـەقـــایێ

مـەگـەر پیاوێکی خوا، ڕۆژێ بەرەحـمـەت
بکا، بۆ کـــاری دەروێشـــان دوعـــایێ

وردبوونەوە لـە ڕێکوپێکیی پەرتووکـەکـە و پاککردنـەوەی بەر و بەردەرگـەکـانی و کورتکردنەوەی وتەکانی پەسند کران، تا بووە ئەم "گوڵستان"ە پڕ سـوود و بەکەڵک و پڕ ئاوازە و بووە باغێکی چڕوپڕی وەک باغی بەهەشت.

هـەشـت دەرگـەی تێـدا کـرایـەوە، هـەر بۆیـەش وا کـورت کـرایـەوە، تا بێـزاری و وەڕەزی لێ نەکەوێتەوە...

پەنا بەخوا بۆ دوایی پێهێنانی

دوو تاکی

ئەو دەمـــەی ئێــمــە کــە یەکــجــار خــۆش بوو
(کــۆچـی) شــەش ســەد و پـەنجــاو شـــەش بوو

ئامـــۆژگـــارییـــە مـــەبەســـتـــمـــان، لەوا[1]
ئێـــمـــە هـەر ئـەڕۆین، ســـا پـەنا بـە خـــوا

***

دەرگەی یەکەم: لە ڕەوشتی پاشایان
دەرگەی دووەم: لە خوو و ڕەوشتی دەروێشان.
دەرگەی سێیەم: لە گەورەیی قەنیات (قەناعەت) ەوە.
دەرگەی چوارەم: لە سوودەکانی بێدەنگی (خامۆشی).
دەرگەی پێنجەم: لە ئەوین و لاوێنی.
دەرگەی شەشەم: لە بێ تینی و پیری.
دەرگەی حەوتەم: لە سوودی بەخێوکردن (پەروەردە)
دەرگەی هەشتەم: لە شێوازی هەڵسوکەوتی ژیانەوە.

---

١. لەوا: لەودا.

دەرگەی یەکەم

لە ڕەوشتی پاشایان

١- سەرگوزەشتە

بیستم پاشایەک ئامـاژەی بە کوشتنی دیلێک کـرد، دیلی بێ دەرەتان لە نائومێدییاندا بەو زمانەی دەیزانی جنێوی پێ بە پاشـا دا و نەفـرەتی لێ کـرد، گوتراوە:

خانە

هەرکەسێ دەستی لە گیانی بشوا

بە زمـانی دادێ، چی لە دڵیدا

هۆنراو

(کە نائومید بوو مرۆڤ، ئەوسا درێژ دەبێ زمانی

وەک پشیلەی تەنگەتاو، هێرش ئەباتە سەر سەگ)

خانە

کە نائومێدێک نەی ما، ڕێی فیرار

دەست بۆ شیـر دەبا، بدا پەلامـار

پاشـا پرسی، ئەمە چی ئەڵێ، یەکێک لە شالیار (وەزیر) ە باشەکانی وەڵامی دایەوە:

گەورەم!! ئەڵێ: "والكاظمين الغيظ، والعافين عن الناس، والله يحب المحسنين" واتە: "ئەوانەی ڕقی خۆیان ئەخۆنەوە و خەڵکی دەبەخشن خوا پیاوچاکانی خۆش

دەوێن و لێیان دەبوورێ.

پاشا دڵی نەرم بوو و بەزەیی پێدا هاتەوە و چاوی لە کوشتنێی پۆشی.

وەزیرەکەی تر دژی ئەو وەزیرەیان بوو گوتی: "بۆ هاوڕەگەزانی ئێمە، جوان نییە لە راستی بەولاوە لە ڕووی پاشایاندا، هیچی تر بڵێن، ئەمە جنێوی بە پاشا دا و ناماقووڵیی کرد؛ پاشا بەم وتەیە گرژ بوو و گوتی:

"درۆی ئەومان زۆر لا پەسندترە، لەو ڕاستییەی کە تۆ گوتت، چونکە درۆیەکەی ئەو ڕووی لە کەڵک و ئاسایشە و راستییەکەی ئەم ڕوو لە ناپاکی".

دانایان گوتوویانە: "درۆی کەڵک ئامێز، زۆر چاکترە لە ڕاستییەکی فیتنە ئەنگێز."

خانە

ئەو کەسەی کە شا، بەقسەی ئەکا .. ئەم
حەیفە هەر باشە نەڵێ، هەموو دەم

ئەم وتە خۆشەش لەسەر تاقی هەیوانی "فەرەیدوون" نووسرابووەوە:

دوو تاکی

جیهان نامێنی، براله بۆ هیچ کەس
بە پەروەردگار دڵ بەستە بە و بەس

بەموڵکی دنیا، تۆ مەبەستە پشت
زۆر کەسی وەک تۆی، پێگەیاند و کوشت

کە بانگی ڕۆیین ئەدا .. گیانی پاک
وەک یەکە، مردن لەسەر تەخت یا خاک

٢- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پاشایانی خوراسان، سوڵتان مەحمودی سەبوکتەگینی پاش مردنی بەسەد ساڵان، لە خەودا دیت کە هەموو ئەندامەکانی لەشی دارزابوو و بووبووە

خاک، تەنیا چاوەکانی نەبێ کە هەروا لە قوڵتی چاویدا ئەگەڕان و ئەیانڕوانی.

هەموو دانایان لە لێکدانەوەی ئەم خەونە، سەرسام مان، تەنیا دەروێشێک نەبێ، لێکدانەوەی ئەم خەونەی زانی و گوتی: "ئێستاش چاوی لەوە ئەگێڕێ کە موڵکەکانی بەدەست کەسانی ترەوەیە.

هەڵبەست

ناوداران گەلێک، نێژران لە ژێرخاک
نیشانەی بوونیان، لە گۆڕێ نەما
ئەم لاشە پیرە، کە سپێررا بە خاک
خاک وەهای خوارد، ئێسکیشی نەما

بەعەدلە ناوی نەوشیروان ماوە
لەمێژە "نۆشی – رەوان"[1]ی نەما
خێر بکە و تەمەن، بە هەل بژمێرە
پێش ئەوەی بڵێن، فلانی نەما

٣- سەرگوزەشتە

بیستم پاشازادەیەک کە باڵا کورت و بچکۆلە بوو، برایەکانی هەموو باڵا بەرز و جوان و لێوەشاوە بوون، جارێکیان پاشا بە ڕووگرژی و بە سووکی سەیری کرد. کوڕە بە هۆش و گۆش و وریا بوو، تێگەیی و گوتی:

باوکە کورتە بنەیەکی ژیر و مەند باشترە لە نەزانی بەژن و باڵا بڵند، وانییە هەرکەسێک کە بەباڵا درێژترە بەنرخیش چاکترە، کە "الشاة نظیفة والفیل جیفة" واتە: بەرخ پاکە و دەخورێ و فیل مردارە و ناخورێ.

هۆنراو

(لە هەموو کێوی دنیایە بچووکتر، توورە[2]
کەچی لای خودا پایە بەرز و پڕ نوورە)

---

١. (نۆشی ـ ڕەوان): گیانی شیرین.

٢. توور = چیای طور

پارچە

ئەوەت بیستووە!!.. لەرێکی دانا
وتی.. بە شێتێ، گۆشتن و قەڵەو

ئەسپی عارەبی، هەرچەند (لەڕ)یش بێ
لە ڕەوکە کەرێک، هەر چاترە ئەو

پارچە

هەتاکو مرۆ نەیەتە دووان
عەیب و هونەری ونە و کەس نەزان

گومان وا مەبە، دارستان چۆڵە
ڕەنگە پڵنگێک خۆی، لێدابێ پەنهان

لەو کاتەدا بیستم دوژمنێکی دژوار ڕووی لە پاشا کرد، کە لەشکری هەردوولا ڕوویان تێک کرد و بۆیەک هاتنەدەر و ڕیزیان بەست، یەکەم کەس کە ئەسپی بەرەو مەیدانی لینگ دا، ئەو کوڕە بوو و ئەیگوت:

پارچە

من لەوانە نیم، پشت دەم ڕۆژی جەنگ
منم ئەبینی، سەر بە خوێن و خاک
جەنگاوەر وازی، ئەکا بە گیانی
پشتدان ڕۆژی جەنگ، مەرگە بۆ لاو چاک.

ئەگێڕنەوە کە سوپای دوژمن بێ ئەژمار بوو و ئەوانیش کەم، کۆمەڵێک لەوانە ویستیان هەڵێن، کوڕە دەنگی دان و گوتی: "مێران!! تێکۆشن تا کراسی ژنان نەپۆشن" سوارەکان بە تانەو تەشەرەکانی ئەو غیرەتیان بزووتەوە و بە یەکجار هەڵمەتیان بردە سەر دوژمن، بیستمەوە کە هەر ئەو ڕۆژە بەسەر دوژمندا سەرکەوتن.

پاشا ئەملاولای کوڕەی ماچ کرد و لە ڕۆخە خۆی دانا و تا دەهات پێشچاوتری ئەخست، هەتا کردیە جێنشینی دوای خۆی.

برایەکانی حەسوودییان پێ برد، ژەهریان بۆ لە خواردنێ کرد، خوشکی لە ژووریێوەڕا چاوی لێ بوو و پەنجەرەکانی پێک دادا، کوڕە بە زیرەکیی خۆی تێ گەیشت و دەستی لە خواردنەکە کێشایەوە و گوتی: "هەرگیز نابێ هونەرداران بمرن و بێ هونەران جێیان بگرنەوە."

خانە

کەس نایەتە ژێر، سایەی کوندەبۆ
هوماش لە جیهان، بیبڕێ پەلوپۆ

باوکەکە لەم کارەیان ئاگەدار بووەوە، برایەکانی بانگ کردن؛ گوێ ڕاکێشانێکی جانانەی کردن، پاشان بۆ هەر یەکێکیانی لەلایەکی وڵاتیەوە بەشێک بۆ دانان هەتا فیتنە دامرکا و کێشمەکێش خامۆش بوو و گوتراوە:

"دە دەروێش لەژێر کلیمێکدا ئەترنجێن، دوو پاشا لە وڵاتێکدا ناگونجێن".

پارچە

نیوە نانێ گەربخوا، پیاوی خودا
ئەیداتە دەروێشێک، نیوەکەی تری

حەوت هەرێم داگیر بکا، پاشایەک
گرتنی یەکی دی، دەیدا لەسەری

٤- سەرگوزەشتە

تاقمە دزێکی عارەبان لەسەر کێوێک خۆیان گرتبووەوە و ڕێی کاروانیان گرتبوو، دانیشتوانی وڵات ترسیان لێ نیشتبوو و لەشکری پاشاش خۆی بۆ نەدەگرتن و پێیان نەدەوێرا، چونکە دەجێیەکی قایم و قوللەی کێوێکیدا بوون و کردبوویانە پەنا و بنەگەی خۆیان.

دانا و زانایانی وڵات، بۆ دوور خستنەوەی شەڕی ئەمانە کەوتنە ڕاوێژ و ڕاوێژکارییە، کە ئەگەر ئەم تاقمە ئاوا لەسەر ئەم بارەیان بمێننەوە، بەربەرەکانێیان ناکرێ.

دوو تاکی

دارێک لە جێیەک، تازە بنێژرێ
بەتاکەکەسێک، سووک هەڵ ئەکێشرێ

هەروا بەم جۆرە، لێی گەڕێی ماوەک
هەڵناکێشرێتۆ، بە تۆ و بە فەلەک

دەکرێ سەرچاوێک، بیگری بەبێڵێک
کە پڕ بوو ناگری، بەری بە فیلێک

وایان بڕیاردا لێیان بخەفتن و چاوەدێرییان بکەن تا هەلێک هەڵدەکەوێ و بۆ پەلامار و جەردەیییە لە شاخی دێنە خوارێ و جێیەکەیان چۆڵ دەکەن و بۆ ئەمەش چەند پیاوێکی بەکار و جەنگ دیتە بنێردرێ و لە کەلێن و کەلەبەری نێو شاخیدا خۆ بشارنەوە. شەو کە دزەکان لە تالان و بڕۆیە گەڕانەوە و کەلوپەل و ماڵی تالانیان دانا و چەکیان لە خۆ داڕنی، هەروا بەشێک لە شەوێ تێپەڕیبوو، یەکەمین دوژمن کە پەلاماری دان و هێرشی بردنە سەرێ، خەو بوو.

خانە

ڕووی ڕۆژ بزر بوو، کەوتە تاریکی
یونسی قووت دا، نەهەنگ بە چاکی

مەردانی پاڵەوان لە حەشارگاکانیانەوە دەرپەڕینە دەرێ و هەستان قۆڵ و باسکی یەکە یەکەی دزەکانیان بەست، بەیانی هەموو لە دەرگای پاشادا وەستان، پاشا فەرمانی بەکوشتنی هەر هەموویان دا.

وا ڕێک کەوت لاوێکیان لەناودا بوو کە تازە دەهات پێدەگەیشت، تازە خەتی

سمێڵێی دابوو، یەک لە وەزیرەکان پێچکەی تەختی پاشای ماچ کرد و ڕووی تکای لە زەوی خشاند و گوتی:

"ئەم کوڕە هێشتا لە باغی ژیاندا بەرخۆرە نەبووە، لەلاوەتییە خۆی بەرخوردار نییە، هیوام بە بەخشندەیی و ڕەوشتی بەرزی پاشایەتیت بە بەخشینی خوێنی ئەم لاوە منەتی چاکەیەکی وا لە ئەستۆی ئێمە بخەن"

پاشا ڕووی لەم قسەیە گرژ کرد و دەگەڵ بیروڕای ویدا ڕێک نەهاتەوەو گوتی:

خانە

هەرگیز نابێتە پیاو، ئەوەی بنیاتی بەدە
تەربیەتی ناکەسان، گوێزی سەر گونبەدە

بڕینەوەی ڕەگەز و تۆرەمەی ئەوانە و ڕیشەکێشکردنی ڕەگی بنەماڵەی ئەوانە تا پەلەی لێ بکرێ باشتر و بەکەڵکترە، چونکە ئاگر کوژاندنەوەو پشکۆ بەجێهێشتن، و مارکوشتن و بێچووە مار بەخێوکردن کاری دانایان نییە.

پارچە

هەور گەر ئاوی، ژیان ببارێنێ
لە ترۆپکی دارێ، هەرگیز بەر ناخۆی
بۆ پیاوی سووک، کات مەدۆڕێنە
لە قامیشی زەل، قەت شەکەر ناخۆی

وەزیر کە ئەم قسەیەی بیست – خۆشی و ناخۆشی – سەلماندی و ئافەرینی لە گرژینەوەی باشی پاشا کرد و، گوتی: هەرچی پاشا – خوا بەرقەراری کا – فەرموویان ڕاستە، کارێکە و بێ وەرامە و ڕاستە.

ڕاستییەکەی ئەوەیە کە هەرچەندە ئەو کوڕە چووەتە سەر ڕێی پیاوخراپان و سروشتی ئەوانی وەرگرتووە و بووەتە یەکێک لەوان، بەڵام ئومێدەوارم دەگەڵ چاکاندا خووی چاکە بگرێ و هۆشیارانە پەروەردە بێ و هیواداریشم چونکە جارێ منداڵە و خوو و ڕەوشتی سەرکێشی و یاغییەتی ئەو کۆمەڵەی لە ناخ و دەروونیدا نەڕوا و تێیدا نەچەسپابێ.

له فەرمووده‌دا هاتووه "ئەوەی له دایک دەبێ، له‌سەر سروشتی سادەی خۆی له دایک دەبێ، پاشان دایک و باوکی دەیکەن به جوو یا به تەرسا[1] یا بەگاور"[2].

کوڕی نوح که بووه، دۆستی بەدکاران
پێغەمبەریەتی، هۆزەکەی ون کرد

سەگی یارانی ئەشکەوت، چەند ڕۆژێ
لەگەڵ پیاوچاکان، ناوبانگی دەرکرد

ئەمەی گوت و کۆمەڵێک له هاودەمەکانی پاشا، پشتیان گرت، تا پاشا له خوێنی ئەوەیانی چاوپۆشی کرد و گوتی: "وا بەخشیم هەرچەنده کەڵکێکیش لەمەدا نابینم"

٥- چوارینه

دەزانی که زاڵ چی گوت به رۆستەم
نابێ بژمێری، دوژمنت به کەم

دیومه جۆگەلەی سەرچاوەی زۆر چووک
حوشتری بردووه، که بووه به چەم

له ئەنجامدا کوڕەیان زۆر بەناز و خۆشییەوه پەروەرده کرد و بۆ فێرکردنی پێویستییەکانی دیوانی پاشا، مامۆستایان بۆ دانا، تا وای لێ هات بووه جێ پەسندی هەمووان.

ڕۆژێک وەزیر لەبارەی کوڕەکەوه کەمێک بۆ پاشا دوا و گوتی:

"که پەروەردەی زانایانی وەرگرتووه و نەزانیی کۆنی له سروشتیدا دەرچووه و خووی هۆشمەندانی گرتووه، پاشا بەم وتەیه گرژییەوه و گوتی:

١. تەرسا: دیان، مەسیحی.

٢. گاور: مەجووسی.

پارچە

(بەشـــیـــری ئێـــمـــە گـــەورە بـووی
کـێ پـێـی گـــــوتـی، گـــــورگ زادەی
ســــروشـــتـــێـک بـنـاغـــەی بـەدبـێ
بـەکــــــەس لـەو ڕێـیــــــەی لا نـادەی)

خانە

عـاقـیـبـەت ئـەبـتـەوە گـورگ، گـورگـزادە
با لای ئادەمـییـانیش گەورە بووبێ و ئامـادە

دوو ســاڵ بـەســەر ئـەم کـارەدا تێـپـەڕی، دەســتــەیەک دز و درۆزنـی گــەڕەکێ پێـوەنـدییـان لەگەڵا پەیدا کرد و بەڵێنیـان لەگەڵ بەست لە هـەلێکدا وەزیر و هـەردوو کـوڕەکـەیـان کـوشت، سـامـان و داراییـیـەکی بێ ئـەژمـاریشـیـان بـرد و چوون لە ئەشکەوتی دزان لـە جـێی بـابی لێی دانیـشـتـەوە و کـەوتەوە ڕاو و ڕووتـکردن و یاغیبوونێ، پاشا پەنجەی پەشێمانییەی بە ددان گەست و گوتی:

پارچە

شمشیری چاک لە ئاسنی خراپ، ناکرێ بەکەس
ناکــەس بە پـەروەردە نابـتـە کــەس، ئەی دانـایان
باران کە لـە نەرمی سروشـتـیدا خیـلافێک نیـیە
لە بـاغــان گــوڵ دەڕوێنێ و دڕک لـە شــۆرەزاران

پارچە

زەویی شـــۆرە، دەغڵ و دانـی لێ نابێ
مـــەدۆڕێنە لـەوێ، بەری ڕەنجـی خــۆت

چاکـە لەگـەڵ خـراپاندا بکەی، وەهـایە
وەک خراپە لەگەڵ چاکان بکەی، خۆت.

٥- سەرگوزەشتە

سەرهەنگ زادەیەکم لە دەرگای سەرای "ئۆغلەمیش"دا دیت، کە زیرەکی و ژیری و هۆش و گۆش و تێگەیشتنی لەباسکردنێ بەدەر بوو هەر لە منداڵییەوە گەورەیی لە ناوچەوانی و تیشکی زیرەکییەی لە ڕووانڕا دیاربوو.

خانە

لە باڵای، سەری.. ترووسکەی هۆشمەندی
دەدرەوشـێـتــەوە، ســتــێـرەی بڵــەندی

بە کورتی: کەوتە بەرچاو و دڵی پاشا، دیمەنی جوان و ڕەوشتی بەرزی یەکیان گرتبوو و ئاوێتەی یەکتری بوون، دانایان گوتوویانە:

"دەوڵەمەندی بە دڵە نەک بە ماڵ، گەورەییش بە ئەقڵە نەک بە ساڵ."

خانە

منداڵێک کــەوا، لە ژیرییــا پیــرە
لەلای هۆشـیـاران، گـەورەی بە بیـرە

کوڕانی - ڕەگەزی لەسەر پلە و پایەکەی پێی هەڵ کاڵان و بەناهەقیان تاوانبار کرد و بۆ کوشتنی، زۆریان هەوڵی بێهوودە دا.

نیو هۆنراو

دوژمن چی دەکا، کە یار دڵسـۆز بێ.

پاشا لێی پرسی: "هۆی دوژمنایەتیی ئەمانە چییە لە گەڵ تۆدا؟

گوتی: "لەسایەی سەری پاشاوە - خوا بەرقەراری کا - هەمووم ڕازی کردوون تەنیا حەسوودەکان نەبێ، کە بەنەمانی خۆشی و دارایی من نەبێ دڵیان داناکەوێ و ڕازی نابن. خۆشی و شادی دەوڵەتی پاشا هەر پایەداربێ.

پارچە

ئـەتوانم دڵـی کـــــــەس، نـەدەم ئـازار
چی لە حەسـوودکەم، خـۆی دڵ ڕەنجوورە
بمرە! ڕزگـار بە لەم ئێشـــە، حـەســوود
بـە مـــــــەرگ نـەبـێ، دەربـازیـت دوورە

پارچە

دەغـــــەزدار بـە دڵ، ئـەکــــا ئـارەزوو
بەخـــتـــەوەر نـەیـبێ، هـیـچ پایە و مـــایە

شـــەمــشـــەمـــەکـوێرە، کـە ڕۆژ نابینێ
گـــوناهـی تیـــشکی خـــۆر، لـە چ دایە
گـەر ڕاســتـیت دەوێ، هـەزار چاوی وا
کـوێر بـێ چاکـتـرە، نەک ڕۆژ نەبوایە

٦- سەرگوزەشتە

لە پاشـایەکی عـەجـەم دەگێـڕنەوە، کـە دەسـتـدرێژیی دەکردە سـەر مـاڵ و مـوڵکی میللـەت و زۆری و ستەمـێکی ئەستووری بەسەر خـەڵکیدا سەپاندبوو و زۆر مەردوم ئازار بوو. خـــەڵکەکـە لە بێـدەرەتانیـیـان گـیـانیـان بێـزار بووبوو و لـە تاوان ڕێی غەریبـایەتییـەیان گرت و هەڵاتن، کە میللەت لە کـەمییەی دا و هیچی وای نـەمایەوە دەرامەتی مـیریش لە کورتییەی دا و کەم بووەوە، خەزێنە بەتاڵ بوو و دوژمنـانیشی لە هەموو لایەکەوە تینیان بۆ هێنا.

پارچە

ئـەوەی لەشکری بوێ، ڕۆژی جـــەنگ
دەبێ ســـەخـی بێ، ڕۆژانـی ئاشـــتـی

گـەر لەگـەڵ بـەندەت باش نەبـی، ئەڕوا
بە خـۆشـی.. دوژمن، ملکەچە گشـتـی

جارێک لە مەجلیسـی ئەودا پەڕتووکی "شانامـە" یان لەبارەی نەمانی کیشوەری "دەئاک = زوحـاک" و سـەردەمی فـەرەیدوونەوە ئەخـوێندەوە، وەزیر لە پاشـای پرسـی:

"کە فـەرەیدوون گەنج و لاو و کەسـوکار و نۆکـەر و خـزمـەتکاری نەبوون، ئەدی چۆنی فـەرمـانڕەواییی کیـشـوەر گـرتە دەست"، گـوتی: خـەڵکێکی زۆر لایەنگیـر و پشتگیری بوون، یارمەتییان دا و هاریکارییان کرد و پاشایەتیی کەوتە دەست."

وەزیر گوتی: "گەورەم! لەبەرئەوەی پاڵ وێکدان و لێک خڕبوونەوەی خەڵکی و گەل و دەوروبەر مـایەی پاشـایەتی و هۆی بەردەوامییـەیە ئەدی ئـەوە تۆ بۆچی بڵاوە بەو خەڵکە و گەلی ئەم وڵاتە ئەکەی، مەگەر بیری پاشایەتیکردنێت نییە؟

خانە
واچاکـە لەشکر، تۆ بە گـیـان بگری
شـا، کـە سـەروەرە، بەهۆی لەشـکری

پاشـا گوتی: جـا ئەوە چییـە کە سـوپا و میللەت کۆ دەکـاتەوە؟ گوتی: دەبێ پـاشـا بەخـشندە بێ، هـەتـا لێی کـۆببنەوە، هـەروەهـا ئـەبێ دڵسـۆز و مـیـهـرەبـان بێ، تا لە سـایەی دەوڵەتیـدا بـە دڵنیـایـی و ئاسـوودەییـیـەوە دانیـشـن و تۆ لەم دووانـە هیچ یەکێکیانت نییە.

دوو تاکی
سـتـەم نابێـتـە، پـیـشـەی سـوڵتـانی
لـە گـورگ نایە، پیـشـەی شـوانـی

پاشـایـەک، بەنـای زۆر[1] دامـەزرێنـێ
بنـاغـەی مـوڵکی، خـۆی ئەڕووخـێنـێ

[1]. بەنای زۆر: زوڵم و زۆری و ستەم .

پاشـا ئامـۆژگـارییەکـەی وەزیری ڕاوێژکـاری بە دڵ نەبوو، بـەو قسـەیەی ڕوو گرژ بوو و خستیە زیندانێوە، هێندەی پێ نەچوو کە کوڕانی مامی لە بەرامبەری ڕاست بوونەوە و داوای کیشـوەر و فـەرمـانڕەوایەتیی باوکیـان کردەوە، ئەو هـۆز و تیـرە و خێـڵانـەی کە لەبەر زۆرداری و سـتـەم و دەسـتـدرێژییـەیش پەرت و بڵاو و چاڕس و بێـــزار بووبـوون کـــۆبوونـەوە و یاریدەی ئەوانـەیان دا کــــە ڕاسـت بووبـوونەوە، تـا کیشوەری لە دەست هاتەوە دەرێ و بووەوە بە هی ئەمان.

پارچە

گــەر شــا لـەگــەڵ گــەل نارەوایی کــا
دۆســـــــــتـی دوژمـنـە، لە تـەنگـانـەدا
دڵســـۆزی گــەل بە، بێـبـاک لە دوژمن
گــەل ســوپـای شـــایـە، لەو کــاتـانەدا

٧- سەرگوزەشتە

شـایـەک لەگـەڵ کـوڕە عـەجـەمێکی لەناو کەشـتـیـیـەدا، دانیـشـتـبـوو کـوڕە دەریای نەدیتبـوو، فێـری ناوکـەشـتی و سـەر سـووڕەی دەریایە نەبـووبوو، گریان و هـاوار و داد و بڕۆی لێ هەسـتا، هـەمـوو لەشی کەوتە لەرزین، چەندی لاواندیەوە و دڵـخـۆشی دایەوە کـەڵکی نەگـرت و ئارام نەبـووەوە، ژیانی لە پـاشـا تاڵ کـرد، چارەی نەمـا، نەیدەزانی چی لێ بکا.

دانایەک هـەر لەو کـەشـتـیـیـەدا بوو کـە ئەوانیـشی تێـدابوون، بە پـاشـای گـوت: "ئەگەر بفەرمووی من بە ڕێگایەک ئەمە بێدەنگ ئەکەم.

پاشا گوتی: "ئەمە لوتفێکی گەورەیە".

دانا فـەرمـووی: "کـوڕەکە بـاوێنە زەریاوە! چەنـد جـارێکان نقـووم بوو، خـۆی بە دواوەی کەشتییـەکەوە گرتەوە، کە مـاوەیەک تێپـەڕی و هێنایانەوە ناو کەشـتـییـەکە دانیشت و لە گریان و هـاتوهـاوار کەوت و ژیر بووەوە.

پاشـا ئەمـەی بەلاوە خـۆش بوو و گـوتی: "ئەمـە چ حیکمـەتێکی تێدابوو؟ حـەکیم گوتی: "یەکەم ترسـی نقوومـبوونی نەدیتـبوو و نرخـی سەلامـەتییـە ناو کەشـتییـەکەی

نەئەزانی، کەسێک نرخی دوایی شتێک دەزانێ کە دووچاری ئازار و ڕەنجی ئەو شتە هاتبێت.

پارچە

نانی جۆت لە زار، خۆش نییە کاکە
کەی دڵداری من، لای تۆ جوانە
لای حۆری بەهەشت ئەعراف[1] دۆزەخە
لای دۆزەخییان جێی ڕێزدارانە

خانە

ئەوەی کە یاری لە باوەش گرتووە، دیارە جیاوازە
لەگەڵ ئەو کەسەی کە چاوەڕوانی، یاری دڵخوازە

٨- سەرگوزەشتە

بە هۆرمزیان گوت، چ سووچ و تاوانێکت لە وەزیرەکانی باوکت دیت، کە هەموویانت خستە زیندانەوە، گوتی: "هیچم لێ نەدیون بەڵام سەیرم کرد منیان لە دڵدا نییە و بڕوایان بە فەرمانڕەوایی و سەردەمی من نییە.. ترسام لەوەی، کە لە ترسی گیانی خۆیان لە ناوم بەرن، لەبەر ئەمە ئەم کارەشم هەر لەسەر وتەی دانایان کرد کە گوتوویانە.

پارچە

لەوە بترسێ، کە لێت دەترسێ
با لە شەڕیشا، لەو بەهێزتربی

نابینی کتک کە هات تووڕە بوو
دەردێنێ چاوی پڵنگ یا شێربی

١. ئەعراف: شوێنێکە لە نێوان بەهەشت و دۆزەخدا، لای بەهەشتێ نزمترە لەلای دۆزەخێ، یانی لای دۆزەخێی بەرزترە لەلای بەهەشتێ...ـ غەریب -

مـــــار بـۆیە بـە پـێی، شـــــوانـەوە ئـەدا
نـەک بـەردی دەسـتی بەسـەری فـێربی

٩- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پاشایانی عەرەب لەبەر پیرییە دەینالاند و بە ئازار بوو، ئومێدی لە ژیان بڕیبوو، لە ناکاو سوارێک هات، موژدەی دایە و گوتی: "لەسایەی سەری پاشاوە (فلانە) قەڵاتمان گرت و هەموو دوژمنەکانیشمان بە دیل گرت و ئێستاش هەموو سوپا و دانیشتوانی ئەو وڵاتە ملکەچی فەرمانتانن.

پاشا هەناسەیەکی ساردی هەڵکێشا و گوتی: "ئەم مژدەیە بۆ من نییە، بۆ دوژمنانی منە کە دوای من دەبنە میراتگر و وڵاتیان دەکەوێتە دەست.

پارچە

ئومــــێــدم نەمــا، تـەمـــەن تـێـپــەڕی
بـەو هـیـــوایـەوە کــــە لـە دڵمــــا بـوو
هیـوا هـاتە جێ، بەڵام سـەد ئەفسـووس
ئەو کـــاتەی خـــۆری تـەمـــەن ئـاوا بـوو

پارچە

دەســــــتی کــــاتـە و لـە تـەپڵی ســـــەفـــــەری دا
ئـەی چاوەکـــان بکەن مـــاڵئـــاوایـی، لـە ســـــەر
ئێـوەش.. لـەپی دەست و شـــان و قـــۆڵ و بازوو...
هـەمـــوو لێکدی بـکەن مــــاڵئـــاوایـی یەکــســــەر
تـەمـــــــەنو تـێـــــــپـــــــەڕاند، بـەڵام بـە نـادانـی
مـن کـــــــە نـەمکـرد، ئـێـــــوە بـکـەن حـــــــەزەر

١٠- سەرگوزەشتە

لە ژوورسەری ئارامگای "یەحیا پێغەمبەر" سڵاوی خوای لێ بێ - لە مزگەوتی (دیمەشق)دا گۆشەنشین بووم، یەکێک لە پاشا عەرەبەکان کە زۆر بەبێ ئینسافی

ناسرابوو، هاتە زیارەتێ و نوێژی کرد و لە خوای خواست.

خانە

دەروێش و دارا، بـەنـدەی ئـەم خـــــــاک و دەرەن
خـۆ ئەوانەی کـە هەبـووتریشـن، نیـازمـەندتەرەن

ئەو کـاتە ڕووی کـردە من و گـوتی: "بـەهەقی هیـمـمـەتی دەروێشـان کـە ئێـرە جێیـەتی و جێی راسـتی کـردەوەیانـە، بە دڵ منتان لـە بیربێت و ئـاوڕی خێـرم لێ بدەنەوە، چونکە من لـە دوژمنێکی دژوار دەترسـم و لەبەری هەراسـانم". پێم گـوت "تۆ بۆ خۆت بەزەییت بەڕەشوڕووتی خۆتدا بێتەوە، تا لە دوژمنی خۆت هـەراسان نەبی".

هەڵبەست

بـەهـێـــــزی بـازوو بە تـێـنـی پـەنجـــــە
گـــــوناهـە دەســــــتی هـەژار بشـکـێنی

ناترسـێ ئەوەی خـێـر ناکـا بـە کـەس؟
کـە کـەوت یارمـەتی لە کـەس، نـەبینی[1]

ئەوەی خـراپـەی چاند، بە هیـوای چاکـە
خـــەیاڵ پڵاوە، مــێــشکی نایهــێنی

تۆ گـــوێت هەڵ بخـــە بۆ دادی خـــەڵکی
دەنـا دادپـەروەر، دادی ئـەســـــــــێـنـی

دوو تاکی

مـــــرۆڤ ئـەندامـی، لـەشی یـەکـــتـــــرن
لە دروســـتــبـــوونا، لە یـەک جـــەوهـەرن

---

١. نەبینی: نەبینێ.. بەشێوەزاری کۆیە "نەبینی" نووسراوە.

ئەندامـــێک ڕۆژێ، کـــە کـــەوتـە ئازار
ئەندامـــــانی تـر، نـایـان بێ قـــــەرار

تۆ کـە لـە ئێـشـی، ئیـدی[1] بێ غـەمـی
نـاشـێ نـاویـشـت، بـنـێـن ئـادەمـی؟

١١- سەرگوزەشتە

دەروێشێکی دوعا قبوڵ لە بەغدادا پەیدا بوو، "حەجاجی کوڕی یوسف" یان ئاگادار کرد، بانگی کرد و پێی گوت: "دوعایەکی باشم بۆ بکە"

دەروێش گوتی:

"خوایە: گیانی لێ بستێنە". گوتی: "لە ڕێی خوا! ئەمە چۆن دوعایەکە؟" گوتی:

"ئەگـەر تۆ بمری، خـەڵکی لە ئازاری دەسـتی تۆ و تۆش لە گـوناهـان ڕزگـارت دەبێ."

دوو تاکی

ئەی زەبر دەستی، ژێر دەستەی ئازار
تـاکـــەی بمێنێ، وا گـــەرمـــە بـازاڕ

بەکـەڵکی چیت دێ، حـوکـمی زۆرداری
مـــردنت چـاترە، لـە خــــەڵک ئـازاری

١٢- سەرگوزەشتە

یەکێک لەپاشا زۆردارە بێ ئینسـافەکان، لە خـواپەرستێکی پرسی: "کام عیبـادەتە لە هەمووان باشترە؟" گوتی: "بۆ تۆ، نووستنی نیوەڕۆ، تا ئازاری کەس نەدەی."

پارچە

زۆردارێکم دیت، نیـــوەڕوان دەنووست
گـوتم چاکـتـرە، بنوێ ئەم فـیـتنە

---

١. ئیدی: کەسانی دی، مرۆڤی دی، خەڵکی دی.

خـــەوی بـاشـــتـــرە، ئەو لـە بێـــداری
مـەرگی وا چـاترە، سـەدجـار لـەم ژینە

١٣- سەرگوزەشتە

بیستم پاشایەک، لە ڕابواردنێدا شەوی کردبووە ڕۆژ و لەوپەڕی مەستیدا دەیگوت:

خانە

لـەم کـــاتەم خـــۆشـــتـــر قـــەت دەست نـاکـــەوێ
پەکم بەخێرو شەڕ و غـەمی هیچ، کەسێ ناکەوێ.

دەروێشێک کە بە ڕووتی، لە دەرێ لەبەر سەرمایە نووستبوو، ئەمەی گوێ لێ بوو.

خانە

ئـەی ئەوەی هـیچ کـــەس پایـەی ئیـــقـــبـــاڵی وەکـــو تـۆ نابێ
گریمان دڵت خۆشە و بێ غەمی، باشە ئەی غەمی ئێمەشت نابێ؟

پاشا پێی خۆش بوو، پرێسکەیەکی هەزار دیناری لە پەنجەرەوە بۆ شـۆڕ کردەوە و گوتی: "ها!! کۆشت بگرەوە".

دەروێش گوتی: "کۆشی چی؟ خۆ من کراسم لە بەردا نییە، پاشا زیاتری بەزەیی پێدا هاتەوە، دەستە جلێکیشی خستە پاڵ پرێسکەکە و بۆ دەروێشی نارد.

دەروێش هـەر زوو و بە مـــاوەیەکی کـەم هەمـــوو ئـەو پارەیەی بێـرەو بـەوێدا دا و خواردی و ئەوجا هاتەوە.

خانە

ئارام ناگـرێ مـاڵ، لە دەسـتی سـەخی پیـاو
وەک سەبر لە دڵی عاشق و وەک لە بێژنگ ئاو

کە پاشا دڵی ئەم قسەیەی نەگرت هەر تێشیان گەیاند کە فلانە دەروێش هەروا ڕاوەستاوە، پاشا گرژ و مرچ و مۆن هەڵگەڕا، لێرەدا زیرەک و دانا و تێگەیشتووان

گوتوویانه، خۆت له توندوتیژی پاشایان بپارێزه، جاری وایه به سڵاوێک دەڕەنجێن و جاری واشه به جنێوێک دەسته جلێک ئەبەخشن.

نیعمەتی پاشای، لێ ببێ حەرام
ئەوەی کە دەرفەت لە دەست دا تەمام
تا جێی قسانت، پێشدا نەبینی
قەدری قسەی خۆت هەروا نەچوێنی

پاشا گوتی: ئەم گەدایە بێ پەروایە ماڵ بەفیرۆدەرە کە ئەم هەموو بەخششەی بەم ماوە کەمە چواند، دەرکەن. گەنج و خەزێنەی وڵاتی ماڵی هەژارانە، نەک خۆراکی برای شەیتانانە.

شێتە ئەوەی رۆژی رووناک، مۆم داگیرسێنێ
شەو کە هات بە زوویی، ڕۆن لە چرایدا نامێنێ

یەکێک لە وەزیرە راوێژکارەکان گوتی: "ئەی پاشای سەر ڕووی زەوی وام پێ چاکە، ئەم چەشنە کەسانە هەر تەنیا بای بژێویی خۆیانیان بە جیاجیا بۆ ببڕدرێتەوە و بیاندرێتێ، تا لە بەڕێوەچوونیاندا دەستبڵاوییە نەکەن. بەڵام کە فەرمووت دەری کەن و هیچی مەدەنێ و لێشی تووڕە بوویت، ئەوە کاری خاوەن هیمەتان نییە کە یەکێک بە خۆت هیوادارکەیت و دوایەش بێ هیوا و نائومێدی خۆتی کەی و دڵی بشکێنی.

خانە
دەرگای سەخا مەکەوە، لە تەماعکار
کە کردتەوە، داخستنەوەی، دەبێتە دژوار

خانە
مەل ئەچێتە جێیەک، کە لێی بێ چینە
ناچێتە جێیەک، ببێتە چینە.

پارچە

کـەسـێ نەیدیوە، تینووی ڕێی حــەجێ
کۆزیلکەی بگرن، لە ڕۆخ ئاوی سـوور[1]

لە کـوێ هـەڵقـوڵێ، سـەرچاوەی شـیرین
لێی کـۆ دەبتــەوە، مـرۆ و مـەل و مــوور

١٤- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پاشـایانی پێشـین، کـەمتـەرخـەمی و سـسـتی لە کـاروباری وڵاتدا ئەکرد، لەگەڵ سـوپا و قۆشـەن و سـەربازەکانیدا، توندوتیژ بوو، دوژمنێکی سـەرسـەختی لێ یاغی بوو. سوپا و قۆشەنی هەمووی پشتیان کردەوەو ڕوویان لە هەڵاتنێ نا.

دوو تاکی

مــــــاڵـت لـە ســــــوپـا، درێـغ بـزانـی
دەست نـادەنە چەک، شــێــرە کــوڕانی
شــێــرە کــوڕ چ بکا لە ڕۆژی جــەنگا
کــە دەست بە تـاڵ بێ، لە نانی ژیـانی

لەگەڵ یەکێک لەوانەی کە غەدریان لە پاشا کرد، دۆست بووم، گلەییم لێ کرد و گوتم "سپڵەیی و هەق ناشوناسی و بێ ئەمـەکییە کە هەر بە وردە گۆڕانێکی کەم لە گەورەکەی خـۆی هەڵگەڕێتەوە و هەموو ئەو بەخشـشـانەی کۆنی سـاڵەهای سـاڵی لە بیـر بچـێتـەوە و وەلایانەوە بنـێ، گوتی: "ببـەخـشـە و بیـانووەکـەم لێ قـبـووڵ کـە، ئەسـپەکەم بێ ئالیک و جـۆ بوو و زینەکەشی لە ڕەهندا بوو. پاشـایەک بەزێڕ ڕژدی لەگەڵ سوپاکەیدا بکات، سوپاکەی بە گیان، چاوتێری و گیانبازی بۆ ناکا.

١. سوور: سوێر، شۆرەک.

خانە

زێڕ بدە سەرباز، تا گیان بەخت کا
لە گەڵیان رژدبی، هەڵدێن و دەڕۆن

هۆنراو

(کە تێر بوو پاڵەوان، هەڵمەت ئەباتن
زگ برسیش ئەکا، مەشقی هەڵاتن)

١٥- سەرگوزەشتە

یەکێک لە وەزیرە دەرکراوەکان، هاتە ڕیزی کۆڕی دەروێشانەوە، پیت و فەڕی هاودەمی ئەوان کاری تێ کرد. دڵی گەشایەوە و دەروونی رووناک بووەوە.

پاشا جارێکی تر خستیەوە سەر کارەکەی و ئاشتی کردەوە، فەرمووی:

با بچێتەوە سەر کارەکەی، بەڵام ئەو نەیویستەوەو گوتی: "تەریکی باشترە لە خەریکی"

چوارینە

کەسێ لە کونجی بێدەنگی دانیشت
دەبەستێ دەمی بەدگۆ و سەگی هار
کاغەز دەدڕێنێ و قەڵەم دەشکێنێ
لە دەست و دەمی بەدگۆ بوو ڕزگار

بە گوێ رەشیان[1] گوت: "بە چ هۆیەک بە دواکەوتنی شێرت بۆ خۆت هەڵبژارد؟" گوتی:

"هەتا بەرماوەی نێچیرەکەی بخۆم و لەشەڕی دوژمنانیش لە پەنای هەڵمەتی ویدا بژیم".

گوتیان: "ئێستا کە کەوتوویە ژێر سایە و سێبەری ئەو و پارێزگارییە وی و

١. گوێ ڕەش: دڕندەیەکە بۆ بەرماوە خواردن، هەر بە دوای شێرەوەیە / مامۆستا زەکی.
- گوێ رەش: مام ڕێوییەکەی خۆمانە / غەریب پشدەری.

سوپاسی نیعمەتی ئەوت بە دەمدا هات، ئەدی بۆ چی لێی نزیکتر نابییەوە؟ هەتا بتخاتە ناو دەستەودایەرە تایبەتییەکانی خۆیەوە و لە نۆکەرە راست و پاکەکانی خۆییت بژمێرێ..

گوتی: "لەبەرئەوەی لە توندوتیژی و پەلاماری ئەو دڵنیا نیم"

خانە

ئەگەر سەد ساڵ، مەجووسی هەڵبکا ئاگر

ئەسووتێ هەر کە جارێ، تێی کەوێ ئاخر

هێندێک جاران وا رێک ئەکەوێ کە هاودەمانی پاشا، زێریان پێ ئەبرێ و هێندە جارانیش سەریان ئەبردرێ. دانایان گوتوویانە: "لە گۆڕانی سروشتی پاشایان، دەبێ زۆر وریابی، کە کاتێک بە سڵاوێک ئەرەنجێن و گاوێک بە جنێوێک دەستە جلێک ئەبەخشن".

گوتراوە: "زۆر رووخۆشی، هونەرە بۆ هاودەم و هاورازان و کەموکووڕی و ناپەسندییە بۆ حەکیم و دانایان"

خانە

نرخ و رێزی خـــۆت.. هەردەم بزانە

وازی و گـــاڵتـــە بۆ، هاودەم جـــوانە

١٦- سەرگوزەشتە

یەکێک لە برادەرەکانم سکاڵای ناهەمواری رۆژگاری لەلا کردم و گوتی:

"خێزانم زۆرە و خواردنیش کەم، توانای باری هەژاریم نییە، زۆر جاران دێتە سەرم برۆم و بگوازمەوە وڵاتێکی تر هەتا بە هەر جۆرێکی بووە بژیەم و کەس ئاگای لە چاکە و خراپەم نەبێ."

خانە

زۆر برسی نووست و کەس پێی نەحەسیا
زۆر مــردووش، مـرد و کــەس بۆی نەگـریا

زۆر لە تانە و تەشەری ناحەزان دەترسم، کە پاشەملە پێم پێ بکەنن و هەوڵ و تەقەلاو ماندووبوونەکانم لە حاند خاو خێزانمدا بە بێ مروەتی و ناپیاوی دانێن و بڵێن:

پارچە

ســەیرکــە ئەو ناپیــاوە، کــە هـەرگــیــز
نایەوێ ببــینێ، ڕووی خــۆشــبــەخــتی
لەش حــەســانەوە و ســەرســووکی ئەوێ
ژن و ماڵی جێ هێشت، لە ڕۆژی سەختی

لە ژمـارە زانیندا هـەروەک دەزانن، شـتێک دەزانم، جـا ئەگـەر بە پشت و پەنای ئێوەوە، کارێکم لای پاشا دەست بکەوتایە، دڵم دادەکەوت و ئاسـوودە دەبوو و تا دەشـمردم لە سوپاسی ئێوە دەرنەدەچووم، گوتم: "برادەر! خزمەتی پاشایان دوو لایەنی هەیە... ئومــێــدی نان و مــەترســیی گــیــان و پێــچــەوانەی بیــروڕای ئاقڵمەندانیشە، کە بە ئومێدی نان بکەویە مەترسیی گیان.

پارچە

بۆ ماڵی دەروێش، هیچ کەسێک نایە..
بڵــێ بـهـــــێنـە، باجی زەوی و باغ
بە تاڵی و ســـوێری، بەشت ڕازی بە
یا جگەرگــۆشــەت، دانێ لە پێش زاغ

خانە

ڕاســتــیــیــە جێگای، ڕەزای خـودایە
نەمـدی کـەس ون بێ، لە ڕاسـتـە ڕایە

دانایان گوتوویانه، چوار کەس لە چوارکەس ئەترسن، باجگر لە سوڵتان، دز لە پاسەوان، تاوانبار لە ئاماژەکار، سۆزانی لە دارۆغە.

ئەوەی لە حیساباندا پاکە، لە لێپێچینەوەی بێ باکە.

پارچە

پەل کێشی مەکە، زیاد لە ئیشت
بە پایە بەرزیت، دوژمن دڵ تەنگە
تۆ پاک بە و باکت لە هیچ کەس نەبێ
کراسی پیسە، کوتەی ژێر سەنگە

گوتم: "بەسەرهاتی ئەو ڕێوییە، گونجاوی حاڵی تۆیە، کە دیتییان هەروا بە دەم ڕاکردن و هەڵاتنێوە دەکەوت و هەڵدەستایەوە، یەکێک پێی گوت، ئەوە چ قەوماوە، وا هێندە دەترسێی؟ گوتی:

"بیستوومە حوشتران دەگرن بۆ بێگاریێ، پێیان گوت: "هەی بێ مێشک تۆ و حوشتر کوجا مەرحەبا؟ ئێوە چیتان پێک دەچێ؟ گوتی: "وس بە، ئەگەر ناحەز و دوو زمانان لە رق و کینەیەکەوە گوتیان، ئەوەش بێچووە حوشترە و تووش بووم، کێ غەمی ڕزگاری منیەتی؟ تا تریاک لە بەغداوە دەگاتە جێ، مارانگاز ئەمرێ.

تۆ وەک دەڵێی فەزڵ و ئاینی لە خواترسان و دڵنیاییت هەیە، بەڵام حەسوودان و ناحەز و دوژمنان لە بۆسە و کەناردا خۆیان مات داوە، ئەگەر قسە جوان و پەندە بەنرخەکانی تۆیان بە پێچەوانەوە بۆ پاشا گێڕایەوە، دەتوانی چی بکەی و بەربەرەکانێی پاشات پێ دەکرێ؟

لەبەر ئەوە وای بە باش دەزانم، پاسی سامانی قەناعەتی خۆت بکەیت و واز لە سەرداری بێنی، کە دانایان گوتوویانە:

خانە

دەریا پڕیەتی لە گەوهەر و بێ ئەژمارە
گەر سەلامەتیشت دەوێ، سەلامەتی لە کەنارە

کە هاوالەکەم ئەم وتەی بیست، داما و ڕووی گرژ بوو و دەستی کرد بە وتەی ڕەنجووری، کە ئەمە چ ئەقلێکە؟ و چ کارگەیاندنەجێ و تێگەیشتن و هۆشێکە؟ وتەی دانایان، ڕاست و ڕەوان و دروست دەرچوو کە گوتوویانە: "دۆستان لە تەنگاوییەدا بەهانا نەگەن و لە سەر خوانی نانخواردنێ دوژمنان وەک دۆستان خۆ ڕادەنێن و خۆیان دەردەخەن و خۆیانت پێشان دەدەن.

پارچە

بە دۆست دایمەنێ، ئەوەی لە خۆشیت
لێ ئەدا لافی، برایی و خۆش ویستی
دۆست ئەو کەسەیە، ئەگرێ دەستی دۆست
لە تەنگانەدا، کاتی تەنگدەستی

دیتم گۆڕا و بە ئامۆژگارییەکەم دڵتەنگ بوو، چوومە لای خاوەن دیوان، بە ناسیاوییەتێکی کە لەمەوپێشەوە بوومان، بارودۆخ و لێوەشاوەییی ویم تێ گەیاند، توانا و باشییەویم خستە ڕوو، پاش ماوەیەک کارێکی هاکەزاییان دایە و زۆری نەبرد کە پاکی سروشت و جوانی و ڕێکی کارەکانیان پەسند کرد، لەوەش تێپەڕی و پلە و پایەیەکی بەرزتری وەرگرت.

ئەستێرەی بەختی تا دەهات لە بەرزیدا بوو، تا گەییە مەرامەکانی و ئارەزووەکانی هاتنەدی و بوو بە یەکێک لە نزیکەکانی پاشا و پەنجەی ئاماژەی بۆ درێژ دەکراو بووە جێی باوەڕ و متمانە، بە خۆشحاڵی وی زۆر شادمان بووم و گوتم:

خانە

گوێ مەدە ماندووەتیت و دڵ بەغەم مەبە
کەسەرچاوەی ئاوی ژیان، لە تاریکیدایە

هۆنراو

(دڵی کۆسکەوتە، پڕ نەکەی بە غەم
خوا لوتفی بەدزی، زۆرە نەوەک کەم)

خانە

له سـوورِی گـەردوون دۆش دامـەمـێنە

ســـەبر تـاڵیش بێ، بـەری شـــیـــرینە

لەو کـاتەدا وا ڕێک کـەوت من لەگـەڵ تاقـمـە دۆست و برادەرانێکدا چوومـە سـەردانی مەککە، کە گەڕامەوە، دوو فرسـەخم بە پیرەوە هات، هـەرکە چاوم پێی کەوت، پەرێشان حاڵ و لەسەر دیمەنی دەروێشانم دیت.

گـوتم: "چۆنی؟" گـوتی: "هـەروەکـو گـوتت، دەسـتـەو تاقـمـێک پێم هەڵکالان و ناڕاستییان دەربارە گوتم. پاشا. خوا هەر پایەداری کا بۆ دەرخستنی راستی و روونکردنەوەی ئەم ناڕاستییەش هیچی نەفەرموو و برادەرانی کۆن و دۆستانی ئەمەکداریش لە وتەی راست و وشەی هەق بێدەنگ بوون و دۆستایەتیی کۆنیان لە بیر بردەوە.

پارچە

نابینی لەلای خـــاوەن جێ و پایە

مـەرایی کـاران، دەست لەبان سـەرن

کـە حـاڵی گـۆڕا و تێـپـەڕی ڕۆژی

پێی ئەو خـەڵکەیە، ها لە بان سـەرن

بەکورتی، گرفتار و دووچاری گەلێک سزایان بووم، تا لەم حەفتەیەدا مـوژدەی ساغی و سەلامەتییە حاجییان هات، لە بەندی گرانیان دەرباز و رزگار کردم و مـوڵک و مـاڵی مـیراتییـان دامـەوە، گـوتم: "ئامـۆژگـاری منت وەرنەگرت کە گـوتم خزمەتی پاشایان وەکو سەفەری نێو دەریایە بە ترس و بە کەڵکیشە، یا گەنجت پێ ئەبڕێ، یا شەپۆل گیانت لەبەر ئەبڕێ.

خانە

یا بـەهـەر دوو دەست، دوڕ لـە کـــۆش ئـەکـــا

یا شـەپۆل ڕۆژێ، ئەو بەمـردوویی فـەرامـۆش ئەکا

بە باشم نەزانی لەمە زیاتر، برینی مام دەروێشی بە سەرەنووکی نەشتەری سەرزەنشتان بڕووشێنم و خوێی پێ داکەم، ئەم کارەم بەم دوو دێرە، کورت کردەوە:

پارچە

دەست و پێت هەردوو، ئەخرێنە ناو کۆت
کە گوێت نەدایە، پەندی پیاوان
ئەگەر خۆ بەری، پێوەدان ناگری
ئەنگوست مەخە ناو، کونە دووپشکان

١٧- سەرگوزەشتە

چەند کەسێکم هاوڕێ بوون، ڕەنگ و ڕوویان جوان و دەروونیان ئاراستەو پێ ڕاستە کرابوو، یەکێک لە گەورە پیاوان بیروباوەڕێکی گەورە و باشی بەو دەستەو تاقمە هەبوو، مووچەو بەراتێکی باشی بۆ بڕیبوونەوە، تا یەکێکیان کردەوەیەکی وای لێ دەرکەوت، کە ڕێکی حاڵی دەروێشان نەبوو، گەورە پیاوەکە باوەڕی پێیان تێکچوو و بازاڕی بێ ڕەواج کردن.

ویستم بە فێڵێک هەر نەبێ مووچە و بەراتەکەیان رزگارکەم چوومە لای دەرگەوان، ڕێی نەدامێ و قسەی ناخۆشیشیان پێ گوتم، گوێم نەدایە و لێم نەگرت، چونکە قسەزانان گوتوویانە:

پارچە

لە دەرگای میرو وەزیر و سوڵتان
مەدە.. پێش ئەوەی، یاریدەت بدەن
دەرکەوان و سەگ، غەریبێکیان دیت
ئەم یاخەی ئەگرێ، ئەوەی تر دامەن

کە نزیکەکانی ئەو گەورە پیاوە، بە حاڵی منیان زانی، ڕێزێکی زۆریان گرتم و جێیەکی بەرزتر و هەورازتریان پێشان دام، دانیشتم، بەڵام من بەملکەچییەوە چووم لە جێگایەکی خوارتر و نزمترەوە دانیشتم.

خانه

لێگەڕێ! کـە نۆکـەرێکی کـەمـیـشـم
بـا لە ڕیزەی نۆکـەرانـدا، دانیـشـم

گوتی: ئەڵلا، ئەڵلا! کەی جێ و کاتی ئەم قسەیەیە؟

خانه

گـەر لە بان سـەروچاوم، دانیـشی
نازت هـەڵدەگـرم، چونکە نـازکـێـشی

بە کورتییەکەی، دانیشتم و دەستم بە قسان کرد و لە هەموو دەرگایەکم دا تا هاتمەوە سەر وتەی هەڵخلیسکانی برادەران و گوتم:

پارچە

چ سـووچێکی دیوە، خـاوەن بەخـشـشی پێـشـوو؟
کـە بەندەی لە پێش چاوان، وا کـەم و خـوارە
ئەو خـودایە مـەزنـە، بە گـەورەیی خـۆی
سـووچ و گـوناهیش دەبینێ و نانیش هەر بـەرقـەرارە

فـەرمـانڕەوا ئەم وتەیـەی لەلا پەسند بوو و فـەرمـووی: "بە دەسـتـووری جـاران مووچە و بەراتی برادەران بدرێتەوە، قەرەبووی ئەو ڕۆژانەشیان بۆ بکرێتەوە کە لێیـان بڕابوو" سـوپاسـی بەخـشـشـیم کـرد و خـاکی بەرپێیم مـاچ کـرد و داوای لێبووردنی ئەو دەم چەوتییەی خۆمم کرد، دەستبەجێ، هاتمە دەرەوە و گوتم:

پارچە

کـە کـابە بـوو بە ڕووگـە، بۆ نیـازان
بۆ دیدەنیـەی دەچن خـەڵکی، چەند فـرسـەنگ
تۆ دەبێ لەسـەر خۆبی، لەگەڵ خـەڵکی وەک مە
کـە کـەس نـاهاوێ، بۆ داری بێ بەر سـەنگ

١٨- سەرگوزەشتە

شازادەیەک سامانێکی زۆر و فراوانی لە باوکییەوە بەمیرات بۆ بەجێ ما، بانگی سەخاوەتی دا و دەرگای بەخشینی کردەوە و بێ درێغ بەخششی بەسەر گەل و سوپادا باراند:

پارچە

بۆ نخـــۆشی نایە، لە داری ســـادە
بەســـووتان بۆنێ، ئەدا وەک عـــەنبـــەر
گـــەورەییت بوێ، دەبێ ببـــەخـــشی
هەتا تۆو نەکەی، چۆن لێی ئەخۆی بەر

یەکێک لە هاودەمانی بێ ڕاوێژ، دەستی بە ئامۆژگاریکردنێ کرد، کە پاشایانی پێشین ئەم هەموو نیعمەتەیان بە هەوڵ و کۆشش پاشەکەوت کردووە و بۆ تەنگانە و لێقەومان و کەڵک و سوود لێ دیتنێ هەڵگرتووە، دەست لەو بزاوتە بکێشەوە و دەستی لێ بگرەوە، شەڕوشۆڕ و لێقەومان و پێویستی لە پێشە، دوژمنان لە کەمیندان، ناکرێ لە کاتی تەنگانە و پێویستیدا، دەستەوەستان ڕاوەستی.

پارچە

ئەگەر سامانی خۆت بەخشی بە گشت کەس
ئـەوەی بەریـەکـــــەوێ[1]، دەنـکێ بـرنجـــــە
لە هەرکـــەس بۆ نەســـێنی، دەنکە زێوێ
کـــە کـــۆ بۆوە ئەوە، ســـامـــان و گـــەنجـــە

شـازادە لەم وتەیە ڕوو گرژ بوو، لەگەڵ سروشـتی ئەودا نەهاتەوە پاشان سەرزەنشتی فەرموو و گوتی: "خوای لەسەر، ئێمەی کردووەتە خاوەنی ئەم وڵاتە، هەتا بیخۆین و بیبەخشین، نەک هەر پاسەوانی بین و چاودێری بکەین."

---

١. بەریەکەوێ: بەری دەکەوێ.

خانه

قاروون بای چل خانووی سامان هەبوو، چوو بە هیلاک
نەوشیرەوان بەوە نەمر بوو، کە بەجێی هێشت ناوی چاک

١٩- سەرگوزەشتە

وا ئەگێڕنەوە کە لە ڕاوگەیەکدا نێچیرێکیان بۆ نەوشیرەوانی دادپەروەر دەکردە کەباب، خوێیان پێ نەبوو، نۆکەرێکیان ناردە گوندێک، خوێ بێنێ.

نەوشیرەوان گوتی: "خوێیەکە بکڕە، تاکو نەبێتە شوێن و دێیەکە وێران نەبێ.

پێیان گوت: بەوەندە خوێیە چ دەقەومێ؟

گوتی: بنچینەی ستەم لە سەرەتاوە کەم بووە، هەرکەسێ هاتووە هاویشتوویەتییە سەرێ، تا گەیوەتە ئەم ئەندازەیە."

پارچە

ئەگەر لە باغی میللەتا، پاشا بخوا سێوێکی
نۆکەرانی دەردێنن درەخت، لە ڕەگو ڕیشەوە

کە سوڵتان بەنیو هێلکە، ستەم ببینێ ڕەوا
سەربازەکانی هەزار مریشک دەکەن بەشیشەوە

خانە

زەمان ناهێڵێ، زۆردار بمێنێ
تەنیا نەفرینی، بۆ جێ دەمێنێ

٢٠- سەرگوزەشتە

والییەکم بیست کە هەر ماڵ و خانووی میللەتی کاول و وێران ئەکرد، تا خەزێنەی پاشا ئاوەدان و پڕ کاتەوە، ئاگای لە وتەی دانایان نەبوو کە گوتوویانە: "هەرکەسێ میللەت ئازار بدات، تا دڵی پاشا بەلای خۆیدا ڕاکێشێ، خوای لەسەر، هەر ئەو

گەل و میللەتەی لەسەر زاڵ دەکاتەوە تا دەماری لە ڕۆژگاری ژینی دەرکێشێ و ببیڕێ.

خانە

به (سپەند)[1]ی ناکا، ئاگری داگیرساو
ئەوەی کە ئەیکا، ئاهی جەرگ سووتاو

ئەڵێن شای هەموو دڕندان شێرە و کەمترینی گیانەوەرانیش کەرە، بەڕای هەموو هۆشیار و ئاقڵمەندانیش، کەرێکی بارەبەر زۆر باشترە لە شێرێکی پیاودڕ.

دوو تاکی

کەری هەژار، گەرچی بێ تەمیزە
لەبەر باربردنێی، گەلێک عەزیزە
کەر و گایان، کە هەڵ ئەگرن بار
چاترن لە نەوەی، ئادەمی زۆردار

ئەڵێن پاشا لایەنێکی سروشتی خراپی ئەو وەزیرە بەدەی بۆ دەرکەوت، خستیە ژێر ئازار و ئەشکەنجەوە و زۆر بەدەردەسەرییەکی ناهەموارەوە کوشتی.

پارچە

ڕەزامەندی شا، بە دەست ناکەوێ
تا بۆ دڵی گەل، چاکە نەخوازی
ئەتەوێ خودای لەسەر، بتبەخشێ؟
بە چاکە خەڵکی خودا کە ڕازی

وارێک کەوت یەکێک لە ستەمدیتەکان بەلایدا رابرد، سەرنجی دایە حاڵەشرەکەی و گوتی:

---

١. سپەند: دڕکێکی بیابانە، دووکەڵێکی زۆری لە کاتی سووتاندا لێ هەڵدەستێ، بۆ برینی چاو سووتانەوە بەکاری دێنن.

پارچە

نابێ هەرچی تینی قـــۆڵ و بازووێکی هەبوو
بە ســەڵتەنەت بخوا، ماڵی خەڵکی بە هەوەس
دەتوانی هێسکی گەورە، بە گەروودا قووت بدەی
هەناو و زگ ئەدڕێ، هەرکە گەییە ناوک و بەس

٢١- سەرگوزەشتە

لە مەردم ئازارێک ئەگێڕەوە، کە بەردێکی بەسەری دەروێشێکدا دا، دەروێش دەرفەتی تۆڵەکردنەوەی نەبوو، بەردەکەی لای خۆی هەڵگرت، تا ڕۆژێکیان پاشا لەو پیاوە مەردوم ئازارە تووڕە بوو و خستیە زیندانەوە، دەروێش هاتە لایەوە و بەردەکەی بەسەریدا دایەوە، کابرا پێی گوت: تۆ کێیت؟ و ئەو بەردەت بۆ بەسەری مندا دا؟

وەڵامی دایەوە: "من فلانم، ئەم بەردەش هەر هەمان ئەو بەردەیە کە فلانە ڕۆژ تۆ بەسەری منتدا دا، گوتی: "ئەدی ئەم هەمــوو ماوە دوورو درێژە لە کوێ بوویت؟. گوتی: "لە پلە و پایەکەت ئەترسام، ئێستا کە لە زیندانێمدا دیتی، ئەو هەلەم قۆستەوەو بە دەرفەتم زانی، کە دانایان گوتوویانە:

دوو تاکی

ڕەشــوڕووتێکت، کە دی بەختیارە
ئەوەی هەسـتی، جڵەوی ئیختیارە

نینۆکی درێژ و تیژت، کە نییە تۆ
کەواتە بە گــژ، بەدانددا مەچۆ

ئەوەی کە لەگەڵ بازوو ئاسنێ دەست بخاتە کار
قۆڵ و مەچەکی زێوینی ناسکی، خۆی ئەدا ئازار

ڕاوەستە تاکو دەستی ئەبەستێ، دەور و زەمانە
ئەوساکە بڕۆ مێشکی دەربێنە، ڕۆژی دۆستانە.

٢٢- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پادشایان تووشی نەخۆشییەکی کوشندە بوو - واچاکە هەر ناوی نەهێندرێ - دەستەیە لە حەکیم و دانایانی یۆنانی پێکەوە هاتنە سەری و بە بڕیاری هەموویان هاتنە سەر ئەوەی کە ئەم دەردە دەرمانی نییە، مەگەر زراوی کەسێکی کە چەند نیشانەیەک هەن تێیدابێ.

پاشا فەرمووی بیدۆزنەوە و پەیدای کەن، کوڕە جووتیارێکیان بەونیشانانەوەی کە حەکیمان گوتبوویان دۆزییەوە، باوک و دایکی کوڕە بانگ کران و بەخشش و بەراتێکی زۆریان لە پێش دانان و خۆشحاڵیان کردن و قازیش بڕیاری دا کە ڕشتنی خوێنی ئەندام یا تاکێکی میللەت بۆ سەلامەتیی پاشای کارێکی ڕەوا و ڕاست و دروستە، جەللاد بەلایەوە چوو، کوڕە سەری بەرەو ئاسمان بەرز کردەوە و پێ کەنی پاشا لێی پرسی، لەم کاتەدا چ وەخت و جێی پێکەنینە؟

کوڕە گوتی: نازی کوڕان بەسەر دایک و باوکانەوە هەیە و داواکاریش بۆ لای قازی دەبرێت و داد لە پاشا ئەخوازرێ، ئەوە دایک و باوکم، لەبەر ماڵی دنیایە منیان بە جەللاد سپارد قازیش بڕیاری کوشتنی دام، پاشاش ژیان و بەردەوامی خۆی لە ڕشتنی خوێنی مندا دەبینێتەوە، هیچ پەنایەکی ترم نییە هانای بۆ بەرم تەنیا خوای لەسەران نەبێ"

خانە

بۆ لای کێ بەرم، لە دەست تۆ فەریاد
هەر لە ئاستانەی، تۆ ئەخوازم داد

پاشا بەو قسەیە دڵی تەزی، فرمێسکی لە چاوان دابارین و گوتی: مردنی من چاکترە لە ڕشتنی خوێنی بێ گوناهێکی وا. سەروچاوی ماچ کرد و گرتییە باوەشی و سامانێکی بێ ئەژماریشی پێ بەخشی و ئازادی کرد و دەڵێن پاشاش هەر لەو ڕۆژە بە دواوە چاک بووەوە و شیفای بۆ هات.

پارچە

هەروا لە بیرمە، کە ئەم شیعرەی گوت
فیلەوانێکی ڕۆخی دەریای نیل

حـــاڵی مـــێـــرووله، لەژێر پێی تۆدا
وەک حـــاڵی تۆیه، لـه ژێر قـــاچی فـــیل

٢٣- سەرگوزەشتە

یەکـێک لە بەندییـەکـانی "عـەمـرو لـەیث"[١] هەڵاتبـوو، پیـاوان وە دوای کـەوتن و هێنایانەوە، وەزیرێک قـینێکی زۆری لە بەندەکـە هەبوو، هـانی کـوشـتنی دا، تا بەندییەکانی تریش ئەم جۆرە رەفتارە ڕەچاو نەکەن، بەندییەکە لەبەر دەمی عەمرو لەیثدا سەری خستە سەر زەوی و گوتی:

خانه

هـەرچیم بـەسـەربێ، بـە پەسـەندی تۆ، لەلام ڕەوایە
لە بـەرامــبــەری ئەم فــەرمــانەتا، نیـــمــه داوایە

بەڵام لـەبەرئەوەی کـە من پەروەردەی نان و نمـەک و نیـعـمـەتی ئەم خـانەدانەم، نامەوێ لە ڕۆژی دواییدا، خوێنی من بتانگرێ، ئەگەر بتەوێ بەندەیەکی بێ گوناهی وەکـو من بکوژی، لە ڕێیەکی ڕەوا و شـەرعـیـیـەوە بیکوژە، تا ڕۆژی دوایی پێـوەی گرفتار نـەبی، پاشا گوتی: "جا چۆنی بکەم!" گوتی: "ڕێـم بدە هەتا، وەزیر بکوژم، ئەو کاتە لە سزای کوشتنی ئەودا بمکوژەوە، هەقە و شەرعیشە، پاشا پێ کەنی، بە وەزیری گوت: "چی بەباش دەزانی؟ وەزیر وەڵامی دایەوە:

"گـەورەم! ئەم بێ شـــەرمــە لە ڕێی گـۆڕی باوکـتـدا ئازاد کـە، هەتا منیـشـی نەخـسـتـووەتە بەڵایەکـەوە، سـووچ لە منەوەیە کـە سـوودم لە ئامـۆژگـاری و وتەی دانایان وەرنەگرتووە کە گوتوویانە:

١. عـەمـرو لـەیث: پاشـای سـەفـارییـەیە لە سـاڵی (٢٦٥)ی کـۆچیـدا بـوو بەجـێنشـینی برایەکەی... فارس و کرمان و ئیسفەهان و خۆراسـان و سیستانیشی گرت، لە سالّی (٢٧٦)ی کۆچیدا، لەشکری خـەلیفـەی بەغدایـەی شکاند. لە (٢٨٧)ی کۆچیدا لەگەڵ ئیسمـاعیل سـامـانی لە نزیک (بەڵخ) بەشـەڕ هات، بە دیل گیرا، ئیسمـاعیل ناردییە بەغدا لای خەلیفە. لە (٢٨٩) کۆچیدا لە زینداندا مرد _ یەحیا و عەمر، کورد بوون.
- وەرگێڕ -

پارچە

لەگەڵ بەرد هاوێژ، بکەی شەڕە بەرد
بزانە کە تۆ سەری خۆت شکان
کە تیرداوێیە سینگی دوژمنت
ئێوەش لە سێرەی، تیرگەلی ئەودان

٢٤- سەرگوزەشتە

پاشای زەوزەن[١] وەزیرێکی هەبوو چاوتێر و ڕووخۆش بوو و لە چاوپێکەوتنانداا ڕێزی هەموو کەسێکی دەگرت، پاشەملەش بە چاکەی ناو دێنان، وا ڕێ دەکەوێ کردارێکی لێ ڕوو دەدا، کە پاشا لێی خۆش نایەت، دەیگرێ و دەیخاتە زیندانەوە.

گەورە پیاوانی پاشا، کە چاکەی پێشووی ئەویان لە چاودا بوو و خۆیان بەقەرداری دەزانی، لە کاتی چاودێرییاندا نەرمییان لەگەڵدا دەنواند و سەرزەنش و توندوتیژییان لەگەڵدا بەڕەوا نەدەدیت.

پارچە

لەگەڵ دوژمنی خۆتا ئاشتی کە، ئەگەر ڕۆژێ
پاشەملەش عەیبت بڵێ، تۆ لە ڕوویدا تەحسین کە
وشە لەزارەوە دەردەچێ، کەسی پێ مەدە ئازار
کە تۆ ناخۆشیت ناوێ سا، زمان شیرین کە

لەوەی پاشا لێی دەویست هەندێکی لێ خۆش بوو و لەجیاتی ئەوەی ماشەوە بە زیندان تەواوی کرد و پاک بووەوە، یەکێک لە پاشایانی ئەو ناوە، بەنهێنی نامەیەکی بۆ نارد کە پاشایانی لای ئێوە ڕێزی گەورەی وەک تۆ نازانن، بێ ڕێزییان لەگەڵدا کردی، ئەگەر بڕیاربێ دڵی گەورەی فلانی خۆشەویست – خوا پەنای بدا – بەلای ئێمەدا بێت، تێ دەکۆشاین، ئەوەی شایستەی دڵ ڕاگرتنیەتی دەست بە سینگەوە بین و گەورە پیاوانی ئەم کیشوەرە بۆ دیداری ئەو، بە هیوا و

١. زەوزەن: وڵاتێکە لە نێوان هورات و نیشاپور.

چاوەڕوانی وەڵامن.

وەزیر لەمە هۆشیار بووەوە و بیری لە مەترسی کردەوە، بە گورجی وەڵامێکی کورتی، هەروەکو پێی باش بوو، کە ئەگەر خەبەرەکەشی بکەوێتە سەر دەم و زاران زیانی نەبێ، لە پشت نامەکەوە نووسییەوە و ڕەوانەی کردەوە.

یەکێک لە دەست و پێوەندەکان کە ئاگای لەم سەین و بەینە بوو، بە پاشای ڕاگەیاند کە فلان، کە فەرمووتە بگیرێ لەگەڵ پاشای لای تردا، نامە و نامەکاری هەیە، پاشا تووڕە بوو و فەرمانی ساغکردنەوەی ڕاستی و درۆی ئەم هەواڵەی فەرموو، نامەبەریان گرت و نامەکەیان خوێندەوە، تێیدا نووسرابوو: "بیروباوەڕی باشی گەوران دەربارەی بەندە، گەلێک لە باشی و چاکیی بەندەی پترە و ناتوانم ئەم داخوازییە بەجێ بگەیەنم، لەبەر ئەوەش کە من پەروەردەی نیعمەتی ئەم خانەدانەم، بە کەمێک گۆڕانی دڵی خاوەن نیعمەتی کۆنم، بێوەفایی ناکەم، وەها گوتراوە:

خانە

ئەوەی چاکەت لەگەڵ ئەکا، لە هەموو بارێک
بیبەخشە کە لە تەمەنیا، هەڵەیەک بکا جارێک

پاشا ئەم ڕەوشتە جوان و باشەی ئەوی بەلاوە پەسند بوو، جلوبەرگ و ماڵێکی زۆری بە پاداش پێ بەخشی، داوای لێبووردنیشی لێ کرد کە بەهەڵە چووبووم، کە تۆم بەبێ تاوان ئازاردا، گوتی:

"گەورەم! بەندە ئەمە، بەهەڵەی گەورەی خۆم نازانم، بەڵکو ئەمە ویستی خوا بوو کە ئازارم پێ بگەیەنن، بەڵام ئازاریش بێ هەر لە دەستی تۆوە بێ چاکترە، کە هەقی نیعمەتی پێشوو و دەستی چاکەت بەسەر ئەم بەندەوە هەیە، کە دانایان گوتوویانە:

دوو تاکی

هەرگیز بە ئازار، لەکەس مەڕەنجە
لای کەس بۆت نایە، خۆشی یا ڕەنجە
دوژمنی و دۆستی هەر لای خواوەیە
دڵی هەر دوو لای، ها وەلاوەیە

ئەگـەر چـی لە ژێی کـەوانـڕا، دێ تیـر
لـە هـاوێـژەری ئـەزانـن، پیـــــاو ژیـر[١]

٢٥- سەرگوزەشتە

لە پاشایەکی عەرەبمەوە بیست، کە بەوانەی ناو دیوانێی گوت: کە مووچە و بەراتی فلانی – هـەرچەندێکە – بۆی بکەن بە دوو هێندە، چونکە هەمیشە هـەر لە دەرگاوە چاوەڕێی بـە ئەنجـام گـەیاندنی فـەرمـانـە و، کـەچی نۆکـەر و بەردەسـتـەکـانی تر هـەمیشـە هـەر خـەریکی گاڵتە و گەمە و جەفەنگانن و خاوەخاوەی لە ئیشێدا دەکەن.

خواپەرسـتێک، گوێی لەمە بوو و هـاوار و ناڵەی لە دەروونەوە هەسـتا، لێیان پرسـی ئەوە چیت دیت؟ گوتی: "پایە و پلەی بەندان لەبەر قاپی و دەرگەی خوا، بەم ڕەنگەیە:

هـەڵبەست

نۆکەر دوو سبـەینان، بێتە خـزمەت شا
سـێیـەم تێی ئەکا، ڕووی لـوتف و نیگا
ئومـێـدمـان وایە، پیـاوی خـوا پەرەست
نائـومــێــد نەبن، لـە دەرگــای ئەلـەست

دوو تاکی

گـــــەورەیـی لـە مـلـکەچیــــەتـی دایـە
یاغــیــەتـی بێــبـــەش بوونـی تێــدایە
ئـەوەی مـلـکـەچی، لـە بـۆ نـووســــراوە
ســـەری خــزمـــەتی، هـا لە دەرگـــاوە

٢٦- سەرگوزەشتە

لە زۆردارێک ئـەگـێـڕنەوە، کـە داری سـووتانێی بەهەرزان لە هـەژاران دەسـتـاند و بەزۆرەملـێ لێی دەکـڕیـن و هـەر بە زۆرەملـەش بە گـرانتـر دەیدایەوە دەوڵەمــەندان، پیاوێکی خوایی بەلایدا تێپەڕی و گوتی:

١. پیاو ژیر: پیاوی ژیر.

خانه

ئەوە مـــاری تۆ؟! کـێ ببـــینی پێـــوەی دەی
یانە کوندی؟ لە کوێ بنیشییـەوە کاولی کەی

پارچە

کـە دەسـتت دەڕوا، بەسـەر ئێمـەدا
بێ ئاگـا نـیـیـە، خـودای غـەیبـزان
زۆرداری مـەکـە، لە خـەڵکی زەوی
تا ناڵەو فـیـغـان، نەگـاتە ئاسـمـان

زۆردارەکە لەم قسەیە دڵگیر بوو و ڕەنجا و گوێی نەدایە ئامۆژگارییـەکانی وی (أخذتهُ العِزةُ بالأثم) – غیـرەتی گـوناه گـرتی – تا شـەوێک ئاگـر لە دارەکـانی چێشتخانەکەی بەربوو، هەرچی هەشیبوو سووتا، لە جێی نەرم هێنایە سەر خاکی گەرم. وا ڕێکەوت هەمان کەسەکەی بەلادا ڕابرد و گوێی لێ بوو کە بە دۆستەکانی خـۆی دەگـوت: "نازانم ئەم ئاگـرە لە کـوێوە بـەربووە مـاڵی من؟ گـوتیـان: "لە چڕە دووکەڵی دڵی هەژارانەوە"

پارچە

دووربـە لـە ئـاهـی، دڵ بـریـنـداران
هەناسـەی گـەرمی.. خـراپـە، ئاخـر
تا ئەکرێ دڵی کەس، مـەکە غەمبـار
ئاهێک.. جـیـهـانێک ئەخـاتە ئاگـر

لەبەر هەیوانی تەلاری کەیخوسرەو[1] ئەم حیکمەتە نووسرابوو:

---

١. کەیخوسرەو: یەکێکە لە شایەکانی دەوڵەتی دووەمی کەیانی.

پارچه

ســـاڵەهای ســـاڵە و عـــومـــرێکی درێژ
بەســـەر ئێــمــەدا، خــەڵک ئەکــەن گــوزەر
دەستاو دەست موڵکمـان کە هاتۆتە دەست
واش دەچێــتــە دەست خــەڵک، ســـەر لەبەر

٢٧- سەرگوزەشتە

یەکێک لە هونەری زۆرانبازییەدا، گەیبووە ئەوپەڕی پایە بەرزی. سێسەد و شەست فێڵی لە زانیاریی زۆرانبازییەدا دەزانی و هەر جارە بە جۆرە هونەرێکی تازەوە زۆرەبانی دەگرت تا دڵی لە شاگردێکیانی داخورپا، سێسەد و پەنجا و نۆ فێڵی لە هونەری زۆرانبازییەدا فێر کرد و تەنیا فێڵێکی بۆ خۆی هێشتەوە و بەلاوەی نا.

بە کورتییەکەی، کوڕەکە، لە هێز و توانا و هونەری زۆرانبازییەدا پڕبوو و کەس نەیدەتوانی بەرامبەری ڕاوەستێ و پشتی لە عەردی بدا، هەتا ڕۆژێکیان لەلای پاشای ئەو کاتدا دەری بڕی و گوتی:

"ئەوەی مـامـۆسـتـایەکـەم بەســەر منیـەوە هەیە، چاکـەی فـێـرکـردن و پەروەردەکەمیەتی، دەنا بەهێز و توانا لەو کەمترنیم و لە هونەریشدا وەکو ئەوم.

پاشا ئەم وتانەی زۆر بەلاوە گران و ناخۆش هات، فەرمووی:

"زۆرەبانی بگرن! جـێگایەکی پانوپۆڕ و بەرین و هـەراویان ڕێکخـست، وەزیر و پیاوماقووڵ و گەورە پیاوانی دەربار و پیاوە مەزنەکانی هەرێمەکان، هەموو هاتن.

کوڕە لاو لە مەیدانێدا وای پڕدایە مامۆستایەکەی، کە ئەگەر کێوی ئاسن بووایە، لە جێیدا هەڵدەقەند.

مامۆستا هەستی کرد، کە کوڕە لاو لەو بەتین و باخۆشترە و لە هونەرەکەشیدا، لە گەڵیا بەرامبەرە، بەو فێڵە سەیرەی کە لێی پەنا دابوو ڕەفتاری لەگەڵ کرد، کوڕە نەیتوانی ئەم فێڵە لە خۆی لادا.

مامۆستا، کوڕەی بە هەردوو دەستان لە زەوی بەرزکردەوە و لەسەر سەری خۆی سووڕاندو لە عەردی کوتا، قریوە لە تەماشاچییان بەرز بووەوە.

پاشا فەرمانی دا خەڵات و بەخشش و بەراتێکی باش بە مامۆستا ببەخشرێ و کوڕەکەشی سەرزەنشت کرد و ڕەخنەی ئەوەی لێ گرت کە لەگەڵ مامۆستا و ڕاهێنەر و مەشقدەرەکەیدا، پەنجەی لێک داوە و سەریش نەکەوت. کوڕە گوتی: "گەورەم مامۆستا بەهێز بەسەر مندا سەرنەکەوت، بەڵکە من لە هونەری زۆرانبازیدا، فێڵێکی بچکۆلانەم مابوو، دریغی فێرکردنێی لێ کردم و فێری نەکردم، ئەورۆ بەو فێڵە بچکۆلانەیە، دەستی لە من ساند و سەرکەوت، مامۆستاکە گوتی:

"ئەو فێڵەم بۆ ڕۆژێکی وا هەڵگرتبوو، کە دانایان گوتوویانە... هێندە ڕێ بە دۆست مەدە کە هەموو هێز و توانایەکی تۆ بزانێ، کە دوژمنایەتیی کردی پێت بوێرێ و بتخا.

نەتبیستووە ئەوەی کە لە شاگردی خۆی ئازار دیوە، چی گوتووە؟:

خانە

(فێرە تیر هاویشتنێی دەکەم، هەموو ڕۆژێ
کە دەستی تیری گرت، هاویشتیەوە من)

پارچە

یا وەفا نەبووە، لەم جیهانەدا
یا هەر کەس نییە، لەم زەمانەدا
کەس نەبوو فێری، تیر ئەندازی لێم
کە من نەکاتە، دوایین نیشانە

٢٨- سەرگوزەشتە

دەروێشێک بە تەنیا لە گۆشەی چۆڵێکدا دانیشتبوو، پاشایەک بەلایدا تێپەڕی، دەروێش کە لە کونجی قەناعەتدا لەو چۆڵەوانییەدا ئەژیا، سەری بڵند نەکرد و گوێی نەدایە فەرمانڕەوا - پاشا - هەستی فەرمانڕەوایی و گەورەییی پاشایەتی گرتی، گرژ بوو و گوتی: "ئەم دەستە کۆنە پۆشانە، هەر دەڵێی چوار پێن، نرخ و پیاوەتییان نییە"

وەزیر بەلایەوە چوو و گوتی: "هۆی دەروێش فەرمانڕەوای سەر زەوی بەلای تۆدا تێپەڕی، بۆ هەڵنەستای و دەستت بەسنگەوە نەگرت و ئەرکی رەوشت نواندنێت بەجێ نەگەیاند؟"

وەڵامی دایەوە: "بە فەرمانڕەوا بڵێ! چاوەڕێی ڕێزلێنان لە کەسێک بکا چاوەڕێی چاکە و ماڵی ئەوە، فەرمانڕەوایان پاسەوانی گەلن، نەک گەل بۆ بەندایەتی و فەرمان هەڵگرتنی فەرمانڕەوایانن.

پارچە

پاشا پاسەوانی هەژارانە
چەند لە خۆشی و گەورەیی دابێ
پەز بۆ شوان دروست نەکراوە
شوان بۆ پەزەو دەبێ شوانی چابێ

پارچە

رۆژێ کەسێکت، دیت کامەرانە
یەکێ تر دڵگیر، زۆر پەرێشانە

کەمێک بووەستە، تا هەردووکیان خاک
مێشکیان دەخوا، کە جێی بیریانە

جیاوازی دارا و نەدار نامێنێ
لەم بڕیارەی کە چارەنووسیانە

گەریەکێک گۆڕێک، هەڵبداتەوە
نازانێ دارا و نەدار کامیانە

فەرمانڕەوا قسەکەی دەروێشی پێ خۆش بوو، پێی گوت: "چیت دەوێ بڵێ" وەڵامی دایەوە: "من ئەوەم دەوێ جارێکی تر نەمرەنجێنی". گوتی: "ئامۆژگارییەکم بکە"، گوتی:

خانە

وریابە کـە ئەو خـۆشـیـیـەت لە دەسـتـە

دەڕوا ئەو موڵکەی، ئێستا لە دەستتە

٢٩- سەرگوزەشتە

یەک لە وەزیران چووە لای "زوننونی میسری" و هیمەتی لێ خواست کە رۆژ و شەو خەریکی خزمەتی فەرمانڕەوام، هیواداری چاکەیم و لە سزاشی ئەترسێم. "زوننون" گـریا و گـوتی: ئەگـەر منیش ئەوەندە لـە خـوا ترسـابامـایە وەک تۆ لە فـەرمـانڕەوا دەترسی، ئەوە لە کۆمەڵەی یاران ئەبووم.

پارچە

گەر هیوای پشـوو و ڕەنج ئاسـان بایە

پایی دەروێشـان، لە ئاسـمـان ئەبوو

گـــەر وەزیر لـە خـــوا، ترســـابا، وەکـــو

لە شــا ئەترسـیت، وەک پەریان ئـەبوو

٣٠- سەرگوزەشتە

پاشـایەک فـەرمـانی کوشـتنی بێ گـوناهێکی دا، گـوتی ئەی پاشـا بەو قـینـەی کـە لەمـنتــە، ئازاری خــۆت مــەدە، چونکە ئەم ســزایە بـەیەک هەنـاســە بـەســەرمـندا تێدەپەڕێت، بەڵام گوناهی ئەمە بۆ هەتاهەتایە داوێنت دەگرێ و لێت نابێتەوە.

چوارینە

سووڕی دەورانێ، وەک بای بیابان چوو

ناشیرن و جوانی، تاڵ و خۆشیان چوو

زۆردار بیـری چوو، ئەو غـەدرەی کـردی

لەو نـابێــتـــەوەو لـە مـــەومـــانان چوو

شا ئامۆژگارییەکەی ئەوی بەسوودمەند زانی و لە خوێن رشتنێی چاوپۆشی کرد.

٣١- سەرگوزەشتە

وەزیرانی نەوشیرەوان کە تاوتوێی گرینگیی وڵاتیان دەکرد و هەریەکە بەپێی زانینی خۆی بیروڕای خۆی دەردەبڕی، "شا" ش هەروەتر، ئەویش بیروڕای خۆی لە بەرابەر ئەو کارەوە دەربڕی.

"بوزەر جومهەر" لایەنگیری بیر و بۆچوونی "شا"ی کرد، وەزیرەکانی تر بە دزییەوە لێیان پرسی، چ شتێکی باشترت لە بیروڕای "پاشا" دا دیت، کەوا لە بیروڕای چەندان زانا و دانایانی ترت بە چاکتر زانی وا لایەنگیریت کرد، گوتی: بە پێی ئەوەی ئەنجامی کارەکە دیار نییە و نازاندرێت و هەمووشتان هەر لەسەر ئەو ڕایەن کە داخوا کارەکە ڕاستە یا هەڵەیە، بۆیە بیروڕا وەرگرتنی شا چاکترە.. هەتا ئەگەر ئیشەکەش بە پێچەوانەی راستییەوە بێتە پێش، بە هۆی لایەنگیری و پەسنی بیروڕای شاوە، لە مەترسی گلەیی و گازەندان رزگار ئەبین، کە گوتوویانە:

دوو تاکی

بە دژی بیری شا، بیرێ دەربڕی
دەست لە خوێنی خۆت، ئەبێ هەڵگری
ئەگەر شا بە ڕۆژ بڵێ، وا شەوە
بڵێ ڕاست دەکەی مانگ، چاردە شەوە

٣٢- سەرگوزەشتە

گەڕیدەیەک، قژی ئەهۆندەوە و ئەیگوت: "من لە نەوەی "عەلی" مە. لەگەڵ کاروانێکی حیجازی، لە شارێک دابەزی گوتی کە لە حەج دێمەوە، چامە (قەسیدە) یەکی بردە دەرباری فەرمانڕەوا و وای پێشان دا کە ئەو بۆ خۆی دایناوە، یەکێک لە هاودەمەکانی فەرمانڕەوا لەوساڵەدا لە سەفەری دەریا هاتبووەوە گوتی: "من ئەوم لە جەژنەی قوربانداf، لە بەسرەدا دیوە، چۆنی حەج کردووە؟"

یەکێکی تر گوتی: "من ئەمە ئەناسم، باوکی تەرسایی بوو، لە "مەلاتییە"، ئەوە چۆن نەوەی "عەلی" یە؟ و چامەکەشی کە دەڵێ خۆی دایناوە، لە دیوانی "ئەنوەری" دا نووسراوەتەوە.

فەرمانڕەوا فەرمانی لێدان و دوورخستنەوەی دا، گوتی:

"ئەم هەموو درۆیەی بۆ چی کرد؟" گوتی: "ئەی خاوەنی ڕووی زەمین! قسەیەکم ماوە لە خزمەتتدا بیڵێم، ئەگەر ڕاست نەبوو هەر سزایەکم بفەرمووی پێم ڕەوایە" گوتی: "چییە؟" گوتی:

پارچە

گەر بێگانەیەک ماستی بۆ هێنای
دوو پەرداغی پڕ.. ئاوەو کەچکێ دۆ
لە من مەڕەنجێ، کە درۆم لا کردی
جیهانگەڕ وایە، حەز ئەکا لە درۆ

٣٣- سەرگوزەشتە

وەزیرێک بەزەیی بە ژێردەستاندا دەهاتەوە و هەمیشە بۆ چاکەیان تێ دەکۆشا، وا ڕێک کەوت وەزیر بەفەرمانی فەرمانڕەوا گیرا، هەموو لە هەموو بۆ بەردان و ڕزگارکردنی کەوتنە خۆ، ئەوانەی کە بۆ ئازار و ئەشکەنجەدانێی داندرابوون، نەرمییان لەگەڵدا نواند، گەورە پیاوانیش ستایشی کردار و پیاوەتییە باشەکانیان کرد تا فەرمانڕەوا چاوی لە هەڵەکانی پۆشی، پیاوچاکێک لەم کارە ئاگادار بووەوە و گوتی:

پارچە

تا دڵی دۆستان بەدەست بهێنی
باغەکەی باوکت، بفرۆشی باشە

بۆ نانی، دۆستە باشەکانی خۆت
هەموو ناومالت، بسووتێ باشە

لەگــەڵ بەدکـــاران، هەم بکە چاکـــە
بەنـانێ زاری ســـەگ، بدرووی باشـــە

٣٤- سەرگوزەشتە

یەکێک لە کوڕەکانی "هارووونە ڕەشـید" بە تووڕەیییـەوە هاتە لای بـاوکی و گوتی: "فـڵانە سـەرهەنگزادە، جنێـوی بە دایکم دا... هارووونە ڕەشـید بـە گەورە پیـاوانی دەوڵەتی گوت، سـزای ئەم جـۆرە کەسـە چ بێ باشـە، یەکێک ئامـاژەی بە کوشـتن و ئەوی تـر بە زمــان بڕین و یـەکێ تر بە دەسـت بەســەرداگـرتنی مــاڵ و ســامــان و شاربەدەرکردنی کرد.

هارووون گوتی: "کوڕا من! گەورەیی لە بووردندایە و ئەگەر ناشـتوانی بیبـووری، ئەوا تـۆش جنێـــوەکـەی پێ بدەوە، بەڵام لە سـنووری تۆڵەکـردنەوە تێنەپـەڕی دەنا ستەم لەلایەن تۆوە ئەبێ و داوا و هـەق لای دوژمنتەوە.

بەپیـاو ناژمێردرێ، لەلای هۆشـیـاران
لە فـیلێکی مـەست، مـەیدان بخـوازێ
پیـاو ئـەو کەسـەیە، گەر راسـتت ئەوێ
لە تـووڕەبـوونا، قـــســــەی نـەترازێ

دوو تاکی

یەکــێک بەدخـــووێک، جنێـــوی پێ دا
خـۆی ڕاگـرت، گوتی وەرە هـەی کـڵـۆڵ
لـەوەشم زیـاتر پـێ بکەی، ســبـــەی..
عـەیبم نیـو هێندەی، خـۆم نازانی، زۆڵ

٣٥- سەرگوزەشتە

لەگەڵ کۆمەڵێک گەورە پیاو، لـە کەشتییەکدا دانیشـتبووم، لە دوامـانەوە کەشتییەکی بچووک نقووم بوو. دوو برا کەوتنە ناو گێژاوێکەوە، گەورە پیاوێکیـان بە مەلەوانێکی گوت: "ئەو دووبرایە دەربێنەوە بۆ هەر یەکێکیان پەنجا دینارت ئەدەمێ".

مەلەوان یەکێکیانی رزگار کرد و ئەوی تریان گیانی بەخوای خۆی سپاردەوە، گوتم: "تەمەنی هەر هێندە مابوو بۆیە کەمتەرخەمی و سستیت لە ڕزگارکردنی کرد". مەلەوانەکە پێ کەنی و گوتی:

"ئەمەی تۆ گوتت راستە، بەڵام من حەزم لە رزگارکردنی ئەمەیان زیاتر بوو، لەبەرئەوەی کاتێک لە ڕێگایە ماندوو بووبووم، ئەمەیان سواری حوشترەکەی خۆی کردم و لە دەست ئەوەشیان قامچیم خواردبوو".

گوتم: "خوای گەورە ڕاستی فەرمووە (من عمل صالحا فلنفسه ومن أساء فعليها) واتە.. ئەوەی چاکە بکا بۆ خۆیەتی و ئەوەی خراپەش بکا لەسەر خۆیەتی"

پارچە

هەتا ئەتوانی، کەس مەدە ئازار
چونکە ئەو ڕێیەت پڕ لە خار ئەبێ
کاری هەژار و دەروێش پێک بێنە
تۆش ڕۆژێ دادێ، زۆرت کار ئەبێ

٣٦- سەرگوزەشتە

دوو برا هەبوون، یەکێکیان خزمەتی فەرمانڕەوای ئەکردو ئەوەی تریشیان نانی قۆڵ و بازوو و مەچەکی خۆی ئەخوارد.

جارێکیان برا دەوڵەمەندەکەیان بە برا هەژارەکەی گوت:

"بۆ نایەی خزمەت بکەی تا لە ماندووەتی و شەکەتی کارکردنێت رزگار ببێ؟"

گوتی: "ئەی تۆ بۆ کار ناکەی تا لە خزمەتکاری و سووکی و پەستییەتیت ڕزگار ببێ؟ کە دانا و ئاقڵمەندان گوتوویانە:

"نانی جۆ خواردن و لەسەر عەردی ڕووت دانیشتن چاترە لە کەمەرەی زێڕ بەستن و لە خزمەت ڕاوەستان".

خانە

بە دەستی ئاسنین، قسڵ بکەیتە هەویر
نەک بەسینگیەوە بگری، لە پێش ئەمیر

پارچە

عومری عەزیزت لە دوو شتان بەسەربرد
هاوین چ بخۆم و چ لەبەرکەم زستـان
ئەی زگی برسی، بە نانێ ســـاز بە
تا بۆ هیچ کــەسێ، دانەنوێنی شـــان

٣٧- سەرگوزەشتە

یەکێک مـوژدەی بۆ نەوشـیـرەوانی دادپەروەر هێنا کە: "خـوای گـەورە و بەهێـز و توانا، فلانە دوژمنتی لە ناوا هەڵگرت و مرد".

نەوشیرەوان گوتی: "هیچت لەوەی بیستووە کە وازی لەمن هێنابێ".

خانە

بۆ مـــەرگی دوژمن، نابین شـــادمـــان
کـە ژیانی ئێـمــەش، نابێت جـاویدان

٣٨- سەرگوزەشتە

کۆمەڵێک لە دانایان لە بارەگای "کیسرا" لە کارێک ئەدوان، بوزەر جومـهەر بێ دەنگ بوو، گوتیان: "ئەوە بۆ لەم بارەیەوە لەگەڵ ئێمەدا نادوێی و هاوبەشی قسان ناکەی؟"

گوتی: "وەزیران وەکو پزیشکان وان، پزیشکیش دەرمـان بە نـەخـۆش نەبێ نادا، دوای ئەوەی کـە دیم ڕای ئێـوە ڕاست و دروسـتــە، زانیم قـسـەکـردنم لەم بارەوە دانایەتیی تێدا نابێ".

پارچە

کە ئیشێک پێک هات، بێ دەست لێدانم
قـســەکـردنی تێـدا، بە جـوان نازانم
کــوێر و چاڵێکم، کــە دیت لە پێـــشم
گــوناهە ئەگـــەر، بێ دەنگ دانیـــشم

٣٩- سەرگوزەشتە

"هاروونە ڕەشید" کە کیشوەری میسری کەوتە دەست، گوتی: "بە پێچەوانەی ئەو زۆردارە ئەکەم کە بەکیشوەری میسر لە خۆی بایی بوو و داوای خوایەتیی کرد، من ئەم کیشوەرە بە هەرزانترین نرخ دەدەمەوە بەندەکانی خۆم و لەوان بەولاوە نایدەمە کەسی تر، قولە زەنگییەکی هەبوو، ناوی "خوسەیب" بوو، کیشوەری میسری بە هەرزانی پێ بەخشی.

وا دەگێڕنەوە کە زۆر گەمژە و کەودەن و بیر تەسک بوو، ساڵێکیان دەستەیەک جووتیاری میسری هاتنە لا و سکالایان کرد کە پەمۆمان لە کەناری "رووباری نیل" داچاندبوو و بارانی ناوەخت هات و هەمووی نابووت کرد، خوسەیب گوتی: "دەبوایە خوری بچێنن تا نابووت نەبێ، دانایەک ئەمەی بیست و پێ کەنی و گوتی:

دوو تاکی

ئەگەر خۆراک، بەپێی زانین درابا
لە دەستتەنگی دەبا، نادان نەمابا

خودا خۆراک ئەداتە پیاوی نادان
کە واقیان وڕئەمێنێ، هەرچی زانان

دوو تاکی

بەخت و خۆشی کوا بە زانینی کارە
هەمووی لە سایەی خوای کردگارە

لە دنیا زۆرن و لەبەر چاوانن
گێلە پیاو دارا و دانا بێ نانن

کیمیاگەر دەمرێ، بە دەم رەنجەوە
شێت شاگەشکەیە، بەدەست گەنجەوە[١]

١. گەنج: سامان و دارایی.

٤٠- سەرگوزەشتە

کەنیزەیەکی "خوتەن" یيان بۆ فەرمانڕەوایەکی هێنا، کە لەوپەڕی جوانی و ئێسک سووکیدا بوو، ویستی بەمەستی بچێتە لای، کەنیزەکە نەیهێشت و خۆی بە دەستیەوە نەدا، فەرمانڕەوا تووڕە بوو، دای بە قولەڕەشێکی کە لێوی سەرەوەی لە پەڕەی لووتی تێپەڕیبوو و لێوی ژێرەوەشی بەسەر زگیدا شۆڕ بووبووەوە، لە دیمەنی زلییەی "سەخرەی جننی" بیدیبایە ڕای دەکرد، قەترانی لەبن هەنگڵیەوە هەڵدەقوڵی. خانە

ئەڵێی تا قیامەت، ناشیرنی رووانی[1]
لەودا کۆتایە و لە یوسف جوانی

هەروەکو گوتراوە:

پارچە

کەس نییە وەک ئەو، ناشیرین دیمەن
ناشیرینییەکەی، پەرت و بڵاوە
بۆنی بن هەنگڵی، پەنامان بەخوا
کەلاکە و لەبەر، سووری هەتاوە

قولە ڕەش لەو کاتەدا هەوەسی هەستا، ئارەزووی بەسەردا زاڵ بوو و ئیشی خۆی لەگەڵ کرد.

بەیانی کە فەرمانڕەوا هۆشیار بووەوە، داوای کەنیزەکەکەی کرد، بەڵام دەستی نەکەوت، قین گرتی، فەرمووی قولە و کەنیزەکەکە دەست و پێ ببەستن و پێکەوەیان لەسەربانی کۆشکێوە هەڵدەنە کەندێکیەوە. یەکێک لە وەزیرە باشەکان رووی تکای لە زەوی خشاند و گوتی: "قولەی بێ دەرەتان لەمەدا سووچ و گوناهی چییە، ئەویش وەکو هەموو بەندە و خزمەتکارەکان چاوەڕێی بەخشش و مووچەو بەراتە لە فەرمانڕەوا. فەرمانڕەوا گوتی: "ئەگەر لەم کارەدا شەوێک ڕاوەستابایە، چ ئەبوو؟" گوتی:

"ئەی خاوەنی رووی زەوی، نەتبیستووە کە گوتراوە":

١. ڕووانی: دەموچاو و ڕووی.

پارچە

تینووی سووتاو کە ئەگاتە سەرچاوەی ئاوی حەیات
پێت وانەبێ کـــە لـە فـــیلی تینوو بتـــرسێ
برسـی ببـــینێ، مـــاڵێکی پڕ لە خـــۆراک
باوەڕمـــەکـــە، لە ڕۆژوو و لـە ڕەمـــەزان بپـــرسێ.

فەرمانڕەوا ئەم وتە خۆشـەی لێ خۆش هات و گوتی: "ئەوە قولەم بەتۆ بەخشی، ئەی چی لە کەنیزەکەکە بکەم؟ وەزیر گوتی: "کەنیزەکەکەش بەقولە ڕەشەکە ببەخشە، کە نیوە خواردەی سەگ هەر ڕەوای سەگە، کە گوتراوە:

پارچە

هەرگیز تۆ ئەوە مەکە دۆستی خۆت
لە چوونە جێیەک، تۆ نایکەی پەسەن
تینوو حـەز ناکـا، لە ئاوێ شـیـرین
کـە بەرمـاوەبێ، لەبەر دەم بۆگـەن

پارچە

ئیدی دەستی شـا، لە کوێ ئەیبینێ
تورنجی کـەوتووی لەناو سـەرگـەنی
تینوو قـەت دڵی ناچێتـە ئەو گـۆزەی
لای دەم بۆگـــەنێک، بۆ ئەوی بێنی

٤١- سەرگوزەشتە

لە ئەسکەندەریان پرسی، کـیـشـوەری ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوات چۆن گـرت؟ خـۆ فەرمانڕەوایانی پێشین، گەنج و دەسەڵات و لەشکریان لە تۆ پتر بوو، کەچی ئەو چەشنە پیرۆزی و سەرکەوتنانەیان بۆ پێک نەهات.

گوتی: "بە پشتیوانیی خوای، هەر کیشوەرێکی کە گرتم، ئازاری خەڵکەکەیم نەدا و نەمرەنجاندن و ناوی پاشا پێشینییەکانیشم بە باشی نەبێ، نەهێنا".

خانە

بەگـــەورەی دانانێن، گـــەورە پیـــاوان
ئەوەی بەسـووکی بێنێ، ناوی گەورە پیاوان

پارچە

ئەمـــانە هیـــچن، کـە لێت تێـپـەڕین..
تەخت و بەخت و ئەمر و ناو و گیرودار
ناوی چاکـان قـەت مـەفـەوتێنە، هـەتا
ناوی چاکـەی تۆش بمێنێ، بەرقـەرار

دەرگەی دووەم

لەبارەی خووی دەروێشانەوە

١- سەرگوزەشتە

یەکێک لە گەورە پیاوان بەخواپەرستێکی گوت: "لەبارەی فلانە خواپەرستەوە دەڵێی چی، کە کەسانی تر بە تانە و تەشەر و گازەندەوە نەبێ ناوێ ناهێنن؟" گوتی: "لەوەی دیارە عەیب نابینم و ئەوەی دیاریش نییە، ئەوە غەیبزان نیم"

پارچە

هەر کەسێکت دیت، لەبەریدا بوو کراسی پاکان
لێی ورد بەرەوە و داینێ بەزاهید لە دەستەی چاکان
ئەگەر نەتزانی چی لە دەروونیا، خۆی حەشارداوە
چیت بەسەریەوە، وەلی کە و برۆ لەگەڵ بێباکان

٢- سەرگوزەشتە

دەروێشێکم دیت سەری لە ئاستانەی کابە هەڵدەسوی و دەیگوت: "ئەی لێبووردەی بەبەزەیی! تۆ دەزانی نادان و ستەمکار چییان لێ دەوەشێتەوە؟"

پارچە

لە کەمتەرخەمیم پۆزشم بۆ لای تۆوە هێناوە
کە توانام نییە رووی بەندایەتی خۆمت بۆ دەرخەم
ئەوەی یاغییە بۆ تۆبەی گوناه، روو لە تۆ ئەکەن
کەچی عاریفان لە عیبادەتا داوای لێ خۆشبوون ئەکەن زۆر و کەم

خواپەرستان خواپەرستی ئەخوازن و بازرگانانیش نرخی کوتاڵ و کەلوپەل، منی بەندە بۆ تکا هاتووم بەبێ پەرستن و بۆ دەرۆزە هاتووم نەک بۆ بازرگانیکردن.

(أصنع بي ما أنت أهله ولاتفعل بنا مانحن بأهله)

واتە: ئەوەم لەگەڵا بکە کە شایستە و شایانی تۆیە و ئەوەمان لەگەڵا مەکە، کە شایستە و شایانمانە.

خانە

گەر بمبەخشێ یالێم بگرێ، سەر و ڕووم هەر لە دەرگایە
بەندە فەرمانێکی نییە، هەر لە ژێر فەرمانتدایە

پارچە

لە دەرگای کابە، سواڵکەرێکم دی
دەگریا و دەیگوت، بە دەنگێکی خۆش
ناڵێم تاعەتم، لێ قبوڵ بکە
گوناهەکانم، ڕەش کەرەوە تۆش

٣- سەرگوزەشتە

(عەبدولقادری گەیلانی)[1] یان دیت - خوای لێ ڕازی بێ - کە لەناو ماڵی کابەدا، ڕووی خۆی نابووە سەر بەردە وردەکان و ئەناورایەوە و ئەیگوت:

"خوایە! بمبەخشە! ئەگەر ئازاریشم پێ ڕەوا دەبینی لە ڕۆژی قیامەتێدا بە کوێریم زیندوو بکەوە، تا لە ڕووی پیاوچاکاندا شەرمەزار نەبم."

١. عەبدولقادری گەیلانی: یەکێکە لە پیاوانی تەریقەت، ساڵی (٥٦٨) کۆچی، کۆچی دوایی کردووە. ئارامگایەکەی لە بەغدایە.

پارچە

ڕوو لەسـەر خـاكی كـەسـاسی، ئەڵێم
بەیـانـان كــــاتێ یـادی تـۆم بۆ دێ
ئەی ئەوەی هەرگیز، نـاتكەم فەرامـۆش
تۆش جـارێک، ئەكـەی لە بـەندە یادێ؟

٤– سەرگوزەشتە

دزێک چووە مـاڵی خـواپەرسـتـێک، چەندی گـەڕا هـیـچی نـەدۆزییـەوە، بـە دڵتـەنگی گەڕایەوە، خـواپەرستەكە بێدار بووەوە، كلیمەكەی كە لەسەری نووسـتبوو و هێنای فڕێدایە سەر ڕێگای دزەكە، تا بە نائومێدی و بە دەستی بەتاڵ نەڕواتەوە.

بیــســتم پیــاوانی ڕێگای خــودایی
دڵی دوژمـنیش، هـەرگـیـز ناكـەن تـەنگ
كــەی ڕێک دەكــەوێ، بەو پایە بگەی؟
كە وەل[1] دۆستانیش، هەتە سەری جەنگ

خۆشەویستی دڵپاكان چ لە ڕوو و چ پاشەملە، نەک وەكو ئەوانەی پاشەملە عەیبەت لێ ئەگرن و لە بەرەوڕووشدا بۆت ئەمرن.

خانە

لـە ڕوودا دەڵێی، مــــەڕی هـێـــمنـە
لـە دواوەش، گــورگی هـاری پیــاودڕ

خانە

هەركـەسێ عـەیبی، كـەسـێكی هێنا
بێگومــــان هـی تۆش، ئەباتـە ئەولا

---

١. وەل: لەگەڵ

٥- سەرگوزەشتە

چەند کەسێکی گەڕیدە، کە بۆ گەڕانێک ڕێک کەوتبوون، کە هاوبەشی خۆشی و ناخۆشی و ڕەنج و ئاسوودەیی یەکتر بن، ویستم ببمە ئاوەڵیان بەڵام پێکیان نەکردم و گوتم: "ئەمە لە بەخشش و خووی دەروێشان دوورە کە ڕوو لە ئاوەڵییە بێ نەوایان وەگێڕن و لە خۆشی و کەڵک و سوود وەرگرتنێ بێبەشی کەن.

خۆ من ئەمەندە لە خۆم ڕادەبینم کە لە خزمەتکردنی، دۆست و ئاواڵاندا چالاک بم، نەبمە باری گران بەسەر دڵانەوە

خانە

(ئەگـــــەر لە وڵاغی ســــــوار نەبم
هەڵگری ســــــەرجل و باری ئەبم)

یەکێک لەوان گوتی: "لەوەی کە بیستت دڵگیرمەبە، لەم چەند ڕۆژانەدا دزێک لە شێوەی دەروێشان هاتە لامان و خۆی زۆر بەئاشنا پێشان دا، لەبەرئەوەی دەروێشانیش سەلامەتی حاڵیان هەیە، هیچ گومانێکی خراپیان پێ نەبرد و بە ئاواڵەتی و هاوڕێی خۆیانیان قبوڵ کرد.

خانە

خەڵکی چووزانن، کراس کێی تیایە
نووســـەر ئەزانێ، نامــە چی تیـــایە

دوو تاکی

دیمەنی حـــاڵی زاهیـــدان دەلقـــە[1]
ئەمــەندە بەسـە، کـە فێڵ لە خــەڵقـە
تۆ تێ بکۆشـــە، چیت ویست لەبەرکـە
ئالایەک هەڵدەو تاجێ لەســــەرکـــە

[1]. دەلقە: کراسێکی پینەوپینەیی ڕەنگاوڕەنگە، دەروێش لەبەری دەکەن.

ئـــارەزوو و هـــــەوەس، بـــنـــــێ بـــەلاوە
نـەوەک بـەتـەرکـی، کــــــراس و کـــــــەواوە

پیـــاو با قــەلغــانی، ئـارمـــووش بپــۆشێ
چەکی دەست ناپیـاو، لـە شـــەڕ بە پووشێ

ڕۆژێک تا ئێواری ڕۆیشتبووین، شەوێ لەبن دیواری قەلاتێکیدا نووستین، دزی نامەرد مەسینەی ئاواڵێکی هەڵگرت و گوایە ئەچێتە سەراو، کەچی بە خۆ و بە تالانییەوە لێی دا و ڕۆیی.

خانە
خـــواپەرست خـــەرقـــەی[1] کـــردەبەر
کـــراسی کـــابەی کـــردە، جلەکـــەر

هەر هێندە لە چاوی دەروێشـان ون بوو، بە قوللەیەک هەڵگەڕا، خورچێنێکی دزی، تا ڕۆژ هەلات ئەو دزە دڵ و مێشک تاریکە ئەندازەیەک ڕێ ڕۆیشتبوو. هاوڕێیانی بێ گوناه خەویان بەسەردا هاتبوو و نوستبوون، کە بەیانی هەستان هەموویانیان هێنانە نێو قەلاوە و خرانە زیندانەوە، لەو ڕۆژەوە وامان بڕیار دا کە ئاواڵەتییە کەس نەکەین و ڕێگای تەنیایی بگرین و هەر "السلامة في الوحدة" مان ئەگوتەوە.

پارچە
لە هـۆزێ یەکـــێک بکا ناپیـــــاوی
گـەورە و بچـووکیـان، نامێنێ ڕێزی
نـابینی گـــایەک کـــە زەڕێکی کـــرد
گوناهبار دەکرێن، گای گوند بە ڕیزی

گوتم: "سوپاس و درووود بۆ خوای گەورە و بێ هاوتا و توانا کە لە کەڵک وەرگرتنی

١. خەرقە: مەبەست جلوبەرگی دەروێشانەیە.

نێو دەروێشـان بێـبـەش نەمـامـەوە، هەرچەندە لە ئاواڵەتـیـەشـیـان دوور کەوتمەوە، بەڵام بەو کـەڵکە بەهرەدار بووم، مـن بە درێژایی تەمـەنم ئـەم ئامـۆژگـارییـە بەکـار دەهێنم.

دوو تاکی

کـە دیتت پیـسێ، لـە ناو مـەجلیـسێ
ئەڕەنجێ دڵی، هۆشـیـار بێ کـەسێ
ئەگـەر کـانیـیـەک، پڕکـەی لە گـوڵاو
سـەگی تێ کـەوێ، گـشت ئەبێ گـڵاو

٦- سەرگوزەشتە

زاهیدێک میوانی پاشایەکی بوو، کە دانیشتنە سەر نانخـواردنێ لەوەندەی کەمـتر خـوارد کە پێی دەخـورا، کە بۆ نوێژکردنێش هەسـتان، نوێژی لـە جاران زیاتر کرد کە دەیکردن تا گومانی چاکەی زۆرتری پێ بەرن.

خانە

کـاکی ئەعـرابی، ئەترسـم نـەگـەی بە مـاڵی کـابە
چونکە ئەو ڕێیـەی کە پێیدا ئەڕۆی بۆ تورکسـتانە

هەرکە زاهید هاتەوە ماڵێ خۆیان، داوای خواردنی کرد، بیخوا.

کـوڕێکی زیرەکی هـەبوو گـوتی: "باوکـە ئـەی تۆ لـە داوەتی پاشـادا نانت نەخـواردووە؟ گـوتی: "لـە بەرچاوی ئەوان شـتـێکی وام نەخـوارد و زوو دەسـتم کێشـایەوە. کوڕەکەی گوتـی: "کەواتە نوێژەکەشت بگێڕەوە، چونکـە شـتێکی وات نەکردووە بە کەڵک بێت".

پارچە

هونـەر ئەخـەیتـە سـەرلەپی دەست و
لـەبن بـاغـەلێ عـەیب دائەپۆشـی

به پارەی قـەڵب، چۆناو چۆن دەکـرێ
شـتـی دەگـمـەنی، بکڕی و بفـرۆشی

٧- سەرگوزەشتە

لە یادمە کە لە سەردەمی مناڵیمدا، خواپەرستیم ئەکرد. شەوانە نەئەنووستم و لە خزمەت باوکمدا هەڵدەستامەوە، شەوێکیان لە خزمەت باوکمدا دانیشتبووم و بە درێژایی ئەو شەوەش چاوی خەوم نەنابووە سەریەک، قورئانی پیرۆزیشم هەر لەبەر دەستدا بوو.

دەستەیەک لە ڕۆخ ئێمەوە نووستبوون بە باوکم گوت:

"یەکێک لەمانە سەرێکی بەرز نەکردەوە هەر دوو ڕکات نوێژ بکا، خەوی بێ ئاگایی ئەمانەی وا بردووەتەوە ئەڵێی مردوون."

گوتی: "ئەی گیانی بابە! ئەگەر تۆش نووستبای باشتر بوو، لەوەی ئاوا بکەویە تاوانی پاشەملە باسکردنیان".

پارچە
مـوددەعی تـەنیـا هەر خـۆی ئەبینێ
بەسـەر عـەیبـەی خـۆی، پەردەی داداوە
ئـەگـــەر خـــوا چاوێ، دیتـنی پێ بدا
کـــەمـــتـــر نـابینێ، لە خـــۆی بەو لاوە

٨- سەرگوزەشتە

لە کۆبوونەوەیەکدا بە گەورەیەکیاندا هەڵگوت و زۆریان باسی ئاکاری چاکە و خوو و ڕەوشـتـە باشـەکانی کرد و زۆریان هەڵنایەوە، دوای ماوەیەک ڕامـان و دامـان سەری بەرز کردەوە و گوتی: "من هەر ئەوەم کە خۆم ئەزانم!!"

خانە

بەسم ئازاردە، بە چاکی ژمـــاری
دەرەوەت زانیم، ئەی ناخی تاری [1]

پارچە

لە پێش چاواندا، کـــەســـێکی جـــوانم
لە شـــەرمی پیـــسی، دەروونم ســـەر شـــۆڕ
خـــەڵکی بە جـــوانی تاوس، هـەڵئـــەڵێن
خۆشی شەرمەزار، لە ناشیرینی قاچەکانی، زۆر

٩- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پیاوچاکەکانی لبنان لە وڵاتی رۆژئاوادا جێی دیار و بەخاوەن (کەرامەت)[2] ناودار و ناسرابوو، هاتە مزگەوتی شام، لەسەر رۆخی قولەتێنی تارەتان ئەرۆیشت، لە ناکاو پێی خزی و کەوتە ناو قولەتێنەکەوە، بەرەنج و ماندووبوونێکی زۆر، تا هاتەوە دەرێ و رزگاری بوو.

کە لە نوێژێ بووەوە یەکێک لە ئاوەڵان پێی گوت: "من گرێیەکم لە دڵدایە" پیر گوتی: "ئەو گرێیە چییە؟" گوتی: "لە یادمە کە رۆژێ تۆ لەسەر دەریای رۆژئاوا ئەرۆیشتی و پێت تەڕ نەدەبوو و ئەمرۆش لە بەژنە ئاوێکیدا هێندەی نەمابوو بخنکێی، حیکمەت لەمەدا چییە؟ پیر لەمەدا ماوەیەک کەوتە رامان و پاش دامانێکی زۆر سەری بەرز کردەوە و گوتی: "نەتبیستووە گەورەی جیهان "موحەممەدەل موستەفا" - درودی خوای لێ بێ - ئەفەرمووێ کە (لي مع الله وقت لايسعني فيه ملك مقرب ولا نبي مرسل) واتە، من لەگەڵ خوادا کاتێکم هەیە کە تێیدا ناپرژێمە سەر فریشتە لە خوانزیک و پێغەمبەرە نێردراوەکانیش - و نەیفەرمووە بەردەوام (على الدوام) کاتەکەشی وابوو کە لە "جوبرائیل" جیا

١. تاری: تاریک.
٢. قولەتێن: حەوزی ئاوێ

نەدەبووەوە، کاتەکەی تریشی لەگەڵ "حەفسە" و "زەینەب"دا بەسەر ئەبرد "مشاهدة الابرار بین التجلي والاستتار" یانی "دیدەنیی چاکان بۆ خوا، ها لە نێوان دەرکەوتن و دەرنەکەوتنا" خۆی دەردەخات و خۆی ون دەکا.

خانە

رووی خۆت ئەنوێنی و پارێزیش ئەکەی
بازاڕی خۆت و گڕی من خۆش ئەکەی

هۆنراو

کە ئەوەی خۆشم ئەوێ و ئەیبینم
وام لێ بەسەر دێ، بزرکەم ڕێگام
ئاگر هەڵئەکا و ئاوی پیا ئەکا
بۆیە دەمبینێ، سووتام و خنکام

دوو تاکی

لە کوڕ ونبووی کرد، یەکێ پرسیار
کە ئەی دەروون ڕوون، ئەی پیری هوشیار

بۆنی کراسیت، لە میسرێوە کرد
بۆ ڕێت بۆ چاڵی، کەنعانێ نەبرد؟

گوتی: "حاڵی مە، برووسکەی دنیایە
دەمێکی ونە و دەمێک پەیدایە

جارێ لە ئاسمان، جێگا نشینم
جار هەیە پشتی، پێی خۆم نابینم

گەر دەروێش لەسەر، یەک حاڵ بمابا
دەبوایە ئاگای، لەولاش[1] بڕابا

---

١. لەولاش: مەبەست ڕۆژی قیامەتە.

١٠- سەرگوزەشتە

لە مزگەوتی (بەعلەبەگ) چەند وشەیەکی ئامۆژگاریم بە هەندێ کەسانی ژاکاو و دڵ مردە دەگوتەوە کە ڕێیان بە عالەمی وێنە بە ماناکردن نەبردبوو، سەیرم کرد پشووم بڕ ناکا و ئاگرم لە داری تەڕیان بەر نابێ و نایگرێ، زۆرم غەم لەپەروەردە کردنی ئێستران و ئاوێنە دانان لە بەرامبەر کوێران خوارد، بەڵام دەرگا و دەروازەی مانا و مەبەستان هەر لەسەر پشت بوو و کرابووەوە و زنجیرەی قسانیش هەر بەردەوام بوو و تا ئەو جێیەی کە ئەمگوت "نحن أقرب اليه من حبل الوريد" ئێمە لە شادەماری ملی لێ نزیکترین.

پارچە

دۆست لە گیانم، نزیکترە لە من

سەیریش ئەمەیە، کە من لەو دوورم

چبکەم؟ نازانم، بەکێ بڵێم یار

ئەو لە تەک منە و من لەو مەهجوورم

من شەڕابی ئەم وتار و قسە و وشانە مەست و نیوە بادەیەکی ئەو وتارەشم هەروا بە دەستەوە بوو کە ڕەوەندێک - ڕێبوارێک - بەلای کۆڕ و دانیشتنەکەدا تێپەڕی و دوا سووڕی کۆڕەکە زۆری کار تێ کرد.

نەعرەتەیەکی وای لێ دا، کە ئەوانی تریش لەگەڵ ئەودا وەجۆش و خرۆش هاتنەوە و خاو و خلیچکەکانی کۆڕەکەشی ورووژاندنەوە، گوتم: (سوبحانەڵلا) دوورە ئاگادارەکان نزیک و نزیک و ئامادە بێ هۆش و گۆشەکانیش دوور.

پارچە

کە تێ نەگەیی، لەقسان گوێ دێرێ

هێز لە وتەبێژ، داوا مەکە تۆ

مەیدانی پانی، ئارەزووبێنە

تا لێدا پیاوی، وتەبێژ لە گۆ

١١- سەرگوزەشتە

شەوێک لە بیابانی مەککە، لەبەر بێ خەوی پێی ڕۆیشتنم نەما، سەرم نایەوە و بەحوشترەوانەکەم گوت: "وازم لێ بێنە!"

پارچە

دەبێ پێی پیادەی، پیاوێکی هەژار...
چۆن بێ کە حوشتر، لە ڕێ بێ بێزار
تا لاواز ئەبێ، لەشی قەڵەوێک
لاوازێ ئەمرێ، لە سەختی دژوار

گوتی: برادەر!، کابەت لەپێشە و دز لە پاش، ئەگەر بڕۆی گیان دەرباز ئەکەی و ئەگەریش بنووی ئەمری، نەتبیستووە کە گوتراوە:

خانە

لە ژێر داری موغەیلان، خۆشە خەوی بیابان
لە شەوی ڕۆینێدا، ئەبێ وازبێنی لە گیان

١٢- سەرگوزەشتە

خواپەرستێکم لە کەناری زەریادا دیت، برینی پڵنگێی پێوە بوو و بە هیچ داوودەرمانێک چاک نەدەبووەوە و چارە نەدەکرا و بەو ئازار و دەردەشەوە هەر سوپاسی خوای گەورە و بەتوانای ئەکرد، لێیان پرسی: "ئەوە سوپاسی چی ئەکەی؟"

گوتی: "سوپاسی ئەوە کە بە دەردێ گرفتارم نەک بە گوناهێ."

پارچە

گەر بە کوشتم دا یاری شیرینم
وا مەزانە من، غەمی گیانم بێ

دەڵێم چ گـوناهێک، لە من رووی داوە
دڵ شکـاوە لێـم؟، دەک نـەمـــــانم بـێ

١٣- سەرگوزەشتە

دەروێشـێک پێویسـتـییـەکی هاتە پێش، کلیـمێکی لە مـاڵە دۆسـتێکی خـۆی دزی، دادوەر فەرمـووی: "دەبێ دەستی ببڕدرێ، خاوەن کلیمەکە، تکای کرد و گوتی ئەوە گەردەنیم ئازاد کرد.

دادوەر گوتی: "بەتکای تۆ واز لە شەرع ناهێنم" وەڵامی دایەوە:

"راست دەفەرمووی، بەڵام هەر کەسێک شتێک لە ماڵی وەقف بدزێ، دەستبڕینی لەسەر نییە، چونکە "الوقف لایملك" و وەقفیش بە خاوەن ناکرێ و هەرچییەکیش لە موڵکی دەروێشانە وەقفی خاوەن پێویستانە.

دادوەر ئەم قسەیەی پەسند کرد و دەستی لێ هەڵگرت و زۆریشی سەرزەنشتی دزەی کرد کە جێ نەمابوو دزیی لێ بکەی تەنیا لە ماڵی دۆستێکی وانەبێ؟، وەڵامی دایەوە: "گـەورەم، نەتبـیسـتـووە کە چیـیـان گوتووە؟ لـە مـاڵی دۆسـتـان بدزە و لە دەرگای دوژمنان مەدە".

خانە

لە تەنگانەدا هـەرگیز خـۆ مـەخـە، ژێر باری غـەمێ
پێستی دوژمنان بگروو[1] و بۆ دۆستی بکە پێستێنە[2]

١٤- سەرگوزەشتە

پاشـایەک لە خواپەرستێکی پرسی: ئاخـۆ هیچت لە ئێمـەوە وەبیر دێتـەوە؟ وەڵامی دایەوە: "بەڵێ، هەر کاتێکی کە خوای گەورە و بەتوانام لە بیر بچێتەوە، تۆم دێتەوە یاد"

١. بگروو: کەوڵی کە، پێستی لێ بکەوە.
٢. پێستێنە: فەروو.

خانە

خوا، یەکێ دەرکا لە دەرگانەی خۆی، هەر ڕاکەیەتی بێرو بەوێدا
گـــــەر ئـاوڕیشـی لـێ بداتـەوە، نـایـەڵـێ بـڕوا بێـــــــرو بـەوێدا

١٥- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پیاوچاکان، لە خەونێیدا، پاشایەکی لە بەهەشتێ و خواپەرستێکی لە دۆزەخدا دیت، پرسی: هۆی بەرزی پلە و پایەی ئەوە و نزمی ئەمەیان چییە؟ کە من بە پێچەوانەی ئەمەوەم چاوەڕێ ئەکرد". دەنگێک هات، کە ئەم پاشایە بەلایەنگرییە دەروێشـان لە بەهەشـتـە و ئەو خـواپەرسـتـەش بە لایەنگری و نـزیکبـوونەوەی لە پاشایان لە دۆزەخە.

پارچە

دەلـق و تـەزبـێح و پـنـکـت[1]، بـۆ چیــــــیــــــە؟
کـــە خـــۆت لە کـــاری خـــراپ، دوور نـەگـــری
پێـویسـتیت نیـەی، کـڵاوی خوری لـەسـەرکـەی برا
وەک دەروێشـان بە و کڵاوی شـارەیار بکەرە سـەری

١٦- سەرگوزەشتە

دەروێشێک بەسەری ڕووت و پێی پەتی، لەگەڵ کاروانێکی حیجازدا، لە کووفە هاتە دەر و بوو بە هاوڕێی ئێمە، نواڕیمێ بەناز و خەرامان ئەڕۆیی و ئەیگوت:

پارچە

نە لە حـوشـتـرێ سـوارم، نەوەک ئەو لەژێر بارم
نە خـاوەنی ڕەعـیــەت و نە غـولامی شـەهریارم
نـەغـــەم و پەرێشـــــانیم، هەیە نـەڕەنج و ئـازار
پشـووی ئاسـوودە ئـەدەم، ئەژیم بەجـوانی بـەهار

---

١٠ پنک: بەرگی پینەدار.

حوشـتر سوارێک پێی گوت: دەروێش! ئەوە ئەچییە کوێ، بگەڕێوە! لە سـەختی و ناخۆشییاندا ئەمری". گوێی نەدایە، هەی پێیان کرد، بەرەو بیابانێ.
کە گەیشتینە "نەخلەی مەحمود"[1] ی، کابرای دەوڵەمەند ئەجەلی گەیشتە سەرێ، دەروێش گەیشتە پشت سەری و گوتی:
"من لە سەختی و ناخۆشییاندا نەمردم، تۆ لە سەر پشتی حوشترەکەت مردی".

خانە

لەسەر نەخۆشێ، کەسێک ئەگریا بە درێژایی شەو
بەیانی نەخۆش چاک بۆوە و مرد ئەو

پارچە

زۆر ئەسپی خۆشڕەو، لەڕێ بەجێ ما
کەچی کەری شەل، گەییە مەنزڵگا
زۆرمان تەندروست، لە ژێر خاک ناشتن
کەچی بریندار، نەمرد و ژیا

١٧- سەرگوزەشتە
پاشایەک خواپەرستێکی نەزانی بانگ کرد، خواپەرست بیری کردەوە کە دەرمانێک بخۆم تا لەڕولاواز ببم، بەڵکە پاشا بیروباوەڕی لەبارەم زیاتر بێ. وا ئەگێڕنەوە، دەرمانەکەی خوارد، دەرمانەکە ژەهرێکی کوشندە بوو، مرد.

پارچە

ئەوەی وەک فستەق، بەکاکڵەم زانی
کەچی وەک پیاز، بەرگ لەسەر بەرگە
ئەو خواپەرستەی، روو ئەکاتە خەڵک
لە نوێژا پشتی، ئەکاتە ڕووگە[1]

١. قۆناغێکە لە نێوان کووفە و مەککەدا.

دوو تاکی

تا عـــەمــرو و بـەکــر و زەید بپــەرســـتی
دۆســـتی مــەخـوازە، لە کــار و هەســـتی
کە بەندە خـوای خۆی، خـواست بۆ ڕزگاری
دەبـێ هەر ئـەویش، بناسـێ یەکـــجـــاری

١٨- سەرگوزەشتە

کاروانێکیان لە ناو خاکی یۆناندا ڕووت کرد، کوتاڵ و ماڵێکی بێ ئەژماریان برد، بازرگانەکان دەستیان کرد بە گریان و زاری، خواو پێغەمبەریان ئەهێنانە تکاکاری، سوودی نەبوو و کەڵکی نەگرت.

خانە

هەرکـاتێ سـەرکـەوت، ڕێگری بەدکـار
گـوێی لێ نـیـیــە کــاروان، چەند بکا

هاوار "لوقمان" ی حەکیم لەگەڵ کاروانەکە بوو، یەکێک لە کاروانچییەکان پێی گوت: "چەند وشەیەکیان لە حیکمەت و ئامۆژگارییەکانت بۆ بڵێ، بەڵکو ئەوە خوایە و دەست لە ماڵەکەمان هەڵئەگرن، چونکە جێی داخ و کەسەرێکی زۆرە ئەم کوتاڵ و ماڵە بەموفت بڕوا".

"لوقمان" گوتی: "حەیفە وشەی حیکمەت بەمانە بگوترێ".

پارچە

کــە ئاسنێک ژەنگی، لێ دا و ڕزاندی
هەرگــیــز لاناچێ، بە زاخــاوی ژەنگ
بۆ دڵ ڕەش، وەعـز دادان بـێ ســوودە
مێخی ئاسنین، ناچتە خوار لە سەنگ

١. ڕووگە: قیبلە.

دوو تاکی

له ڕۆژی خۆشی، لێکەوتەی ڕۆژگار، قەت لەبیرمەکە
کـــە دڵدانـەوەی هـەژاران ڕۆژێ، بەڵاوەگـــێـــڕە
گەر بێنەوایە، هات بەدزییەوە، شـتی لێ خواستی
بیــدەیە دەنا، زۆردارێک دێت و ئەیبـا بێ قــیــڕە

١٩- سەرگوزەشتە

هەرچەندێک پیری مەزن "ئەبول فەرەج شەمسەدین کوڕی جوزی" - خوای لێ ڕازی بێت - فەرمـووی، کە واز لە گوتنێ بێنم و گۆشـەنشین و تەنیـا بم، بەڵام لاوەتی و سەرەتای هەرزەکارییەم تاویان لێ سەندبووم و مەستی حەز و ئارەزووش هۆشمی فڕاندبوو، ناچار بە پێچـەوانەی بڕیاری پەروەردەکـاری[1] خـۆم هەنگاوم دەناو لە تێکەڵی و گـوێ ڕاداشتن و سرووود گوتنێ و تێکەڵاوبوونم لەگەڵ دەروێشـان بەشی خۆمم وەردەگرت و کە ئامۆژگارییەکانی پیریشمم وەبیر دەهاتنەوە دەمگوت:

خانە

گەر قـازی لەگەڵ، مـە دانیشـتبا دەسـتی بادەدا
داروغەش ئەگەر مەی بخواتەوە، سەرخۆش بەردەدا

هەتا شەوێک لە کۆڕ و دانیشتنێک نزیک بوومەوە و گۆیندەیەکم لەناویاندا دیت.

خانە

وەک دەمـاری گیـان دەربێنـێ، نەغمـەی ناسـازی
لە ئاوازی باوک مردە ناخـۆشترە، دەنگ و ئاوازی

تاوێک پەنجەی هاودەم و دانیشتوان لە ناو گوێ و جارێک لەسەر لێوان بوو، کە یانی بێ دەنگ بە، وەک عەرەب دەڵێن:

---

١. مەبەستی ئەبول فەرەجە.

هۆنراو

بە دەنـگی گـــــــوتـنـی خـــــــۆش زۆر دڵ خـــــــۆشـین
بەڵام بە دەنگی تۆی وا دەنگ ناخۆش، بێدەنگ بی خۆشین

خانە

لـە گـــوێگرتـن لێت، کـــەس نـابـیـــە[1]، خـــۆشـی
مـــــەگـــــەر ئەو کـــاتـەی دەرۆی، خـــامـــۆشـی

دوو تاکی

کـە تێی هـەڵکرد و بـەرز دەنگی هـەڵدا
بەخـانـە خـوێم گـوت، لە ڕێگای خـودا

پەمـــۆ بخـــە گـوێم، هاوارە لـە خـــۆم
یـا دەرگـــا بکەوە، بچــمـــە دەر بـڕۆم

بەکورتی، دڵی دەروێشـانم ڕاگرت و شـەوەکەم بە ئازار و ناخـۆشـیـیـەکی زۆرەوە گەیاندە ڕۆژ و گوتم:

پارچە

بـانگدەر بـانگی دا، بـانـگی لەنـاکـــاو
نـازانێ چـەندی بەســـــەرچووە شـــەو
درێژایـی شــەو لـە مـــژۆڵم[1] بپــرســـە
کـــە نـەچۆتـە نـاو هـەر دووچـاوم خـــەو

بەیانی بۆ پیرۆزییە مێزەرم لەسـەر داگرت و دینارێکیشم لەبەر پشتێندێ هێنایە دەر و لە پێش گۆیندەم دانا و لە باوەشێم گرت و زۆریشم سوپاس کرد.

---

١. نابیە: نابیستێ

دۆستان ئەم رەفتارەی منیان بە پێچەوانەی خوو و ڕەوشت هاتە بەرچاو و بەبێ ئەقڵیم پێئەکەنین، یەکێکیان لەناو ئەواندا زمانی تەشەر و گازەندانی دەرکێشا و دەستی بە تانووتان کرد.

کە ئەم هەڵسوکەوت و ڕەفتارەت وەکو بلیمەتان نەبوو کە خەرقەی دایە گۆیندەیەکی وا، کە لە هەموو تەمەنیدا درهەمێکی لەناو لەپیدا نەبووە.

دوو تاکی

لێــــــرە بەو لاوە، گـــــــۆینـدەی هەژار
کـەس لە هیچ جـێـیـەک، نەیدیوە یەک جـار

کـــاتێک کـــە دەنگی، لە زار هـەڵســـتـــا
مووی لەشی هەمووان، راستبۆوە و وەستا

مــــەلی هـەیوانـێ، لـە ترســــان فـــڕی
مـێـشکی مـەی برد و گـەرووی خـۆی دڕی

گوتم: "وا چاکە زمانی تەشەر و گازەندان کورت کەیەوە و دای بخەی، چونکە من گەورایەتیی ئەو پیاوەم بۆ دەرکەوت، گوتی: "ئادەی لە چۆنیەتیی ئەمەم ئاگادار بکەوە! تا منیش بەو جۆرە خۆمی لێ نزیک بکەمەوە و بچم داوای لێبووردنی لێ بکەم".

گوتم: "بەهۆی ئەوەی کە پیری گەورەم گەلێک جارانی فەرموو کە واز لە گوتن و گۆرانییان بێنم و زۆریشی ئامۆژگاری چاک و بەرز و بەنرخ کردووم، کەچی گوێم نەدایە، هەتا ئەم شەو چارەنووسی پیرۆز و بەخت و ئیقباڵی بڵندم بۆ ئەم جێگایەی ڕێنوێنی کردم و لەسەر دەستی ئەم گۆیندەیە تۆبەم کرد، کە جارێکی تر هەتا ماوم نزیکی ریزی سرووودبێژ و گۆیندان نەکەوم.

---

١. مژۆڵ: برژانگ

پارچە

ئاوازی خۆش، لە دەمی وەک غونچە و لێوی شیرین
هەڵسـتێ یا هەڵنەسـتێ، دڵ هەر ئەفـرێنێ

بەڵام مەقامی عوشـشـاق و نەهاوەندو حیجـاز
لە گەرووی گۆیندەی دزێودا[1]، جوانی ناهێنێ

٢٠- سەرگوزەشتە

بە "لوقمان" ی حەکیمیان گوت: "خوو و ڕەوشتی باش لە کێ فێربووی" گوتی: "لە بەدخوو و بەدڕەوشتان، چونکە هەر چییەکی لەوانەوەم پەسند نەکرد، خۆم لێ پاراست و لێی دوورکەوتمەوە"

پارچە

بە گاڵتـەوەش ئەگەر وشـەیەک گـوترا
پەندێکی هەر لێ وەرئەگـرێ، خـاوەن هۆش

بەڵام سـەد دەرکی حـیکمـەت لای نەزانێ
کـە واڵا کـەی بەگـاڵتـەی دێتـە بەر گـۆش

٢١- سەرگوزەشتە

ئەگێڕنەوە خوا پەرستێک هەموو شەوێ (١٠) دە لەگەنی خواردنی ئەخوارد و تا بەیانیشی بە نوێژکردنێوە ڕائەبوارد، پیاوچاکێک ئەمەی بیستەوە و گوتی: ئەگەر نیو نانی خواردبا و نووستبا گەلێک لەوە باشتر بوو.

پارچە

دەروون لە خواردنی خۆراک خاڵی کە
تا نووری عیرفان، ببینی ئەو دەم

١. ناشیرین

بۆیە دەروونت خاڵییە لە حیکمەت
هاکا خواردنت هاتەوە ناو دەم

٢٢- سەرگوزەشتە

پیاوێکی ڕێ لێ ونبوو بە بەخشایشی خوا چرای ڕێی سەرکەوتنی دیت و هاتە ڕیزی پیاوچاکانەوە و لە پیرۆزی و پاکیی گیانی دەروێشانەوە، ڕەوشتە نابەجێ و ناپەسندەکانی هەموو بەچاکە گۆڕان. وازی لە هەوا و هەوەس هێنا و دەستی لێ هەڵگرتن، بەڵام زمانی تانە و تەشەر لێدەرانی هەر بە دواوە و لەسەر درێژ بوو، کە هەر لەسەر خوو و ڕەوشتی جارانە و باوەڕیان بە وازهێنانی لە جیهان و تۆبەکەی نەکرد.

خانە

بە عوزر و تۆبە لە عەزابی خوا، ڕزگارت ئەبێ
بەڵام ناتوانی، لە زمانی خەڵکی خوا ببی رزگار

بەزمانیان نەوێرا و تاقەتی پێیان نەشکا و سکاڵای ئەم هەڵوێستەیانی بردە لای پیری تەریقەت و گوتی: "ئازاری زمانی خەڵکی هەراسان و دڵگیری کردووم".
پیر گریا و گوتی: "چاکە و سوپاسی ئەم خۆشییە چۆن ئەدەیتەوە، کە لەوە چاکتری، کە گومانت پێ ئەبەن"

پارچە

چەند دەڵێن بڵێن، بەدکار و حەسوود
عەیبەی من، کە من کەسێکم هەژار
جارێک بۆ باسی خراپەکانم، لێک کۆئەبنەوە
جارێک بۆ ڕشتنی خوێنم، ئەکەن کار
باش بی و خراپەت، بڵێن باشترە
نەوەک خراپ بی و بە چاکیت کەن دیار

بەڵام کە بۆچوونی باشەی خەڵکی دەرهەق بەمن گەییوەتە ئەوپەڕی و من هەر لە کەموکورتییەدام، ڕەوایە بیر بکەمەوە و نەخۆش بکەوم.

خانە

ئەمـــەی ئەمـــزانی، گـــەر بمکردایـە
ئەبوومـــە زاهیـد، پاک ڕەوشت مـایە

هۆنراوە

(خـۆم شـاردۆتەوە، لە چاوی جـیـران
بەدزی و ئاشکرام، خـودایە حـاڵ زان)

پارچە

لەبەر خـەڵک دەرگـا، لەخـۆم دائەخـەم
تا دیـار نەبێ، عـــەیبـم لای کـــەســـان
دەرگا پێوەدان بێ کەڵکە... چون خـوا
زانای گـشت کـارە، ئاشکرا و پەنهـان

٢٣- سەرگوزەشتە

گلەییم بردە بەر یەک لە پیران، کە فلان بەخراپەی گەواهی لەسەر من داوە، گوتی: "تۆ بە چاکە شەرمەزاری بکەوە"

هەڵبەست

تـۆ ڕەوشت بـاش بـە، هـەتـا دوژمـنـت
بـۆ بـەدگـــۆیی تـۆ، نـەیمـێـنی مـــــاوە
کە بوربوت دەنگی، ڕاستەوخۆ دەرچوو
کەی بە دەست موتریب، گوێی ڕاکێشراوە

٢٤- سەرگوزەشتە

لە یەکێک لە پیرانی شامیان پرسی: تەسەووفی ڕاستەقینە چییە؟

گـوتی: "لەمـەوپێش دەسـتـەیەک بوون بە دیمەن پەرت و بڵاو لە جـیـهـاندا و بەمەبەستیش گرد و کۆ و ئەمڕۆش کەسانێکن بە ئاشکرا گرد و کۆ و لەناوەوەشدا پەرت و بڵاو".

پارچە

هەردەمەو دڵت بۆ شوێنێ بڕوا
لە تەنیایی ژین، خۆشی نابینی

کە هەتبوو کشت و بازرگانی وماڵ
دڵت لای خوا بێ، گۆشەنشینی

٢٥- سەرگوزەشتە

لەبیرمە شەوێک بە درێژایی شەو، لە کاروانێکدا شەو ڕۆییم کردبوو و بەرەبەیانی لە ڕۆخ بیشەڵانێکەوە نووستم، شەیدا (عاشق) ێک کە لەم سەفەرەدا، هاوڕێمان بوو، هاوارێکی کرد و ڕێی بیابانی گرتە بەرو پشووێک ڕانەوەستا.

کە ڕۆژ بووەوە پێم گوت: "ئەوە چیت بوو؟" وەڵامی دایەوە:

"دیتم بولبولان لەسەر درەختان و کەو لەسەر کێوان و بۆق لەناو ئاوان و گیانلەبەران لەناو بیشەڵاناندا کەوتبوونە ناڵە و هاتوهاوار: وام بەبیردا هات، کە پیاوەتی نییە هەموو ئەمانە لە تەزبیحاتی هێنانی ناوی خوادابن و منیش لە خەو و فەرامۆشیدا."

پارچە

دوێنێ بولبولێک، ئەیخوێند بەیانی
لێی سەندم ئۆقرە و تین و بیر و هۆش

یەک لە دۆستانی گیانیم لەگەڵ بوو
سۆزەکەی منی، پەڕیە هۆش و گۆش

پێی گوتم: لای خەڵکی ئەمە ڕوون نییە
مەل دوعاگۆ بێ و منێکیش خامۆش

٢٦- سەرگوزەشتە

جارێک لە سەفەری حیجازدا لەگەڵ تاقمە لاوێکی هاودەم و هاوکار بووم، کاتیان

بە وردە گــوتنی بە ســـۆزەوە بەڕێ ئەکــرد و هــەڵبــەســـتی ئەوین و دڵدارییـــان ئەخوێندەوە.

خـواپەرسـتێکمـان لەگەڵدا بوو، کە دژی حـاڵی دەروێشـان و بێ ئاگا لە دەرد و ئێشیـان بوو، کە گەیشـتینە "نەخلـەی بەنی هیلال" منداڵێکی قولەڕەشکەمـان لەناو خێڵە عارەبانەوە لێ پەیدا بوو، کە تێی هەڵکرد و دەنگ و ئاوازی تێرا هەڵدا، مەل و باڵندەی لە هەوا هێنانە خـوار، حـوشـتـری خـواپەرسـتەکـەم دیت کـەوتە سـەمـاو هەڵپەڕکێ و خوا پەرستەی هەڵدا و ڕێی بیابانێی گرتە بەر، گوتم:

"ئەی پیـر!! – سرروودی ئەو منـداڵە، هەسـتی چـوار پێی هەژاند کـەچی تۆ هەروا نەگۆڕای و تەکانێکی پێ نەدایت و نەی بزواندی"

هەڵبەست

ئەزانـی چی بـۆ گـوتم، ئەو بولبـولەی ســەحــەری
قـەت پێت ناڵێن ئادەمی، گەر لە عەشق بێ خـەبەری

حوشتـر بە شیعری عارەبان، کەوتۆتە بەزم و سەما
گـــەر تـۆ شـــۆڕێکت نـەبێ، وا دیارە جـــانـەوەری

هۆنراو

(کـــە ڕەشــــەبا هـات بـەســــەر وڵاتـا
دار خـوار ئەبێـتـۆ، نەکـو بەردی ڕەق)

دوو تاکی

بە زیکری هـەرچی دەبینی لە جـۆشـە
دڵێک ئەیزانـێ، خـاوەن هـۆش و گـۆشـە
نەهـەر بولبـول لە بـۆ گـوڵ خـوێنـەوانە
لە ویردی ئەودا، هـەر درکـێک زمـــانە

٢٧– سەرگوزەشتە

یەکێک لە پاشا عەرەبەکان، کە تەمەنی بەرەو کۆتایی هات جێنشینی نەبوو، ڕای

سپارد کە یەکەم کەسێک لە بەرەبەیاندا لە دەروازەی شارەوە هاتە ژوورێ، تاجی پاشایەتیی بکەنە سەری و کاروباری هەڵسووڕاندنی کیشوەری باوێنە بەر دەست و بەری.

وا رێک کەوت، یەکەمین کەسێک کە هاتە ژوورەوە، دەرۆزەکەرێک (سواڵکەر) بوو کە لە هەموو تەمەنیا پاروو پارووی بە دەرۆزە پەیدا ئەکرد و پینە لەسەر پینەی لە جلوبەرگە شڕ و وڕەکانی ئەدا.

گەورە پیاوانی دەوڵەت و پیاوماقوولانی دەربار راسپاردەکەی پاشایان بەجێ گەیاند، کلیلی شوورە و قەڵات و گەنجینانیان دایە دەستی، ماوەیەکی پاشایەتی کرد، فەرماندارانی دەوڵەت، سەری سەرپێچییان لە رووداا هەڵبڕی، پاشایانی دەوروبەریش، لە هەموو لایەکەوە کەوتنە دوژمنایەتییەی و بۆ بەربەرەکانیکردنیشی لەشکریان ئامادە و تەیار کرد و هەندێ لە فەرمانڕەوایانی دەوروبەری خۆشیان کەوتنە یاغیبوون و سەرپێچیکردنی. سوپا و گەل پێکداهاتن، وڵات زۆر لایەنی لێرەو لەوێ لێ بووەوە و لە دەست دەسەڵات دەرچوون. دەروێشی دەرۆزەکەر بەو رووداو و کارەساتە هەمیشە دڵگیر و دڵ بریندار و پەرت بوو.

تا یەکێک لە کۆنە دۆستەکانی کە ئاواڵی سەردەمی دەروێشییەی بوو و لە سەفەرێ دەگەڕایەوە و لەو جێ و پلە و پایەیدا دیت پێی گوت: "سوپاس بۆ خوای گەورە و بەتوانا، کە بەخت و ئیقباڵی بڵندت یاوەرت بوو و گوڵت لە دڕک و دڕکت لە پێ هاتە دەر گەیشتییە ئەم پلە و پایە، "ان مع العسر یسرا" واتە لەگەڵ هەر تەنگانێکدا خۆشییەک هەیە"

خانە

گوڵ تاوێک گەشە و تاوێک پەڕپووتە

دار تاوێک پۆشـتـە و تاوێکی رووتە

وەڵامی دایەوە:"ئەی برادەری ئازیز! سەرەخۆشیم لێ بکە نەک پیرۆزبایی، ئەو کاتەی کە ئەتدیتم دەرۆزەم دەکرد هەر غەمی نانێکم بوو، ئەوڕۆکەش غەمی دنیایەکم بەکۆڵەوەیە".

دوو تاکی

ئەگــەر دنیــا نەبێ، بۆی دەردمــەندین
ئەگــەر هەشـبـوو، ئەوا پێی پایەبەندین

بەڵا کـوا لەو خـراپـتـر، لەم جـیـهــانە
لە بۆ دڵ هەر دوولای، هـەر دەرد و ژانە

پارچە

گــەر ئارەزووتە، ســامــان بخــوازی
هەر قــەناعــەتە، سـامــان و خــۆشی
سامـاندار هە تا چۆک[1] زێڕ ببەخشێ
تـا چاکـــەی ئەوت، نەکـــەوتە هۆشی

لە پیاوی گەورەم، زۆر جـار بیسـتووە
لە چاکـەی دارا[2]، باشــتـرە دەروێشی

خانە

گــەر بارام بکا، نێــچــیــرێ بریان
نابێـتــە قـاچی کـوللەی مـیــرووولان

٢٨- سەرگوزەشتە

ئەبو هورەیرە - رەزای خوای لێ بێ - هەموو رۆژێ دەچووە خزمەت پێغەمبەر - دروودی خوای لێ بێ - ڕۆژێکیان فەرمووی: ئەی ئەبا هورەیرە "یا أباهريرة زرني غبا تزدد حبا" کەم کەمەم سەر لێدە، تا خۆشەویستیت زیاتر بێ.

---

١. چۆک: ئەژنۆ
٢. دارا: ساماندار

بەخاوەن دڵێکیان گوت: ئەوەتا خۆر بەو جوانیەشییەوە کە هەیە، کەچی نەمان بیستووە تا ئێستا کەسێک عاشقی بێت و دڵداری لەگەڵدا بکا. گوتی: لەبەرئەوەیە هەمــوو ڕۆژێ لە بەرچاوانە، ئەدی ئەوە نییە کە زستانان دیار نییە چەند خۆشەویستە.

پارچە

سەردانی خەڵکی، نابێتە عەیبە
ئەوەندە نەبێ، کە پێت بڵێن بەس
ئەگەر تۆ بۆ خۆت، خۆت سەرزەنشت کەی
هەرگیز سەرزەنشت، نابیسی لە کەس

٢٩- سەرگوزەشتە

گەورە پیاوێک (با) ی (پێچێکی) بەسکیدا هات، پێی ڕانەگیرا بە ناچاری لێی بەرەڵلا بوو، گوتی: "ئەی دۆستان! ئەوەی کە کردم بەدەست خۆم نەبوو و لێم ناگیرێ و ئاسوودەییەکیش بەمن گەیشت، ئێوەش بە گەورەیی خۆتان ئەو پۆزشەم لێ قبوڵ بفەرموون.

دوو تاکی

سک زیندانی بایە، ئەی پیاوی ژیر
پیاوی ژیر، (با) لە زیندانا، ناکا گیر
لە (با) گەڕێ، گەر لە سکتا جووڵا
با دەرچێ چونکە، بۆ دڵ بارێکە بەڵا

خانە

میوانی ڕووترش، کە ویستی بڕوا
وازی لێ بێنە، لێی مەگرە ڕێگا

٣٠- سەرگوزەشتە [١]

یەکێک دۆستێکی هەبوو کە لە دیوانی شادا ئیشی دەکرد ماوەیەکی زۆر تێپەڕی، ڕێک نەکەوت پاشا بیبینێ، یەکێک پێی گوت: "فلانت لەمێژە نەدیوە". وەلامی دایەوە: "کە من خۆم نامەوێ بیبینم".

وا ڕێک کەوت یەکێک لە خزمانی ئەو لەوێ بوو، گوتی "چ گوناهێکی کردووە، کە ئاوا لە دیتنێی ساردی؟" وەلامی دایەوە: "گوناهی نەکردووە، بەلام دۆستی دیوان کاتێک ئەبینرێ کە لەسەر ئیشەکەی لابرا و بێکارە بوو".

پارچە

لە ســـایەی پایە و بوون و گــیــر و دار
لـە ئاشـنـا و ڕۆشـنـا، ئەبن بـێ خـــەبەر
ڕۆژی دامـــاوی و لـە کـــار دەرکـــران
دەردی دڵ دێن، بۆ لای دۆست یەکسەر

٣١- سەرگوزەشتە

جارێکی لەناو دۆست و هاودەمەکانمدا لە "دیمەشق" ێ، دڵتەنگییەکم بەسەرداهات، ڕووم لە بیابانی "قودس" ێ کرد و خووم بە گیانلەبەرانەوە گرت، کاتێک بوومە دیلی فەرەنگان، لە هەڵکەندنی خەندەکی تەرابلوسێ لەگەڵ جوولەکاندا بێگارییان پێ ئەکردم، یەکێک لە سەردارانی "حەڵەب" کە ناسیاویی پێشینەمان پێکەوە هەبوو و بەوێدا تێپەڕی و منی ناسییەوە، گوتی: "ئەوە چییە و چۆن کەوتوویە ئێرە؟"

گوتم:

پارچە

لە دەست خەڵکانێک، چوومە دەشت و کێو
لـەوێ هـەر پـەنـام، بـۆ یـەزدان ئـەبـرد

١. ئەم سەرگوزەشتەیە جێ گۆڕکێی پێ لەگەڵ سەرگوزەشتەی (٢٨) دا پێ کراوە کە نازانم چۆناو چۆنە و بۆ وای لێ هاتووە. -غەریب پشدەری-

سـەیری چەند نەحـسـە، چارەنووسی وا
سـەر بێنمـە دەرگـا و ناو مـاڵی نامـەرد

خانە

زنجـیـر لە پێ بم، لەگـەڵ دۆسـتـانا
نەک لای بێگانان، لەناو بێـسـتـانا

بەزەیی پێمدا هاتەوە و بە ١٠ دینارانی کڕیمەوە و لە بەندایەتییە فەرەنگانی ڕزگار کردم و لەگەڵ خۆیدا بردمیەوە (حەڵەب)ێ و کیژێکی هەبوو و لەسەر سەد دینار مارەیی، لێی مارە کردم.

پاش ماوەیەک، کیژەی بەدخوو و ناشیرن و دزێو، دەستی بە زماندرێژییە کرد و ژیانی پێ تیرە و تاڵ کردم.

دوو تاکی

هاوسەری بەدخوو، لەماڵ پیاوی چاک
ئەیکاتە دۆزەخ، لە هەمـووان تاک تاک
زینهـار لە ژنی بەدخـوو سـەد زینهـار
وقِنـا ربـنـا عـــــــذاب الـنـار

هەموو جارێک زمانی تانە و تەشەرانی درێژ دەکرد و دەیگوت:

"تۆ هەر ئەوە نیت کە باوکم بە ١٠ دینارانی کڕییەوە؟ گوتم:

"با، بەڵێ.. بە ١٠ دینارانی من لە بەندایەتییە فەرەنگان رزگار کرد و بە سەد دینارانیشی کردمە بەندە و دیلی دەستی تۆ.

هەڵبەست

پیاوێک مەڕێکی، لە دەمی گورگ هێنایە دەرێ
کە نەیهـێشت بیخوا، زووی گەییـە سـەرێ

شـــەوێک کـــێـــردێکی، بەملدا مـــاڵان
گـــیـــانی مـــەڕەکـــە، گـــوتی، بە ناڵان

لـە چنـگی گـــــورگ، دەربـازت کـــــــردم
خـــــۆت بووی بەگـــــورگ و لەناوت بردم

٣٢- سەرگوزەشتە

یەک لە پاشایان لە خواپەرستێکی، کە خاو و خێزانێکی زۆری هەبوو پرسی: "کە کاتە بەنرخ و خۆشەویستەکانی خۆت چۆن بەسەر دەبەی؟"

وەڵامی دایەوە: "شـەو بە ناورانەوە و بەیانیش بە کاری پێویستی و بەدرێژیی ڕۆژیش بە دوای پەیداکردنی خەرجییەوە بەسەر دەبەم".

پاشا لە کرۆکی ئاماژەکانی گەیشت و فەرمووی: "مووچەو بەراتی ژیانی بۆ دانێن و بۆی ببڕنەوە، تا باری خێزانی لەسەر دڵ لابچێ".

دوو تاکی

ئەی گـــیــــرۆدەی مـــاڵ و منـاڵ
بێـــرەوبەوێدا، پەرت مـــەکـە خـــەیاڵ
گوێ مـەدە منـاڵ، نان و بەرگ خۆراک
بژێویان بۆ دێت، لەلای خـــودای تاک

تـەواوی ڕۆژێ، کـــــــە ئـەدەم بڕیـار
شـــەو نوێژان کـەم، بۆ پەروەردگـــار
کــە نوێژم دابەست، دێتــە خـــەیاڵم
بەیانـی چ بخـــۆن، مـــاڵ و منداڵم؟

٣٣- سەرگوزەشتە

خواپەرستێک لە بیشەڵانێکدا دەژیا و گەڵای دارو درەختانی دەخوارد، پاشا بۆ دیدەنییەی چووە لای و پێی گوت:

"ئەگەر حەز دەکەیت و بە چاکی دەزانی، وەرە شار و لەوێ جێیەکت بۆ تەرخان

دەکـەم کـە بـۆ تاک بوونەوە و خـواپەرسـتـیـیـە دەست بدا و خـەڵکیش کـەڵک لە هەناسەی پڕ پیت و فەڕتەوە وەربگرن و لەکردارە چاکەکانتەوە پەیڕەوی بکەن."

خـواپەرست ئەم قـسـەیەی پاشـای بەدڵ نـەبوو و ڕووی لێ وەرگـێـڕا، یەکـێک لە وەزیرانی دەوڵەت پێی گوت: "وا چاکە دڵی پاشا ڕاگری و لەبەر دڵی ئەو بۆ چەند ڕۆژێکان بێـیـتـە شـاری و چۆنیـەتی جـێـیـەکـە بزانی، دوایەش ئەگـەر زانیـتـان ڕووناکاییتان لێڵییەکی لێ پەیدا بوو، ئەو کاتە بە ئارەزووی خۆتان بکەن.

وا ئەگـێـڕنەوە خـواپەرسـتـە هاتە شـار، خـانووی بـاغی تایبـەتی پاشـای بۆ ڕازاندرایەوە، جێیەکی دڵ وەکەر و ئارامبەخشی وەک بەهەشتی هاتە بەرچاو.

دوو تاکی

گـوڵی سـوور وەکـو، ڕووی جـوانـانە
سـونبـولیش ئەڵێی، زولفی یارانە

بەڵام لە ترسی، سـەرمـای پیـرێژن
گوڵ تێر شیر نەبوو، هەروەکو یێژن[1]

هۆنراو

(لەبان لقـەکـانەوە، گـوڵناره
ئاگـر بەداری شـینەوە، دیاره)

پاشا دەستبەجێ کەنیزەیەکی ڕوو وەک مانگی درەوشاوە جوانی بۆ هەنارد.

هەڵبەست

ئەم چەشنە مانگە، عابید ئەکا شێت
پەیکەری پەری و جـوانی تاوس بێت
لەگـەڵ دیتنی پەیکەری جـوانیت
عابید خۆ ناگرێ و ئەکەوتە بەرپێت

١. یێژن = ئێژن: دەڵێن

هەر بەو جۆرە، پاش ئەمە، غولامێکی هەرزەکار و جوان و نەرمونیان و دەگمەنیشی بۆ بەرێ کرد.

پارچە

خەڵکی لە دەوری، لە تینوان خنکان
خۆشی ئاودێرە و هەر خۆیشی نایدات

چاو لە دیتنی، هەرگیز تێر نەبوو
وەک تینووی نەشکێ، لەناو زێی فورات

خواپەرست کەوتە خواردن و خواردنەوەی خۆش و لەبەرکردنی جلوبەرگی نەرمونۆڵ و گرانبەها و تام و چێژی میوەی شیرین و بۆن خۆشەوە و چاودانە جوانی غولام و کەنیزەکەوە و کەوتە خۆشییە.

ئاقڵمەندان گوتوویانە: "زولفی جوانان زنجیری پێی ئەقڵ و داوی مەلی زیرەکە".

خانە

لە ڕێگای عیشقی تۆ دامنا، دڵ و دین، دانش و سامان
منم ئیمڕۆ مەلی زیرەک، بەدوای تۆ گرفتارم

سەرەنجام دەوڵەتی کاتی خواپەرستەی کەوتە پەرێشانییە.

پارچە

کێیە لە فەقێ و شێخ و موریدان
بە هەناسەی پاک هاتە دنیاوە
کە دڵی دایە ئەم دنیای دوونە
وەکو مێش چەقییە، هەنگوین بەپاوە

جارێکی پاشا ئارەزووی سەردانی خواپەرستەی کرد، کە چووە لای دیتی ڕەنگ و ڕوو و دیمەنی جارانی گۆڕاوە و سوور و سپی هەڵگەڕاوە و قەڵەویی پێوە دیارە و پاڵی وە سەرینێکی دیباوە داوە و غولامێکی پەری پەیکەرینیش بە باوەشێنێکی

پەڕی تاوسێوە لەپشت سەریەوە ڕاوەستاوە.

بەسەلامەتی حاڵی دڵخۆش بوو و دانیشت، قسە و گفتوگۆی بۆ هەموو لایەکیەوە هێنا و برد تا لە دواییدا گوتی: "من لە جیهاندا ئەم دوو دەستەیە... کە دەستەی زانایان و خواپەرستانن بە دۆست و نزیکی خۆم ئەزانم"

وەزیرە فەیلەسووف و دنیادیتەکەی لەوێ بوو، گوتی: "مەرجی دۆستایەتی ئەوەیە کە لەگەڵ هەردوو دەستەکانیشدا چاکە بفەرمووی زێڕ بدەیە زانایان تا هەر بەدوای زانستی خۆیانەوە بن و هیچیش نەدەیە خواپەرستان تا واز لە خوا پەرستی نەهێنن.

خانە

بۆ شتێک لە دڵما، بمێنێ کەلێن
ناشێم بۆ ئەوەی، زاهیدم پێ بڵێن

پارچە

خاتوونی دیمەن جوان و ڕوو شیرین
خۆش نەدا لە تەل، دڵ ئەکا شەیدا

دەروێشی خاوەن، ڕەوشتی پیرۆز
لە هیچ جێ بە سواڵ، نان ناکا پەیدا

پارچە

ئەوەی رەوشتی جوانە و بۆ خوایە
بێ نانی وەقف و سواڵ زاهیدە

پەنجەی جوانان و بناگوێی دولبەران
بێ زێڕ جوانییان بۆ خۆی شاهیدە.

خانە

تا دنیــام هەبێ، زیاترم مــەبەســتــە
گــەر بە زاهیـدم، نـەژمـێـرن ڕاســتــە

٣٤- سەرگوزەشتە

ئەوەی تای ئەم وتە ڕاست دەکاتەوە ئەمەیە: دەگێڕنەوە پاشایەک کارێکی گرینگی هاتە پێش، گـوتی: "ئەگـەر ئەم کـارە بە ئارەزووی من ڕاسـت بێنێـتـەوە، ئـەوەندە درهەمە بەسەر خواپەرستاندا دەبەشمەوە".

کـە نیـازەکـەی پێک هات و نارەحـەتی نەمـا، جـێـبـەجـێکردنی پەیمانـەکـەی بە پێـویست زانی، کـیـسـە درهەمـێکی دایە دەست یەک لە نۆکـەرەکـانی تا بـەسـەر خواپەرستانیدا ببەشێتەوە.

دەڵێن نـۆکـەرەکـەی پیـاوێکی زیرەک و وشـیـار بوو، بە درێژاییی ڕۆژێ گـەڕا و ئێوارە گەڕایەوە و کیسە درهەمەکەی ماچ کرد و لە پێش پاشـای دانایەوە و گوتی: "چەندلە دوای خـواپـەرسـتـان گـەڕام وەچنگم نەکـەوتن". پاشـا گـوتـی: "ئەوە دەڵێی چی؟ هەر ئەوەی ئەمن بزانم چوارسەد خـواپەرست هەر لـەم شـارەدا هـەیە" وەڵامی دایەوە: "ئەی خـاوەنی زەوی! ئەوەی خواپەرسـتە زێڕ و پارە وەرناگرێ و ئەوەی زێڕ و پارەش وەردەگرێ خواپەرست نییە".

پاشـا پـێ کـەنی و بـە هـاودەمـەکـانی گـوت: "من چەندم مـتـمـانە و بـاوەڕ بە خواپـەرستان هـەیە، ئەم فێڵ و تەڵەکەبازە ئەمەندەیان دوژمن و ناحـەز و بێ باوەڕە پێیان، هەقیش بەوە، کە گوتوویانە:

خانە

زاهـیـــدێ وەرگـــرێ، درهـەم و دینـار
لـەو زاهـیـــــدتری، بکـە دۆسـت و یـار

٣٥- سەرگوزەشتە

لە زانایەکی پایە بـەرزیان پرسـی: لەبارەی نـانی وەقــفــەوە دەڵێی چـی؟ گــوتی:

"ئەگەر بۆ دڵ ئاسوودەیی و ئارامکردنەوەی بیر و هۆش بێ حەڵاڵە و ئەگەر هەر تەنیا بۆ خواردنێ وەربگیرێ حەرامە"

خانە

خاوەن دڵان نان، بۆ پەرستنێ دەبەنە خەڵوەت
نەک بچنە کونجی، خەڵوەت دانیشن لە بۆ لەتێ نان.

٣٦- سەرگوزەشتە

دەروێشێک چووە جێیەکی، خاوەن جێیەکە دەست و دڵ واڵاو چاوتێر بوو، دەستەیەکی خوێندەوار و ئەهلی ئەدەب لێ بوو، هەریەکە قسەیەکی خۆش و دڵکەرەوەی ئەگێڕایەوە، دەروێش لە بیابانەوە هاتبوو و هێشتا هیچی نەخواردبوو.

یەکێک لەوان بەگاڵتەوە پێی گوت: "تۆش دەبێ شتێک بڵێی".

دەروێشەکە گوتی: "من وەکو ئێوە راوێژ و زمانی پاراوم نییە و هیچیشم ئەزبەر نەکردووە. بە دێرە شیعرێک وازم لێ بێنن،

هەموو لە هەموو بە خۆشییەوە گوتیان: "بڵێ!" گوتی:

هۆنراو

منی برسی لە بەرامبەرمە، خوانی نان
وەک هەرزەکارێکم، لەبەر دەرگای گەرماوی ژنان

یاران لە دواییدا تێی گەیشتن و نانیان لە پێش دانا، خانەخوێ گوتی: "تاوێک ڕاوەستە! وا کەنیزەکەکانم گۆشتت بۆ دەبرژێنن".

دەروێش سەری هەڵبڕی و گوتی:

خانە

مەڵێ بوەستە، بۆ گۆشتی برژاو
نانی ڕووت گۆشتە، بۆ برسیی داماو

٣٧- سەرگوزەشتە

مریدێک بە پیری خۆی گوت: چبکەم لە دەست ئەو خەڵکەی وە زاڵە هاتووم، هێندەم دێنە دیدەنیە کات و ساتم لێ تێکچووە"

پێی گوت: "ئەوەی هەژارە قەردی بدەیە و ئەوەی دەوڵەمەندیشە داوای شتێکیان لێ بکە، ئیدی نایەنەوە لات".

خانە

ئەگەر سواڵکەر، سەرلەشکری ئیسلام بوایە
ئەوا کافر لە ترسی سواڵ، ڕای دەکرد تا بەردەرگای چین

٣٨- سەرگوزەشتە

دانایەک بە باوکی گوت: "هیچ یەکێک لەو قسە دڵاوێز و ڕەنگینانەی پەندبێژان کارم تێ ناکەن، لەبەرئەوەی کە کردار و گوفتاریان وەکو یەک نییە و یەکتر ناگرنەوە"

دوو تاکی

خەڵکی فێر دەکەن، تەرکی دنیاکەن
بۆ خۆشیان پارە و دەغڵ و دان داکەن

زانایەک کە هەر، وتەی هەبێ و بەس
چی بڵێ قسەکەی، لێ وەرناگرێ کەس

زانا ئەوەیە، کە خراپە نەکا
نەک بەخەڵک بڵێ و خۆی ئەوە نەکا

هەروەک قورئان ئەفەرمووێ: (أتأمرون الناس بالبر وتنسون أنفسكم)
واتە: فەرمان بە خەڵکی دەکەن بە چاکە و خۆشتان لە بیر دەچێتەوە.

خانه

زانایەک هەر تەن پەروەری لە خـــۆی بکا

ئەوە هەر خـۆی گـومـڕایە، ڕابەری کێ بکا؟

باوکە گوتی: "کوڕا من! هەروا لەخۆوە و بە خەیاڵی پووچی ڕووت ناکرێ ڕوو لە پەند و پەروەردەی، پەند و ئامۆژگاری بێـژان وەرگێڕی و گومـڕایی وەپاڵ زانایان بدەی و بەدوای زانایانی بێ گوناهدا گەڕانیش ئەبێتە مایەی بێبەشبوون لە کەڵک و قازانجی زانست و زانیاری، هەروەکو ئەو کوێرەی شەوێک کەوتبووە دەقن و قوڕ و چڵپاوێوە و هاواری ئەکرد، موسڵمانینە!! هەر نەبێ چرایەک لە ڕێگاکەمدا دانێن! ژنێکی قسە خۆش بیستی و گوتی: "تۆ کە چرا نابینی، بە چرا چ ئەبینی؟

هەروەها ئەنجوومەنی پەند و ئامۆژگارییان وەک دووکانی بازرگانان وایە، تا وشکە پارەیەک نەدەیت کووتاڵ وەرناگری، لەوێش هەتا ئارەزوو نەکەی خۆشی و شادمانی وەرناگری.

پارچە

گـــوێ لە بەندی زانا بگرە، بە دڵ و گـــیـــان

دڵ مـــــەدە وتەی، پێـــچـــەوانەی کــــردار

ئەوە ڕاست نییە، کە ئەهلی لاف و گەزاف دەیڵێ

نووسـتوو چۆن نووستووی پێ ئەکرێ بێدار؟

پیـــــاو دەبێ پەند، بگرێتــــە گـــــوێ

گـەر پەند نووسـرابێـتـەوەش، لەسـەر دیوار

پارچە

عـابیـدێک لە خـانەقـاوە، هاتە ناو مـەدرەسـە

پەیمـانـی ئـاوەڵانـی، ئـەهـلـی تـەریـقـی شـکـان

پێم گوت: جیاوازی لە نێوان زانا و عابیدا چییە

ئەمـــــانەت بە باشـــــتــــر دانـا، لە ئەوان

گـوتی: "ئەمـانـە بەڕی خـۆیان، لە ئاو دەردێن
هـەوڵی ئەوان بـۆ ڕزگـاری خنکاوە، لە خنکان.

٣٩- سەرگوزەشتە

یەکێکی مەست لەسەر چەقی ڕێیە نووستبوو، جڵەوی خۆی لە دەست دابوو، خوا پەرستێکی بەلادا تێپەڕی و لەو حاڵە قێزەونەی وردبووەوە، بەو مەستیەوە سەری بەرز کـردەوە و پێی گـوت: "إذ مـروا باللغـو مـروا کـرامـا" واتـە - هەرکـاتێک گوناهکارێکت دیت کاری خراپی کردووە بەڕێزەوە بەلایدا تێپەڕە.

هۆنراو

(کە گوناهکارت دیت، چاو پۆشـە و بڕۆ
کـە پێت دزێوە، وەرە و پیـاو بە تۆ)

پارچە

ڕوو وەرگـێڕە، عـابیـد لە گـوناهـکار
بەچاوی بەخـشین، لەوی سـەیرکـە
گـەر من بە کـردار، ناجـەوانمەردم
تۆ وەک جـوانمەردان، لە من گـوزەرکە

٤٠- سەرگوزەشتە

دەستـەیەک لە ڕەندان بۆ دەروێشێکی دەرپەڕین و هەرچی ناشایستەیە پێیان گوت و پێـیـان کـرد. لە تاوان هانای بردە بەر پیـری تەریقـەت، کـە حـاڵێکی ئاوای بەسەرهاتووە، پیر پێی گوت:

"کوڕا من! خەرقەی دەروێشان کراسی ڕازیبوون و دڵنیاییە؟؟، هەر کەسێ لەم بەرگەدا بەرگەی نالەبارییان نەگرێ، نابێ ئەم بەرگە بپۆشێ.

خانە

دەریای پان و قـووڵ، بە بەرد لێڵ نابێ
دانا بڕەنجێ، هێـشـتـا تەنکاوە

پارچە

گەر تووشی زیان بووی، خۆی بۆ ڕاگرە
کـە بە بووردنێک، لە گـوناه ئەبێ پاک

براکــە ئەنجــام، خــاکــە چارەنووس!
ببـە خـاک پێش وەی، ببیـەوە بە خـاک

٤١- سەرگوزەشتە

ئەم چیــرۆکــەیە، ببــیــە لە بەغــدا
لە ئـالاو پەردە، خــیــلافــێک ڕووی دا

ئالا لە گـــەردی، ڕێ و ڕەنجی بەستن
گـــوتی بە پەردە، بە گلەیی کـــردن

من و تۆ هەر دووک، لە ئیش هاوکـارین
بەندەی بارەگـای، یەک فـەرمـاندارین

دەمـێک لە خـزمـەت، ئاسـوودە نیـمـە
وەخت و نـاوەخـــتــان، لە ڕێڕەویمـە

نـە ڕەنجت دیوە، نـە تاڵی حـــەســـار
نە بیــابـان و ڕێ، نە گــەرد و غــوبار

من بۆ تێکۆشــان، پێم لە پێــشــتــرە
جـــا بۆچ نزیکیت، لە من زۆرترە؟

تۆ غــولامـــانی، مـــانگ ڕوو ئەبینی
لەگــەڵ کـیــژانی، بۆن یاســەمــینی

منم کـەوتوومــە، دەسـتی شـاگـردان
پابەندی ســەفـەر، دایم ســەرگـەردان

گوتی: "من سەرم، لەسەر ئاستانە
نەک وەک تۆ، سەرم وا لە ئاسمانە

ئەوەی گەورەیی بوێ، بێ ڕێی خۆی
ئەکەوتە نزمی و دەرد و غەمی خۆی

"سەعدی" کەسێکە، پیرێکی کەوتوو
هیچ کەس نایەتە، شەڕی پەککەوتوو

٤٢- سەرگوزەشتە

یەکێک لە خواپەرست و پیاوچاکان، پیاوێکی پاڵەوان ئاسای ڕووگرژو دژ و مرچ و مۆنی دیت، کەفی لە زاری هەڵداوە، پرسی ئەمە چییە؟ پێیان گوت، فلانەکەس جنێوی پێداوە، وەڵامی دایەوە: "ئەم بێ هونەرە، کێشی هەزار مەن بەرد هەڵ ئەگرێ و بەرگەی چاوپۆشینی قسەیەک ناگرێ."

پارچە

واز لەلافی هێز و مەردایەتی بێنە
ئەوەی خۆ نەگرێ زۆرکەمە، چ پیاو و چ ژن
گەر لە دەستت هات، دەمێ شیرین کە
پیاوەتی نییە مست دەی لە دەمێ، یانی بێدەنگ بن

پارچە

هەر کەسێ بێت و دەروەستی فیل بێ
پیاوەتی نەبێ، ئەوە پیاو نییە
ئادەمیزاد خۆی، هەویری خاکە
گەر خاکیی نەبێ، ئادەمی نییە

٤٣- سەرگوزەشتە

خوو و ڕەوشتی "اخوان الصفا"[1] یان لە گەورەیەک پرسی، گوتی:

ئەوانە هەمیشە حەز دەکەن ئارەزوو و بەرژەوەندییەکانی خەڵکی تر بخەنە پێش ئارەزوو و بەرژەوەندییەکانی خۆیانەوە، دانایان گوتوویانە: "ئەوەی هەر غەمی خۆیەتی و بەخۆیەوە خەریکە نە برادەرە و نە خوێش."

خانە

هاوڕێ ئەگەر پەلەی کرد، هاوڕێی تۆ نییە
دڵ مەدە بەو کەسەی، دڵ بەستەی تۆ نییە

خانە

کەسێ خۆی نەیبێ، ئایین و تەقوا
دوورکەویەوە لە، خۆشەویستی وا

لە یادمە یەکێک لە ناحەزان خراپەی لەم تاکە دێرە شیعرەی من گرتبوو، گوتبووی: "خوای مەزن لە قورئانی پیرۆزدا نەفرەتی لە لێکتر دابڕان و فەرمانی بە خۆشەویستی لەگەڵ خزماندا کردووە و ئەوەی تۆش گوتت، پێچەوانە و دژی ئەمەیە".

گوتم: "نامەقووڵیت کرد، ئەوە بە گوێرەی قورئانە". (وإن جاهدك على أن تشرك بما ليس لك به علم فلا تطعهما) واتە:

"ئەگەر دایک و باوکت هەوڵیان لەگەڵ دای تا هاوتا و هاوبەش بۆ من دانێی، بەقسەیان مەکە".

خانە

هەزار خوێش کە بتکاتە بێگانە، لە خوا
فیدای بێگانەیەکی کە، بتکاتە ئاشنا

---

١. اخوان الصفا: برایانی دۆست پاک، کۆمەڵێکی نهێنی بوون، بە پەرتووک بڵاوکردنەوە کەسانیان وشیار ئەکردەوە.

٤٤- سەرگوزەشتە

پیــرەمــێــردێکی ناسک، لە بەغــدا
کـیـژۆڵەکـەی خـۆی، بە پینەچییـەک دا

پیــاوەی دڵ وەک بەرد گــازێکی لـێ دا
لـە لێــوی کــیــژە، هـەر خــوێن ئـەتکا

سـبـەی کـە باوکـەی، کـچـەی بێ کـەسی
دیت.. چووە لای زاوا، تا لێی بپــرسی

ئـەرێ هـیـچ و پووچ! ئـەمــــە چ دگـــــانـە
تۆ لێــوت گـــەزتـووە، یـانە هـەنبـــانـە؟

من لەم وتەیەم، گــاڵتــەم نیــیـە مــەبەس
گـــاڵتــە لەلایەک، راســتــی بگرە دەس

کە خووی بەد جێی گرت، لەناو سروشتێ
قـەت بـەری نادا قـیـامـەتیش هەسـتێ

٤٥- سەرگوزەشتە

واهاتووە کە زانایەک، کیژێکی تا بڵێی ناشیرینی هەبوو، کە باڵق بوو، لەگەڵ ئەو هەمــوو جـیــاز و بارگــە و بنـەشـدا کــە هـەیبـوو، کــەس لای لێ نەدەکـردەوە و نەیدەخواست.

خانە

ناشــیــرین دەبێ، ئاوریشـم و دیبــا
گــەر لـەبـەری کـــا، بووکی نـا زیبــا

سـەرەنجـام بە ناچاری لە کـوێرێکیـان مـارە کـرد، وا دەگێـڕنەوە کە لەو کـاتەدا

پزیشکێکی چاوان له "سەرەندیب" ەوە هاتبوو کە چاوی کوێر و نابینای روون ئەکردەوە، بە زانایەکەیان گوت:

"بۆ چاوی زاواکەت چاک ناکەیتەوە؟" گوتی: "ئەترسێم هەر چاوی چاک ببێتەوە کیژەکەم تەڵاق بدا و دەستی لێ هەڵگرێ".

نیو هۆنراو

مێردی ژنی ناشیرین، کوێر بێ باشە.

٤٦- سەرگوزەشتە

پاشایەک بە چاوێکی سووکەوە ئەیڕوانیە خێڵی دەروێشان، یەکێکیان بە زیرەکی خۆی تێ گەیشت و گوتی: "ئەی پاشا! ئێمە بە سوپا و قۆشەن لە تۆ کەمترین و بەژیان لە تۆ بەختەوەر و خۆشتر و لە مردنیشدا، وەکو یەک بەرابەرین و لە زیندووبوونەوە و هەستانەوەی قیامەتیشدا - خوابیکا - چاکترین"

دوو تاکی

گەر خاوەن موڵکی، ژیای کامەران
ئەگەر هەژاری، پێویستی بە نان

بەو جۆرە هەردوو، کە هاتنە مردن
چی ئەبەن لە ژیان، هەر کفن بردن

کاتێ ئەجەل هات، بارگەو بنەت بەست
گەدایی چاترە، نەک پاشای سەرمەست

دیمەن و ڕواڵەتی دەرێشانیش کۆنە کراسێکی پیناوی و سەرێکی تاشراوە و ڕاستییەکەی ناخیشیان، دڵێکی زیندوو و گیانێکی مردوویان هەیە"

پارچە

ئەو کەسەی دەرگا بە خەڵکی ئەگرێ
خۆی با ئەدات و هاتووە بۆ شەڕێ

دەبێ تێ بگا، یەکجار نەزانە
ئاقڵی دەکا، شەقی زەمانە

ڕێگای دەروێشان "یاد و سوپاس و خزمەت و ملکەچی و بەخشین و ڕازیبوون بە بەش و یەکتایی ناسین و پشت قایمی و خۆ بەدەستەوەدان و بەرگەگرتنە". هەر کەسێکی ئەم ئاکارانەی لێ وەدەرکەوێ بە ڕاستی دەروێشە با کراسی بە نرخیشی لەبەردابێ، یا لە ناو کراسی بەنرخدا بێ.

بەڵام هەرزەگۆ و نوێژنەکەر و ئارەزوو پەرست و هەوەس باز ئەگەر ڕۆژیش بگەیەنێتە شەو و شەو لە خۆشی رابواردندا بکاتەوە ڕۆژ لە خەوی غەفڵەتا و هەرچی هاتە پێشی بیخوا و هەرچی هاتە سەر زمانی بیڵێ ئەوە بێ ئاینە، خۆ ئەگەر لە عەبای لۆکەشدا بێ.

ئەی دەروون بەتاڵ لە تەقوای خودا
جامەی ڕیاییت، کردۆتە بەرت
پەردەی حەوت ڕەنگیت بە بەر دەرگاوە

لە ژوورێش حەسیر، بۆتە ڕاخەرت

دوو تاکی

چەند گوڵێکم دیت، کرابوونە دەستە
لەسەر گومبەزێک، بە گیا بەربەستە
گوتم: "چۆن دەبێ، گیای ناچیز، وا
لە ڕیزەی گوڵێ، دانیشێ هەر وا

گیا گریا و ویستی، بێدەنگ بم خامۆش
ناشێ یارانم، بکەم فـــــەرامـــــۆش

گــەر نیـشــمــە بۆن و ڕەنگ و جـوانی
ئەی هەر گیای ئەو نیم، لە باغەکانی؟

هـەر مـنـم بـەندەی، یـەزدانـی کـــــەریم
پەروەردەی چاکـە و نـیـعـمـەتی قـەدیم

گـــەر بێ هونەرم، ئەگــەر هونـەرمـــەند
ئومـــێــد ئاوڕێکە، لەلای خـــوداوەند

ســەرەڕای ئەوەش، خــاوەن کـووتاڵ نیم
خاوەن سـەرمـایەی، تـاعەت و مـاڵ نیم

خـــۆی چارەی کـــاری، بەندە ئەزانێ
کـە دەسـتـی بەربوو، لـە گشت دامـانێ

ئەوە دابێکە، خـــــاوەنی مـــــوڵکان
ئەپۆشن لـە ئاست، بەندەی پیـر چاوان

خـودای من! کـە تۆ جـوانی جـیـهـانی
ببـــەخـشـــە بەندەی، پیــر و زوڕهـانی

"سـەعـدی" بگرە ڕێی، قـیـبلەکـەی ڕەزا
ئەی مـــەردی خـودا، بگرە ڕێی خـودا

بەدبـەخت ئەوەیـە، وەربگێـــــــڕێ ڕوو
هیچ دەرگـای دیکە، نییـە لە پێش توو

٤٧- سەرگوزەشتە

لە دانایەکیـان پرسی: "ئـازایەتی و دڵاوایی (سـەخـاوەت) کـامـیـان باشـترن" گـوتی: "ئەوەی دڵاوایە پێویستی بە ئازایەتی نییە".

پارچە

نووسراوە لەسەر، گۆڕی بەهرام گۆر
دڵت والا بێ، نەک بازووی بە زۆر
کە جیهانمان گرت، بەهێز و مەردی
هیچمان لەگەڵ خۆ، نەبردە ناو گۆڕ

پارچە

نەماوە حاتەمی تایی، بەلام هەمیشە
ئەمێنێ ناوی بڵندی و بە چاکە ناو ئەبرێ
زەکاتی ماڵ بدە، لقی بێ کەڵکی دارمێوان
تا باغەوان ئەیبڕێ، ئەو زیاتر ئەدا ترێ

دەرگەی سێیەم

لەبارەی قنیات "قەناعەت" و دڵنیابوون بە بەش

١- سەرگوزەشتە

سوالْکەرێکی مەغریبی لە کووچەی بازارێکی شاری (حەڵەب) ێدا ئەیگوت: "ئەی خاوەن ماڵ و سامان و داراییەکان! ئەگەر ئێوە ویژدان و ئینسافتان هەبووایە و ئێمەش قیناتمان بە بەشی خۆمان هەبووایە، دیاردەی سوالْکردنێ لە هەموو دنیایەدا نەدەما".

پارچە

ئەی قەناعەت تۆ، دەوڵەمەندم کە
لە تۆ بەو لاوە، کوا خێرو خۆشی
کونج گرتنی سەبر، لوقمان دایناوە
کە سەبرت نەبێ، بێ هۆش و گۆشی

٢- سەرگوزەشتە

دوو ئەمیرزادە، لە میسرێ هەبوون، یەکێکیان ئەیخوێند و زانست فێر ئەبوو، ئەوەی تریان، سامان و دارایی پێکەوە دەنا و پاشەکەوتی ئەکرد، ئەو بووە زانای رۆژ و ئەمەشیان بووە "عەزیزی میسر" ێ، پاشان دەوڵەمەندەکە بە چاوێکی سووک سەیری زانایەکەی ئەکرد و گوتی: "ئەوەتا من گەیشتمە پاشایەتی و تۆش هەروا لە دەستکورتیدا ماویەوە". وەڵامی دایەوە:

"براله! دەبێ من هەر سوپاسی چاکەی یەزدانی بەرز و مەزن بکەم کە میراتی پێغەمبەران - زانین - م بۆ ماوەتەوە و تۆش میراتی فیرعەون و هامان- فەرمانڕەوایەتی میسر".

دوو تاکی

من ئەو مـێـرووەمــە، پێم پیـا ئەمــاڵن
زەردەواڵـە نـیــم، لـە چـزووم بـنــاڵـن

ســوپاسـی ئەمــە، چۆن بـهـێـنمــە جێ
کە هـێزی وەم[1] نییـە، کەس لێم برەنجێ

٣- سەرگوزەشتە

دەروێشێکم دیت، لە ئاگری هەژاریدا ئەسووتا و پینەی لەسەر پینەی خەرقەکەی ئەدا و بۆ سرەوتی دڵی خۆی ئەدوا.

خانە

بـەنـانـی وشـک و بـەرگـی دەروێـشــی
بژی، نەک نـازی هیچ کـەس بکێـشـی

یەکێک پێی گوت: "ئەوە بۆ وا دانیشتووی و چاوەڕێی چیت؟ کە فلان لەم شارەدا دڵێکی چاک و والای هەیە و چاکە و بەخششی بۆ گشتە، چاکی خزمەتی ئازادانی کردووە بەلادا و بە هەموو دڵێکەوە هاتووە، ئەگەر چۆنیەتی گوزەرانی تۆش ئاوا وەک هەی، بزانێت، ئەوەی پێویست بێ، بە گوێرەی دڵی تۆی دەکا و بۆ تۆش بەهەل دەزانێ"، گوتی: "بێ دەنگ بە! لە هەژاری و دەستکورتییەدا لە برسان مردن باشترە، نەک لەبەر کەسێک دەستی دەرۆزە پان کەیتەوە".

پارچە

گـۆشــەنشـینی و کـراس پینەکـردن
چاتـرە لە داوای، کــراس لـە گــەوران
راست وەکـو یـەکـە، سـزای ناو دۆزەخ
بۆوەی چووە بەهەشت، لەسایەی جیران

---

١. وەم: ئەوەم.

٤- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پاشایانی عەجەم، پزیشکێکی زانای کارامە و تێگەیشتووی نارده خزمەت "پێغەمبەر" - درودی خوای لێ بێ - ساڵێک لە ولاتی عارەباندا مایەوە، هەر بۆ تاقیکردنەوە، یەکێکی نەهاتە لا و داوای چارەسەرییەکی نەکرد.

ڕۆژێک پزیشکەکە هاتە لای پێغەمبەر - درودی خوای لێ بێ - و گلەییی کرد و گوتی: "منیان بۆ چارەسەرکردنی هاوەڵان ناردووە و کەچی لەم هەموو ماوەیەدا کەسێکم بەلاوە نەهاتووە، تا ئەو خزمەتەی کە پێم سپێردراوە بە جێی بێنم".

"خۆشەویست - د. خ - فەرمووی: "کە ئەمانە تیرەیەکن هەتا برسییەتی تەنگاویان نەکات، هیچ ناخۆن، ئارەزووی خواردنیشیان هەر دەمێنێ کە دەست هەڵ ئەگرن".

پزیشک گوتی: "هۆی لەشساغییان ئەمەیە" خاکی بەردەمی ماچ کرد و ڕۆیشت.

دوو تاکی

پزیشک کاتێ، کە دێتە گوتار
بە نەخۆش ئەڵی، خواردن مەخە زار

لە بێ دەنگییا، ڕوو بدا زیان
لە برسییەتیدا، با بدا گیان

ئەوکاتە راستە، ئامۆژگاری کا
خواردن هێندەبێ، گیان ڕزگاری کا

٥- سەرگوزەشتە

لە ڕەوشتی ئەردەشێری بابەکانەوە هاتووە، کە لە پزیشکێکی عەرەبی پرسی: "کە خواردن ڕۆژێ چەند دەبێ بخورێ؟"

گوتی: "کێشی سەد درهەم بەسە".

وەلامی دایەوە: "ئەمەندە چ هێزو تینێک ئەدا؟"

پزیشک گوتی: "ئەمەندە هەڵت ئەگرێ، لەمە زیاتر بێ تۆ هەڵی ئەگری".

خانە

خـــــواردن بـۆ ژین و زیکر کــــردنـە
نەک وا تێــبگەی، ژین بـۆ خـــواردنە

٦- سەرگوزەشتە

دوو دەروێشی خوراسانی ئەگەڕان، یەکێکیان لاواز و ڕۆژوودار بوو بە دوو شەو ژەمێکی ئەخوارد. ئەوەی تریان قەڵەو و بەتین و تاقەت بوو، ڕۆژێ سێ ژەمی دەخوارد.

وا ڕێکەوت لە دەرگای شارێک، بە تاوانی جاسووسییەوە گیران و هەردووکیان پێکەوە خرانە زیندانێوە و دەرگای زیندانەکەشیان قوڕ دادا و لەسەریان قەپات کردن.

دوای دوو هەفتە وەدەرکەوت کە بێ گوناهن، دەرگاکەیان لەسەر کردنەوە، دیتیان، قەڵەوە بەتین و تاقەتەکە مردووە و لەڕ و لاوازەکەش گیانی بە ساغی دەرکردووە، لەمەدا ئەوق مان یەک لە دانایان گوتی:

"ئەگەر بە پێچەوانەی ئەمەوە بووایە جێگای واق وڕمان بوو، لەبەر ئەمەی ئەوە زۆر خۆر بوو بەرگەی برسییەتی نەگرت و لە دژواریدا مرد، ئەمەی تریان خۆگر بوو، هەروەکو ڕەوشتی خۆی، بە ئارام بوو و بە ساغی مایەوە.

پارچە

کە کەم خواردنی، بووە خووی کەسێک
هەموو سەختییەک، ئاسان ئەبڕێ
تەنپەروەرێکیش، کە فێرە خۆشییە
بەتەنگاوییەک، بەرناگرێ و ئەمرێ

خانە

تەنووری زگت، دەم بە دەم داخــــەی
بەلای ئەو ڕۆژە، وەسەر خۆت ناخەی

٧- سەرگوزەشتە

یەک لە دانایان کوڕەکەی خۆی لە زۆر خواردنێ ئەترساند، کە پیاو بە زۆر خواردن و چڵێسی تووشی ئازار و نەخۆشییان دەبێت، گوتی: "باوکە برسییەتی پیاو دەکوژێ، ئەی نەتبیستووە کە خۆش گوفتاران گوتوویانە، کە بە چڵێسی مردن باشترە لە گیان بە برسییەتی ئەسپاردن؟"

باوکەکە گوتی: "ئەوەندەش ئاگادار بە کە (کلوا واشربوا ولاتسرفوا)

واتە – بخۆن و بخۆنەوە و زێدەڕۆییەش مەکەن و لە ئەندازە مەچنە دەرێ"

خانە

نەهێندەی بخـــۆ، لە زارت دەرچێ
نە واش بەڕێوە، گـــیـــانت دەرچێ

پارچە

هەر کەسە و بای خۆی، با خواردن بخوا
زێدەڕۆیی کـــا، ئەکـــەوتە[1] ئازار
گـــەر گـــەزۆ بەزۆر، بخـــۆی زیانە
بە درەنگەوە نان، گـــەزۆیە ئاودار

٨- سەرگوزەشتە

بە دەردەدارێکیان گوت: "حەزت لە چییە؟" گوتی:

"ئەوەی بۆ دڵم زەرەرە".

خانە

زگ کە بە خواردن پڕکرا، ئەبێتە هۆی ئازار
دەرمان بێ سوودە، لەش ساغ ناکاتەوە یەک جار

---

١. ئەکەوتە: ئەکەوێتە

٩- سەرگوزەشتە

لە شاری (واسیت) بەقاڵێک چەند درهەمێکی کەوتبووە لای سۆفییان، هەموو ڕۆژێ داوای پارەکەی لێ دەکردنەوە و قسەی ڕەق و ناخۆشیشی پێ دەگوتن. برادەران لە قسەکانی وە زاڵە هاتبوون و دڵشکاو بوون و خۆڕاگرتن نەبێ هیچی تریان لە دەست نەدەهات و لەوە زیاتر چارەی تریان نەبوو.

یەکێک لە پیاوەکان ئەمەی بیستەوە، پێ کەنی و گوتی: "پەیمانی خواردن بەخۆدان هاسانترە، لە بەڵێندان بە بەقاڵ بۆ درهەم".

پارچە

لە چاکەی گەوران، تا دووربی باشە
نەک لە پاشاندا، ببی پەشیمان
لەتاو پارووێک گۆشت، بمری چاترە
لە دیتنی چارەی، بەدی قەسابان

١٠- سەرگوزەشتە

پاڵەوانێک لە جەنگی تاتاراندا برینێکی گەورەی تێ بوو، یەکێک پێی گوت: فلانە بازرگان دەرمانێکی زۆر چاکی هەیە، ئەگەر بچیە لای لەوانەیە هەندێکت بداتێ و ئەڵێن ئەو بازرگانەش ئەوەندەی حاتەمی تایی کە بە دڵوالایی و سەخاوەتەوە بەناوبانگ بوو، ئەویش هێندە بە قرچۆکی.

خانە

گەر لەسەر خوانی لە جێی نان، هەڵ بهاتایە هەتاو
تاقیامەت ڕۆژی ڕووناک، نەی ئەدی هیچ کەس بە چاو

پاڵەوانەکە گوتی: "بیدا یا نەی دا، دەرمانی ویم ناوێ، چونکە ئەگەر بیدا یا سوودی هەیە یا نییەتی، هەر داواکردنەکە لەو بۆ خۆی مردنێکە و بەس.

خانه

زیاتر له دوو نـان، به منـەت بخــوازی
پێـی قــەڵـەو دەبی و بـەگـیــان لاوازی

دانایان گوتوویانه: "ئەگەر گریمان ئاوی حەیاتێ بە ئاوی ڕووان بفرۆشن، دانا نایکڕێ، مردنی بە دەردەداری باشترە لە ژیانی بە سەنگەساری".

خانه

ئەگـەر گـووژاڵک بخـۆی بەدەسـتـی، کەسـێکی خـۆش ڕوو
سـەد جـار چاکـترە لە شـیـرینییـەک، بە دەست ترش ڕوو

١١- سەرگوزەشتە

یەکێک لە زانایان خێـزانێکی زۆر و دەرامـەتێکی کـەمی هەبوو - بـە یەکێکی لەو گەورانەی کـە متمـانەیەکی زۆری پێی بوو، گوزەرانی خۆی پێ گوت، کابرا ڕووی لە داوایەکەی وەرگێڕا و خۆی گرژ کرد و سواڵکردنی زانایانی لە دڵان گران هات.

پارچە

مــــــەچووە لای کــــــەسـێ، قـــــەت بـە ڕووگـــــرژی
چوون لێـی تـاڵ دەکــــــەی، خــــــۆشــــــیـی ژیـانـی
بە ڕووی خــۆشــەوە، دەم بە پێکەنـین بچــۆ بۆ ئیــشێ
هەر تەنیا ڕووخۆش، جێبەجێ دەکرێ پێویستییەکانی

دەگـێـڕنەوە، مـووچەکـەی دوو ئەوەندە بۆ زیاد کـرد و زۆریشی لەمـتـمـانە و دیدەنیــــیــــەی کــــەم کــــردەوە، پاش چەند ڕۆژێکان ســــەیری کـــرد لوتف و خۆشەویستییەکەی جارانی نەماوە گوتی:

خانه

(خواردنێک ملکەچی، بیهێنێتە دەست
مەنجەڵ پڕ ئەبێ، ڕێزیش نزم و پەست)

خانە

نـانم زیـاد بـوو، ئـاوی ڕووانم چـوو
هـەژاری چـاتـرە، لـە چـوونـی ئـابـڕوو

١٢- سەرگەوزەشتە

دەروێشێک پێویستییەکی هاتە پێش، یەکێک پێی گوت: "فلانەکەس سامان و داراییەکی بێ ئەندازەی هەیە، ئەگەر بە گرفت و پێویستی تۆ بزانێ، دەستبەجێ بۆت جێبەجێ دەکات. وەڵامی دایەوە: "نایناسم". پێی گوت: "من چاوساغییەت دەکەم"

دەستی گرت و بردیەوە ماڵی ئەو کەسەی.

دەروێشەکە، یەکێکی لچ شۆڕ و نێوچەوان گرژ و مۆن و ڕووترشی دیت دانیشتووە، گەڕایەوە و هیچی پێ نەگوت. یەکێک لێی پرسی: "چیت گوت و چیت کرد؟ وەڵامی دایەوە: "بەخششەکەیم بە چارەی خۆی بەخشییەوە"

پارچە

گـرفـتت مـەبە، بەردەم پیـاوی مـۆن
لەبەر نـاحـەزیـەی، ئەکـەویـە ئـازار
گـرێی دڵی خـۆت، بەکـەسـێک بڵێ
سـەر و ڕوو خۆش بێ و بزە لەسـەر زار

١٣- سەرگوزەشتە

ساڵێکیان وا ڕێککەوت، لە "ئەسکەندەرییە"دا گرانییەکی وا داکەوت مەپرسە، بەجۆرێک جڵەوی خۆ لەبەر ڕاگرتنێی دەروێشان لە دەست دەرچوو و دەرگایەکانی ئاسمانێ بە ڕووی زەویدا داخران و هاواری دانیشتوانی سەرعەردی بەرەو ڕووی خوای ئاسمانان بەرز بووەوە.

پارچە

نەماوە جانەوەری کێوی و مەل و ماسی و مێروو
نەگەیبێتە ئاسمان، هات و هاوار و گریانی

سەیرە کە دووکەڵی هەناسەی خەڵکی، جەم نابێ
تا ببێتە هەورو فرمێسکی چاوەکانیش بارانی

هەر لەو ساڵەدا لووسکەیەک "پەرژین بێ" کە هەر باسکردنی لادانە لە ڕەوشتی ئەدەب و وێڵ، بە تایبەتیش لە خزمەتی گەورە پیاواندا و واز لێ هێنانیشی ناکرێ چونکە بەلای هەندێکانەوە بێ دەسەڵاتییە، بۆیە هەر بەم دوو خانانە وازم هێنا.

پارچە

ئەگەر تاتارێک، لووسکەیەک بکوژێ
تاتارێک نادرێ لە تۆڵە، بە کوشت
تاکەی هەر ئاوا، وەک پردی بەغدا
ئاوی بە ژێرا و خەڵکی لەسەر پشت

"کەمێک نیشانەی زۆریەیە و مشتێکیش نموونەی خەروارێک" یەکێکی وا، کە شتێکت لەبارەیەوە بیست، لەو ساڵەدا ماڵ و سامانێکی زۆری هەبوو و زێڕ و زیوی بەسەر هەژاراند دەبەشییەوە و سفرەی بۆ ڕێبواران ڕاخستبوو.

کۆمەڵە دەروێشێک لەبەر ئازاری هەژاری و نەدارییە هاتبوونە گیاندان و مردنێ – باسی سفرە و خوانی ئەویان کردەوە و پرسیان پێ کردم، سەرم لە بڕیارەکەیان بادایەوە و گوتم:

پارچە

هیچ کاتێ ناخوا، شێر بەرماوەی سەگ
لە برسا بمرێ، لە چیا و بەندەنێ

با لەڕو لاواز، با هەر برسی بی
مەچۆ لای سپڵە، نانێکت دەنێ

گـەر بەڕێ و جـێ، فـەرەیدوونێک بێت
بێ هونـەر لەگـەڵ، هیچ کـەس دامـەنێ

دیبـا و ئاوریشـم، لەبـەر ناکــەسـان
وایـە، زێـڕ و زیـو، بـە دیـوارەوە[1] نـێ

١٤- سەرگوزەشتە

بە حـاتەمی تاییـان گـوت: "کەست لە خـۆت بەهیمـمەت گەورەتر دیوە لە دنیـایەدا؟" گوتـی: "بەڵێ! ڕۆژێکیان چل حـوشـتـرم بۆ میوانـان سەر بڕیبـوو، سەران و گەورە - پیـاوانـی عـارەبانم بانگ کـردبوون، لە پڕ بۆ کارێکی چوومـە لایەکی بیـابانێ، دڕک (زی) کـێـشـێکم دیت کـۆڵێکی دڕکـەزی کـۆ کـردبووەوە، پێم گـوت، بۆ نـاچیـیــە میوانداریـیەتییە حاتەمی؟

ئەوڕۆ زۆر لە میوانان لەسەر سفرەی وی کۆ بوونەتەوە"
گوتی:

خانە
هەر کـەسێ، ئیـشی خـۆی بخـوا
هەرگـیـز منەتی، حــاتەمی نـابا

من ئەوم بەهیممەتتر و بەرچاو تێرتر دیت لە خۆم.

١٥- سەرگوزەشتە

ئەعـرابیـیــەکم لـە گــوزەری گــەوهەر فـرۆشـانـی شـاری "بەسـرا" یـەدا دیت، سەرگوزەشتەی خۆی ئەگێڕایەوە، گوتی:

"جـارێکیـان لە بیـابانـێدا ڕێم ون کـردبوو، نـانم پێ نەمـابوو، خـۆم دایە دەست مردن، کتوپڕ کیسـەیەکی پڕ لە مـرواریم دۆزییەوە هـەرگیـز ئەو خۆشـی و شـادییە لە بیـر ناکـەم کـە وام زانی برێشکەی گـەنمە، هەروەهـا ئەو تاڵی و نائومـێـدییـەش لە بیرناکەم کە زانیم مروارییە.

١. بە دیوارەوە: بەدیواریەوە.

پارچە

لە بیـــابانـی وشک، لـە لـمی بـێ پایـان
تـینـوو لـە زاریا، دوور بـێ یـا ســـەدەف
مـرۆی بێ خـۆراک، کـە لە پێ کـەوت
لە کـەمـەر بـەندیا، زێڕ بێ یا خـەزەف[1]

١٦- سەرگوزەشتە

"مـووسـا" - سـڵاوی خـوای لێ بی - دەروێشـێکی دیت لە ڕووتیـیـان خـۆی لە لمی گرتبوو، گوتی "مووسا"! دوعام بۆ بکە خوا بایی ژیانی خـۆمم بداتێ، "مووسا" بۆی پاڕایەوە و ڕۆیشت، پاش ماوەیەک "مـووسا" دەروێشەی دیتەوە گرتوویانە و خەڵکی لێ کـۆبـوونەوە، مـووســا پرسـی: "ئـەوە چیـیــەتی؟" پێـیــان گــوت: "ئەوە مــەی خـواردووەتەوە و هـەرزەییـی کردووە و یەکێکیشـی کوشـتووە و، ئێسـتـاش ئەوە بۆ تۆڵە لێ سەندنەوە و سزادانێیان هێناوە.

هۆنراو

پشـیلەی هـەژار، گەر هـەیبـووایە باڵ
چوێلەکـەی دنیـای، ئەکـرد پایەمـاڵ

هۆنراو

بێ دەست کـە دەســتی، هێــزی پەیداکـرد
هەڵ ئەســتێ دەسـتی، بێ دەست ئەکـا ورد

"مـووسـا" - سـڵاوی خـوای لێ بێ - دگـانی بە حـیکمـەتی خـوادا نا و داوای لێبووردن و لێ خۆشـبوونی لەو بوێرییەی خۆی کرد، خـوای گەورە فەرموویەتی (ولو بسط الله الرزق لعـبـاده لبـغـوا في الارض) واتە: ئـەگـەر خـوا ڕۆزی و بژێوی بۆ بەندەکانی خۆی هەڵ ڕێژێ، لەسەر زەوی دەست دەکەن بە خراپەکارییە.

١. خەزەف: شیشۆق

هۆنراو

چی ترسـاندیتی، ئەی لەخـۆبایی لـەو تەڵەزگـەیە
هەتا لە ناوچووی، خۆزگە نەئەفڕی هیچ مێرووڵەیە

هەڵبەست

ناکـەس کـە هـەیبـوو، پایـە و زێڕ و زیو
دەبـێ زڵلـەیـەک، بـەســـــەریا مــــاڵـی

ئەی نەتبیـسـتـووە، دانایەک چی گوت؟
مـــێـــروو وا باشـــە، هـەر بە بـێ باڵـی

دانا

باوک هـەنگوینـی زۆرە، بەڵام کـــوڕ (تـا) یەتـی.

خانە

ئـەوەی ناتکاتـە خـــاوەن ســـامـــانـی
ســـوودی تـۆ لە خـــۆت، چاتـر ئەزانـی

١٧- سەرگوزەشتە

عارەبێک لە بیاباندا لە کاتێکی هەرە تینووەتییەیدا ئەیگوت:

هۆنراو

(خـۆزگـە لە پێش مـردنما، ڕۆژێ ئەگـەیمە ئاوات
رووبار دابـای لە چۆکم و پڕم کـــردبا، گـــۆزەوات

هەروەها لـە بیـابانـی پانوپۆڕ و هـەراودا ڕێبـوارێک ڕێ ون دەکـا و هێـز و توانای لێ دەبڕێ، چەنـد درهـەمـێکی لە تەکبــەندیدا دەبێ، گـەلێک ئەمــلاو لا دەکـا ســەر لـە ڕێگا دەرناکـا و لە تینوواندا دەمـرێ، هەندێ کـەسی بەلادا تێ ئەپەڕێ، درهـەمـەکـانی دەبیـنن لەبەردەمیدا دانراون و لەسـەر زەوییەکەش نووسراوە.

پارچە

گەر هەیبێ هەموو، زێڕی جەعفەری
پیاوی بێ توێشە، قەت نابینێ کام
لە بیابانـدا بۆ، برسی و هەژارێ
شێلمی کوڵاو چاترە، لە سەد زیوی خام

١٨- سەرگوزەشتە

هەرگیز لەبەر جەوری زەمانەم نەناڵاندووە و لە سووڕی دەورانم ڕوو گرژ نەکردووە، ئەو کاتە نەبێ کە پێ خواست بووم و توانای پەیداکردنی پاپۆشێکم نەبوو. بە دڵتەنگییەوە چوومە مزگەوتی "کووفە" پیاوێکم دیت هەردوو پێی نییە. زۆر سوپاسی بەخششی یەزدانی مەزنم کرد و لەبەر بێ پێڵاوییەش ددانم بەخۆمدا گرت.

پارچە

مامری بریانی، لەبەر چاوی تێر
لە گەڵای درەخت، کەمترە لەسەرخوان
ئەوەی دەست کورتە و بێ توانایە
شێلمی لێ دەبتە، مریشکی بریان

١٩- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پاشایان لەگەڵ چەند دەست و پێوەندێکی خۆی، لە ڕاوێ و بە چلەی زستانێ و دوور لە شاری، شەویان بەسەردا هات، لە دوورەوە ماڵە لادێییەکیان چاو کرد، پاشا گوتی: "با ئەم شەو لەلای ئەو ماڵە بەسەر ببەین، تا سەرمامان نەبێت" یەکێک لە وەزیرەکان گوتی: " پەنابردنە بەر ماڵی لادێییەکی کەم لە پلە و پایەی بڵندی پاشا ناوەشێتەوە، هەر لێرە چادر هەڵدەدەین و ئاگر دەکەینەوە.

لادێییەکە پێی زانی، بەوەی هەیانبوو، چێشتێکی ئامادە کرد و لەپێش پاشای دانا و خاکی بەرپێی ماچ کرد و گوتی: "پلە و پایەی پاشا بە دابەزینی لە ماڵی

لادێییەک نزم نەدەبووەوە، بەڵام نەیانویست پایەی لادێییەکە بەرز بێتەوە".

پاشا قسەکەی لێ خۆش هات، هەر بەو شەوە چوو لە ماڵە ویدا دابەزی، زۆر بە خۆشییەوە لادێییەکە ئەو شەوە لە خزمەتیدا بوو. بەیانی پاشا خەڵات و بەراتێکی چاکی کرد.

بیستم لادێییەکە ماوەیەک دەست بە ڕکێفی پاشاوە دەڕۆیی و دەیگوت:

پارچە

شــان و شکۆهـی سـوڵتـان، هیـچی لێ کـەم نـەبۆوە
کـە لـە مـاڵی جـووتیـارێک، دابـەزی بوو بـەمـیـوان

گـۆشـەی کـڵاوی جـووتیـار، ئەگـاتـە ئاسـمـانێ
کە خۆی خستە ژێر سایەی، یەکێکی وەک تۆی سوڵتان

٢٠- سەرگوزەشتە

ئەگێڕنەوە، سواڵکەرێک ماڵێکی زۆری پاشەکەوت کردبوو، یەکێک لە پاشایان پێی گوت: "وادیارە ماڵێکی زۆرت هەیە، بە بەشێک لەو ماڵە بۆ گرفتێکی کە هاتووەتە پێشێ دەستم بگرەوە، کە گرفتەکەش تێپەڕی و نەما، ماڵەکەت ئەدرێتەوە.

سواڵکەر وەڵامی دایەوە: "ئەی گەورەی سەر رووی زەوی! لە پایەی بەرزی ئێوە ناوەشێتەوە دەستتان بە ماڵی یەکێکی وەک منەوە گلاو (ئاوەگڵ) بکەن، کە دانە دانە بە سواڵکردنێم کۆ کردووەتەوە" پاشا وەڵامی دایەوە "گوێ مەدە ئەمە، ئەیدەمە تاتاران "الخبیثات للخبیثین" واتا: شتی چەپەڵ بۆ چەپەڵان.

هۆنراو

(گـوتیـان پاک نـیـیـە، گـەچی گـیـراوە
گوتمان پێی دەگرین، کونی ئاودەستێ)

خانە

گەر ئاوی بیری، گاوریش پاک نەبێ
جووی[1] پێ ئەشۆرین لەمەت باک نەبێ

بیستم کە گوێی نەدایە فەرمانی پاشا، زۆر بیانووی هێنانەوە، پاشا فەرمووی، بەهەڕەشەو سزاوە چی هەبوو لەوەی گوتبووی لێیان ئەستاند.

دوو تاکی

بەنەرمی و خۆشی، کە پێک نەهات کار
سەرت بۆ کوتەک، نزم کە ناچار

کێ بە خۆشی خۆی، ماڵی نەبەخشی
یەکێ تر ئەیبا، بۆ کەیف و خۆشی

٢١- سەرگوزەشتە

بازرگانێکم دیت باری چل حوشتر کوتاڵ و چل بەندەی خزمەتکاری هەبوو، شەوێ لە دوورگەی "کیش"[2] منی بردە ژوورەکەی خۆیەوە و بە درێژاییی شەوێ لە قسەی پەرت و بڵاو و بێ سەر و بەر نەکەوت.

کە بەڵێ فڵانە هاوبەشم لە تورکستانە و هێندە کوتاڵەم لە هیندستانە و ئەمە تاپۆی فڵانە زەوییە و فیسارە کەس پەیدانی[3] فڵان ماڵە.

جارێک ئەیگوت، ئارەزووی چوونی ئەسکەندەرییە ئەکەم، هەواکەی خۆشە، دووبارە ئەیگوت: "نا، نا! زەریای رۆژئاوا پەشێوە.

سەعدیا! سەفەرێکی ترم لە پێشە بمکردبایە، ئیتر ئەوەندە تەمەنەی ماومە لە کونجێکی دادەنیشتم، گوتم:

١. جوو: جوولەکە.
٢. کیش: دوورگەیەکە لە کەنداوی فارسدا.
٣. پەیدان: ضامن: کەفیل.

"ئەو سەفەرە کامەیە؟" گوتی: "ئەمەوێ گۆگردی فارسی ببەم بۆ چین دەڵێن نرخێکی باش دەکا و لەوێوە کاسەی چینی بۆ ڕۆم و دیبای ڕۆمی بۆ هیند و پۆلای هیندی بۆ "حەڵەب" و ئاوێنەی حەڵەبی بۆ یەمەن و کراسی یەمەنی، بۆ فارس ئەبەم، دوای ئەمە واز لە سەفەر ئەهێنم، بۆ خۆم لەسەر دووکانێ دادەنیشم".

زۆری لەو خولیایانەوە گوت، کە ئیدی توانای گوێگرتن نەما، گوتی: "هۆ سەعدی! تۆش قسەیەک لەبارەی ئەو شتانەوەی دیتووتن و بیستووتن بکە! گوتم:

هەڵبەست

بیستووتە ڕۆژێ، کە بازرگانێ
لە وڵاغ بەربۆوە، کەوتە ئەو گۆڕە
گوتی چاوتەنگی، پیاوی دنیادار
پڕ ئەبێتەوە، بەقنیات یاخۆ خاکی ئەم گۆڕە

٢٢- سەرگوزەشتە

بیستم ساماندارێک، ناوبانگی قرچۆکییەی وەکو ناوبانگی چاوتێریی حاتەمی تایی بڵاو بووبووەوە و ناوی دەرکردبوو، ئەو ڕژدی و قرچۆکییەشی وا لە ناخیدا چەقیبوو بەئەندازەیەک نانێکی بە گیانێک نەئەدا و پشیلەی "ئەبو هورەیرە"ی بە پاروێک نەئەلاواندەوە و هێسکێکی فڕێ نەئەدایە بەردەمی سەگی یارانی ئەشکەوت (ئەسحابول کەهف)ەوە.

بە کورتی – کەسێک دەرگای ماڵی ئەوی بە کراوەیی نەدیت و سفرەی نانیشی بەڕاخراوی چاو پێ نەکەوت.

خانە

دەروێش هەر بۆنی، چێشتی خۆی ئەکا
مەل، دوای نان خواردنی، چینەی کوێ ئەکا

بیستم ڕێگای زەریای ڕۆژئاوای بەرەو میسر دابووە بەرێ و هەوای فیرعەونییەی کەوتبووە کەللەیەوە، بایەکی بە هێز پێشی بە کەشتییەکە گرت و دەریا جۆشا "حتى اذا أدركه الغرق " – واتە، هەتا نقومبوونی گەییە سەرێ.

خانە

بۆ شــەقــڵـی مــەلوولت چ بکا دڵ کـە نەســازێ
بای شـورتە[1] هەمـوودەم نـایە، بەحـەزی کـەشـتی

دەسـتـی پاڕانەوە و نـزای هەڵبڕی و دەسـتـی بە هـاوار و لاڵانـەوەی بێ کەڵک کرد "فـإذا رکـبـوا في الفلك دعـوا الله مـخلصين له الدين " واتە – هـەر کـاتێ سـواری کەشتی بوون، هاواری دڵسۆزانە لە خوای مەزن دەبەستن و هاواری دەکەنێ.

خانە

دەسـتـی تکا بـێ کەڵکە، بۆ کـەسـێکی لێـقـەومـاو
کـاتی دوعـا بۆ خـوابێ و کـاتی سـەخـا لە باغـەڵ

پارچە

بەزێڕو زیوت، خــۆشی بدە خــەڵکی
خۆشت خۆش بژی، خێر لە خۆ نەدیو

ئەو خانووەی هەتە، هەر جێی دەهێڵی
خشـتێکی زێڕ بێ و خشـتێکی لە زیو

وا دەگێڕنـەوە ئەو پیـاوە کەسـوکـارێکی هەژاری زۆری لە مـیسـردا هەبوو، پاش مردنی، هەموویان بە ماڵەکەی خەنی و دەوڵەمەند بوون و کۆنەکراسیان دڕین و ئاوریشمی دومیاتییان بەبەرخۆیان بڕین، هەر لەو هەفتەیەشدا، یەکێکم لەوان دیت سواری ئەسپێکی یەرغە بووە و غولامێکیشی بەغار بە دواوەیە، بەخۆم گوت:

پارچە

وای ئەگــەر مــردوو، ئەگــەڕایەوە
بە تیـــرە و هـۆزا، ئەســــووڕایەوە

---

١. بای شـورتە: شـورتە: بایەکە بۆ کەشـتی ناو دەریا زۆر چاکە و بە حـەزی ئەوە، (بای موافق) یشی پێ دەڵێن –غەریب پشدەری –

سەندنەوەی میرات، لە دەست واریسان
گـرانتـر ئەبوو، لە مـەرگی خـزمـان

بەهۆی ئاشنایەتییەکی پێشووەوە کە هەمانبوو، کەلەنگوچکیم گرت و گوتم:

خانە

پیـاوی باش بیـخـۆ، خـوا بۆ تۆی هەنارد
کـە ئەم بەدبەخـتـە، کـۆی کـردۆ و نەیخـوارد

٢٣- سەرگوزەشتە

ماسیی گرێکی لەڕ و لاواز و بێ تین، ماسییەکی گەورە و بە هێزی بە تۆڕەکەیەوە بوو، ماسییەکەی بۆ ڕانەوەستاو دەروەستی نەهات ڕایکێشێتە دەرێ، ماشەکەی لە دەست ئەستاند و ڕۆیشت، لە مەدا واقی وڕما و گوتی:

پارچە

کـوڕێک چوو، تا ئاو لە ڕووبار بێنێ
ئاوی ڕووبار هات، کوڕەی ڕادا و برد
داو هەموو جارێ، هەر ماسی ئەگرێ
ئەمـجـارە مـاسـی، وا داوەکـەی برد

ماسیی گرەکانی تر زۆریان پەرۆش بوو و زۆریشیان غەم لێ خوارد و زۆریشیان سەرزەنشت کرد لەسەر ئەوەی کە نێچیرێکی ئاوات بکەوێتە داوێوە و نەتوانی بیگری. وەڵامی دایەوە:

"ئەی برادەران! چبکەم؟ ئەوە بە مووچەی من نەبوو و بۆ خۆشی مووچەی مابوو"

دانایان گوتوویانە: "ڕاوچی بێ ڕزق و مووچە لە دیجلەدا ماسی ناگرێت و ماسیی بێ ئەجەلیش لە وشکاییەدا نامرێ.

خانە

ڕاوکەر گشت کاتێ، ناگات بەنیاز
ڕەنگە ڕۆژێ پڵنگ، بیدڕێ بە گاز

٢٤- سەرگوزەشتە

بێ دەست و پێیەک، هەزار پێیەکی کوشت، پیاوچاکێک بەلایدا تێپەڕی و گوتی: "گەورەیی هەر بۆ خوایە، لەگەڵ ئەوەشدا کە هەزار پێی هەیە، بەڵام چونکە ئەجەلی هاتووە نەیتوانیوە لەبەر بێ دەست و پێیەکی هەڵێ".

دوو تاکی

کە لە دواوەت هات، دوژمنی گیان ئەستێن
ئەجەل ئەبەستێ، پێی پیاوی بەتێن

کە لەگەڵ دوژمن، دەبی یەکانگیر
بۆت بەکار نایە، نە کەوان نە تیر

٢٥- سەرگوزەشتە

گەوجێکم دیت، جلوبەرگێکی بەنرخ لەبەر و ئەسپێکی تازی (عارەبی) لەژێر و کڵاوێکی بە ئاوریشمی میسری چندراوی لەسەر، یەکێک گوتی: "سەعدیا! ئەم دیبایە جوان و بەنیشانەیە، لەبەر ئەم ولاغە نەزانەدا چۆن ئەبینی؟" گوتم: "نووسینێکە و ناشیرین بە ئاوی زێڕ نووسراوە".

هۆنراو

کەرێ خۆی ڕانا، ئادەمیزادە
بە لەش گوێلپارە و بۆڕەی بەربادە

پارچه

ئەم کـــەرە ناکـــرێ، ببـێـــتـــە ئینســـان
هەر بەکراس، مێزەر، جبەی گوڵگوونی

چی لەبەردایە، هەمـــووی کـــۆوەکـــەی
حـــەڵاڵی نـیـیـــە، مـــەگـــەر هـــەر خـــوونی

پارچە

تۆ خـــــەیاڵت وانەبێ، شـــــەریف پایەی نزم بێ
پایە و پلەی بڵندی، ئەکـــــەوتە نزم و کـــــزی

ئەگەر ئاستانەی زیوین، بە مێخی زێڕ داکوترێ
باوەڕمەکە جووڵەکە، شەریف بێ بە سەربەرزی

٢٦- سەرگوزەشتە

دزێک بە سواڵکەرێکی گوت: "ئەوە شەرم ناکەی بۆ دەنکە جۆیەکی زیو، دەست لەبەر هەموو کەسێک و نەدیتکەیەک پان دەکەیتەوە!"، گوتی:

خانە

دەســـــــتی دەرۆزە، بۆ یەک دەنکە زیو
درێژکەی نەک ببڕن، بۆیەک دانگ و نیو

٢٧- سەرگوزەشتە

دەگـێـــڕنەوە مـــست وەشـــێنـێ، کـــە داد و بڕۆ و هـــاوار و فـــیـــغـــانی بوو لە دەست ناهەمواریی ڕۆژگار و دەستی زۆر کورت بوو و لە نەدارییان لە گیان بێزار بووبوو، سکاڵای خۆی بردە لای باوکی و داوای مۆڵەتی کرد و گوتی: "حەزم لەسەفەرێیە، بەڵکە بەهێزی بازووەکانم بە ئاوات بگەم".

خانە

فــەزڵ و هـونەر بـێ مـــایـەن، هەتا وەدەریان نـەخــــەی
میسک دەبێ بیسوویەوە، عوودیش وە سەر ئاگری کەی

باوکـەکـە گـوتی: "کوڕی خـۆم، خـەیاڵی خـاو لەسـەرت دەرکـە، پێی قـەناعـەت لە دامـەن ئالاندن مایەی سـەلامەتـییـەیە، گەورەکـان فەرمـوویانە: "دەوڵەت بە تێکۆشـان نییە، کەواتە چارە کەم هەڵچوونە".

خانە

کــەس نـاتوانـێ بیگرێ، دامـــەنـی دەوڵەت بـە زۆر
کۆشـشێکی بێ کەڵکە، وەک وەسمـە بۆ ئەبرۆی کۆر

خانە

گـەر هـەر سەرە مـووێکت، دوو سـەد هونەریان هـەبێ
خـۆشی لە خـۆت نابینی، کـە بەختی ڕەشتـان هـەبێ

خانە

چی بکا پیـاوی بەهێـز، گـەر وەرگـەڕابێ بەخـتی؟
بەخـتی بەهێـز چاترە، لە قـۆڵ و بازوو و جـەختی

کوڕە گوتی: "بـاوکە! سـەفـەر سـوودی زۆرە، شـادی دڵ و دەروون و دیتـنی شـتی سـەیر و سـەمـەرە و بیستنی گفتوگۆی نـایاب و کۆکردنـەوەی پلە و پایەی زانین و ئەدەب و مـاڵی زۆر پەیداکردن و ناسـینی برادەران و تاقـیکردنەوەی ڕۆژگـار و زۆر شتی تریش، هـەروەک ڕێبوار و گەڕیدەکانی سەفەر گوتوویانە:

پارچە

هـەتا لـە مـــاڵ و دووکـــان دانیـــشی
ئەی خـاو هیچ کـاتێ نابیـتـە ئینسـان

برۆ دەرکەوە بەناو جیهانا و سەیرانێ بکە
بەر لەوەی ڕۆژێ، دەرچی لە جـــیـــهـــان

باوکەکە گوتی: "ئەی ڕۆڵە! سوودی سەفەر هەروەکو گوتت وایە و بێ ئەژمارە، بەڵام هەر بۆ پێنج تیرەو چینانە".

یەکەم – بۆ بازرگانێک کە بە توانا و بوونی خۆی، غوڵام و کەنیزە جوانەکانی و شاگردە چاپووک و چالاکەکانی هەر ڕۆژە لە شارێک و هەر شەوە لە جێگایەک و هەر دەمە لە سەیرانگایەکدا لە ناز و خۆشی دنیایە بەرخوردار ئەبێ".

پارچە

دەوڵەمەند لە دەشت و کێو، هەست بەغەریبی ناکا ڕوو
لە هەر جـێـیـەک بکا، ڕەشـمـاڵی خـۆی هەڵ ئەدا

ئەوەی کــە بێ مــوورادە، دەســتی بە هیچ ڕاناگــا
لە نیــشــتــمــانی خــۆیدا، غــەریبــە لەناو گــەلدا

دووەم – بۆ زانایەک کە بە وتە شیرین و هێز و توانای وتارە خۆشەکانی و چڕو پڕی ڕاوێژ و بوێژی خۆی بچێتە هەر شوێنێک پێشوازی ئەکەن و لەهەر شوێنێک دانیشێ ڕێزی ئەگرن".

پارچە

هەبوونی پیــاوی دانا، وەکــو زێڕێکی ســاغــە
بۆ هەر جـێگایەک بچێ، نرخی خـۆی بۆ دانراوە

گـەورە زادەیی نەزان، لە ناو شــاری تێ مـێنێ[1]
غـەریبــە لە وڵاتی خـۆی، بێکەس و نەناســراوە

ســێــیــەم – بۆ جــوان ڕوویەک کــە دڵ و دەروونی یاران لە ناخــەوە حــەز بە دۆستایەتییەی بکا، وەک کە گەوران گوتوویانە:

---

١. تێ مێنێ: دەستەوەستان ڕاوەستێ و هیچ نەزانێ.

"هەر وا کەمە جوانییەک، لە ماڵ و سامانی زۆر باشترە و روخساری جوان مەرهەمی دڵە دەردەدارەکانە، ئەو دڵانەی دەرگاکانیان داخراوە، ئیدی ئەوە دۆستایەتییەی بە هەل دەزانن و بۆ خزمەتکردنێی لێی نزیک دەبنەوە"

پارچە

جـــــوان بۆ هەر جێ بچێ، ڕێزو ڕووەت ئەبینێ
باوک و دایک دەری کەن، بە تووڕە بوون و لێدان

پەڕێکی تاوسم دیت، لە ناو پەڕی قـــــورئانێ
پێم گوت: "کە ئەم جێگایە، ناگونجێ لەگەڵ ڕێزتان"

گوتی: "وس بە هەر کەسێک، کە خاوەنی جوانی بێ
پێ لە هەر جێیە دانێ، ڕێزی ئەگرن بە دڵ و گیان

هەڵبەست

کە کوڕ تێیدا بوو، جوانی و گەشی
باکی نییە باوکی، پێی نەدا خۆشی

گـــەوهەرە و لەناو، ســـەدەفـــا دیارە
بۆ دوڕی نایاب، گشت کەس کڕیارە

چوارەم – بۆ دەنگ خۆشێک کە بە گەرووی داودی ئاو لە ڕۆیشتندا و مەل لە فڕینا ڕابگرێ، ئەوجا هەر بەو دەنگەی دڵی هەموو کەسێ ڕاو بکا و یارانی ماقووڵ حەز بە هاودەمییەی بکەن.

هۆنراو

گوێم ها لە دەنگی، گۆرانییەکی خۆش
کێـــیـــە وا تاری، هێناوەتە جۆش؟

پارچە

چەند خـۆشــە دەنگی، بەســۆز و نـاڵە
لە گوێی مـەستـانی مـەی پڕی پەیمان[1]
دەنگی خۆش چاترە، لە ڕوخسـاری جوان
کـە ئەم هـی نەوسـە و ئەویش هی گـیـان

پێنجەم – بۆ پیشەسازێک (سەنعەتکار) کە بەرەنجی قۆڵ و بازووی خۆی خۆراکی خۆی پەیدا بکا، تا لە پێناوی نانێکدا ئاوی ڕووی نەڕژێ، کە ئاقڵمەندان گوتوویانە:

پارچە

گــەر لە وڵاتی خــۆی بچـێتــە غــەریبی
تەنگەتاو نابێ، وەســـتـــای پینەدۆز
پاشـــا لە وڵاتی، خـــۆیدا دامـــێنێ
بەزگی برسی سەر دەنێتەوە، پاشاکەی نیمرۆز[2]

ئەم ڕوونکردنەوانەی دامیتێ لە سەفەراندا هۆی خۆشگوزەرانی و دڵ جەمییە، ئەوەی لەوانەش بێبەش بێت، ئەوە لە ژیاندا بەخەیاڵی پووچەوە ئەژی و بەدنیادا دەڕوا و هیچ کەسێ ناو و نیشانی نازانێت و ناوی نابات و نابیسێ".

پارچە

ئەوەی سووڕانی گەردوون بە دژی ئارەزووی سووڕا
بە پێچەوانەی بەرژەوەندی ئەو ڕێنمـایی ئەکـا
کۆترێک کە ئیدی نەیویست هێلانەی خۆی بینێتەوە
دەستی زەمانە بەرەو لای، شوێنی دانەو داو ئەیبا

١. پەیمان: پەیمانە: بادەی مەی.
٢. نیمرۆز: وڵاتی سیستان.

کوڕە گوتی: "ئەی باوکە! چۆن دەتوانم دژی وتەی زانایان بم کە گوتوویانە، خۆراک و مـــووچە ئەگـــەر چی بڕاوەتەوە و دابەش کـــراوە، بەڵام پێـــوەندی بەهۆی پەیداکـردنیـەوە هەیە و بەوەوە بەسـتراوە، بەڵێ ئەگـەر چی ئەویش دەسـتنیـشـان کراوە، بەڵام پێویستە خۆت لە چوونە ژوورەوەی بەو ناو دەرگایەدا بپارێزی"

پارچە

هـەرچەنده رۆزی[1]، دیاری کـــــراوە
ئەبێ پەیدای کـەی، لە دەشت و لەدەر
گەرچی بێ ئەجەل، هیچ کەس نامرێ
تۆش نـابێ بچـیـە، نـاو زاری ئەژدەر[2]

بەم جۆرە کە من کەللە لە کەللەی فیلی تووڕە ئەدەم و لەگەڵ شێری توندو تیژدا پەنجـەبازی ئەکـەم، وا چاکــە بڕۆم و لەوە زیـاتریشم تـین و تاوی هەڵگرتنـی باری هەژاری نییە.

پارچە

کـــە پیـــاو کـــەوت، لە پلە و پایە
غـەمی نیـیە دنیـا، گشت جـێگای ئەوە
دەوڵەمـەند شەوێ، ئەچتەوە جێی خۆی
هەژار لە کوێ شـەو، هات سـەرای ئەوە
پیـاوی خـوا غەریب، نیـیـە لە هـیچ جێ
بۆ هەر کوێ بچێ، موڵکی خـوای ئەوە

ئەمـەی گوت و مـاڵئاوایی لە باوکی کرد و داوای نزای لێ کرد و لێی دا ڕۆیی و هەر ئەشیگوت:

---

١. رۆزی: رزق

٢. ئەژدەر: ئەژدیهایەکە ئاگری لەزار دێتەدەر

خانە

کـە بەخـتی بەکـام، نەبوو هونەردار
بچـتـە هەر شـوێنێ، نابینێ ناسـیـار

تا گەیشتە لێوار ئاوێکی، لە تیژ ڕەویانی گابەردی بە گابەردی دادەدا و هاژەی فرسەخێک بەولاوەترەوە دەڕۆیی.

خانە

ئـاوێکی ســامناکی وا، مــراوی ئەتـۆقـێنـێ
بچـووکـتـرین شـەپۆلی، بەرداشی ڕادەفـڕێنێ

کۆمەڵە پیاوێکی دیتن هەریەکە پارەی کرێی سواربوونی کەشتی بە دەستەوە دانیشتوون و بارگەو بنەی سەفەریان ئامادە کردووە، لاوەکە دەستی بەخشینێی کورت بوو، زمانی ستایش و پێداهەڵگوتنێی کردەوە، چەندی پاڕایەوە ولاڵایەوە هاوەڵییان نەکرد و یارمەتییان نەدا. کەشتییەوانەکە بە نامەردییەکەوە بە پێکەنینەوە ئاوڕی لێدایەوە و گوتی:

هۆنراو

بێ زێڕ ناتوانی، لە کـەس بکەی زۆر
کە زێڕیشت بوو، پێویست نی بە زۆر

هۆنراو

زێڕت نەبێ ناتوانی، بە زۆر بچـیـە دەریاوە
هێزی دە پیاو بێ کەڵکە، زێڕی پیاوێکی بەسە

لاوەکە لە گاڵتەپێکردنی کەشتییەوانەکە دڵی توند بوو، ویستی تۆڵەی لێ بکاتەوە، کەشتییەکە کەوتە ڕێ، بانگی کەشتییەوانەکەی کردەوە و پێی گوت، ئەگەر بەو کراسەی کە لە بەرمە قایل ئەبی هەڵمگری قەیدی نییە ئەیدەم، کەشتییەوان چاوی لە کراسەکەوە بڕی و کەشتییەکەی گێڕایەوە.

خانه

چڵێسی ئەبەستێ، چاوی هۆشمەند
تەماح ماسی و مەل، ئەخاتە ناو بەند

کە دەستی لاوەکە گەیشتە یەخەو سەرو و ڕیشی کەشتییەوانی، ڕایکێشا و زۆر باشی بێراز کرد و چاکی کوتا، برادەرەکانی لە کەشتییەکە هاتنە دەرێ تا لەسەری بکەنەوە، کوڕەیان زۆر بە تووڕەییەکی توندەوە دیت، نەیانوێرا خۆی لێدەن و هیچ چارەیەکیان نەما ئەوە نەبێ کە ئاشتیان کەنەوە و بەبێ کرێ سواری کەن و هیچی لێ وەرنەگرن.

دوو تاکی

کە تووشی شەڕ بووی، بار قووڵ بە و بێ دەنگ
نەرمی دای ئەخا، دەرگای هەرا و جەنگ
شلی کە کە دیت، توندی بوو گەرم
نابڕێ تیغی تیژ، ئاوریشمی نەرم
بەزمانی شیرین، بە نەرمی و خۆشی
بەمووێک ئەتوانی، فیلێک ڕاکێشی

خۆیان هاویشتە سەر دەست و پێی و لەوەی کە کردبوویان پۆزشیان هێنایەوە – بە دوو ڕوویییەوە – چەند جارێکیان سەر و چاو ماچ کرد و چوونەوە ناو کەشتییەکەوە و ڕۆیشتن، هەتا گەیشتنە دینگە (پایە)یەک کە لە شوێنەواری یۆنانییەکانەوە مابووەوە و لە ناو ئاوەکەدا قیت چەقیبوو.

کەشتییەوانەکە گوتی: "کەشتییەکە گرفتێکی هەیە، یەکێک لە ئێوە کە لە خۆی ڕا دەبینێ و لە هەمووان بەهێز و تین و تواناترە بچێتە سەر ئەو دینگەیە و لەنگەری کەشتییەکە بگرێ تا چاکی ئەکەینەوە.

لاوەکە بەو ڕاپەڕموونەی کە لە ئازایەتی خۆیدا دەیدیت و لە کەللەی دابوو گوتی من ئەچم، بیری لە دوژمنی دڵ ڕەنجێندراوی نەکردەوە و کاری بە گوتەی دانایان نەکرد کە گوتوویانە:

"ئازارت بە هەرکەسێک گەیاند – ئەگەر دوای ئەمە بەسەد ئامانجیشی بگەیەنی، لە تۆڵەکردنەوەی ئەو تاکە ئازارەی دڵنیا مەبە، تیر ئەگەرچی لە زامیش دێتە دەر بەڵام ئێشەکەی لە دڵدا هەر ئەمێنێ.

خانە

بەگتاش[١] چەند جوانی، گوت بە خەیلەتاش[٢]
دوژمنت کە ڕەنجاند، لێی وریابە باش

پارچە

بترسە لەوەی، کە لێت دڵ بەندە
لێت بە ئازارە و دڵی پڕ لە دەرد
بەرد مەهاوێژە، قەڵاتی هیچ کەس
نەک لە قەڵاوە، یەک تێت گرێ بەرد

کە پەتی لەنگەری کەشتییەکەی لە قۆڵیەوە پێچا و چووە سەر دینگەکە، کەشتییەوانەکە پەتی لەنگەرەکەی لە دەست ڕاکێشایەوە و کەشتییەکەی ئاژوا.

بێچارە حەپەسا، ڕۆژی دووەم هەرچی ناخۆشی و دەردەسەری هەبوو چێشتی، ڕۆژی سێیەم خەو یاخەی گرت و خستیە ناو ئاوەکەوە، پاش شەو و ڕۆژێکی دی، کەوتە کەنارەوە، نووزەیەکی ژیان تێدا مابوو، دەستی بە خواردنی گەڵای درەختان کرد و ڕەگی گیاو گۆڵانی دەردێنا و دەیخوارد تا کەمێک بەسەرخۆ کەوتەوە، ملی لە بیابانێ نا، هەر ڕۆیی تا لە تینووان پرزەی لێ برا، گەیشتە سەر چاڵاو (بیر)ێکی، کۆمەڵێکی لێ گرد بووبوونەوە و ئاویان بە پارە ئەدا لاوەکە هیچی پێ نەبوو، چەندی داواکرد و نەبوونی و بێ دەرەتانیی خۆی دەربڕی، بەزەییان پێیدا نەهاتەوە، ئەوجا دەستی زۆردارییەی درێژ کرد و ملی لە ملهوڕی نا هەر بێ سوود بوو، چەند کەسێکی کوتان، پیاوەکان دەستیان لێ ستاند، باشیان لێ دا و بریندار بوو.

١. بەگتاش: ناوی یەکێک لە پاشایەکانی خوارزمییانە
٢. خەیلەتاش: ئەمانە سوپایین، و هەموو لە یەک تیرە و هۆزن.

پارچە

مــێــشـــوولە بفـــڕێ، بە فـــیل وەئەدا

لەســـەر ئەو هـەمـوو هێــزەی بێ پـایان

مــێــرووڵە كــاتێ، كــە يەكــتــر بـگرن

هەڵ ئەدڕن پێستــی، نەڕەشـێری ژیان

بەناچاری بەدوای كاروانێك كەوت و ڕۆیی، شەو گەیشتنە شوێنێك كە مەترسی زۆریان لە دزان هەبوو، كاروانچییەكانی دیتن لە ترسان دەلەرزین و خۆیان دابووە دەست مردنێ.

پێی گوتن: "نارەحەت مەبن، من یەكێكم لەگەڵ ئێوەدام بەتەنیا وەڵامی سەد پیاو ئەدەمەوە، با لاوەكانی تریش یاریدەم بدەن، كاروانچییەكان بەلاف و گەزاف و خۆ هەڵكێشانی ئەو پشت ئەستوور و بەهاوڕێیەتیشی شادمان بوون و بە نان و ئاوێكی دەستەوەگرۆیی ئەویان بە پێویست زانی.

لاوەكە ئاگری گەدەی هەڵگیرسابوو و جڵەوی لەدەست دابوو، چەند پارووێكی بە ئارەزووەوە خوارد و دوای تاوێك ئاوی بەسەردا كرد، هەتا دێوی دەروونی هێور بووەوە و خەو ڕایفڕاند و نووست. پیرەمێردێكی دنیا دیتە، لەگەڵ كاروانەكەدا بوو گــوتــی: "هاوڕێیـــان من لـە دزان زیاتر ترسم لەو ڕابەرەی ئێـــوەیە"، هـەروەكــو ئەگێڕنەوە، كـە ئەعرابییـەك چەند درهـەمێكی پاشـەكەوت كردبوو شـەو لە ترسی دزان، یەكـێكی لە دۆستـەكانی خـۆی بانگ كردە لای خـۆی چونكە بەتەنیـا بوو لە مـاڵێ، تاكو سـامی تەنیـایی بشكێ و ترسی نەمێنێ، دۆستەكەی چەند شەوێكانی لەلا مـایەوە، تـا بە درهـەمـەكـانی زانـی، شــەوێكیـان هەمـووی بـردن و ڕۆیی، دەمی بەیانی ئەعرابییەكەیان بە ڕووتی و بەگریانەوە دیت یەكێك پێی گوت: "ئەوە چییە؟ ئەڵێی درهەمەكانت دز بردوونی؟ گوتی: "ناوەڵڵا! پاسەوانەكەیان بردنی"

پارچە

هەرگـــیـــز لە مــاری، ئەرخـــەیان نابم

چونكـە ئەزانم، خــــوو و ڕەوشـــــتـی

زامـی ددانـی، کـــــــــەسـێ بـەدتـرە
کـــە نـایەتـە بـەر، دووچاوی دۆســـتـی

هـاوڕێیـان: بەچی ڕا دەزانن کە ئەمـەش لەو دزانە نییـە؟ و خۆی لـە ئێمـە مـەلاس داوە تا کاتی دەرفەت پەیداکردن، هاوڕێیەکانی خۆی ئاگادار دەکاتەوە.

وای بـە باش دەزانم، کـــە هـەر ئاوا بـە خـــەوتوویی جـــێی بهـــێـــڵـین و بڕۆین. کاروانچییـەکان پەند و ئامۆژگاری پیرەیان پەسند کرد، لـە کوڕەی کەوتنە ترسـەوە، بارگەو بنەیان پێچایەوە و باریان کرد و لاوەیان بە نووستوویی بەجێ هێشت.

کاتـێ کە لاوە بە ئاگا هاتەوە هەتاوی لەشانان ئەدا، سـەری بڵند کـرد، کاروان و کـاروانچـییـەکانـی نەدیتن، هەژارە بێ دەرەتانە گەلێک گـەڕا و سـەری خـۆی هێناو برد، سـەری لە ڕێیـەکی دەرنەکرد، بە تینوویەتی و برسـییـەتی و بێ نەوایی، سـەری خستەوە سەر زەوی و خۆی ڕادەستی مردنێ کرد، ئەیگوت:

خانە

(کێ دەمـــدوێنـێ؟ کـــاروان تێـــپـــەڕی
تەنیـــا غـــەریبـــە، هاودەمی غـــەریب)

خانە

لەگـەڵ غـەریبـان، یەکـێک بەد ئەکـا
کـە نەی چێـشـتـبێ، تاڵیی غـەریبی

لە بەدبەختـیانی، ئەو کاتەی کە ئەم قسـانەی دەکرد کوڕە – پاشـەیەک لە دەمە دەمی ڕاوێدا لە سـوپاو بەردەسـتەکانی دوور کەوتبـووەوە و هەڵبـڕابوو هات و لەبان سـەریەوە ڕاوەسـتـا و گـوێی لەم قـسـانە بوو، لێی ورد بـووەوە دیتی، حـاڵ و باڵ و دیمەنی جوان و پەرێشانی زۆر لانەوازە، لێی پرسی:

" کوێندەری؟ و چۆنە کەوتوویە ئەم جێگایە؟"

بەشێکی لە بەسـەرهاتەکەی خـۆی بۆ گێڕایەوە، شـازادە بەزەیی بە حـاڵ و باڵی نابووت و پـەڕپووتیـدا هاتەوە و پارە و خـەڵاتێکی دایە و یەکـێکی لـەگەڵدا نارد، تا

گەیشتەوە شار و مەملەکەتەکەی خۆی:

باوکەکە بە دیداری کوڕەکەی شاد بووەوە و بەساغ و سەلامەتییەی زۆری سوپاسی خوای کرد، شەوێ هەرچی بەسەری هاتبوو دەربارەی کەشتی و کەشتییەوان و دەستدرێژیی لادێییانی سەر چاڵاوەکە و ناپیاویی کاروانچییەکانی ڕێگایە، هەمووی بۆ باوکی گێڕایەوە

باوکەکە گوتی: "کوڕی خۆم! پێم نەگوتی لە کاتی ڕۆیشتنێتدا کە پیاوی دەستکورت دەستی ئازایەتییەی بەستراوە و پەنجەی شێرایەتییەی شکاوە".

خانە

چەند جوانی گوتووە، دەستکورتی چەکدار
دەنکێ زێڕ چاترە، لە هێـــــــزی زۆردار

کوڕەکە گوتی: "باوکە! تا ڕەنج نەدەی، گەنج نابەی و تا گیانبازی نەکەی بەسەر دوژمندا زاڵ نابی، تا تۆو نەوەشێنێ جۆخین هەڵناگری، نابینی بەو ڕەنجە کەمەی کە داومە چ ئاسوودەییەکم پەیدا کردووە و بەو چزە پێوەدانەی کە چێشتوومە چ مایەیەکی شیرینی هەنگوین ئاسام دەست کەوتووە"

خانە

بۆ هەمـــوو کـەسێ براوەتەوە، ڕزق و خـــواردنی
بەمەرجێ نەکەی سستی و تەمبەڵی، پەیداکردنی

خانە

غەوواس گەر بیری مەترسی نەهەنگ...
بکا، قـەت دوڕڕی، ناکـەوێتـە چەنگ

"بەردەئاشی بنەوە نابزوێت، بۆیە باری گران هەڵ ئەگرێت"

پارچە

چ ئەخوا شێری نەڕ، لە بنی ئەشکەوتێ
یا بازی کەوتوو، هێزی لە کوێ بوو
گەر تۆ ئارەزووی ڕاو کەیت لە ماڵێ
دەست و پێت وەک ئی جاڵجاڵۆکێ بوو

باوکەکە گوتی: "کوڕی خۆم! ئەم جارەیان فەلەک یاوەری و بەخت ڕێبەری کردی، تا گوڵی لە دڕکت و دڕکی لە پێت دەرهێنا، شازادەیەکت گەیشتێ و ئاوڕی لێ دایتەوە و حاڵی ناهەموار و باری کەوتووی راست کردیتەوە. ڕێکەوتی وا بە دەگمەن ڕوو ئەدات و داوەرییش لەسەر شتی دەگمەنیش ناکرێ، زینهار، نەکەویە ئەو داوەوە.

خانە

راوچی گشت جارێ، ڕێوی ناگرێ
ڕەنگە جارێکیش، پڵنگ بیدرێ

هەروەها، یەکێک لە پاشایەکانی پارس – خوا دەست بە باڵیەوە بگرێ – قاشێکی زۆر بەنرخی لە ئەنگوستیلەکەیدا هەبوو جارێکیان لەگەڵ چەند کەسێکدا لە هاودەم و یارانی خۆی بە سەیران ئەچووە مزگەوتی شیراز. فەرمووی ئەنگوستیلەکەیان لەسەر گومبەدی "عضد" بە نیشانەدا کرد، تا هەرکەسێک تیری لەناو ئاڵقەی ئەنگوستیلەکە دا، ئەنگوستیلەکە ئەبێتە هی ئەو.

وا ڕێک کەوت چوار تیرهاوێژی ئەنگێو لە خزمەت پاشادا بوون، تیریان لە کەوان کێشا بەڵام هیچ کامێکیان نەیان ئەنگاوت، تەنیا منداڵێک نەبێ لەسەربانی خانێکی بە گەمەوگاڵتەوە تیری بەولاو لایاندا داویشت، شنەبای شەماڵێک تیری منداڵەکەی برد و بە ئاڵقەی ئەنگوستیلەکەیدا برد، پاشا خەڵات و دیارییەکی زۆری دایە و ئەنگوستیلەکەشی پێ بەخشی"

وا ئەگێڕنەوە منداڵەکە تیروکەوانەکەی سووتاند، پێیان گوت:

"ئەوە بۆ وات کرد؟ وەڵامی دایەوە تا تامی سەرکەوتنی یەکەم جارم هەر وەک خۆی بمێنێتەوە".

پارچە

وا دەبێ ڕۆژێک، دانای ڕۆشنبـــیـــر
نـەتوانـێ بکا، بـەباشـی تەگـــبـــیـــر
منداڵێکی چووک، ڕۆژێ بە گـــاڵتـــە
بـەهەڵە ئـەدا، لـە ناو ئـامـــانج تیـــر

٢٨- سەرگوزەشتە

بیسـتم دەروێشـێک لە ئەشکەوتێکدا دەرگای دنیایەی لەسـەر خـۆی داخسـتبوو، پاشاو فەرمانڕەوا و سوڵتان، لای ئەو چ بایەخ و نرخێکیان نەمابوو.

پارچە

هەر کەسێ دەستی، کرد بە سواڵکردن
هـەر ســواڵ ئـەکـا، هـەتاکــو مـــردن
تـەمـــاح فـــڕێدە و ببـــە بە پاشـــا
کـەسی بێ تـەمـاح، سـەر بەرزە و گـەردن

یەکێک لە فـەرمانڕەوایانی ئەو هەرێمـە، داوای لە دەروێش کرد کە هیـوام بە خوو و خدە و ڕەوشـتی گەورە پیاوان زۆرە کە بۆ نانخـواردنێک لەگەڵ ئێمەدا بفـەرموون پێکەوە نانێک بخـۆین، پیـر قـبـووڵی کـرد، چونکە قـبـووڵکردنی هەمـوو داوەتێک سوننەتـە. ڕۆژی دووەم فەرمانڕەوا بۆ خـۆی چووە پێشـوازی خواپەرسـتەی، ئەویش لە بەری هەستا و لە باوەشـێی گرت و ڕووی پێشـان دا و نزای بۆ کرد.

کە فـەرمانڕەوا ڕۆیشتـەوە، یەکێک لە یاران لە پیری پرسـی و گوتی: "ئەرێ ئەوڕۆ بە پێچەوانەی بیروڕای خۆت گەلێکت دڵسۆزی لەگەڵ فەرمانڕەوایدا نواند"

وەڵامی دایەوە: "ئەی ئەمەت نەبیستووە کە گوتوویانە:

خانە

لەســەر خـوانی، هەر کـەس دانیـشـتی
بەگـشت خـزمــەتی، ئەو دەبێ هەســتی

دوو تاکی

گـــوێچکە ئـەتوانـێ، گــشـت ئەو تـەمـــەنەی
نــەبـــیــێ ئــاوازی، دەف و چــەنـــگ و نـــەی

چاو ئارام ئـەگـــرێ، لە تـەمـــاشـــای باغ
بێ گـــوڵ و نـەســرین، هەڵ ئـەکـا دەمــاغ

گەر سـەرینی تووک، دەست نەکەوت یەکسەر
ئەتوانی بنووی، بـەرد خـــەیتـــە ژێر ســـەر

یان دولبـــەر نەبوو، بۆ خـــەوی شـــەو بۆت
ئەتوانی دەســـتت، کـــەیتــە بـاوەش خـــۆت

بـەڵام ئەمزگـــە، بێ خـــێـــرەی پیـچ پیـچ[1]
ئـارام نـاگـــــری و نـاســـــــازێ بـە هـیـچ

١. پیچ پیچ: پێچ پێچ

دەرگەی چوارەم

لە سوودی خامۆشی "بێدەنگی"

١- سەرگوزەشتە

بە یەکێک لە دۆستەکانم گوت: "بۆیە قسە ناکەم، چونکە، زۆر جاران قسە بە چاک و بە خراپ ئەکرێ و چاوی دوژمنانیش خراپە نەبێ هیچی تر نابینێ" گوتی:

"دوژمن واچاکە، چاکی و باشی هەر نەبینێ".

هۆنراو

بەلای پیـــاوچاکـــا، ڕانابرێ دوژمن
مـــــەگـــــەر بۆوەی بڵـێ، زلە درۆزن

خانە

هونەر لە چاوی دوژمناندا، عـــەیبـــێکی گـــەورەیە
سەعدیش گوڵێکە نایاب، کە لای دوژمنان دڕکە

خانە

ڕووناکی ئەم جیهانە، تیشکی ڕووناکی خـۆرە
کەچی ناشـیرین شـتـە، بە چاوی مشکە کوێرە

٢- سەرگوزەشتە

لاوێکی ژیر لە هونەری زانستدا بەختێکی زۆر باش و بیرێکی زرنگی هەبوو، هەر جارێکیش کە لە کۆڕی زانایاندا دانیشتبایە، زمانی قسەکردنێی گرێ ئەدا و بەبێدەنگی دادەنیشت. جارێکیان باوکی پێی گوت: "کوڕی خـۆم! تۆش لەو

شتانەوەی کە دەیانزانی بۆ قسەیەک ناکەی؟ وەڵامی دایەوە: "ئەترسێم پرسیارم لەوەی لێ بکەن کە نایزانم و شەرمەزار ببم"

پارچە

نەتبیستووە سۆفییەک، بزماری ئەدا
لە ژێر پاژنە پێی، هەر دوو ناڵچەکەی
سەربازێک گرتی و دایە پێشە خۆی
پێی گوت: "ئەبێ بێی، ئەسپم بۆ ناڵ کەی"

پارچە

کەس کاری نییە، تا پیاو بێ دەنگە
کە هاتیە قسە، پێت دەڵێن: بەڵگە!

٣- سەرگوزەشتە

بازرگانێک هەزار دیناری زەرەر کرد، بە کوڕەکەی خۆی گوت: نابێ ئەم قسەیە لای هیچ کەسێک بدرکێنی.

گوتی: "باوکە فەرمانەکەت بەجێیە، بەڵام ئەمەوێ بزانم ئەمە چ بەرژەوەندییەکی تێدایە و باشییەکەی چییە؟ گوتی تا نەگبەتییەکە نەبێتە دووان: یەکێکیان کەمایەسی مایە و ئەوەی تر پێ خۆشبوونی هاوسایە.

خانە

ناخۆشی خۆت لای دوژمنان، هەرگیز مەڵێ
با لە خۆشییان (لاحول) ێکت، لە بۆ نەڵێ

٤- سەرگوزەشتە

گفتوگۆیەک لە نێوان زانایەکی گەورە و بە ڕووەت و بێ باوەڕێکدا - نەفرەتی خوای لێ بێ - ڕووی دا، بە هیچ بەڵگەیەک بەسەریا زاڵ نەبوو و بەسەریا سەرنەکەوت، تووڕە بوو و ڕۆیی.

یەکـێک پێی گـوت: "تۆ بەم هەمــوو ئەدەب و زانینەوەی کــە هەتە، لەگــەڵ بێ ئاینێکی وات پێ نەکرا"

گـوتی: "زانینـی من، قـورئان و فـەرمایشـتەکانی پێغـەمـبـەر و قـسـەو پەند و ئامۆژگاری پێشینانە و ئەویش باوەڕی بەمانە نییە و گوێیان لێ ڕاناگرێ، ئەی کەواتە من بیستنی کفری ئەوم بە کەڵکی چی دێ"

خانە

ئەوەی بڕوای بە قـورئان و حـەدیس نەبێ، بە هیچ جـۆر
وەڵامــەکــەی ئەوەیە، وەڵامی نەدەیتــەوە کــەم و زۆر

٥- سەرگوزەشتە

"جـالینووس"ی دانا، شـێـتـێکی دیت دەسـتی لە خنخنۆکی زانایەکی ناوە و بێ ڕێزیی پێ دەکا، گـوتی: "ئەگـەر ئەمـە دانا و زانا بووایە، لەگـەڵ نەزانێکی وادا نەئەگەیشتە ئەم ڕادەیە، کە گوتوویانە".

دوو تاکی

دوو ژیر نایان بێ، ڕق و کینە و جـەنگ
دانا قــەت ناکــا، لەگــەڵ تووڕە دەنگ

گــەر جنێــویش دا، نادانی بێ بیــر
لەسـەرخۆ و بەڕێز، لێی وەرئەگرێ ژیر

دوو پیــاوی چاک، مــوویەک ڕائەگــرن
بە نـەرمی دڵی، دوژمـنان ئەکــــەن

گــەر نادان تووشی، نادان هات جــارێ
زنجـیـر لە بەینیــان، ئەپچـڕێ بارێ

یەکێ جنێــوی دا، بە یەکــــێکی تر
هەڵی گرت پێی گوت، ئەی لە من چێتر

لەوە خـــــراپتــــرم، کـــــە تۆ ئەیزانـی
عـەیبی خـۆم وەک خـۆم، هـەرگـیـز نازانـی

٦- سەرگوزەشتە

"سوبحانی وائیل" یان لە دەم و ڕاوێژدا، بێ هـاوتا داناوە، لەبەرئەوەی بە درێژاییی ساڵێک کە قسەی ئەکرد وشەیەکی دووجار لە قسەکانیدا دووبارە نەدەکردەوە و ئەگـەر هـەر وتـاریشی هاتبـایەوە پێشێ ئەوا بە وشـە و دانانێکی جـیـاوازترەوەی دەگوتەوە و یەکێکیش لە دانیشتن و ئادابی هاودەمی پاشایانیش ئەمەیە.

دوو تاکی

قـسـە ئەگـەرچی، شـیـرنـە و بەتێنە
شـایستـەی قـبـووڵ، پـەسـەند ستێنە
کـە جـارێکت گـوت، مـەیلێـوە هـەروا
هـەر جـارێک خـۆشـە، خـواردنی حـەلوا

٧- سەرگوزەشتە

لە دانایەکم بیست کە ئەیگوت، هـەرگیز کـەس پێی لە نەزانینی خـۆی نەناوە، مـەگەر ئـەو کەسـەی کـە کەسێکی تر لە قسـاندا بێ و هێشتا لێ نەبووبێتەوە، ئەو دەست بە قسان بکا.

دوو تاکی

ئەی هۆشـیـار! قسـە، سـەری هـەیە و بن
لەناو قــســـاندا، قـــســـەکـــەر مـــەبن
گـەر خـاوەن هۆش و بیـر و فـەرهـەنگی
نـادوێی تـا نـەیـە، کـــاتـی بێـــدەنگی

٨- سەرگوزەشتە

چەند کەسێک لە نزیکەکانی "سوڵتان مەحمود" بە "حەسەن مەمەندی" یان گوت: "ئەورۆ سوڵتان لەبارەی ئیشی فلانەوە چی گوت" گوتی: "ئیشەکە لە ئێوەش شاراوە نییە، گوتیان: "ئاخر ئەوەی کە بەتۆی ئەڵێ - کە پشتیوانی تەختی پاشایەتیت و راوێژکاری هەڵسووڕانی کاروباری وڵاتی - دیارە بە هی وەکو مەمانانی ناڵێ.

گوتی: "لەبەرئەوەی کە ئەزانێ بەکەس ناڵێم، بۆیە بەمن دەڵێ، جا کەواتە بۆ دەپرسن".

خانە

هەموو قسەیەک، ئی کردن نییە لەلای پیاوی ژیر
ئەوەی نهێنی شا بڵێ سەری، دێنێتە بەر شیر

٩- سەرگوزەشتە

لە کرینی خانووێکی دوودڵ بووم، جوولەکەیەک گوتی: "بیکڕە! چونکە من لە دانیشتوانی کۆنی ئەم گەڕەکەم، چۆنیەتی ئەم خانووە - هەروەکو هەیە - لە من بپرسە، هیچ عەیبێکی نییە"

گوتم: "تەنیا عەیبەکەی ئەمەیە کە تۆ ئەبییە دراوسێم".

پارچە

خانووێک دراوسێی، یەکی وەک تۆبێ
دە درهەم زیوی، قەڵپ ئەهێنێ
بەڵام من ئەبێ، ئومێدەواربم
کە دوای مەرگی تۆ، هەزار ئەهێنێ

١٠- سەرگوزەشتە

یەکێک لە شاعیران چووە لای گەورەی دزان و ستایشی کرد و پێی هەڵاگوت.

گەورەی دزان فەرمووی: "ڕووتی کەنەوە" کە بەڕووتی دەڕۆیی سەگەلی کەوتنە دوا، ویستی بەردێکی هەڵگرێتەوە. زەوی سەهۆڵبەندان بوو و بۆی هەڵ نەگیرایەوە، گوتی: "ئەم پیاوانە چەند زۆڵن، سەگیان بەرداوە و بەردیان بەستوونەوە".

گەورەی دزان لە ژوورێوەی چاو تێوە بوو و گوێی لێ بوو، پێ کەنی و گوتی: "ئەی پیاوی دانا! شتێکم لێ بخوازە!"

گوتی: "ئەگەر بەخششێکم ئەدەیتێ، بەرگەکانی خۆمم ئەوێتەوە"

نیو هۆنراو
(لەجیاتی بەخششت، بە ڕۆینێ ڕازین)

خانە

پیاو بە ئومێدە، بۆ چاکەی کەسان
چاکەی تۆم ناوی و لێم مەدە زیان

سەرۆکی دزان بەزەیی پێدا هاتەوە بەرگەکانی دایەوە و کەواو کەوڵێکیشی بۆ هاویشتە سەرێ و چەند درهەمێکیشی پێ بەخشی.

١١- سەرگوزەشتە

ئەستێرەناسێک چووەوە ماڵێ، پیاوێکی بێگانەی دیت لەگەڵ ژنەکەی دانیشتووە، کەوتە جنێو پێدانی و زۆری سەرکۆنە کرد و بوو بەهەڵڵا و هەنگامە و تێک هەڵدان، پیاوچاکێک پێی زانی،

خانە

تۆ چۆن ئەزانی، گەردوون چی تیایە
کاتێ- نەزانی، ماڵت کێی تیایە؟!

١٢- سەرگوزەشتە

خەتیبێکی دەنگ ناخۆش، خۆی زۆر بە دەنگ خۆش ئەزانی هەروا لە خۆشییەوە دەنگی بەرز ئەکردەوە، ئەتگوت قیرەی بۆقێی لە گەروویدایە و ئەم ئایەتی "ان أنكر

الاصوات لصوت الحمير"ش لەبارەی ئەوەوە هاتووەتە خوارێ.

"هەرکە دەی زەڕاند (ئەبول فەواریس)

دەشـڵـەقـا حـەوزی وڵاتی فـاریس"

خەڵکی گوندی، لەبەرئەوەی کە ڕێزێکیان بۆ دادەنا، دەرد و ئازار و ناخۆشی ئەو بەڵایەیان لە هەناوی خۆیان دەکردەوە و نارەحەتیان نەدەکرد، تا یەکێک لە خەتیبانی ناوچەکە کە لە دڵدا خۆشی نەدەویست، بەسەردان هاتە لای و پێی گوت:

"خەونێکم پێوە دیوی".

گوتی: "خێربێ ئیشاڵڵا! چیت دیوە؟"

گوتی: "دەخەوێمدا دیت، دەنگ و ئاوازێکی یەکجار زۆر خۆشت هەبوو و خەڵکی هەموو لە خۆشیانی و لە پیرۆزییە تۆوە حەسابوونەوە، خەتیبەکە کەمێک داما و گوتی:

"خەونێکی پیرۆزت دیوە، منت لە عەیبی خۆم وریا کردەوە وا پێ دەچێ من دەنگم زۆر ناخۆش بێ و خەڵکی لێم کەوتبنە تەقە و بێزار بووبن، پەیمان بە خۆم ئەدەم کە هیچی تر خوتبە نەخوێنمەوە.

پارچە

لە قسەی دۆستانێک، کەوتوومە ئازار
ڕەفتاری خراپم، ئەکەن بە چاکە

خەوشم بە هونەر و کەماڵ ئەبینن
بە دڕکم ئەڵێن، گوڵێکی پاکە

کوا ئەو دوژمنە سەر ڕەقە، بێ ترس
کە عەیبم دەڵێ و لە من بێ باکە

١٣- سەرگوزەشتە

یەکێک لە مزگەوتی ژەنگار هەروا بە خۆڕایی بانگی ئەدا، بانگدانەکەی هێندە ناخۆش بوو خەڵکەکە نەفرەتیان لێ دەکرد، خاوەن مزگەوتەکە شازادەیەک بوو داد

پەروەر و ڕاست و خوو و ڕەوشت بەرز، نەی ئەویست دڵی بانگدەرەکە بڕەنجێنێ.

گوتی: "ئەی لاو! ئەم مزگەوتە دوو بانگدەری کۆنی هەیە، هەریەکەی پێنج دینارم مووچە بۆ بڕیونەوە، ئێستاش وەرە دە دینارت ئەدەمێ بچۆرە جێگایەکی تر، لەسەر ئەمە ڕێک کەوتن و ڕۆیی.

پاش ماوەیەک گەڕان هاتەوە لای شازادە و گوتی: "گەورەم! غەدرت لێ کردم، کە بە دە دینار منت لێرە دوورخستەوە، کەچی ئێستا ئەو جێگایەی لێمە، بیست دینارم ئەدەنێ، هەر هێندە بچمە جێیەکی تر و من ناچم".

شازادە پێ کەنی و گوتی: "نەکەی وەری گری، هێندەی پێ ناچێ بە پەنجا دیناریش مەمنوون ئەبن بتدەنێ"

خانە

بە تەشوێ لە بەرد، کەس ناتاشێ گڵ
وەک بانگی زبرت، هەڵ ئەکەنێ دڵ

١٤- سەرگوزەشتە

دەنگ ناخۆشێک بە دەنگێکی بەرزەوە قورئانی ئەخوێند، پیاوچاکێک بەلایدا تێپەڕی و گوتی: "مووچەی مانگانەکەت چەندە؟" گوتی: "هیچ"

گوتی: "کەواتە خۆت بۆ هێندە ماندوو ئەکەیت؟"

گوتی: "لە ڕاهی خوای ئەخوێنم"

گوتی: "دە سا وەرە، لە ڕاهی خوا مەیخوێنە".

خانە

ئەگەر خوێندنی قورئانی پیرۆز، ئاوا ئەزانی
ئەبەی ڕەونەقی قورئان خوێندن و ڕێی موسوڵمانی

دەرگەی پێنجەم

لە ئەوین و لاوێنیدا

١- سەرگوزەشتە

بە حەسەن مەمەندیان گوت، کە سوڵتان "مەحموود" چەندان بەندە و غولامی جوان و لاوچاکی هەن، کە هەریەکەیان نەورەسێکی جیهانن، کەچی ئەوەندەی کە "ئەیاز"ی خۆش دەوێ لەگەڵ هیچ یەکێک لەوانەی تردا ئەو پێوەندی و خۆشەویستییەی نییە، لەگەڵ ئەوەشدا کە ئەیاز هێندەش جوان نییە؟

گوتی: "هەرچی چووە ناو دڵانەوە، لەبەر چاوان دیارترە"

هەڵبەست

ئەوەی کە کەوتە، بەر دڵی سوڵتان
خراپەکاریشی، هەر باشە و جوان
بەڵام ئەوەی شا، بەلاوەی ئەنێ
کەس و کاریشی، ڕێزی نادەنێ

٢- سەرگوزەشتە

ئەڵێن پیاوێکی مەزن بەندەیەکی زۆر نایاب و جوانی هەبوو و بە چاوی خۆشەویستی و ئاینەوە سەیری دەکرد، بە یەکێک لە دۆستانی خۆی گوت: "خۆزگە ئەم بەندەیەی من لەگەڵ ئەو هەموو جوانییەیدا کە هەیەتی، هێندەی زمان درێژی و بێ ڕێزی نەکردبایە، وەڵامی دایەوە: "براله: مادام ددانت بە دۆستایەتییەیدا هێنا تازە بە تەمای خزمەتی مەبە، چونکە کە ئەوین و ئەویندارى و خۆشەویستی کەوتە نێوانێوە. خاوەندارییەتی و بەندایەتی، لە نێواندا هەڵدەگیرێ و نامێنێ.

پارچە

کە خودان لەگەڵ، بەندەی پەری ڕووی
کەوتە دەستبازی، بە یاری و خەندە
دەبێ ئەویش وەک، خودان ڕەفتارکا
نازی هەڵگرێ، ئەویش وەک بەندە

خانە

کۆیلە هەر ئەبێ، ئاو و خشت بێنێ
کە نازپەروەر بوو، دەست ئەوەشێنێ

٣- سەرگوزەشتە

خواپەرستێکم دیت گیرۆدەی داوی خۆشەویستییەک بوو بوو، نە ئارامیی لەبەر مابوو و نە توانای قسە و گفتوگۆ، تا سەرزەنشت دەکرا سۆزی زیاتر دەبوو و وازی لە خۆشەویستییەکەی هەر نەهێنا و ئەیگوت و ئەیگوتەوە:

پارچە

دەست لە دامانت، هەرگیز بەر نادەم
گەر بە شیرێکی دەم تیژ، بدەی لێم
دوای تۆ هیچ پەنا و پشتێکم نییە
پەنای بۆ بەرم، هەر بۆلای تۆ دێم

جارێکیان سەرزەنشتم کرد و لێم پرسی: ئەدی ئەقڵە گەورەکەت چی لێ هات؟ کە ئاوا نەفسی پیست بەسەردا زاڵ بووە، کەوتە سەر دەستان و گوتی:

پارچە

کە سوڵتانی عەشق، ڕووی کردە جێیەک
بۆ تەقوا هێزی، بازوو نامێنێ

کەی ئەو بێچارە، دامەن پاک ئەبێ؟
تا یەخەی لە قوڕ و لیتەدا بمێنی

٤- سەرگوزەشتە

دڵدادەیەک وازی لە گیان هێنابوو، ئەوەی ئەو بە تەمای بوو جێی مەترسی و گومانی تێداچوونی تێدا بوو، نەک پاروویەکی پڕ بە دەم خۆش و یا مەلێکی نێو دانە و داو و بەردەست بێ.

خانە

زێڕ بە یارەوە، گەر خۆی نەنوێنێ
لەبەرچاو خۆڵ و خاشاک ئەنوێنێ

جارێکیان بە ناوی ئامۆژگارییەوە پێیان راگەیاند کە لەم خەیاڵە مەحاڵە خۆی دوور خاتەوە، چونکە گەلێک کەسی تریش بەم حەز و ئارەزووەوەی کە تۆ هەتە کەیل و وەیلانن و پێی دڵیان زنجیرە، نالاندی و گوتی:

پارچە

بە دۆستان بڵێن، شیرەتم[1] ناوێ
من چاوەڕوانی، ئارەزووی ئەوم
بەهێزی قۆڵ و بازوو، شەڕکەران
دوژمن ئەکوژن، جوانان هاودەوم

ئەوە پیاوەتی و مەرجی مەردایەتیی نییە لە ترسی گیان دەست لە خۆشەویستییە دڵبەری گیان هەڵگری.

دوو تاکی

هەر غەمی خۆت بێ، بۆ خۆشەویستن
لە عیشق بازیدا، ئەبیە درۆزن

---

١. شیرەت: ئامۆژگاری: نەسیحەت

کاتێ دەستیشت، نەگەیشتە یارێ
مەرجی عیشقە بۆی، بمری بە جارێ
ئەگەر دەست بدا، دامەنی ئەگرم
دەنا ئەچمە بەر، دەرگاکەی ئەمرم

دۆستەکانی کە ئاوایان چاو پێ دەکەوت، دڵیان بە حاڵی دەسووتا و بەزەییان پێدا ئەهاتەوە و پەند و ئامۆژگارییان بۆ دا ئەدا و بەزنجیر ئەیان بەستەوە، هەر بێ سوود بوو.

خانە
دەردی من هێند سەختە، گووژاڵکی ئەوێ
چاوچنۆکی نەفسی برسیشم، لە من شەکری ئەوێ

دوو تاکی
ئەمە دڵبەرێک، ئەیگوت بەبێ دەنگ
بە عاشقێکی دڵ دەرچووی لە چەنگ

تا تۆ ڕێزی خۆت، ئاوا ڕابگری
ئەی ڕێزی من چەند، لەبەرچاو ئەگری؟

ئەگێڕنەوە ئەو شازادەیەی کە ئەو بەتەمای بوو و چاوی تێوە بڕیبوو، ئاگادار کرایەوە کە کوڕە لاوێکی خوو و ڕەوشت و زمان شیرین هەمیشە لەم سەرمەیدانەیە و وشەی خۆش و شیرینی لەدەم دەبارێت و سەرگوزەشتەی سەیر سەیریشی لێ ئەبیەن، وا دیارە شۆڕێ لە کەللەیدا و سۆزێکی لە جگەردایە وە عاشقان دەچێ، شازادە کە زانی دڵی بەمەوە هەڵاوەسراوە و لە بەڵای ئەوەوە ئاڵاوە، سەری جڵەوێی بەرەو لای ئەوەوە شل کرد و ئاژوای، کە لاوە هەستی کرد شازادە لێی نزیک دەبێتەوە گریا و گوتی:

خانه

ئەوەی منی کوشت و وا دیسان گەڕایەوە
ئەڵێی دڵی بە کوژراوی خۆی سووتایەوە

هەرچەندە بە خۆشی و بەلوتفەوە دواندی و لێی پرسی، چۆنی و کوێندەری و ئیش و کارت چییە؟! لاوە وا لە بنی دەریای خۆشەویستیدا نقوم بووبوو، هەناسەی لێ بڕابوو.

خانە

حەوت بەشی[1] لەبەر، بڵێی بە جوانی
هەرکە عاشق بووی، بێ تێ نازانی

شازادە گوتی: "ئەوە بۆ نامدوێنی؟ خۆ منیش هی ناو کۆڕی دەروێشانم و ئاڵقە لە گوێی ئەوانم، ئەوجا سەری لە ناو شەپۆلەکانی خۆشەویستییەوە بەرز کردەوە و گوتی:

خانە

سەیرە! بە بوونت، بوونم بمێنێ
کە هاتیە قسە، قسەم بمێنێ

ئەم چەند وشانەی گوتن و هاوارێکی کرد و گیانی لە دەست دا.

یەک تاکی

سەیر نییە لە کوژراوێ، لە دەرگای چادری یار
سەیرە لە زیندوو کە چۆن، گیانی دەرکرد بەساغی

٥- سەرگوزەشتە

کاتێک لە (هەرات[2]) چوومە خانەقای پیرێکی، دیم لاوێکی جوان و ڕووخۆش و قسەخۆش، بە تەنیشت پیرەکەیەوە دانیشتووە، بەخۆمم گوت: خوایە، خوایە! پیری چەماوە بەختی چەند لاوە، کە لاوێکی ئاوای هاودەمە....

---

١. حەوت بەش: مەبەستی حەوت بەشی خوێندنی قورئانە بە تەجوید.
٢. هەرات: شارێکە لە ئەفغانستان و لە نزیک سنووری ئێران.

پیر بە نەفەسی پاکی خۆی تێگەیی و گوتی: "ناوت چییە؟"

گوتم "حەبیب" م، گوتی: "خەڵکی ئەم وڵاتەی؟" گوتم:

"نەخێر غەریبم". گوتی: "حەبیبا ئێمەی جووتەی پیرو لاوت چۆن دیت؟" گوتم: "تۆ پیری سەنعان و ئەویش شۆخی کەنعان".

پیر بەم گوتەیە، کەوتە سەما و گۆرانی، گوتی: "بەو خوایەکەم، کە ئەم لاوە بەڕاستی و دروستی و بەخوو و ڕەوشتەکەی کوڕی منە ئەگەر حەزیشت لێیەتی ئەوا بە تۆی دەبەخشم" گوتم: "نەخێر بەندەی ئاوا، گەورەی ئاوای بێ چاترە"

پارچە

گوڵ وای باشترە، لە ناو چەمەن بێ
تا وا شاداو و گەش و دەگمەن بێ

سەوزە ئەو دەمە، گەش و پاراوە
کە جێی لە دەم جۆی، ئاو و زەمەن بێ

خۆش ڕوو شایەدی، ئەوەندەی بەسە
لای گەورەکەی خۆی، وەک نارەوەن بێ

٦- سەرگوزەشتە

یەکێک لە قوتابیان تا بڵێی جوانییەکی بێ ئەندازە جوان بوو و شێوە و گوفتار و ڕەفتاریشی تا بڵێی ڕێک. مامۆستا بە هەستی مرۆڤانەی خۆی سەرو سەودایەکی لەگەڵ جوان پێستیدا هەبوو و ئەو سەودا و مامەڵە و سەرزەنشت و توندوتیژییەشی کە لەگەڵ قوتابییەکانی تریدا ئەنواند، لەگەڵ ئەمەیانی نەدەکرد و نەیبوو. کاتێکیش کە بە جووتە و بە تەنیا دەمانەوە ئەیگوت:

پارچە

هێندە بە تۆوەم ئەی روو بەهەشتی
کە بۆ خۆم خۆمم، لا نەماوە بیر
ناتوانم هەرگیز، ڕووت لێ وەرگێڕم
گەر ڕووبەڕووی خۆم، ببینم دێ تیر

جارێکیان کوڕە پێی گوت: هەروەک لە شێوازی خوێندنەکەمەوە چاوت لێمە و ئاگاداریم دەکەی، پێم خۆشە ئەگەر لە خوو و رەوشتیشمدا نابەجێیی و ناپەسندییەک هەبوو ئاگادارم بکەیتەوە تا هەوڵ بدەم بیگۆڕم و چاکی بکەم، گوتی:

"کوڕەکە، ئەم وتەیە لە یەکێکی تر بپرسە چونکە من ئەو تێڕوانینەی کە بەرامبەر تۆ هەمە لە هونەر زیاتر هیچی تری پێ لە تۆدا نابینم.

پارچە

با چاوی بەدبین، کوێرایی دابێ
کە هونەری بە عەیب، لەبەر نەزەرە
لەگەڵ هونەرێک، حەفتا عەیب هەبێ
دۆست نایانبینێ، مەر ئەو هونەرە

٧- سەرگوزەشتە

لە یادمە شەوێک، کە یاری خۆشەویستم هاتە ژوورەوە، هێندە بە بێ ئاگایی هەستامە سەر پێ، کە چرایەکە بە سۆرانی (فەقێیانی) یەکەم کوژایەوە.

خانە

(روویەک دەرکەوت، لە کاتی شەوا
بەدەرکەوتنی، تاریکی نەما)

لە بەختی خۆم ورمام و لە بانگم دا خوایە ئەو خۆشییە لە کوێوەیە؟ دانیشت و دەستی بە گلەییان کرد و گوتی: "کاتێ کە منت دیت بۆ چرایەکەت کوژاندەوە؟ گوتم: "لەبەر دوو هۆ یەکەم پێم وابوو هەتاو هەڵاتووە و ئەوەی تریش ئەم چەند دێرەم بەدڵدا تێپەڕی":

پارچە

کە ناشیرینێک، هاتە پێش چرا
هەستە بیهێنە، دەر لە کۆمەڵا

گەر شەکەر خەندە و شیرین لێوێک بوو
قـــۆڵی بەرمـــەدە، پف کـــە لە چرا

٨- سەرگوزەشتە

یەکێک کە زۆر دەمێک بوو خۆشەویستەکەی نەیدیبوو لێی پرسی: "لە کوێ بووی، زۆرم بیر دەکردی"، گوتی: "زۆربیرکردن چاترە لە بێزاری"

هەڵبەست

درەنگ هاتی ئەی، نیگاری سەرمەست
وا زوو دامـــەنت، بەرنادەم لە دەست
دڵبـــەر کـە درەنگ، درەنگ ئەیبـینی
هەر بۆ ئەوەیە، کـە تێـر بیـبـینی

وتەی خۆش

دولبەرێ کە لەگەڵ هاوالاندا هاتبێ بۆ ئازاردان و ستەم هاتووە، لەبەرئەوەی لە ئیرەیی و دوژمنایەتییە خاڵی نییە.

هۆنراو

(لەگەڵ ئاوالان کە هاتی بۆ لام، سەرم لێ بدەی
ئەگەر بەناوی ئاشتیشەوە بێ، تۆ هەر شەڕکەری)

پارچە

کـــە پشـــوێوکی دا، یار لەگـــەڵ ئەغـــیـــار
هێندەی نەمـــابوو، غـــیـــرەت بمکوژێ
بە خەندە گوتی: سەعدی من چرای هەموو جێیەکم
لە پەروانەم چی، کـــە خـــۆی بکوژێ

٩- سەرگوزەشتە

لە یادمە کە لە ڕۆژانی پێشین من و برادەرێکم کە هێندەمان یەکتر خۆش دەویست، وەکـــــو دوو دەنکە بادامی ناو تویکلـــێک وابووین، لە پڕ دابڕانێک و لێک دوورکەوتنەوەیەک کەوتە نێوانێوە، بەڵام پاش ماوەیەکی کورت کە دۆستەکەم هاتەوە، دەستی بە گلەیی و گازەندان کرد کە بۆ لەو ماوەیەدا تەتەرێکم نەناردووەتە لای، وەڵامم دایەوە: "بەلامەوە ناخۆش بوو، چاوی تەتەر بە جوانی ڕووی تۆ ڕووناک بێتەوە و منیش بێبەش بم".

پارچە

یاری دێرینە، مەمکە نەســیـحـەت

کە تۆبە ناکەم، بەزەبری شـمـشـێـر

پێم ناخۆشە کەس، تێر تەماشات کا

کەچی هەر دەشڵێم، کەس لێت نابێ تێر

١٠- سەرگوزەشتە

زانایەکم دیت، کەوتبووە داوی خۆشەویستی یەکێکەوە، بەڵام پەردەی ڕاز و نهێنییەکەی دڕابوو و ئاشکرا بووبوو، زۆری جەور و جەفا کێشا و زۆری خۆ گرت، جارێکیان بەلای دڵنەوایی و دڵسۆزییەوە پێم گوت: "ئەزانم کە لە خۆشەویستیی ئەم دولبەرەدا هیچ هەوایەکی نەفسیت نییە و دووری لە هەڵخلیسکان جا بۆیە دەڵێم لە زانایان ناوەشێتەوە خۆیان بەدناو بکەن و جەور و جەفاو ئازاری بێ ئەدەبان بکێشن. گوتی: "ئەی یار دەستی گلەییت لە دامەنی ڕۆژگاری من بەردە، بۆ خـــۆم زۆر جــاران لەو بارەوەی کـــە تۆ لێی دەدوێی، ورد بوومـــەتەوە، بەڵام من خۆڕاگرتنم پێ ساناترە لە نەدیتنی، دانایان گوتوویانە، دڵ ئازاری و جەوروجەفا کێشان ساناترە، تا چاو لە دیتنی خۆشەویست وەربگێڕی".

هەڵبەست

ئەو کــــەســــەی دڵـی، بـە دولبـــەر داوە
ڕیشـی لـە دەســــــــتی، یـەکێ تـر نـاوە

ئاسـکێ قــەرێتــەی، لە گــەردەن بکرێ
ناتـوانێ ڕێـی خــۆی، ســەربەخــۆ بگرێ

کـــاتێ نـاتـوانێ، بـێ ئـەو بـەســـەر بـات
مـەگەر جـەفـاکـا و هەڵی گـرێ و دەربات

ڕۆژێ لە دەســتی پێم گـوت وای زینهـار
ئای چەند لەو ڕۆژە، کەوتمە ئیسـتیـغفـار

دۆست لە دەست دۆستی، ناکەوتە ئامان
بۆ هەر چیـیـەکی بوو، دامنا دڵ و گـیـان

ئەگـــەر بەلوتفم، لەلای خـــۆی دانـێ
یاخـــۆ دەرم کـــا، هـەر خـــۆی ئەیزانـێ

١١- سەرگوزەشتە

لە هـەرەتی لاوەتیـیـەدا، کـە زۆر جـاران وا ڕێک ئـەکـەوێ و ئەیزانی، من لە نـاخـی دڵـمـــەوە حـــەزم لـە لاوێک بوو و خـــۆشـم دەویست، چونکە دەنگێکی خـــۆش و سروشتێکی جوانی وەک مانگی چواردەی هەبوو.

خانە

سـەوزەی کەناری ڕوومـەتی، ئاوی حـەیات ئەخواتەوە
با سـەیری شـەکرە لێوی کا، ئەوەی نەبات ئەخواتەوە

وارێک کەوت بە پێچەوانەی شـەقڵی خـۆیەوە، جووڵانەوەیەکی ناسروشـتیم لێ دیت، پەسندم نـەکـرد، داوێنـی خـۆ لێ دوور خـسـتنـەوێم لێ هـەڵکرد و لێی دوور کەوتمەوە، مۆرەی میهر و خۆشـەویستییەکەیم کۆ کردەوە و گوتم:

خانە

بڕۆ بە ڕێگای، ئارەزووی خـــــۆتا
حەز بە مە[1] ناکەی، لە غەمی خۆتا

گوێم لێ بوو، کە دوور کەوتەوە، ئەیگوت:

خانە

شەمشەمە کوێرە گەر نەیویست بگا بە ڕووناکی خۆر
ئەوە بازاڕی خـــۆری پێ ناشکێ هەرگـــیـــز کـــەم و زۆر

ئەوەی گوت و لێیدا ڕۆیی و چووە سەفەرێ و پەریشانی کاری تێ کردم

هۆنراو

(سەردەمی وەسڵم لە دەست چوو، پیاو نەزانە ئەو دەمە
قەدری خۆشی لانییە، پێش وەی بەڵای بۆ بێتە خوار)

خانە

وەرەوە و بمکوژە، کـــە لە پێش تۆدا مـــردن
خـۆشـتـرە، نەک دوای تۆ، ژیان بەســەربردن

بەڵام ســـوپاس بۆ گـەورەیی خـوا، دوای مـــاوەیەک کـــە گـەڕایەوە گـەرووە داوودییەکەی گۆڕابوو و جوانییە یوسف ئاساکەی زیانی هێنابوو، سێوی چەناگەی وەک بەهێی زەرد تۆزی لێ نیشتبوو، بازاڕی جارانی جوانییەکەی شکابوو، ویستی لە باوەشێی بگرم، لە تەنیشت خۆمەوەم دانا و گوتم:

پارچە

ئەو ڕۆژەی هەتبوو، جوانی و دولبەری
دڵدادەکەی خۆت، دوور ئەخستەوە

---

١. مە: ئێمە

ئەمڕۆکەش هاتووی، ئاشتی کەیتەوە
کـــە ســـــەر و بۆرت، نا بە ڕووتەوە

دوو تاکی
بەهارت ڕۆیی، وا ڕەنگت زەرد بوو
ئاگری ئێمەش، دامرکا و سەرد بوو

ئەنازی و لەنجـــــەولار ئەکــــــەی؟
یادی دارایی، ســـــاڵی پار ئەکـــەی

بڕۆ لای کـــەسێ، کـــە کـــڕیارتە
ناز لەســـــەر وەی کـــە، داواکـــارتە

خانە
گوتراوە سەوزە لە باغان خۆشە
کەسێ ئەزانێ، ئەمـــەی دێتـــە زار

یانێ خەتی سەوز، لە ڕووی جوانان
لە دڵی عاشقان، زۆرتر ئەکا کار

بەڵام باغی تۆ، ســـــۆتکە زارێکە
زیاتر دێتـــــەوە، تا بیکەی بژار

پارچە
ڕیش بهـــێـــڵـــیـــەوە، یا نەی هێـــڵـــیـــەوە
ئەم ڕۆژە خــــــۆشـــــەی، لاویت هەر ئەڕوا
گـــەر تواناى دەســـتی، تۆم با لەســـەر ڕیش
نەمدەهێشت ڕیشت، تاکو قیامەت بێتەوە هەروا.

پارچە

پرســــــیم و گــــــوتم، جــــــوانی ڕووی تـۆ چی لـێ هـاتووە
مــێـــرووله دەوری مـــانگی ئـاســـمــانـێ گـــرد و جـــۆشـــیـــوە
جــــــــــوابـی دایـەوە، نـازانم لـە ڕووی مـن چـی ڕووی داوە
دیارە هەر لەبەر پرسەی جوانیمە، کە ئەویش ئاوا ڕەشی پۆشیوە

١٢- سەرگوزەشتە

لە یەکێ لە موستەعرەبانم پرسی: "لەبارەی لووسکە و پووسکان چ دەڵێی؟ گوتی: "باشیان نییە، چونکە تا جوان و ناسکن زویرن، کە ناشیرینیش بوون نەرمونیانن"

پارچە

لووسکە ئەو دەمەی، جوان و شیـرینە
گـفـتـوگـۆی تـاڵ و خـووی توندی هەیە
کـە ڕیشی هات و کـەوتە نێو سـاڵانە
دەمــــودووی نەرم و دڵبـــەندیی هەیە

١٣- سەرگوزەشتە

لە زانایەکیان پرسی، گریمان یەکێک لەگەڵ ڕوومانگێکی لە ژوورێکی تایبەتی دەرک داخراودا دانیشێ و کەسیش بە ئاگا نییە و هەموو نووستوون، نەفس داوا دەکات و هەوەس زاڵ، هەروەکو عەرەب ئەڵێت: (خورما گەیشتوو و بێ پاسەوان و بێ پەرژین) هیچ شتێک دەبێتە لەمپەر پیاوەکە بە ساغی لێی دەرچێت؟ وەڵامی دایەوە: "ئەگەر لە مانگ ڕوویانیش بە سەلامەتی دەرچێت لە زاری بەدگۆیان بە ساغی دەرناچێت"

هۆنراو

(پیاو گەر لە خراپەکاری نەفسی خۆی ڕزگاریشی بێ
لە گــومـــانی خـــراپی دوژمنەکـانی، هەر نابێ دەرباز)

خانە

ئەکرێ ئیشی خۆت، واز لێ بهێنی
ئەی قسەی خەڵکی چۆن، بە کۆتا دێنی

١٤- سەرگوزەشتە

تووتییەکیان لەگەڵ قەلێکدا لە قەفەزێ کرد، لە سەیرکردنی دیمەنی ناشیرینی تووڕە بووبوو و گوتی: "ئەمە چ سەر و ڕوویەکی ناشیرینە و چ دیمەنێکی قیناوییە و چ وێنەیەکی نەفریناوی و ڕەوشتێکی نالەبارە؟ ئۆھ قەلەی ڕووڕەشی نێوانبڕ، خۆزیا دووری نێوانمان ڕۆژھەڵات و ڕۆژئاوا بووایە!"

پارچە

سەر لە بەیانی بەرامبەر بە تۆ، کێ لە خەو ھەستێ
لەگەڵ بەیانا خۆشی ڕۆژەکەی، لێ دەبێ بەشەو

یەکێکی وەکو خۆت ئێسک گران، بکە ھاوشانێ
بەڵام کەسێکی وەک خۆت ناشیرین، لە دنیا کوانێ

سەیرەکە ئەمە بوو کە قەلیش لە ھاوسێیەتی تووتی، لە گیان بێزار بووبوو و دامابوو و بە لاحەولە وەلا گوتنەوە داد و بڕۆی بوو لە دەست چەرخی گەردوون و ھەر ئەینالاند و دەستی پەرۆشییەی پێکدا دەدا و دەیگوت: "ئەمە چ بەدبەختی و ناوچەوان و ئیقباڵێکە و چ سەرەنجامێکی کەم و کاتی و ڕەنگاڵەیە؟ ئەمە بوو پلە و پایە و قەدری من؟ یان دەبووایە لەگەڵ قەلێکی تر لەسەر دیواری باغێک، کەشان کەشان پێکەوە بخولابایینەوە.

خانە

بۆ چاکان بەسە، ئەوەندە زیندان
لە تەویلێکدا، بێ لەگەڵ ڕەندان

چ تاوانێکم کردووە کە ژیانم لە سزای ئەمەدا کەوتە دۆستایەتییەکی ئاوای لە خۆ ڕازی و نالەبار و کەودەنەوە.

پارچە
کـــەس نێـــزیک نـابێ، لەو بـن دیوارەی
وێنەی تـۆی لەســـەر، کـە نیگار ئەکـەن
ئەگـــەر جــێگـای تۆ، لە بـەهـەشــتــا بێ
خــەڵکی دی دۆزەخ، ئیـخـتـیـار ئەکـەن

ئەم پـەندەشم بۆیـە بە نموونـە هێنـایەوە هەتا بـزانی کـە دانایـان چەندیان قـین لە نادانایانە، نادانایانیش هێندەیان ڕق لە دانایانە.

پارچە
زاهـیـــدێک لەنـاو گـــەڕی ڕەندان بـوو
لـەو نـاوە گـــوتـی، جـــوانێکی بـەڵخـی[1]
گـــــەر بێـــــزاریشـی، ڕووتـرش مـــــەبە
دەنـا لـە نـاومــــــــان، تـاڵ و بـێ نـرخـی

چوارینە
کـۆمـەڵێک وەک گـوڵ و لالە، بەیەک پەیوەسـتـە
تۆش داری وشکـی ڕواوی، لە ناویان ئێـسـتـە
وەکـو بـای ڕەشـەبـا و وەک سـەرمـای ناخـۆش
وەک بەفـری کـەوتوو و وەک شـەختـەی بـەسـتـە

١٥- سەرگوزەشتە

برادەرێکم هەبوو، کـە سـاڵەها پێکەوە سـەفـەرمـان کـردبوو و نمەکی یەکـتـریمان کردبوو و دۆسـتی گیـانی بە گیانی یەکتری بووین، تاکو لەبەر سوود و قـازانجێکی کەم، دڵی ڕەنجاندم، دۆسـتایەتییەکەمان ساردی تێ کـەوت، لەگەڵ ئەوەشدا هـەردوو لامـان، دڵمـان بۆ یەکـتری لێی دەدا، بەهـۆی ئەوەوەش کە بیسـتم ڕۆژێک دوو دێری خوارەوەی لە هـەڵبەستەکانی من لەناو کۆمەڵێکدا خوێندبووەوە.

١. بەڵخی: خەڵکی شاری بەڵخ

پارچە

دولبـــەرم کـــە هاتە ژوور، بە پێکەنینێکی خـــۆش
خـوێ زیاتر ئەکـا بەسـەر، زامـی کـولی پڕ هێـشـان
چـی ئەبوو ســـەری زولفی، بکەوتبـــایە دەســـتی مـن
وەک مـەچەکی پیاوچاکان، لە دەست دەستی دەروێشـان

هێندێک لـە دۆسـتـان نەک هەر لەبەر جوانیی شـیـعـرەکان، بەڵکە لەبەر جـوانیی خوو و ڕەوشـتی خۆم گەواهییان دابوو و پەسندیان کردبوو هەروەها ئەو دۆسـتـەش لە ناو کۆمەڵەکەدا بەشە سـتایش و پێدا هەڵگوتنی خـۆی خسـتبـووە سەرێ، زۆری غـەمی دۆسـتـایەتیی کـۆنمانی خـواردبوو و پێی لـە هەڵەی خـۆی نابوو، بەم جـۆرە ئاشکرا بوو کـە حـەزی لە ئاشـتـبـوونـەوەیە، بە گـوێرەی ئەمــە ئەم چەند دێرە شیعرانەی خوارەوەم ناردن و ئاشت بووینەوە.

پارچە

هیچ ناخۆشییەکمان، لە بەینێ نەبوو
دڵ ڕەقیت کرد و دژایەتیت کرد دیار
دڵم دا بە تۆ و گـــوێم نەدایە کـــەس
نەمـــزانی وا زوو، بەجـــێم دێڵی یار!
ئێستاش گەر ئاشتیت، دەوێ بێرەوە
خۆشەویستتری، لە جاران چەند جار

پیاوێک ژنە جوانە شۆخ و شەنگەکەی مرد، دایکە پیرە پەرپووتەکەی ژنەکەی، لە مـاڵەکەدا مـایەوە، پیاوەکە لـە هاودەمی پیرێژنەکە بێزار و لەقسـە لەگەڵ کردنیدا جاڕس بوو، هەتا کۆمـەڵێک لە ئاشنایانی بۆ پرسە هـاتنە لای، یەکێک لەوان لێی پرسی:

لە دووری و لێکدابڕانی خۆشەویستەکەت چۆنی؟ وەڵامی دایەوە:

"نەدیتنی ژنێ هێندەی دیتنی دایکی ژنێ دژوار و گران و ناخۆش نییە".

هەڵبەست

گـــــوڵ بـە تـاڵان چـوو، درِک مــــــایـەوە
گـەنجـیــان هەڵگرت، مــار جێ مــایەوە

چاو لەســــــەر نـووکـی، نێـــزە ببــــینـی
چاتره لەوەی، دوژمنەکانتی کە پێ ببینی

لـە هـەزار دۆســــــتــــــان دەبـێ وازبـێـنـی
تــا دوژمــنــێــکـت بــە چــاو نــەبــیــنــی

١٧- سەرگوزەشتە

لە یادمە لە سەردەمی لاویمدا لە رۆژێکی گەرمای تەمووزدا بەشەقامێکدا تێ پەڕیم کە دەمەویست مانگ ڕوویەکی ببینم، بەڵام گەرما چ گەرما تفی لە زاردا وشک دەکردەوە و ورەی گەرماکەی مۆخی ناو هێسکی ئەکولاند، بەهۆی بێ هێزی مرۆڤی بوونمەوە، نەم ئەتوانی خۆم لەبەر تینی هەڵپرووکێنی هەتاوێ ڕابگرم.

خۆم خزاندە پەنا دیوارێکەوە، بە هیوای ئەوەی یەکێکم لە هانا بێت و لەو گەرمای هاوینەم قوتار کات و بمحەسێنێتەوە و گڕی تینووەتیم بە قومێک ئاو دامرکێنێ و لە ناکاو سەیرم کرد لە تاریکی دالانی ماڵێکیدا چرایەک هەڵکرا، یانی جوانێک کە زمان لە باسی جوانی ئەودا لاڵە، هەروەکو سپێدەی پاش شەوە زەنگێک یان وەک ســـەرچاوەیەکی ئاوی حـەیات کــە لە ئەشکەوتێکی تاریک و نووتەکدا هاژە بکات و سەرەو ژێر بێ، هاتە دەر، جامە بەفراوێک بە دەستـەوە، شەکری تێ کردووە و گولاوی لێ پژاندووە، جا نازانم ئاوەکەی بە گولاوێ بۆن خۆش کردبوو یا چەند دڵۆپە ئارەقێکی ڕووی گوڵینی تکاوەتە ناو ئاوەکەوە.

بە کورتی ئاوەکەم لە دەست و پەنجە جوانەکەی وەرگرت و خواردمەوە و دووبارە ژیانم وەبەر هاتەوە.

هۆنراو

تـیـنـووەتـی دڵـم، بـە هـیـچ نـاشـکـێ
با بشـــخـــۆمـــەوە، ئاوی دەریایان

پارچە

خۆشی لەو کەسەی کە هەردوو چاوی
ئەبینێ رووی وا، ســــەرلەبەیانی
مـەستی مەی، بێدار ئەبێ نیوەشەو
مەستی ساقی، حەشر سەرلەبەیانی

١٨- سەرگوزەشتە

ئەو ساڵەی کە (محەمەد خوارەزم شا)[١]- رەحمەتی خوای لێ بێ - بۆ نیازێکی خۆی لەگەڵ پاشای (خەتا)[٢]یە ئاشت بووەوە، چوومە مزگەوتی گەورەی (کاشغەر)[٣] و کوڕێکی یەکجار ناسک و جوانم چاو پێ کەوت، کە هەروەکو لە سەرگوزەشتاندا باسیان دەکەن.

---

١. محەممەد خوارەزم شا: ناوی (عەلائەددین محەممەد) کوڕی (تەکش) ە یەک لە سوڵتانەکانی خوارەزمە لە ساڵی ٥٩٦ی کۆچیدا هاتە سەر تەخت، پاش ماوەیەکی کەم (سەمەرقەند) و (غەزنە) و چەند جێیەکی تریشی گرت. ملی بە ئەتابەگی ئازربایجانی کەچ کرد. (ئەبوبەکری سەعدی) بە دیل گرت، لە ساڵی ٦١٥ی کۆچیدا چوو سەر بەخەلیفەی بەغدایە شۆڕ کا، بەڵام لەرێگادا بیستی کە (مەغۆل) بۆ لای (ما وراء النهرین) تێ کشیون، گەڕایەوە خوارەزم. دوای چەندین شەڕو شۆڕی خوێناوی لەگەڵ (مەغۆلەکان) دا لە ساڵی ٦١٦ کۆچیدا تێکشکا و هاردرا، دوای ساڵێک سەرگەردانی ئەوجا مرد.

٢. خەتا: چینی باکور.

٣. کاشغەر: شارێکی تورکستانی چینییە.

هەڵبەست

ئەو هەموو شۆخی و دوڵبەرییە، لە مامۆستا فێر بوو
جەفا و ناز و گلەیی و ستەمکاری وا فێر بوو
کەسم بەو جۆرە وێنە و ڕەوشت و باڵا و خووە...
نەدیوە، مەگەر ئەم شێوە، لە ناو پەرییاندا فێربوو

دێباچەکەی "زمەخشەری" لە ڕێزمانی عەرەبیدا، بەدەستەوە بوو و ئەیخوێندەوە (ضرب زید عمروا) یانی زەید لە عەمری دا گوتم:

"کوڕە! خوارەزم و خەتا ئاشت بوونەوە، کەچی زەید و عەمرو هێشتا هەر شەڕیانە؟" پێ کەنی و لە زێدمی پرسی، وەڵامم دایەوە:

"خاکی پاکی شیراز" کوڕە گوتی: "لە قسەکانی سەعدی چ دەزانی و چیت پێیە؟" گوتم:

هۆنراو

(تووشی نەحوییەک بووم، هێرشی بۆ هێنام
هەروەکو زەید، بۆ سەر عەمری
لەبەر جەڕڕەی کلک، سەر بەرزۆ ناکا
چۆن رەفعە لەبەر، جەڕڕە خۆی ئەگری)

کەمێک داما و پاشان گوتی: بەشی زۆری هۆنراوەکانی "سەعدی" لەم سەر زەمینەدا، بە زمانی فارسییە، ئەگەر هەر بە فارسی بیڵێی بۆ تێگەیشتنێ نزیک و ئاسانترە" جا گوتم:

هۆنراو

تا تۆ هەوەست، چووە ڕێزمان
شێوەی ئاقڵیەم، لە دڵدا نەمان
ئەی دڵی عاشقان بە داوی تۆ صەید
ئێمە خەریک تۆین، تۆش بە عەمرو زەید

بەیانییەکەی تر کە نیازی سەفەرم بوو، پێیان گوتبوو کە من (سەعدی) بوویم، بەڕاکردنەوە هات و پەرۆشی خۆی زۆر بە شەرمەوە دەربڕی و داخی ئەمەی خوارد کە من بۆ چەند وەختە خۆم ئاشکرا نەکردووە، تا چاکی خزمەتی گەورە پیاوانی لێ کردبایە بەلادا، گوتم:

نیو هۆنراو

لەگەڵ بوونی تۆدا، لە من دەنگ نایە کە منم

هەروەها گوتی: "چ ئەبێ ئەگەر چەند ڕۆژێکان بۆ سانەوە لەم وڵاتەدا بمێنییەوە تا لە خـزمـەتتـدا بەهرەمـەند بین. وەڵامم دایەوە: ناتوانم لەبەر ئەم ڕووداوەی خوارەوە".

هەڵبەست

گـەورەیەکم دی، لە ناو کـۆسـارێ
لە دنیـا رازی، بە ژووری غـارێ
گـوتم، بۆ نایەن، سـەرێک دەن لە شـار
لە دڵی دەرکـەن، عـەزمی بەندی غـار
گـوتی: "ڕووپەری زۆری لێن، بڵاو
کە قوڕ زۆر بوو، فیل ئەخلیسکێتە ناو

ئەوەم گوت و سەر و ڕووی یەکتریمان ماچ کردو خوا حافیزیمان لە یەکتری کرد.

دوو تاکی

ڕووی دۆست ماچکردن، کەڵکی چییە بۆی؟
هەر لەو کاتیشـدا، بخـوازی و بڕۆی
سـێو دوعـاخـوازی، لە یارانی کـرد
بۆیە لایەکی سـوورە و لایەک زەرد

هۆنراو

(گەر لە رۆژی لێکدابڕان، نەمرم لە غەمان
بەڕاستم مەگرن لە وەفای دۆستان)

١٩- سەرگوزەشتە

خەرقە پۆشێک لە کاروانێکی حیجازدا، هاوڕێی ئێمە بوو و یەکێک لە ئەمیرە عەرەبەکان سەد دیناری دایە بیکاتە قوربانی جەردەو ڕێگری تیرەی (خەفاجە)[1] لە ناکاو لە کاروانەکەیان دا و لووس بردیان بازرگانەکان بە جارێک دەستیان بەگریان و زاری و هاتوهاوارێ کرد.

هۆنراو

بناوڕێیەوە، یا بکەی هاوار
دز ناداتەوە، زێڕ سا بە هیچ بار

مام دەروێش کە هەر لەسەرباری هێوریی خۆی مابووەوە و نەگۆڕابوو لێم پرسی، ئەڵێی جەردەکان پارەکەی تۆیان نەبردووە؟ وەڵامی دایەوە: با، بردیان بەڵام من هێندەم ئۆگری پێوە نەگرتبوو، کە لە کاتی لێکدابڕانێدا بۆی بە پەرۆش بم و لە تاوانی نەخۆش کەوم.

خانە

بەهیچ و بەکەس، مەبەستەوە دڵ
دڵ هێنانەوە، کارێکە موشکیل

وەڵامم دایەوە، ئەوەی کە تۆ گوتت ڕاست بە حاڵی من ئەچێ، کاتێ کە لاو بووم، لەگەڵ دۆستێکی گیانیی لاودا بووم و خۆشەویستییە ڕاستەقینەکەمان بە ئەندازەیەک گەیشت، کە جوانی ئەوم لەلا ڕووگەی چاوان بوو و گەورەترین خۆشیی ژینم دیتنی ئەو بوو.

---

١. خەفاجە: تیرەی بەنی عامیرە

پارچە

ڕەنگە فریشتەیەکی ئاسمان، نەکو بەشەر
بە دیمەنی جوانیەوە ئەوی، لەسەر زەوی دانابێ
سوێند بەو دۆستە کە لە پاش، ئەو دۆستی حەرامە
توخمی ئادەمییەکی دیکەی، وەک تۆ لێ پەیا نابێ

لە ناکاوا پێی بوونی بە ناخی گڵی نەبوونا ڕۆچوو و دووکەڵی جیابوونەوە و لێکدابڕانی، لە قووڵایی هەناوییەوە سەری کرد. ڕۆژەها لەسەر خاکی گۆڕەکەی دانیشتم و بەردەوام ئەو دوو دێڕەی کە لە دابڕانی ئەودا دەمگوتنەوە ئەمانە بوون:

پارچە

خۆزگە ئەو ڕۆژەی کە دڕکی ئەجەل، بە ژێر پێتا چوو
دەستی ئاسمان زوو، شیرێکی لەسەر سەری من دابا
تا چاوم بێی تۆ ئا لەم ڕۆژەدا، دنیای نەدیبا
ئەوە منم وام لەسەر گۆڕەکەت؟ بریا سەری منی ها لەبندابا

پارچە

ئەوەی کە نەیبوو، هیچ ئارام و خەو
تا گوڵ و نەسرینی، نەپژاندایە شەو

وا دەستی گەردوون، گوڵی ڕووی وەراند
لەسەر گۆڕەکەی، ئەو دڕکی ڕوواند

دوای لێکدابڕان و جیابوونەوەم لەو، هاتمە سەر ئەوەی کە ئیتر پاشماوەی ئەوەندە ژیانەی کە ماوەمە، ئیدی گلیمی خۆشی و ئارەزووەکانم لە هیچ کۆڕو دانیشتنێکاندا ڕانەیەخمەوە و نزیکی کەس نەکەومەوە.

پارچە

سـوودی دەریا خـۆش دەبوو، گـەر ترسـی شـەپۆلان نـەبا
هاودەمـیـی گـوڵ خـۆش دەبوو، گـەر ئازاری نـەبا خـار

دوێ شـەو وەک تاوس لە باغـا، بووم و من نازم دەکـرد
وا کـەچی ئیـمـڕۆ لە دووری یار، پێچ ئـەخـۆم هەروەکـو مـار

٢٠- سەرگوزەشتە

سـەربردەی "لەیلا و مـەجنوون" و شـۆڕ و شـێوەی ئەوەیان بە پاشـایەکی عـەرەب گوت، کە مەجنوون لەگەڵ ئەو هەمـوو زانیـاری و ڕەوانبێژی و زمـانە شـیـرینەیدا ئەوەتا ملی لە بیـابانـێ ناوە و چۆڵگەردییـە دەکـا و جڵـەوی دەسـتـەڵاتی خـۆی لە دەست داوە.

فەرمانی دا هێنایانە بەردەمی، دەستی کرد بە سەرزەنشت و سەرکۆنەکردنی و لێی پرسی: "چ کەموکووڕی و چ کەمایەسییەکت لە گەورەیی گیانی مرۆڤایەتیدا دیوە، وا خووت بە جڕوجانەوەر و دڕندەی کێوانەوە گرتووە و وازت لە هاودەمی و دانیشتنی نێو پیاوان هێناوە؟"

"مەجنوون" وەڵامی دایەوە:

هۆنراو

(ئاوەڵان لۆمـەم دەکـەن، بۆچی بوومـە وێڵگەردی
کە ڕۆژی ڕووی ئەوتان دیت، تێدەگەن بۆ چی شێتم)

پارچە

کـــاشـکـی ئـەوانـەی، پـلاریـان داویشـت
ئـەی یـار! چـاوێکیـــان لـە ڕووی تـۆ ئـەبڕی

تـاکــــو لـە باتـی لیـــمـــۆ، لـە ڕووتـا
واقـیـان وڕ ئـەمـا و دەست خـۆیـان ئـەبڕی

بۆ ئەوەی راستی قسەکەشم دەرکەوتایە (فذلك الذي لمتنني فيه) ئەوەتا ئەوەی تانووتتان پێوە لێ ئەدام.

پاشا بە دڵیدا هات کە جوانیی "لەیلا" ببینێ و بزانێ چۆنە کە ئاوا بووەتە مایەی ئەو بەڵا و فیتنەیە؟ فەرمووی بە دوایدا بگەڕێن، زۆر هەوار و جێ هۆبەی عەرەبان گەڕان تا دۆزییانەوە و هێنایانە لای پاشا و ئەویش لە شێوە و ڕەنگ و ڕووی و دیمەنی دیاری ورد بووەوە و زۆر بێ بەها و بە کەمی هاتە بەرچاو، چونکە کەمترین کارەکەر و قەرەواشەکانی ناو ماڵێی لەو جوانتر و سەرنج ڕاکێشترن. مەجنوون بە بلیمەتی خۆی تێگەیشت و گوتی: "دەبێ لە کلاو ڕۆژنەی چاوی مەجنوونەوە بنوارییە جوانیی لەیلایە" تاکو نهێنی جوانی ئەوت بۆ دەرکەوێ.

هۆنراو

گەر ئەو باسەی مێرغوزار، کە چۆتە ناو گوێیانم
گەلای داران بیستبای، دەبوونە هاو گریانم

ئادەی کۆمەڵی یاران، بڵێن بەم بێ ئاگایە
تا تێ بگا چی تیایە، ئەو دڵەی پڕ لە ژانم

پارچە

ئەوەی کە ساغە، ئازاری نییە
من ئازاری خۆم، ئەڵێمە هاو ئێش

باسی مێش هەنگوین، بۆ کەسێ نابێ
کە لە تەمەنیا، لێی نەدیبێ نێش [1]

تا حاڵت وەکو، حاڵی من نەبێ
حاڵمت هەروەکو، داستان دێتە پێش.

٢١- سەرگوزەشتە

دەگێڕنەوە، قازیی "هەمەدان" بە خۆشەویستی کوڕێکی زۆر جوانی ناڵبەندەوە

١. نێش: پێوەدان.

سەرخۆش بوو و ناڵی دڵی هەمیشە لە نێو نێڵەی ئاگریدا دەتوایەوە و هەمیشە لە ئارەزووی دیداری ئەودا چاوەڕوان بە دوایەوە و بەگوێرەی حاڵی خۆی دەیگوت:

چوارینە

چاوم کەوت بەو سەرووەی، راست و جوان و بوڵەند
دڵی لە دەست فڕاندم، خستمی بێ چوون و چەند
ئەوچاوە مەستانەی تۆ، دڵیان بردم بە کەمەند
گەر دەتەوێ دڵ بەکەس، نەدەی چاوت بکە بەند

بیستم کە کوڕە، لە کۆڵانەیەکدا تووشی قازی بوو و هێندەی لەو قسانەش بیستبووەوە و بە ئەندازەیەک ڕقی هەستابوو مەپرسە، بە جنێودانێکی بێ پەروایانەوە هەڵمەتی بۆ سەر قازی هێنا و ئەوەی بێ ڕێزییە نەما پێی نەکا و بەردێکیشی لێ تاودایە، قازی بە یەکێک لە هاودەمە زانایەکانی خۆی گوت کە لەگەڵیان بوو.

خانە

ئا ئەو دولبەرە جوانە و تووڕەبوونی ببینە
گرێی گرژی سەر ئەبرۆی چەندە جوان و شیرینە

عەرەب ئەڵێن، (ضرب الحبيب زبيب) واتە: لێدانی خۆشەویست مێوژە – وەک مێوژ شیرینە –.

خانە

لە دەستی تۆوە مستێ لە دەم دان
خۆشترە لە خواردنی بە دەستی خۆم نان

هەروەهاش لە بێ شەرمییەکەی بۆنی لێبووردن دەهات هەر بەم ڕێیە، بێ شەرمیی کوڕەکە، نیشانەی دڵسۆزی ئەدا. هەروەک پاشایان، گوتەی دژواریان بە زاردا دێت و بێوەش، ئارەزووی ئاشتی دەکەن.

تریی تازە نەگەییو، هێشتاکە تامی ترشە
دوو سێ رۆژ چاوەڕێ بە، شیرین ئەبێت و خۆشە

قازی ئەوەی گوت و هاتەوە سەر کورسیی دادوەرییەکەی، چەند پیاوی گەورەی لە ئەنجوومەنی دادگادا لەگەڵدا بوون و خاکی بەرپێیان ماچ کرد و گوتیان: "ئەگەر مۆڵەت بفەرمووێ چەند قسەیەک لە خزمەتیا بکەن، هەرچەندەش بێ ئەدەبییە و دوور لە خوو و خدە و ڕەوشتیشە، چونکە گەورەکان فەرموویانە:

خانە
قسە لە هەمــوو باسێک، نارەوایە
هەڵە لە گەوران گرتن، خەتایە

بەڵام لەبەر ئەو هەموو چاکە و بەخششانەی گەورەییتان کە بە بەردەستانی خۆتانتان بەخشیوە، ئەگەر کارێکی چاکەیان دیت و نەیلێین ناپاکییە و خیانەت. جا ڕێگای راست و دروست ئەوەیە کە ڕادەستی حەز و ئارەزوو و ویستەکانی خۆت نەبی و گلیمی هەوەس و حەزەکانتی لەگەڵ ڕانەخەیت و توخنی نەکەوی، چونکە پلە و پایەی دادوەری مەقامێکی بەرز و پتەوە و تاوانی ناشیرینی تێ هەڵ مەسوو و دۆستەکەت ئەوە بوو کە دیتت و قسەی ئەوە بوو کە بیستت!"

دوو تاکی
یەکێ کـردبێتی بێ ئابڕوویی زۆر
گوێ بە ئابڕووی کەس، نادا کەم و زۆر

زۆر ناوی پاکی، تەمەن پەنجا ساڵ
بە بەدناوییەک، بووە پایەماڵ

قازی یەکسەر ئامۆژگاریی برادەرانی لە ناخی دڵیەوە پەسند کرد، ئافەرینی هەست و بیر و لێکدانەوەی کردن و گوتی: سەرنجی خۆشەویستان لە کاروبارەکانی مندا زۆر ڕاستە و وتارێکی بێ وەڵامە، بەڵام.

خانه

چەندی دەتوانی، ئامـــۆژگـــاریم کـــە
ســـــا وەرە رەشـی لە زەنگی وەکــــە

یەک تاکی

هەرگـیـز یادی تۆم بیـرناچێ بە هـیچ
مـــاری کـــوژراوم، ئەدەم لـوول و پیـچ

ئەمـەی گـوت و چەند کـەسێکی بە دوادا نارد و پارەوپوول و زێرێکی زۆری دایە گوتوویانە: هەرکەسێکی زێڕی زۆری لە تەرازووە، هێزی زۆری لە بازووە.

هەڵبەست

ئەوەی زێڕی دیت ســـەر نـەوی ئەکـــا
وەکـــو تـەرازووی ئاسـنین شـــان بێت

بەکـورتی شـەوێکی بۆ هەڵکەوت لەگـەڵ کـوڕەدا، هەر ئەوشـەوە داڕۆغـەی شـار پێیان زانی کە قازی خۆشەویستەکەی لەباوەشێیە و جامی مەی بە دەستەوەیە و لە خۆشییا ناخەوێ و هەروا گۆرانی ئەڵێ.

هەڵبەست

دەڵێی ئەمـشـــەو لەکـاتی خـۆی، بانگ نادا کـەڵەشـێـر
چوون دڵداران لە ماچ و مووچ و باوەش یەک، نەبوون تێر

زینـهـــار تا چاوی فـــیـــتنە نووســـتـــووە و لە خــــەودایە
وریابە نەڕوا ژیان بە فـــــیــــــڕۆ و و بەبێ خــــێــــــر

تا لە مـزگـەوتی جـومـعـەوە، بانگی بەیانی نەبیـیـەی
یا لە پێش مـــــاڵی (ئەتابەگ) دەهۆڵی دەنگ نێـــــر

لێـو لەســـەر لێـوبی، وەک پێـڵـووی چاوی کـەڵەشـێـرێ
لێک هەڵنەبڕێی بەدەنگی، بانگی گـــەوجی کـەڵەشـێـر

قازی لەو حاڵەدا بوو کە یەکێک لە بەردەستەکانی هاتە ژووریٚ و گوتی:

"ئەوە بۆ وا دانیشتووی، هەستە و هەتا پێی ڕاکردنێت هەیە هەڵێ و مەوێستە، حەسوودان بە دژی تۆوە پاڵیان وێک داوە و ڕاستییان گوتووە، تا ئاگری فیتنە کەمە بەڵکە بە ئاوی فێڵێکیەوە دای مرێنییەوە، نەوەکا سبەینێ کە بەرز بووەوە و هەڵگیرسا دنیایەک وێران کات و بیسووتێنیٚ.

قازی بە گرژییەکەوە ڕوانی و گوتی:

پارچە

کە شێر چەپۆکی گیر کرد لە نێچیر
چ سوودێک ئەدا، سەگی بێتە دیار
ڕووت لە رووی دۆست کە و واز بێنە هەتا
دوژمن پشت دەستی خۆی ئەجویٚ بەزار

هەر بەو شەوە پاشایان ئاگادارکرد، کە لە هەرێم و قەڵەمڕەوی تۆدا ناڕەواییەکی بەم جۆرە ڕووی داوە، چی ئەفەرموون؟

پاشا گوتی: "من ئەو بە یەکێک لە هەرە زانایە تاکەکان دەزانم و من وای بۆ دەچم ڕەنگە دوژمنەکانی پیلانیان بۆ نابێتەوە، جا من ئەم قسەیەم ناچێتە گوێوە تا بە چاوی خۆم نەیبینم، کە دانایان گوتوویانە.

خانە

بەڕق و چوستی دەست بۆ شیر بردن
پەشیمانییە و پشتە دەست گەستن

بیستم لە بەرەبەیاندا، پاشا لەگەڵ چەند کەسێکی تایبەتیدا گەیشتە سەر سەری قازی، ئەوەی نەشیاوە دیتی، لامپا بە پێوە وەستاوە و دولبەر دانیشتووە و مەی ڕژاوە و پەیمانە شکاوە قازی لە خەوی مەستیدا، لە هەرێمی بوون و هەستیدا بیٚ ئاگایە. پاشا بە نەرمی و لەسەرەخۆییەکەوە بێداری کردەوە و گوتی: "هەستە ڕۆژ هەڵاتووە"، قازی هەستی کرد وەزعەکە چییە، پرسی: "ڕۆژ لە کام لاوە هەڵاتووە؟"

پاشا سەری سوڕما و وەڵامی دایەوە: "هەروەکو جاران لە ڕۆژهەڵاتەوە". قازی بەهاوارەوە گوتی: "گەورەیی هەر بۆ خوایە! هێشتا دەروازەی پەشێمانییە دانەخراوە و هەر کراوەیە، لەبەرئەوەی فەرموودەی پێغەمبەرە سەلامی خوای لێ بێ – کە فەرموویەتی:

"لاتغلق باب التوبة على العباد حتى تطلع الشمس من مغربها ".

"واتە: دەرگای تۆبە و پەشیمانی لەسەر بەندەکانی خوا داناخرێ تا ڕۆژ لە ڕۆئاواوە هەڵ نەیەت". "أستغفرك اللهم وأتوب اليك": داوای لێ خۆشبوون دەکەم خوایە! پەشیمانی بۆ تۆ ئەبەم، تۆبە.

پارچە

دوو شت ئەمخەنە سەر گوناهکردن
بەختی خراپ و عەقڵی ناتەمام
سزام دەی حەقە، یا عەفووم بکەی
بەخشین چاکترە لە ترس و لە سام

پاشا وەڵامی دایەوە: "هەروەکو ئەزانی، دەبێ سزایەکی هەرە گەورە بچێژی، پەشێمانی سوودی نییە "فلم يك ينفعهم ايمانهم لما رأوا بأسنا" واتە – تازە باوەڕیان چ کەڵکێکیان ناگرێ، کە تۆڵەستاندنەوەی ئێمەیان دیت.

پارچە

سوودی چییە کاتێ، تۆبەکەی لە دزی
نەتوانی کەمەند باوێیە کۆشکان
بە درێژان بڵێی بادەست لە میوە بکێشێتەوە
کە کورت خۆی دەستی ناگاتە لکان

لەبەرئەوەی تۆ نارەواییەکی وات کردووە، ڕێی ڕزگارییەت براوە، دوای ئەوەی پاشا ئەم قسانەی بەزاریدا هات، پیاوان دەستنیشان کران تا بە سزای خۆی بگەیەنن، گوتی: لەخزمەت پاشادا وتەیەکم ماوە، پاشا بیستی و پرسی چییە؟ و گوتی:

پارچە

کــە تۆ دەست لە من هـەڵ ئەتەکـێنی
پێت وانەبێ دەست، لـە دامــەن بەردەم
گـەر لـە گـوناهـم چاوپۆشـیش نـاکـرێ
بەو ڕەحـمــەی هـەتە، ئومـێـدمـە هـەردەم

پاشـا وەڵامی دایەوە: "ئـەم وردەکاری و ئـەم قسـە نـەسـتـەقـەت بێ وێنەو نایاب بوون، بەڵام پێـچـەوانەی ئەقڵ و هۆش و ڕێوڕەسـمـە کە زانایی و شـیـرین زمانـیـتـان ئەورۆ تۆ لە ســزا دەرباز بکات، چونکە فــەرمـــانم داوە و وای بە بـاش دەزانم لە قەڵاتێوە سـەرەوژێرت هـەڵدەنە خوارێ تا کەسانی تر پەندت لێ وەرگرن.

قازی هـەر چیرەی دایە و گوتی: "ئەی خاوەنی جیهان، من پەروەردەی بەخششی ئەم خانـەوادەیەم، هـەر من بەتەنیا ئەم تاوانەم لە دنیـایەدا نەکردووە، پیـاوێکی تر لە قەڵاتێوە هەڵدەنە خوارەوە، تا من پەند و ئامۆژگاریی لێ وەرگرم".

پاشـا پێکەنین گرتی، لە تاوانەکـەی خـۆش بوو و بە وانەی کە بەدوای کـوشـتـنی قازییەوە بوون، گوت:

هۆنراو

هەرکــەس هەڵگری عــەیبی خــۆیـەتی
باکـــەس تـانە لە عـــەیبی کـــەس نەدا

٢٢- سەرگوزەشتە

هەڵبەست

لاوێـکی داوێـن پـاک و ڕوو جـــــــوان
لەگـەڵ جـوانێکا بـەسـتـبـووی پەیمان
وام خــوێندەوە کــە، لە دەریای گــەورە
پێکەوە کــەوتنـە، گــێــژاوی گـــەورە

مــەلەوان بۆی هات، تـا دەسـتـی بـگرێ
نـەوەک بـەدەم ئـەم، حــــاڵـەوە بمـرێ

گــوتـی: "لەنـاوەنـد شــەپۆلـی گــەورە
لێم گـەڕێ و دەسـتـی، یارەکـەم بـگرە"

کە ئەمەی ئەگوت، مـەئیوس بوو لە گیان
لـە گــیـــانەڵادا، وای ئـەکـــرد بەیان

وتەی خـۆشـویـسـتـی مـەبیـە لـە بێ ژیر
کــە لە تـەنگانـان، یار ئـەکـا لـە بیــر

دڵداران وایان، کـــرد زیندەگــــانی
لە لـەکــارکــەوتوو فــێــربـە، تا بـزانی

سـەعـدی ئەزانـێ کـە عـەشـقـبـازی
هـەروەکــو بـەغــدا و زمـــانی تـازی[1]

بـەو دڵارامـــەی هـەتـە، دڵ بەســـتـــە
ئـیـتـر لە دنیـا، هـەمـووی چاو بەسـتـە

گـــەر لـەیلا و مـــەجنوون بێنەوە ژیا
لێــرە تۆمــاریان ئەکـرد، سـەربـردیان

---

١. زمانی تازی: زمانی عەرەبی ڕەوان.

دەرگەی شەشەم

لە بێهێزی و پیری

١- سەرگوزەشتە

لەگەڵ تاقمە خوێندەوارێکدا لە مزگەوتی دیمەشقدا خەریکی باسێکی باسێکی بووم، لاوێک هات و پرسی: "لەناو ئێمە کەس هەیە زمانی فارسی بزانێ؟ زۆربەیان پەنجەیان بۆ من درێژ کرد. پێم گوت خێرە؟ گوتی: "پیرێکی سەد و پەنجا ساڵە لە سەرەمەرگدایە و بە زمانی فارسی شتێک ئەڵێ و تێی ناگەین و ئەگەر لە ڕێی دڵسۆزییەوە بێیت و تێی بگەی خێرە، لەوانەیە وەسیەتێکی هەبێ، کە چووم و لە سەرینگانێی نزیک بوومەوە، گوتی:

پارچە

کەمێک پێش گوتم، وچان دەم هەندێ
درێغ کە گیرا، لێم ڕێگای نەفەس

درێغ! لە خوانی هەمەڕەنگی ژین
کەمێکمان خوارد و ئیدی گوتیان بەس

مانای ئەو قسانەم بە عەرەبی بە شامییان گوت و پێیان سەیر بوو، کە دوای ئەم هەموو تەمەنە درێژە، هێشتاش هەر چاوی لە دووی ژیانە. لێم پرسی: بەم حاڵەوە داخوا چۆنی؟ گوتی چی بڵێم؟

پارچە

نەتدیوە داخوا کە چ ئازارێ، ئەگا بە کەسێ
کە لە دەمی ئەو کەسەی دەردێنن، بەزۆر ددانی

ئەی دەبێ چۆن بێ، ئەو کـــات و ســـــاتەی
کـە لـە بەدەنی دەچێـتـە دەرێ گـیـانـی ڕەوانی

پێم گـوت بیـری مـــردنێ لە دڵت دەرکـــەو مـــەهێـڵـــە ترست بەســـەردا زاڵ بێ، فەیلەسووفانی یۆنانی گوتوویانە، ئەگەر چی میزاج و تەبیعەت ڕاستیش بێت، جێی بڕوای مانەوە نین و نەخۆشیش ئەگەر چی کوشندەش بێ نیشانەی مردنێ نییە بە تەواوەتی، لێم پرسی:

"ئەگەر ئەفەرمووی پزیشکێکت بۆ بێنم، دەرمانت بکا؟ چاوی هەڵبڕی و پێ کەنی و گوتی

دوو تاکی
دەست لە دەست ئەدا، پزیشکێکی ژیر
کە دی وەک کەندوو، کەوتووە یارۆی پیر

خــواجــە خـــەریکی، نەخــشی هەیوانە
کـــاتێ کـــە خـــانوو، کـــاول و وێرانە

پیـــرەمـــێـــردێک گـیـــان، ئەداو ئەناڵێ
پیـــرێژن مـــــووروویی، لە لەش ئەمـــاڵێ

کـاتێ تەلاری مـــیـــزاج، کـــەوتە ڕمـــان
نە نووشــتــە کـەڵکی ئەگـرێ نە دەرمـان

٢- سەرگوزەشتە

وا ئەگێڕنەوە پیرێک کچێکی گەنجی هێنابوو و، ژووری بەگوڵ بۆ ڕازاندبووەوە و بەتەنیـا لەگەڵیدا دانیـشـتـبـوو و چاو و دڵی پێـوە بەسـتـبـوو و، بە درێژاییـی شـەو نەئەنووست و هەر قسەی نەستەق و خۆشی بۆ ئەکرد، بەو هیوایەی دەستەمۆ بێت و شەرمی بشکێ، شەوێکیان پێی گوت:

"بەختی بڵندت یار و چاوی خۆشبەختیت ڕۆشن کە بوویە هاوسەر و هاودەمی پیرێکی پوختە و جیهاندیتە و سەرما و گەرما چێشتوو و لە کوورەی چاکە و خراپە

دەرچوو و هاودەمزان و ئامادەیەکی سۆز و بەڵێن و پەیمان بەجێهێن و دڵسۆز و بە بەزەیی و مەشرەف خۆش.

دوو تاکی

تاکـــو بتـــوانم، دڵت بێنمـــە دەست
ئـــازاریـــشـــم دەی، نـــاتـــکـــەم ئـــازوورده

ئەگەر وەک توتیش، خـواردنت شـەکـر بێ
بەگـــیـــانـی شـــیـــرین، ئەتکەم پەروەرده

نەکـەوتیـە دەسـت لاوێکی لەخـۆبایی و خـۆپەرست و کـەللـەڕەق و دەمـدەمی هەر دەمـەی بـەرەو لایەک و بەرەو خـۆشـیـیـەکـەوە ڕاکـا و هـەر شـەوە لـە جـێگەیـەکـدا بمێنێتەوە و هەر ڕۆژە یارێ بگرێ.

پارچە

لاوان دڵ خـۆشن، ڕوخـســاریان جـوانە
بەڵام لەگەڵ کەس، دۆست نین هەتا سـەر

چاوەڕێی وەفـــا، مـــەبە لە بولبـــول
هەردەم بۆ گـوڵێ، ئەخـوێنێ سـەحـەر

بە پێـچـەوانەی پیـرانەوە کـە بە گـوێرەی زانایی و دارایی خـۆیـان ژیان بەسـەر ئەبەن، نەک بە پێی نەزانی و خۆپەرستی و لاوەتییەوە.

یەک تاکی

لەخۆت چاکتر وەبینە، هەل وەدەست خە
لەگـەڵ یەکی وەکـو خۆت، ون دەکـەی ژین

پیـرە گـوتی، بەم جـۆرە زۆری لەسـەر ڕۆیـشتم، تـا گومـانم برد کە دڵی کـەوتووەتە داومـەوە و بووەتە نێـچیـرم، لە پڕ هەناسـێکی سـاردی لە ناخی دەروون و قـووڵایی

سینەی پڕ دەردیەوە هەڵکێشا و گوتی:

"ئەو هەموو قسانەی کردتن، لە تای تەرازووی ئەقڵی مندا کێش و بایەخی ئەو تاکە وشەیەیان نییە، کە لە ناو تیرە و هۆزەکەی خۆممدا بیستووە کە جوانە ژن تیرێکی بە تەنیشتەوە بێ چاکترە، نەک پیرێک.

هۆنراو

کە ژن لە دەستی مێرد، دیتی شتێک..
شـــۆڕە وەک لێـــوی پیـــاوی ڕۆژوودار
ئەڵێ ئەم پیـــاوە، مـــردووێکی پێـــیـــە
کە نووشتە هەر بۆ، نووستوان دێتەکار

چوارینە

ژنێک لەبەر پیاوی، ئێسک قورس هەستێ
لەو مـــاڵە ئەبێ، جـەنگ و جـۆ هەســـتێ
پیـرێک لە جێی خـۆی، ڕاست نەبێـتـەوە
بە داری نەبێ، داری چۆن هەســــــتێ؟

بە کورتییەکەی پێک نەهاتن و نەگونجان و لێک جودا بوونەوە کە ماوەی (عیددە) ی ژنەکە تەواو بوو لە لاوێکی توند و ڕووگرژ و دەست و پێ سپی و بەدخوو مارە کرا، تا خوا حەزکا ئازار و ئەشکەنجە و لێدان و کوتانی دیت و زۆری ڕەنج و ناخۆشی کێشا، لەگەڵ ئەوەشدا ژنە هەر ئەیگوت:

"سوپاس بۆ خوا کە لەو ئازارە پڕ ئێشەی پێشووم رزگار بوو و گەیشتمە ئەم خۆشییە هەمیشەیییە".

یەک تاکی

له هەموو جەور و هەموو توند خوویی
بارت دەر ئەبەم، چونکە شیرین ڕووی

پارچە

روخساری جوان و کراسی ئاوریشم
گولاو و عوود و بۆن خۆشی و هەوەس

ئەمانە هەمووی، جوانی ژنانن
جوانی پیاوانیش، پیاوەتییە و بەس

هەڵبەست

سووتان لەگەڵ تۆ، لە ناو دۆزەخا
نەک لەگەڵ یەکێ تر بچمە بەهەشت

بۆن پیاز لە دەمی جوانێ خۆشترە
نەک گوڵێ لە دەست ناشیرین و زەشت

٣- سەرگوزەشتە

میوانی پیاوێک بووم لە دیاربەکر، کە زۆر دارا و تەنیا تاقە کوڕێکی هەبوو جوانکیلە، شەوێکیان بۆی گێڕامەوە کە بە درێژایی تەمەنی خۆی هەر تەنیا ئەم کوڕەی بووە، پێی گوتم:

(لەو دۆڵەدا درەختێک جێ نەزەرگەیە، خەڵکی بۆ ڕاز و نیازان دەچنە ئەوێ، گەلێک شەوان لە پای ئەو درەختەدا ناوراومەوە، تا ئەم کوڕەی پێ بەخشیوم.

بیستم کە بەفسکەوە کوڕەکە بە ئاواڵەکانی خۆی گوتووە، ئەگەر دەمزانی ئەو درەختە لە کوێیە، دەچووم لێی دەپاڕامەوە تا باوکم بمرێ.

خواجە: "گەورە دڵخۆشە کوڕەکەم ژیرە و کوڕە گازەندە ئەکا کە باوکم زۆر بلێ و بێ بیرە".

پارچە

ســـاڵەها بەســـەر تۆدا تێـــپـــەڕی
بێ وەی لە گۆڕی باوکت سەرێک دەی

تۆ بۆ باوکی خۆت، چاکەی چیت بووە
تا لە کوڕەکەی خۆت، وا چاوەڕێ کەی

٤- سەرگوزەشتە

ڕۆژێک بە هەوای لاوەتییەوە لە سەفەرێکدا خێرا ڕۆیشتبووم، دەمەو ئێوارێ لە پاڵ گردێکا لێی کەوتم چونکە زۆر ماندوو بووبووم، پیاوێکی لەڕ و لاواز و پیر کە بە دوای کاروانەکەدا ئەهات گەیشتێ و لێی پرسیم: "کە بۆچی لێی ڕاکشاوم و ئێرە جێی نووستنێ نییە؟!"

وەڵامم دایەوە: "چۆن بڕۆم، پێی ڕۆینێم نەماوە؟ " پیرەگوتی:

"نەتبیستووە کە خاوەن دڵان گوتوویانە: "ڕۆین و دانیشتن چاترە، لە پەلەکردن و پەککەوتنێ".

پارچە

ئەوەی بە تاســـەی بگەیتـــە قـــۆناغ
پەندی من لە گوێ بگرە و فێربە تۆ

ئەسـپی عارەبی، هەر دوو لینگ ئەدا
وشـتر شەو و ڕۆژ، ئەڕوا لەسـەرخـۆ

٥- سەرگوزەشتە

لاوێکی زرینگ و ناسک و چوست و چالاک و دەم بە پێکەنین و زمان شیرینمان هاودەم و هاوڕێ بوو؟، وا ڕێک کەوت ماوەیەک لێک دابڕاین، کە چاوم پێی کەوتەوە ژنی هێنابوو و منداڵی پەیدا بووبوون، بەڵام وا پێ دەچوو ڕەگ و ڕیشـــەی خۆشییەکانی بڕاوە و گوڵی ڕووی سیس و ژاکاو و هەڵوەریوە، لێم پرسی:

"چۆنی و لە چ دای؟ وەڵامی دایەوە: "کە منداڵم بوون، منداڵیم وەل کرد"

هۆنراو

(سا جوانی لە کوێی، پیری مووی گۆڕیم
چەرخـــەلەی دەوران، بەســـە بـۆ ترســـان)

یەک تاکی

کـە پیـر بووی، مـــەکـە کـاری منداڵان
وازی و گـاڵتـە و گـەپ، تەنیـا بۆ لاوان

دوو تاکی

خـــۆشی لاو لە پیـر، مـــەخـــوازە ئـەتۆ
ئاوێک کــە ڕۆیی، نـاچێتـــەوە نـاو جـــۆ
کـــاتێ دەغڵ و دان، گـــەیشـــتـــە درەو
کـەروێشکە ناکـا، وەکـو ســەوزەی نەو

پارچە

ســــــەردەمـی لاویم لـە دەست چوو ڕۆیـی
ئـــاخ و پـــەرۆش بـــۆ، ڕۆژانـــی دڵـــگـــر
هـێـــزی چـەپـۆکی، شـــێـــرانـەم نەمـــا
ئێـــســـتـــا بە پـەنیـــر ڕازیم، وەک بـەبر
پیـرێژنێک مـووی خـۆی، ڕەش کـردبۆوە
پێم گـــــوت: داپیــــرەی، دێرینـەی دەور
وا بەفـێڵ مـووی خـۆت، ڕەش کـردۆتەوە
پشتی کووڕت چۆن، ڕاست ئەکەی چیتر

٦- سەرگوزەشتە

لە نەزانیی لاوەتییەمدا ڕۆژێک بەسەر دایکمدا قیژاند، بەدڵ شکاوییەکەوە لە گۆشەیەکدا دانیشت، بەگریانەوە گوتی:

"مەگەر وردی خۆتت لە بیر چووەتەوە، کە درشتی بەسەر مندا ئەکەی؟"

خانە

پیرێژنێک چەند خۆش، بە کوڕەکەی خۆی گوت
کە دی پڵینگ و فیلێکی کوشتن

کاتی منداڵیت، گەر بێتەوە یاد
چەند بێ نەوا بووی، لە باوەشی من

ئەو ڕۆژە نەت کرد، جەفا لەگەڵما
ئێستا شێرپیاوی و منیش پیرێژن

٧- سەرگوزەشتە

کوڕی دەوڵەمەندێکی قرچۆک نەخۆش کەوتبوو و خێرخوازان پێیان گوت، یا خەتمێکی قورئان یان قوربانییەکی بۆ بکە، ماوەیەک داما و گوتی: "خوێندنەوەی قورئانەکە باشترە، لەبەرئەوەی پەز دوورە، یەک لە پیاوچاکان گوتی: "بۆیە خەتمی قورئانی هەڵبژارد چونکە قورئان لەسەرزارە و زێڕیش لە ناخی گیانە".

پارچە

ئەگەر نوێژکردن بە پارە بووایە
بۆ هەر نوێژێک، شتێک بدرایە

زۆرێک لە قوڕا، ئەچەقین وەک کەر
سەد ئەلحەمدیان بۆ، ئەخوێندی لەبەر

٨- سەرگوزەشتە

لە پیرەمێردێکیان پرسی: "بۆ ژن ناهێنی؟ وەڵامی دایەوە: "کە لەگەڵ پیرێژنان

هەڵناکەم" و پێیان گوت: "لەبەرئەوەی هەتە، کەواتە کچە جحێڵەکی بێنە" و گوتی: "ئەوە من پیرێکم و نامەوێ لەگەڵ پیرێژنێکیدا ناژیم و هەڵ ناکەم، ئەی چۆن کچە جحێڵەیەک لەگەڵ پیرێکی وەک مندا دەژی و هەڵ دەکا؟"

پارچە

پیــری حــەفــتــا ســـاڵ، ناکــرێ دڵداربێ
زگــمــاک تۆ کــوێری، مــاچێ کـــەو بخـــەو

هێـــز لەلای خـــاتوون، چاکـــتـــرە نەک زێڕ
قیسپێک لە سەد مەن گۆشت چاترە لای ئەو

٩- سەرگوزەشتە

بیـــســـتم لە ئەو ڕۆژانـە، کـــە پیـــرێکی کـــۆنـە ســـاڵ
بەو پیـــریـیـــە هـاتبـــووە ســـەری، کـــە ژن بێنێ دواجـــار

کـــیـــژێکی جـــوانی هـێنا، کـــیـــژە ناوی گـــەوهـــەر بوو
(گـــەوهـــەردان) ی لە گـــشت کـــەس، شـــاردبۆوە نـادیار

پێویســـتی بووک گواستنەوەی، یەک بەیەک کردن تەواو
بەڵام عەسـای پیرەی نووست، هــەر لە گوژمی یەکەم جار

کـــەوانی کـــێـــشـــا و نـەیدا، لە ئامـــانج کــــە نـادروێت
بە ســـــووژنی پۆلا نـەبێت، کـــوتـاڵی کـــــەری باردار

دەســـتی بە گلەییـیـان کـرد، لای دۆسـتـان بەڵگەی هـێنا
کــە مــاڵ و ســامــانی من، ئەو شــۆخــە دای بە خــەســار

لە نێـــوان ژن و مـــێـــرد دا، هــەرا و زەنا بەرپا بــوو
ســەری کێـشا لای قـازی، تا "ســەعـدی" هاتە گـوفـتـار

هیچ ســووچی نـیـیــە کـچــە، بەســیــەتی تانە و تەشـــەر
چۆن کون دەکەی بلەرزێ، دەستت.. گەوهەری شەهوار

دەرگەی حەوتەم

لە کاریگەریی پەروەردەوە

١- سەرگوزەشتە

وەزیرێک کوڕێکی گێلۆکەی هەبوو ناردییە لای زانایەک تا فێرە خوێندنی کات تا دێتەوە سەرخۆ و ئاقڵ دەبێ، ماوەیەکی پێوە خەریک بوو هیچ سوودێکی نەبوو، زانایەکە یەکێکی ناردە لای باوکی کوڕەکە و ڕایسپارد کە کوڕەکەی نەک هەر ئاقڵ نابێ، منیشی شێت کرد.

پارچە

هیچ مشتومالێک، زاخاوی نادات
ئاسنێک ئەسڵی، کە بەدجەوهەر بێ
سروشتی هەر شتێ، باش و بەجێ بێت
کاری پەروەردەی، ئەبێ لەسەر بێ
سەگ بە ئاوی حەوت، دەریایان بشۆی
گلاوتر ئەبێ، کە هات و تەڕ بێ
گەر کەری عیساش، ببەن بۆ (مەککە)
کە گەڕایەوە، دەبێ هەر کەربێ

٢- سەرگوزەشتە

دانایەک ئامۆژگاری منداڵانی دەکرد کە ئەی گیانی بابەکان هونەر فێربن، چونکە سامان و دارایی دنیایە، پشتی پێ نابەسترێ و زێڕ و زیو جێی مەترسییە، چونکە

له وانەیە دزێک بە جارێک بیبا، یا خاوەنەکەی وردەوردە بیخوا، بەڵام هونەر سەرچاوەیەکی هەمیشە خورێنە و سامانێکی هەمیشە بەردەوامە، ئەگەر هونەرمەندێک دەوڵەت و دارایییەکەشی نەمێنێ باکی نییە، چونکە هونەر هەر بۆ خۆی سامان و دارایییە و لە هەر شوێنێک بێ هەر ڕووەتە و لە هەورازی دائەنیشێن و ئەوەی هونەریشی نییە و دەست و پێ سپییە، دەبێ گوێچکە نانان کۆکاتەوە و دژواری و ناخۆشییان ببینێ.

یەک تاکی

مل کەچکردن دژوارە، دوای ماڵ و ساماناداری

بەناز پەروەردەبوون و جەوری خەڵکی و نەداری

پارچە

جارێک فیتنەیەک، لە شام بەرپا بوو

هەرکەسە و کونجی، خۆی بەجێ هێڵا

جووتیار زادەکان، کەوا زانا بوون

هەموویان بوونە، وەزیری پاشا

کورانی گێلی، وەزیرەکانیش

بۆ لای جووتیاران، چوون وەکو گەدا

٣- سەرگوزەشتە

زانایەکی گەورە شازادەیەکی دەرس دەدا و فێرە زانیاری دەکرد و بێ پەروا لێی ئەدا و زۆر بە توندوتیژی لەگەڵیدا دەجووڵایەوە و ڕەفتاری لەگەڵدا ئەکرد، تا چیتر خۆی پێ ڕانەگیراو بەرگەی ئەو هەموو ئازارەی نەگرت و بۆ سکاڵا چووە لای باوکی و چمکی کراسەکەی لەسەر لەشی دەردمەندی هەڵدایەوە، باوکی کزە لە دڵیەوە هات و زۆر توند بوو، مامۆستای بانگ کرد و گوتی: "دەبینم ئەو جەور و جەفا و ئازارەی بە کوڕەکەی منی دەگەیەنی لەگەڵ منداڵی ئەو خەڵکەیدا نایکەی، بۆ؟.. وەڵامی دایەوە:

وردبوونەوەو گفتوگۆ و هەڵسوکەوت و ڕەفتاری پەسند بە گشتی بۆ هەموو کەسێک پێویستە، بە تایبەتیش بۆ پاشایان، چونکە هەرچی ئەوان بە دەست و زمانیاندا بێت ئەوە بەسەر دەموزاری خەڵکەوەیە، بەڵام کردارو گوفتاری خەڵکە ڕەشوڕووتەکە ئەو بایەخەیان نییە.

پارچە

گەر دەروێشێ سەد، ناپەسەندی کا
دۆستانی یەک لە، سەدی نازانن
پاشا گاڵتەیەک، گەر بێ بە زاریا
هەرێم بەهەرێم، ئەیبەن بە فرانن

کەوابوو ئەمە ئیشی مامۆستای شازادەکانە کە لە پەروەردەو خوو و ڕەوشتی بەرز و جواندا قاڵیان بکاتەوە (أنبتهم الله نباتا حسنا) واتە: خوا زۆر جوانی ڕواندوون و پێی گەیاندوون. بۆیە دەبێ مامۆستاکان کۆششێکی زیاتریان لەگەڵدا بکەن لەوەی لەگەڵ منالی عەوام و ڕەشوڕووتدا ئەیکەن.

پارچە

هەر کەس بە منالی، سزا نەدرابێ
بەختی باش نابێ، کاتێ بوو بە پیاو
داری تەڕ چۆنت، ئەوێ بای بدە
وشک بە ئاگر، ڕاست ئەبێ تەواو

یەک تاکی

منالێک لە دەست، مامۆستای.. ئازار
نەبینێ، ئەخوا جەفای ڕۆژگار

پاشا دەمودووی قسە و ڕاوێژەکانی مەلای مامۆستای لەلا پەسند بوو و پێیان

دڵخۆش بوو، خـەڵات و بەراتێکی باشـی پێ بـەخشـی و پلە و پایە و جـێگای بەرزتر کردەوە.

٤-سەرگوزەشتە

مـامۆسـتـایـەکی سـوخـتـەخـانـەم لـە وڵاتی مـەغـریبـێدا دیت، ڕووترش و وتارتاڵ و بەدخوو و مەردوم ئازار و چاو لە دەست و خۆ نەگر، لـەبەر ئەوە موسڵمانان هەر لە چاوپێکەوتنێشی بێزار بوون، کە قورئانی دەخـوێندەوە، قـورئـانەکەی لە بەرچاوی خـەڵک ئەخست، کۆمـەڵێکی کـوڕ و کـچی بێ گوناه و پاک و بێگەرد بە دەسـتـیـەوە پێوە بووبوون و گیریان بە دەست جـەور و جـەفاکانیـەوە خـواردبوو. نەیاندەوێرا نە پێ بکەنن و نە بـدوێن کـە زللـەیەکی لـە کـوڵمـەی زیوینـی یەکـێکیـان ئـەدا و لاقی بلوورینی یەکێکی تری ئەخستە فەلاقەوە.

بیستم شـتێکی ناخی دەروونی پیسیان لەلا ئاشکرا بوو و دەرکەوت، باشیان لێ دا و دەریان کرد، ئەوجا سوختەخـانەکەیان دایە پیاوچاکێک، کە پیاوێکی دیندار و هێـمن و باش و دانا بوو، لەکـاتی پێـویسـتـیـیـا نەبوایە نەئەدوا و نەدەبووە مـایەی ئازاری کـەس و منداڵەکان ترسـی مـامۆسـتـای پێشـوویان لەسـەردا نەمـا و خـوو و ڕەوشـتی فریشـتـەییی مـامۆسـتـای دووەمیـان بەهەل زانی، لە یەکتر بوون بە دێو و نەرموشلی و لێبووردەییی ئەویان قۆسـتەوە و خوێندنیـان لە بیر کرد و پشتیان تێ کـرد، بەشـی زۆری کـاتەکـانیـان بە یـارییـەوە بەڕێ دەکـرد و تـەخـتـەی لەسـەر نووسینێیان ئەشکاند.

پارچە

مامۆستای مـەکتـەب، کە بوو بێ ئازار

منداڵ شـــەڕە بەرد، ئەکـــەن لـە بازاڕ

پاش دوو هـەفـتـــە وا ڕێک کــەوت، هـەر بەو مـــزگـــەوتەدا تێـپـــەڕیم، دووبارە مـامۆسـتـاکـەی پێشـووم چاو پێ کـەوتـەوە، کـە دڵخـۆشـیـیـان دابووەوە و ئـاشـتـیـان کردبووەوە و لـە جـێیـەکـەی خـۆیان دامـەزراندبووەوە: لە دڵم گران هـات و لاحـەولە وەلام لە زاری دەرپەڕی و پرسـیم: ئەوە بۆ دووبارە شـەیتـانیان کردەوە مـامۆسـتـای فریشتان، پیرەمێردێکی خۆشی دنیا دیتە، گوێی لێم بوو و پێ کەنی و گوتی:

دوو تاکی

پاشـــایەک کـــوڕی نارده قـــوتابخـــانا
تـەخـــــــتێ زیـویـشـی، لـەبـەردەم دانـا

بەزێڕ لێی نووسی، باشـــتـــربێ لەلات
لە میـــهری باوک، جەوری مامـۆستـات

٥- سەرگوزەشتە

منداڵی خـواپەرسـتـێک داراییـیـەکی زۆری بە مـیـرات بـۆ مـابووەوە دەسـتـی کرد بە داوێن پیـسی و کـاری خـراپ و مـاڵ و سـامـان بەفـیـڕۆدان، بـە کـورتـیـیـەکـەی هـیـچ کـردەوەیەکی ناشـیـرین نـەمـا نەیکا و هـیـچ مـەی و شـەرابـێک نەمـا نەیخـواتەوە، جارێکیان ئامۆژگاریم کرد و گوتم:

"کوڕی خۆم! دەرامـات ئاوی ڕەوانە و خەرجکردنیش ئاشێکی لە گەڕ، واتە زۆر خەرجکردن بۆ کەسێک دەست ئەدا کە دەراماتێکی دیارو بڕدراوەی هەبێ.

پارچە

کـە دەخلت نیـیـە، خـەرجـیت بگرەوە
دەریـاوان دەڵێن، ســـــرووود پڕ بـەزاری

ئـەگـــەر لـە کـــێـــوان، باران نەبارێ
بـە ســـاڵێک دیجلە، وشـکە بەجـــارێ

ڕێی ئەقڵ و ئەدەب بگرە و واز لە گـاڵتـە و یـاری بێنە، کـە داراییت دوایـی هـات ئەکەویـە ناخـۆشـیـیـان و پەشـێـمـان ئەبیـتـەوە، لاوەکە لـەبەر خـۆشـیـی مـەی و نەی قسـەکەی منی نەچووە گوێی و ڕەخنەشی لە قسەکەم گرت و گوتی: "ناخۆشکردنی خـۆشی و ڕابواردنـی ئێسـتـا، بە بیـرکردنەوە لە ناخـۆشـیـیـەکانی سبـەینێ کاری ئاقڵمەندان نییە."

دوو تاکی

بۆچی خودانی، خۆشی و خۆش بەختی
بەترس و لەرزن، لە ڕۆژی سەختی؟!
بڕۆ ڕابوێرە، براڵەی دڵ خۆش
نەکەی بۆ سبەی، خۆت بکەی پەرۆش

جا باشە چۆن ئەتوانم لێی بگرمەوە کە من تازە لە لووتکەی بەرزی سەخاوەت و دڵ والایی دام و دەستی پیاوەتیم راخستووە و ناوی چاکییەم کەوتووەتە سەر زار و زمانی هەموو کەسێکەوە.

دوو تاکی

ئەوەی ناودار بوو، بەسەخاو کەرەم
نابێ گرێ بدا، لە کیسەی درەم
ناوی پیاوەتی، کە بوو بەربڵاو
لێی ناشیرینە، دەرگای داخراو

سەیرم کرد پەند و ئامۆژگارییەکانی من وەرناگرێ و گەرمی هەناسەشم کار لە ئاسنی ساردی ئەو ناکا، وازم لێ هێنا و ڕووم لە دۆستایەتییەی وەرگێڕا، پەیڕەویم لە گوتەی فەیلەسووفان کرد کە گوتوویانە (بلغ ما عليك فأن لم يقبلوا ما عليك) یانی: (ئەوەی لەسەرتە بیگەیەنە، ئەگەر لێشیان وەرنەگرتی و قبووڵیان نەبوو، ئەوە تۆ هیچت لەسەر نییە)

پارچە

بڵێ بەوانەی گوێت لێ ناگرن
هەرچی ئەیزانی، لە خێرخوازی و پەند
ڕەنگە ببینی، زوو پیاوی گەوج
بەهەر دوو پێیان، کەوتۆتە ناو بەند

دەست لە دەست ئەدا و ئەڵێ درێغـا
گوێم نەدا پەندی، پیاوی دانیشمەند

تا پاش ماوەیەک ئەوەی بۆیم لە خەیاڵ و لەبەرچاوی خۆم گرتبوو بەچاوی خۆم دیتم کە پینەی لەسەر پینەی جلەکانی ئەدا و تیکە تیکە نانی کۆ ئەکردەوە و دڵم بەحاڵی بێ دەرەتانییەی سووتا، بە چاکم نەزانی بەو حاڵەیەوە قەتماغە زامی دەروونی بەسەر کۆنەکردنێی بکولێنمەوەو خوێی وە سەرکەم، بۆیە بەخۆمم گوت:

دوو تاکی
برادەری سپڵە، لەوپەڕی مەستی
بیر ناکاتەوە، لە کۆتا دەستی

دار گەڵای سەوز، ئەدا بەهاران
کە زستان داهات، ڕووتە وەک جاران

٦- سەرگوزەشتە
پاشایەک کوڕەکەی دایە دەست ئەدیبێک و گوتی: "ئەمە کوڕی خۆتە و پەروەردەی بکە و پێی بگەیەنە، وەک کوڕەکانی خۆت". وەڵامی دایەوە:
"فەرمانبەردار و ملکەچم".

چەند ساڵێکانی پێوە ماندوو بوو، بەڵام هەوڵ و کۆشش و ماندووبوونەکەی بێ سوود بوو و منداڵەکانی ئەدیبەکە هەموو لە ڕەوانبێژی و وێژە و زمان ڕەوانیی بوونەوە.

پاشا سەرزەنشتی ئەدیبەکەی کرد و چاوی هەڕەشەی لێ سوور کردەوە و پێی گوت: "بە پێچەوانەی قسەی خۆتەوەت ڕەفتار کرد و ناپاکیت کرد" ئەدیبەکە وەڵامی دایەوە: "با لەلای پاشا و خودانی سەر زەوی، شتێکی شاراوە نەبێ کە: پەروەردە و فێرکردنەکە هەریەکە و بۆ هەمووانیش وەک یەکە بەڵام، سروشت و شەقڵەکان جیاوازن.

پارچە

زێڕ و زیو هەمــــووی، لـە بەرد دێتـــەدەر
لە گشت بەردێکیشدا... نییـە زیو و زەڕ

ڕووناکی سـوهەیل، بۆ گـشت یەکسـانە
لێــــرە چەرم ئـەکـــەن، لـەولا هـەنبــانـە

٧- سەرگوزەشتە

لە یەکێک لە پیرانی تەریقەتم بیست بە موریدێکی دەگوت:

"ئەوەندەی ئادەمـیـزاد دڵی بە مـووچەو بەرات و بـژێوییـەوەیە، ئەوەندەی دڵ بە مووچە و بەرات و بژێوی دەرەوە (خوا) بووبووایە، پایەی لە پایەی فریشتان بەرزتر دەبوو."

پارچە

لـەوکـــاتەدا، خــــوا لـە بیـــری نـەکـــردی
کـە نوتفـەیەک بوویت و نادیـار و مـەدهۆش

گـیـان و هـەست و ژیری و شـەقڵی پێ دای
جـوانی و نوتق و هـەست و بیـروڕا و هۆش

دە ئەنگوسـتی لە بۆ دانـای، لەســەر دەست
دوو قـۆڵی بۆت، لەســەر شـانان داوە جـۆش

هـەی بێ هـیـمـــەت، ئەوێسـتــا وا دەزانی
لە مـووچە و ڕزقـی خـۆیت کـا فـەرامـۆش!!

٨- سەرگوزەشتە

عارەبێکی دەشتەکیم دیت بە کوڕەکەی خۆی دەگوت:

(يابني أنك مسئول يوم القيامة فيما ألتسبت، ولا يقال لمن انتسبت) واتە: "کوڕی

خۆم لە قیامەتێ لێت دەپرسنەوە داخوا لە دنیایەدا چیت کردووە، لێت ناپرسنەوە داخوا سەر بەکێ و کوڕی کێ بووی؟"

پارچە

کـــراسـی کـــابە، بـۆیە مـــاچ ئەکـــەن
نەک لەبەروەی بە، ئارمووش ناوداربوو
لەگـەڵ ئازیزێک چـەند ڕۆژێ دانیــشت
بۆیـە وەکــو ئـەو، مـــەزن و ڕێزدار بوو

٩- سەرگوزەشتە

لە نووسراوەی دانایانەوە ئەگێڕنەوە کە دووپشک وەکو هەموو گیانلەبەرەکانی تر لە دایک نابێت، بەڵکە ناو هەناوی دایکیان دەخۆن و زگی دەدڕن و دێنە دەرەوە و ئەو پێستانەی کە لە کونی دووپشکێدا دەبینرێن دیارە هی ئەوەن. جارێک ئەم قسەیەم لای پیاوێکی گەورە گێڕایەوە گوتی: "دڵم دەڵێ ئەم قسەیە ڕاستە و هەر دەبێ وابێ، چونکە بە وردیەتییان ڕەفتاریان لەگەڵ دایک و باوکیاندا ئەوە بووە، بۆیە بە گەورەییەیان هێندە خۆشەویست و ئێسک سووکن"

پارچە

باوکــێک کــوڕەکــەی، ئاوا دەعــامــلاند
ئەی جوامـێر! لە گوێ، بگرە ئەم پەندە
کەسـێک بۆ کـەسی خۆی وەفـای نەبێ
نابێــتـە دۆســتی، ســەر لێـو بە خــەندە

پەند: لە دووپشکیان پرسی: بۆ بە زستانان نایەیتە دەرێ؟گوتی: بۆ بەهاوینان هێندە بەڕێزم تا زستانانیش بێمە دەرێ.

١٠- سەرگوزەشتە

ژنی دەروێشێک سکی پڕ بوو و لەسەر دەستان بوو، دەروێش کە لە هەموو تەمەنیا

منداڵی نەبووبوو گوتی: "ئەگەر خوای گەورە کوڕێکم بداتێ، جگە لەو جلوبەرگانەی لە بەرمدایە، هەرچی هەمە بەسەر دەروێشانیدا دەبەشمەوە".

وارێک کەوت کوڕێکی بوو، زۆر دڵخۆش بوو، هەروەکو بەڵێنیشی دابوو، میوانداریيەکی گەورەی بۆ دەروێشان کرد.

دوای چەند ساڵێکان کە لە سەفەری شامێ دەگەڕامەوە، بەلای شوێن و جێی ئەو دۆستەدا تێپەڕیمەوە و لە ئەحواڵیم پرسی، بەڵام پێیان گوتم کوڕەکەی مەی خواردووەتەوە و بە شەڕ هاتووە و خوێنی ڕشتووە و هەڵاتووە و، لەبەر ئەمە باوکەکەی لە جیاتیی ئەو زنجیری لە گەردەن و پێی لە کۆت کراوە، وەڵامم دایەوە:

"خۆی ئەو بەڵایەی لە خوای گەورە و میهرەبان، بۆ خۆی داوا کرد".

پارچە

ژنانی سک پڕ، ئەی کەسی هۆشیار
کاتی منداڵبوون، ئەگەر بیانبێ مار
بەلای ئاقڵەوە، لەوە چاکترە
بیانبێ کوڕانی، خوار و ناهەموار

١١- سەرگوزەشتە

منداڵ بووم لەبارەی جحێڵی بوونێم لە گەورەیەک پرسی لە وەڵاما گوتی: "لە کتێباندا وا نووسراوە کە جحێڵی بوون سێ نیشانەی هەیە، یەکەم: پازدە ساڵی، دووەم: شەیتانی بوون، سێیەم: هاتنی مووی بەر، بەڵام لە ڕاستیدا هەر یەک نیشانەی هەیە و بەس، ئەویش ئەوەیە کە ڕەزای خوای بەرز و دلۆڤانی لەلا زیاتر بێ لە بەشی نەفسیی، کەسێ بەم جۆرە نەبێ بەلای ئەهلی تەحقیقەوە بە جحێڵ و بە باڵقبووی ناژمێرن.

پارچە

بە دیمەن بۆتە ئینسان، قەترەیەک ئاو
کە چل ڕۆژ مایەوە، لەناو منداڵدان

ئەگــەر بەچل ســاڵ، ڕێز نـەکــا پـەیدا
بەڕاســتـی نابێ، نـاوی بنێن ئینســـان

پارچە

پیــاوەتـی نەرمی و مــیـــهــر و ســەخــایە
لات وانـەبــێ بـە، هــەیـکـەلـە و نــیـگــار

هـونـەر پێـــویســـتـــە، تـا بکەی وێنـە
لـەبـەر هـەیـوانـان، بـە نـەخـش و زەنگـار

کە ئینسان نەیبوو، گەورەیی و بەخشش
فەرقـی چییە مرۆ و، نەخشی سـەر دیوار

دنیـا خـسـتنە دەست، هـیچ هونەر نـیـیـە
گـەر لە دەسـتت دێ، دڵـێ بکە دەسـتـدار

١٢- سەرگوزەشتە

ساڵێکیان ناخۆشییەک کەوتە ناو حاجییە پیادەکانی حەجەوە، من لەو سەفەرەدا پیادە بووم، بە ئینسافەوە بڵێم کەوتینە سەرو پۆتەڵاک و ڕووی یەکتری و جنێو و قــســەی ســووک پێکتــر گـوتن، پیـاوێکم لە کـەژاوەکـەیدا دیت دانیـشـتـبـوو و بەهـاوڕێیـەکـەی دەگـوت: "سـەیرە! پیـادەکـانی ســەر تەخـتـەی شـەترەنجێ کـە هەڵدەکشێن و ئەچنە پێش بەرز و گەورەتر ئەبن، کەچی پیادە حاجییەکان، ئەوە بیابانیان هەموو بڕی، خراپتر بوون.

پارچە

لەمنەوە بـە حـاجی، مـەردوم ئازار بڵێ
ئەوەی بە ئازار، پێستی خـەڵک ئەدڕێ
ئەتۆ حـاجی نیت، حـوشـتـر حـاجـیـیـە
کــە دڕک ئـەخـــوا و بار هـەڵئــەگــرێ

١٣- سەرگوزەشتە

هیندۆکییەک فێرە ئاگربازییە بوو، دانیشمەندێک پێی گوت: تۆ کە ماڵەکەت لە قامیشە، ئەم یارییە بۆ تۆ نابێ بیکەی بە پیشە!

تاک

تا قسە نەزانی ڕاست و ڕەوانە، لەخۆوە مەیکە
ئەوەی زانیشت بۆ وەڵام نابێ، بیخۆوە مەیکە

١٤- سەرگوزەشتە

پیاوێک چاوی دێشا، چووە لای بەیتاڵی، بەیتاڵیش ئەو دەرمانەی کە لە چاوی چوارپێیانی دەکرد بۆی لە چاوی کرد، کابرا کوێر بوو. بردیاننە لای دادوەری، گوتی: هیچ تاوانێکی نییە، ئەگەر ئەوە کەر نەبووایە نەئەچووە لای بەیتاڵی.

مەبەستیش لەم قسەیە ئەوەیە: تا بزانی هەر کەسێک ئیش بەئیش نەزانێ بکات پەشێمان دەبێتەوە و لای ئاقڵمەندانیش بە گێل دەژمێردرێ.

پارچە

پیاوی ڕەوشەنبیر، وا سووک و ئاسان
قەت کار ناداتە، دەست پیاوی نەزان
حەسیرچن ئەگەر، کاریشی چنینە
کەچی نایبەنە، ناو کارگەی حەریر

١٥- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پێشەوا گەورەکان، کوڕێکی لێهاتووی هەبوو مرد، لێیان پرسی: چی لەسەر گڵکۆکەی بنووسن؟ لە وەڵاما گوتی:

ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز، لەوە گەورەترن کە لەم چەشنە جێگایانەدا بنووسرێن، کە دوای ماوەیەک هەڵدەوەرن و بەردەبنەوە سەر زەوی و خەڵکی بەسەریدا دەڕۆن و پێی لێ دەنێن و سەگان پێی هەڵ ئەمیزن، ئەگەر دەبێ شتێکیشی لەسەر بنووسرێت ئەم چەند دێرە شیعرانە بەسن.

پارچە

ئای کـە لەو کـاتەی، سـەوزە لە باغـا
سـەر دەردەهێنـێ، چەنـد خـۆشـە دڵم
تۆش وەرە ئـەی یار، تـا دەمـەو بەهـار
ببینـی سـەوزە، گیـای سـەر گڵـی گڵم

١٦– سەرگوزەشتە

خـوا پەرستێک بە هەڵکەوت بەلای یەکێکی سـامـاندارا تێپەڕی کە دەست و پێی بەندەیەکی بەسـتـبووەوە و لێـی ئەدا، خواپەرست گوتـی: "کوڕی خـۆم! خوای گـەورە بەندەیەکی خـسـتـووەتە ژێر دەسـەڵاتی تۆ و تۆی کردووەتـە گەورەی ئەو، سـوپـاسـی خـوا بکە و بەخـشـشـەکانی لەبیر مـەکە و ئەوەندە ئازاری ئەم پیـاوە مـەدە، نەوەکو ڕۆژی قیامـەتێ ئەو لە تۆ باشتربێ و ئەو دەمـی شـەرمـەزار ببیەوە.

دوو تاکی

لـە بەنـدە تووڕە، مـــەبـە گـــەلێک جـــار
زۆری لـێ مـــەکـــە، مـــەیدە دڵ ئـازار
ئـەوت کـــــــــڕیـوە، تـۆ بـە دە درهـەم
خـــــۆ بـە توانـای تـۆ، نـەڕسـکـاوە ئـەم
ئـەو تووڕەبـوون و شـــانـازییـــە تا چـەن
هـەیە لـە ئێـــوەش، گـــەورەتـر خـــاوەن
ئـەی خـاوەنـدەکەی، ئەرسـەلان.. ئـاغۆش[1]
فـەرمـانـدەکـەی خـۆت، مـەکە فـەرامـۆش

لە گەورە و سـەروەری جیهان – دروودی خوای لێ بێ – هـاتووە کە گوتوویە:

گـەورەتریـن داخـی ڕۆژی قـیـامــەتێ ئەوەیە کـە کـۆیلـەیەکـی خـوا پەرست ئـەبـەنـە بەهـەشت و خاوەنە فاسقە بێ دینەکەی ئەبەنە دۆزەخ.

١. ئەرسـەلان و ئاغۆش: ناوی دوو عەبدانن.

پارچە

لەگـەڵ بـەندەیەک، کـە خـزمـەتکارە
ڕقی لـێ مـەگـرە، زۆر مـەیکە دڵگیـر

ئـابڕووچـوونـە، ڕۆژی قـیـامـەتـێ
کـۆیلە ئـازاد بێ و گـەورە بێ زنجـیـر

١٧- سەرگوزەشتە

سـاڵێک لە بەڵخـەوە لەگـەڵ شـامـیـیـانـدا چوومـە سـەفـەرێ و ڕێگا لەبەر جـەردە و ڕێگران پڕ مـەترسی بـوو، لاوێکمـان بـۆ پارێزگاری و چاوسـاغـیـیـە لەگـەڵا بوو، لە بەکارهێنانی مەتاڵ و تیرو کەواندا مەشقکردە بوو.

بە هەمـوو چەکێکـی شـارەزا بوو، هێندە بەتین و توانا و بـەهێز بوو بە دە پیـاوان کەمـەی کـەوانی ئەویان پێ نەدەچـەمـایەوە و پاڵەوان نەبـوو لەو دنیـایەیدا پشـتـی لە عـەردی بدا، بەڵام چونکە دەوڵەمـەند و بەنـاز پەروەردە بوو، دنیـای نەدیتـبـوو و نەچووبـووە سـەفـەران و تەپڵ و شـەیپـووری پاڵەوانـانی نەبیـسـتـبـوو و بریسکەی شمشیری سوارانی نەدیبوو.

خانە

بە دەسـتـی دوژمن، نـەببـوو ئەسـیـر
لـە دەوروبـەری، نـەباریبـوو تیـر

وا ڕێک کـەوت من و ئـەو لاوە پێکەوە کـەوتینە لای یەکـتـری و دەڕۆیشـتین، هەر دیوارێکی کۆنینەی هاتبایە پێش بەهێزی بازوو دەیڕماند و هەر درەختێکی گەورە و ڕەگاژۆی دیبایە بەلایدا دەهێنا و دەیخست و بە شانازییەکەوە دەیگوت:

خانە

فـیل لە کـوێیـە، قـۆڵ و بازووی گـوردان[1] ببـینێ!
ئەی شێر کوا، تا دەست و پەنجەی مەردان ببینێ!

---

١. گوردان: پاڵەوان.

ئێمە بەو حاڵەوە، دوو هیندی لە پشت تەپۆلکەیەکەوە سەریان دەرێنا، تەمای هەڵمەت هێنانی سەر ئێمەیان بوو یەکێکیان کوتکێکی پێ بوو، ئەوی تریان کەستەکێک، لە لاوەکەم پرسی:

"ئەوە چاوەڕوانی چی، دوژمن ئەوا هات".

خانە

بێنە چیت هەیە، پیاوەتی و زۆرێ
دوژمن بەپێی خۆی، هاتۆتە گۆڕێ

سەیرم کرد لاوە تیرو کەوانی لە دەست بەربووەتەوە و وەک مێژۆکێ تا سەر ئێسقانی دەلەرزێ.

خانە

نە هەرکەسی مووقەڵیش، بە تیری زرێ کونکەر
لە ڕۆژی هەڵمەتی جەنگاوەران، پێ دەنێتە دەر

چارەیەکی ترمان لەوە زیاتر نەدیتەوە، لەوەی کە شتومەک و چەک و جل و بەرگەکانمان بەجێ هێشتن و گیانمان بەساغی دەرباز کرد.

پارچە

مرۆی کارزان بنێرە، بۆ ئیش و کاری گرینگ
کە ئەتوانێ نەڕڕەشێر، بخاتە ئەڵقەی کەمەند

لاو گەرچی بازووی بەهێز و تەنی وەک فیلی هەبێ
لە ترسی هێرشی دوژمن، ئەشکێ جومگەی بەندبەند

سەرەنجامی جەنگ لەلای، جەنگ دیتە دیارە
وەک پرسیارێکی شەرعی، لە پێش دانیشمەند

١٨- سەرگوزەشتە

کـوڕە دەوڵەمــەندێکم دیت لەســەر گـۆڕی باوکی دانیــشـتـبـوو و لەگـەڵ منداڵە دەروێشـێکدا هەرا هەرای بوو کە سندووقی گۆڕی باوکم لە بەردە و نووسینەکەی سەری ڕەنگینە و تاتە مەرمەڕی لەسەر دانراوە و خشتی شینی پیرۆزەیی تێدا چەسپ کراوە، بەڵام گۆڕی باوکی تۆ، بە چی ئەچێ؟ گۆڕەکەی برێتییە لە دوو خشتی نزیک یەک و لەو دوو مشتە خاکەی کە بەسەریدا کراوە" منداڵە دەروێش ئەمانەی هەموو بیست و پاشدان گـوتی: "هەتا باوکت دەتوانێ لەبن ئەو بەردە گرانانەی کە دای پۆشیوە بێتە دەرێ، باوکم ئەگاتە بەهەشت.

یەک تاکی

کـەرێک تا باری، سـووک بێ لە بـانی
خــۆش ڕەوتر ئەڕوا و زۆر بەئاســانی

پارچە

دەروێشـێک کـە دەکـێشـێ، باری گرانی هەژاری
هەرواش لە دەرگای مردن، ئەکاتن سووکە باری
کـەچی ئەوەی بەخۆشی و بێ دەردەســەری ئەژی
لەبەر بوونی ئەمــانە، دەمــرێ مــەرگی دژواری
هەرچۆنێ بێ ئەو دیلەی، کـە لەزیندان رزگـاربێ
دڵ خـۆشـتـرە لە مـیـرێ، کـەوتۆتە گـرفـتـاری

١٩- سەرگوزەشتە

مانای ئەم فەرمایشتەم لە گەورەیەک پرسی چییە کە:

(أعـدي عـدوك نفـسك التي بين جنبـيك) - واتە: "گـەورەترین دوژمنی تۆ ئەو نەفسەیە کە هەمیشە لەگەڵتایە"

وەڵامی دایەوە: "مـاناکـەی ئەوەیە، هەر دوژمنێک چاکـەی لەگـەڵا بکـەی ئەبێـتـە

دۆستت. کەچی (نەفس) چەندی خۆشەویستی و چاکە و پیاوەتی لەگەڵا بکەیت، بەربەرەکانیت زیاتر دەکات و زۆرتر دوژمنتە".

پارچە

ئادەمی دەبێتە فریشتە ئاسا، بەکەم خواردنێ
گەر وەکو چوار پێیانیش بلەوەڕێ، ئەبێتە بەرد
مەرامی هەرکەس بهێنیتەدی، ئەبێتە ملکەچت
هەر نەفس نەبێ کە ملکەچیت کرد، فەرمانی دەرکرد

٢٠- سەرگوزەشتە

دەمەتەقێی "سەعدی" لەگەڵ داواکار (موددەعی)
دەربارەی دەوڵەمەندی و هەژاری

یەکێکم لە وێنەی دەروێشان نەک لەسەر ڕەوشتی ئەوان لە کۆڕ و دانیشتنێکدا دیت، دەستی بە هەرا هەرایە کردبوو و دەفتەری سکاڵایانی لە قسەی نابەجێ بە دەوڵەمەندان لێک واڵا کردووەتەوە و هەروا لە دووشی دەدا، تا قسەکانی بەو جێیە گەیشت کە دەروێشان دەستی چاکەیان بەستراوە و دەوڵەمەندیش پێی ڕاستەیان شکاوە.

خانە

سەخی لە دەستیدا نییە درەم
خاوەن سامانیش، نییەتی کەرەم

من کە پەروەردەی دەستی بەخششی گەورە پیاوانم، ئەو قسانەم بەلاوە گران بوو و گوتم: "براله! پیاوی دەوڵەمەند دەرامەتی هەژاران و زەخیرەی گۆشەنشینان و ئامانجی خودان پێویستیان و پەنای ڕێبواران و هەڵگری باری گرانی خەڵکانی ترن، خۆراک ئەدەن و ژێردەستە و بەردەستە و نۆکەرانیان هاوبەشی خواردن و خواردنەوەیانن و ڕێژەوی چاوتێریەیان گەییوەتەوە پیر و بێوەژنان و خەڵک و دەر و دراوسێیان.

هەڵبەست

دەوڵەمەند ئەبێ بکا، وەقف و بەخشش و میوانی
زەکات و فیترە و ئازادی و هەم دیاری و قوربانی
دەنا چۆن دەگەیتە ئەو دەوڵەتەی ئەوان، کە نەتوانی
لەو دوو ڕکاتە زیاتر بکەی، ئەویش بەسەد پەرێشانی

ئەگەر توانایی جوودە و ئەگەر توانایی سجوود (کڕنۆش) دەوڵەمەند باشتر دەتوانێ بیانگاتێ، چونکە پارەیان هەیە کە "بەخشش بدەن و جل و بەرگ پاک و خاوێن و بەناوبانگ و دەست و دڵ والآن و هێزی خواپەرستی لە پارووی چەوردایە، کە دیارە گەدەی بەتاڵ بێ هێزە و دەستی کورت بێ بەخشش و پێی بەستراو ناتوانێ بڕوا و چاکە لە سکی برسییەوە نایەت.

پارچە

بە دڵ پەشێوی، ئەنوێ ئەو کەسەی
ئەزانێ نییەتی، نانی بەیانی
مێروولە هاوین؟ گرد و کۆیەتی
تا زستان باتە، سەر بە ئاسانی

بێ کاری و هەژاری هەرگیز پێکەوە هەڵ ناکەن و یەک ناگرنەوە و پاڵ وێکدان و لێک خڕبوونەوە هەرگیز لە دەست کورتییەدا ناکرێ، ئەوەی دەوڵەمەندە نوێژی عەشای خۆی دابەستووە و ئەوەی هەژارە چاوەڕوانی خواردنی عەشایە و دەستەو ئەژنۆ دانیشتووە، جا ئەمانە چۆناو چۆن بەیەک ئەچن.

خانە

خاوەنی ڕۆژی، دوایی هەر خوایە
دڵ پەراگەندە، دڵ بەرەڵڵایە

خوا پەرستیی ئەمان، لە قبوڵ بوونێ نزیکترە چونکە هەمیشە بیریان گرد و

ئامادەیە و پەرت و بڵاونین، خەریکی ئیشی خۆیان و پەیداکردنی بژێوی خۆیانن، عەرەب ئەڵێ (أعوذ بالله من الفقر الملكب وجوار من لا أحب) واتە: پەنا بە خوا لە هەژاری و لە نێزیکیی ئەوەی کە خۆشم ناوێ – دیسانەوە هاتووە کە (الفقر سواد الوجه في الدارين) واتە:

هەژاری ڕووی ڕەشیی هەر دوو دنیایانە.

گوتی: "ئەمەیانت بیستووە بەڵام ئەوەیانت نەبیستووە کە خۆشەویست – د. خ – فەرموویەتی: (الفقر فخري) واتە هەژاریی شانازی منە. وەڵامم دایەوە: بێدەنگ بە مەبەستی سەروەری عالەم – د. خ – بۆ تاقمێکە کە مەردی مەیدانی ڕەزان و مەتاڵی تیری قەزان، نەک ئەوانەی کە بەرگی پیاوچاکان ئەپۆشن و پارووی کە بەخێر ئەیاندرێتێ ئەفرۆشن.

چوارینە

ئەی تەپڵی بانگی، لە ناوەوە بۆش
بێ توێشوو بڵێ، تەگبیرت چییە، نیهایەت هیچە
ڕووی تەماع لە خەڵک، مەکە گەر پیاوی
تەزبێحی هەزار، دەنکیش لە دەست و پەنجەت مەپێچە

دەروێشی نەزان، ڕاناوەستێ و ئارام ناگرێ تا هەژارییەکەی نەگاتە کوفر (کاد الفقر أن يكون كفرا) واتە: هەژاری هێندەی نەماوە ببێتە کوفر، هەروەک چۆن بە دەستی بەتاڵ ڕووتێک پۆشتە ناکرێتەوە و بەبێ دەسەڵاتیش دیلێک ئازاد ناکرێت، کێ پایە و پلەی ئێمە دەگەیەنێتە ئاستی ئەوان و چۆن دەستی بەرز و توانا بە دەستی نزم و ناتوانا دەچێت و کەی وەکو یەکن؟! ئەی نازانی کە خوای مەزن لەبارەی خۆشیی خەڵکی بەهەشتدا ئەفەرمووێ: (اولئك لهم رزق معلوم) واتە: ئەوان بژێویی دیاریکراویان هەیە.

خانە

تینوو لە خەویا، وای دێتە بەرچاو
گشت جیهان وەکو، کانییە لە ئاو

کاتێ کە من ئەم قسەیەم بە دەمەوە بوو، دەروێش خۆی پێ ڕانەگیرا و جڵەوی دەروێشییەی لە دەست دەرچوو گەزارەی دەرکێشا و ئەسپی زمان پاراوی و ڕەوانبێژیی تانە و تەشەر و سەرکۆنەکردنێی لینگ دا و گوتی:

"زۆرت بە دەوڵەمەنداندا هەڵدا و زۆرت قسەی پەرت و بڵاو کردن، وات لێ کردن، تریاکی هەژاران بن، یا کلیلی ژووری زەخیرە، کۆمەڵێکی لەخۆبایی و فیزگەورە، خۆ پەسند و سڵ و چەمووش، کە هەر خەریکی کۆکردنەوەی دارایی و سامان و پارەن، و تینووی پلە و پایە و خۆدەرخستنن، بە زۆرەملێ نەبێ هەژاران نادوێنن و بەسووکی نەبێ سەیریان ناکەن. زانایانیان بە سواڵکەر دێتە بەرچاو. پێیان وایە ئەو سامان و پلە و پایەی هەیانە بە میرات بۆیان ماوەتەوە و هەر لە زگماکەوە هەیانبووە، جنێو بە مردووی هەژاران ئەدەن، لە سەرەوەی مەجلیسان دائەنیشن، باوەڕیان وایە، لە هەموو کەسێکان باشترن، دڵسۆزی پێشانی کەس نادەن، لە پەند و ئامۆژگاریی زاناو دانایان بێ ئاگان و گوێیان نادەنێ کە گوتوویانە: "ئەوەی بەخواپەرستی لە خەڵکانی تر کەمترە و بەڵام دەوڵەمەند و سامانداد و دیارترە، ئەوە هەر بە دیمەن بە تواناترە، دەنا لە ڕاستیدا پیاوێکی بێ دەرەتان و کڵۆڵ و هەژارە.

یەک تاکی

گەر کەودەنێک بەسامان، فیزکا لەسەر دانایەک

بەقوونی کەرێی دانێ، با گای عەنبەرینیش بێ

گوتم: قسەی سووک بەوانە مەڵێ و خراپەیان پێ ڕەوا مەبینە کە خاوەنی بەخشش و مووچە و بەراتن و دەست و دڵ والاَن"

وەڵامی دایەوە: "بەهەڵە چووی، ئەوانە نۆکەر و ملکەچی پارەن، بەچ کەڵک دێت کە ئەمانە وەک هەوری ئاوس و پڕن، بەڵام دانابارێنن و وەک سەرچاوەی هەتاون و ڕووناکی نادەنە کەس، ئەوانە سواری ئەسپی توانایین و بەڵام لێ ناخوڕن و هەنگاوێک لە ڕێی خوادا ناهاوێن و درهەمێک بێ خۆبادان و خۆهەڵسەنگاندن و جنێو نادەن بەکەس، ئەوانە بە ڕەنج و ئازار و ماندووبوون سامان کۆئەکەنەوە و بە قرچۆکی و ڕژدی و ڕەزیلییەوە دەیپارێزن و لە دواییشدا بە پەرۆش و غەم و حەسرەتەوە بەجێی دەهێڵن هەروەک گەورە پیاوان گوتوویانە:

"زێڕ و زیوی پیاوی قرچۆک ئەوکاتە لە ژێر خاک دێتە دەرەوە کە ئەو بۆ خۆی چووە ژێرخاکەوە"

خانە

دارایەک کۆکات، بەرەنج و بە ئێش
کە یەکێ تر هات، ئەیبا بەبێ هێش

پێم گوت: "هیچ لەبارەی قرچۆکیی سامانداڕانەوە نازانی و ئاگات لێیان نییە، تەنیا بە هۆی سواڵکردنێوە نەبێ، دەنا هەرکەسێک واز لە چاوچنۆکییە بێنێ ئەوجا دەست و دڵ والایی و قرچۆکی بۆ دەرئەکەوێ، سەنگی مەحەک ئەزانێ زێڕ چییە و سواڵکەر دەزانێ قرچۆک کێیە.. گوتی: "لە تاقیکردنەوەی خۆمەوە ئەوە ئەڵێم، دەست و پێوەند و خزمەتکاری دڵڕەق و بێ ئابڕوو لەبەر دەرگایانیان دادەنێن تا دەست بەسینگی پیاوچاک و ئازیز و ئاوەزدارانەوە بنێن و بڵێن ماڵ کەسی لێ نییە، بەڕاستی راستیان گوتووە.

خانە

ئەوەی کە بیر و هۆش و خاوەنی کەماڵ نییە
بە دەرگاوانەکەی گوت، بڵێ کەس لە ماڵ نییە

گوتم: لەبەرئەوەی ئەمانە لە دەست سواڵکەران هاتوونە گیان و وەزاڵە هاتوون و ئەقڵ دەیبڕێ کە ئەگەر لمی بیابان ببێ بە دوڕ و چاوی گەدایانی پێ ببێ پڕ.

هۆنراو

چاوی چاوبرسی بەماڵی دونیا
پڕ نابێتەوە، وەک بیر بە شەونم

لە هەر کوێیەک کەسێکت دیت هەژاری و تاڵی و سوێریی چەشتووە و بەهۆی چاوچنۆکییەوە خۆی دەهاوێتە ناو کاری مەترسیدارو پڕ تەڵەزگەوە و لە سزای دوارۆژ ناترسێت و هەراسان نابێت و ڕەوا و ناڕەوا لە یەکتر جیا ناکاتەوە و نایانناسێ.

پارچە

کە سەگ کەستەکەگلێکی، لە پڕ وەسەری کەوێ
دائەچڵکێ لە خۆشییان، وا ئەزانێ ئێسقانە

گەر دوو کەس مردوویەکیان، لەسەر شانی دانابێ
پیاوی چاوچنۆک پێی وایە، ئەوەش هەر نان و خوانە

بەڵام خاوەن سامان و دارایی دنیا بەچاوی لوتفی خوا سەیر کراوە و ئاوڕی لێ دراوەتەوە و بەرەوا و ناڕەوا ئاگادار کراوە. من هێشتا ئەم وتەیەم تەواو نەکردووە بەڵگە و بورهانم بۆ نەهێناویەوە هیوادارم ئینسافت هەبێ، داخوا هەرگیز دیوتە دەستی نزایەک بە شانەوە بەسترابێتەوە، یا بێ تاوانێک لە بەردەم دەرگای زیندانا دانیشتبێ یا بێ گوناهێ پەردەی ئابڕووی دڕابێ یادەستێک لە مەچەکەوە بڕابێ، ئەگەر لەبەر هەژارییە نەبووبێ؟ شێرەپیاوان کە پێویستی ناچاری کردوون، لە کونانددا گیراون. لەوانەشە یەکێک لە دەروێشان نەفسی ئەممارەی داوایەکی لێ بکات و ئەویش نەتوانێ خۆی لەبەر ڕاگرێ تووشی گوناهێکی ببێ، چونکە زگ و کیر جمکانەن واتە: دوو منداڵی بەزگێکن، تا یەکێکیان. دانیشتووە ئەوەی تریان بە پێوەیە، بیستم دەروێشێک بەسەر کارێکی خراپەوە گیرابوو، لەگەڵ شەرمەزارییەشیدا لە بەردەبارانێ دەترسا. گوتی: موسڵمانینە! توانای ژن هێنانێم نییە و خۆشم پێ ڕاناگیرێ چ بکەم؟ (لا رهبانية في الاسلام) واتە: ڕەبەنی لە ئیسلامدا نییە.

ئەوەی کە هۆی هێوری و ئارامی خوا پێداوانە ئەوەیە کە هەموو شەوێک خەرامانێکیان لە بەرو باوەشدایە و ڕۆژانە جوانێکیان لە ژوورسەرەوەیە کە ڕۆژی ڕووناک لە جوانی ئەو جوانە شەرمەزارە و دەست لەسەر سینگە و سەوڵی خەرامانیش لە حەسرەتا پێی لە قوڕایە.

خانە

چەنگی ناوەتە، خەوێنی ئازیزان
بە عەننابی سوور، سەر پەنجەی ڕەنگان

جا بۆیە ڕەوا نییە لەگەڵ جوان ڕوخسارێکی وادا لە خراپە بگەڕێت و ڕوو بکاتە ناڕەوایی.

یەک تاکی
دڵێک پەری بەهەشتی، بفڕێنی و یەغمای کا
کەی ئاور ئەداتەوە، لە بتانی یەغمایی[1]

هۆنراوە
ئەوەی کە خورمای تەڕی، لەبەردەم و دەستابێ
بەرد ناهاوێتە لقی دارمێو و هێشووە ترێیان

بەزۆری نەدارو دەست کورتەکان لە گوناهانەوە دەئاڵێن و برسییانیش نان دەفڕێنن.

یەک تاکی
سەی دڕ کە گۆشتی، چنگ کەوت ناپرسی
ئی حوشتری ساڵحە، یا کەری دەجال

چەندان ژنی داوێن پاک و ڕوو سوور لەبەر هەژاری و نەداریی کەوتوونەتە نێو داوی داوێن پیسیی و ناوی پڕ نرخی خۆیان داوەتە بەر بای ڕیسوایی.

یەک تاکی
لەگەڵ برسییەتی، هێزی پارێز نامێنی
هەژاری جڵەو، لە دەستی تەقوا دەستێنێ

ئەوەی کە گوتت، دەرگا لە ڕووی هەژاران دادەخەن، حاتەمی تایی کە لە بیابان دادەنیشت، ئەگەر لە شارێکدابایە لافاو و هێرشی گەدایان کراسیان لەبەردا ونجڕونجڕ دەکرد.

---

١. یەغما: لە نیوە دێری یەکەمدا بەمانای تاڵانە، لە دووەمدا – بەمانای شاری یەغمای تورکستانە کە بە ژنی جوان بەناوبانگە.

هەروەک لە کتێبی (طیبات[١])دا نووسراوە .

یەک تاکی

لە من مەنوارە با کەسی دیکەش نەکەن تەماشا
لەلای گەدایان چۆن چۆن دەتوانی خێرێ کەی حاشا

گوتی: "نا، من بەزەییم بەحاڵ و باڵی ئەواندا دێتەوە".

گوتم: "نا حەسرەت و داخ بۆ ماڵی ئەوانە دەخۆیت. ئێمە لەناو قساندا هەردووکمان یەکانگیر بووین، هەر داشێکی لەسەر تەختەی شەترەنجێ جووڵاند، من بە داشێکی تر، کشم پێ لە شای دەکرد و بە ئەسپێک دام ئەپۆشی، هەتا ئەوەی لە خورجێنێیدا بوو هیچی پێ نەما و دوا تیری تیردانی بەڵگەکانی هاویشتن.

پارچە

لە حاند هێرشی ئەو دەم هەراشە
وریات لە خۆت بێ، مەتاڵ فڕێ نەدەی

لە هەراوهوریا و فیشاڵ بەولاوە
چی دیکە نییە و تۆش گومان نەبەی

ئەو قسەزانەی دەمودوو تەڕەش
دەست بەچەکەوە لەبەر دەرکێیە و قەڵاش چۆڵەوەی

تا لە ئەنجاما بەڵگەی پێ نەما و کۆڵم پێ دا، ئەوجا کەوتە قسەی بێ کەڵک و وەک نەزانان کە بەڵگەیان بۆ بەرگریی پێ نامێنێ، زنجیری دوژمنایەتیی وەکار دێخن و وەک ئازەری[٢] بت تراش کە لەگەڵ کوڕەکەیدا نەیتوانی و بەبەڵگە پێی نەوێرا و دەروەستی نەهات، بەشەڕ بۆی هەستا و گوتی:

---

١. طیبات: ناوی کتێبێکی تری "سەعدی" یە .

٢. ئازەر باوکی ئیبراهیم پێغەمبەرە.

(لئن لم تنتـه لأرجـمنك) واته: ئـەگـەر نـەيبـڕيتـەوە بەرد بارانـت ئەكـەم. كـەوتە جنێودانێم و ئەمنیش لە دەمیم دایەوە و یەخەی گرتم و ئەمنیش چەناگەیم گرت.

پارچە

مـن و ئـەو هـەر دووک بـەیەکـــدا هـاتـین
خـەڵکیش لە دەورمـان، شـادان و خـەندان

لەوتەی ئێمـەش پەنجـەی سـەرسامـییـان
هەمـــوو بەجـــارێ خـــســـتــۆتە بەر دان

بە کـورتی دەمـەقـاڵێی ئەم قـسـە و هـەرایانەمـان بردە لای قـازی و بە دادوەریی حـوکـومـەتی قـایل بووین، تـا دادوەری مـوسـڵـمـانـان مـەسـڵـەتێکی بکات و دارێکی بەنێـوان سـامـاندار و هـەژاراندا بێنێ، قـازی کـە حـاڵی ئێـمـەی بەو جـۆرە دیت و قسـەکانی هـەر دوولامـانی بیست سـەری بردەوە ناو یەخـەی بیـرکـردنەوەی خـۆی و دوای لێ وردبوونەوە و تێڕامانێکی زۆر سەری هەڵێنایەوە و گوتی:

ئەی ئەو کەسەی کە ستایشی دەوڵەمەندانت کردووە و جەفا و خراپە و ناسازیی هەژارانـت گـوتووە، ئـەوەی بزانـە کـەلە هـەر جـێـیـەک گـوڵ هەبـێ دڕکـیش هـەیە و لەهەرجـێـیـەک مـەی لێـبێ سـەرخـۆش و مـەسـتـیشـی لێـیـە و خـەزنەش لەکـوێ بێ مـاریشـی لێـیـە، گـەوهـەری شـەهـواریش نەهـەنگی ئادەم خـۆری لەگـەڵە و خـۆشـی و بەخـتـەوەری دنیـایەش ژەهرو پێوەدانی دنیـایەی لـە دوایە. خـۆشـی و ڕابواردنی ناو بەهـەشتێش دیواری دەردو ئازار و ناڕەحەتی دەوری داوە.

خانە

جـەوری دوژمن چی بکاتن، گـەر نەکا دڵخـواهـی دۆست
گـەنج و مـــار و دڕک و گـــوڵ، شـــادی و غــەم پێکەوەن

ئەی نابینی لە باغاندا داری بۆن خۆش و داری وشکیشی تیایە، دەوڵەمەندانیش پیـاوی ناسـوپاسگوزار و نیـعـمــەت ناشـوناسـیـان تێـدایەو لـە ڕیزی دەروێش و نەدارانیشدا پیاوی بەتوانا و خۆڕاگر و کڕووزاوەشیان تێدایە.

خانە

گەر دەنكە شەونم هەمووی دوڕ ئەبوو

وەک مـــوورووە كـــەرە، بـازاڕ پڕ ئەبوو

نزیکانی حـــەزرەتی باری گـەورە و بڵندپایە، سـامـانـدارانی دەروێش ڕەوشت و دەروێشـانـی دەوڵەمـەند هـیـمـمـەتن. چاكی دەوڵەمـەندان ئەوانەن غـەمی هەژاران دەخـۆن و چاكی دەروێشـانیش ئەوانەن دەوڵەمـەندانیـان لا سـووک و كـەمـە (ومن یتوكل علی الله فهو حسبه) واتە: ئەوەی پشت بە خـوا ببەستێ هەر ئەویشی بەسە دوای ئەمە، قازی ڕووی سەرزەنشـتی لەمنەوە بردەوە سەر دەروێشـی و گوتی: "ئەی ئەوەی كـە گـوتووتە! دەوڵەمـەندان هەر خـەریكی مـەسـتین و بێ دین و خـراپن، دەستەیەكی دەوڵەمەندانی لەو جۆرەی تۆ ئەڵێی هەن، كە هـیممەت كورت و ناشوكر و نیـعمـەت نەناسـن، هەر وەرئەگرن و لەسـەر یەكی دائەنێن و نایخـۆن و ناشـیدەن بەكەس، هەروەک ئەوەی: ئەگەر باران نەبارێ یا گەردەلوول و تۆف و زریان دنیـای هەڵگرت، لەبەر بوونی سـامـان و دارایی خۆیان، گـوێیـان لە تەنگژە و سـەغڵـەتیی هەژاران نییە و لە خوای گەورە ناترسێن و ئەڵێن:

خانە

ئەگەر یەكێ تر لەبەر نەبوونی، ببێتن هیلاک

وا من بەلەمم هەیە و لەترسی، زریانم چ باک

هۆنراو

(ژنانی ناو كەژاوەی، سـەر پشـتی حوشـترە مێیە

ئـاوڕیـان نـەدایـەوە، لـەوەی ڕۆچـوو لـە لمـدا)

خانە

ناكـــەســـان بەڕیان كـــە هێنا دەرێ

ئەڵێن چ غەم گەر، گشت عالەم بمرێ

ئەوە ئەو تیرە و تاقم و کۆمەڵەن کە بیستتن، تیرە و تاقم و کۆمەڵێکی تریش هەن، سفرەو خوانی بەخششیان ڕاخستووە و بەدوای دەنگ و ناو و ناوبانگەوەن و خوازیاری لێبووردنێن و خاوەنی دنیاو رۆژی دوایین، وەک بەندەکانی حەزرەتی پاشای عالەم، پشت و پەنا قایم بە خۆشەویستیی خوایی، سەرکەوتوو و خاوەن دەسەڵات لەناو خەڵکی، پارێزەری سنووری ئیسلام میراتگری موڵکی حەزرەتی سولەیمان، گەورە دادپەروەری پاشایانی زەمان خاوەن زەفەری دنیا و دین (ئەتابەگ ئەبوبەکری کوڕی سەعدی کوڕی زەنگی) خوا رۆژ و رۆژگاری پایەدارتر کات و بەیداغی هەر بەرز و شەکاوە بێت.

پارچە

هیچ باوکێک ئەو رێزدارییەی لەگەڵ کوڕی خۆی نەکرد
کە دەستتی بەخششی تۆ دای بە بنەماڵەی ئادەم

خوا ویستی کە پیرۆزییەک، بەو جیهانە ببەخشێ
وا تۆی بەرەحمەتی خۆی، کردە سەرداری عالەم

قازی کە قسەی گەیاندنە ئێرە، لە قەڵەمڕەوی گومانی ئێمەدا ئەسپی زێدە ڕۆییەی لینگ دا، سەرمان بۆ فەرمانی قازییەتییەی دانەواند، چاومان لە دەمەقاڵی و ئەوەی لە نێوانماندا رووی دابوو پۆشی، رێی ئاشتەواییمان هەڵبژارد، لە لێبووردەییدا سەرمان لەسەر پێی یەکتری دانا و سەر و رووی یەکتریمان ماچ کرد و گفتوگۆکەمان بەم دوو خانەیە دوایی پێ هێنا.

پارچە

گلەیی لە سووڕی گەردوون مەکە، ئەی کاکی دەروێش
لە چارە ڕەشییتە گەر بەم شێوازەوە بمری

ئەی دەوڵەمەند هەتا دەست و دڵت والایە
بخۆ و ببەخشە کە تۆ، دنیا و ئاخیرەت ئەگری

دەرگەی هەشتەم

لەسەر پەیڕەوی هەڵسووڕاندنی ژیان

١- ڕەوشت

ماڵ بۆ ئاسوودەیی ژیانە، نەک هەر بۆ کۆکردنەوەی، لە دانایەکیان پرسی، کێ بەختیارە و کێ بەدبەختە؟ وەڵامی دایەوە: "بەختیار ئەو کەسەیە خواردی و چاندی و بەدبەختیش ئەوەیە مرد و بەجێی هێشت."

خانە

نوێژ لە سەر کەسێ مەکە، کە ڕۆی و هیچی نەکرد
لە کۆکردنەوەی ماڵدا خۆی دانا و هیچی نەبرد

"مووسا" سەلامی خوای لێ بێ – وای ئامۆژگاریی قاروونی[١] کرد: (أحسن کما أحسن الله الیك) واتە: چاکە بکە وەک چۆن خوا چاکەی لەگەڵدا کردی – بەڵام نەیبیست و ئەنجامەکەیت بیست.

پارچە

ئەوەی چاکەی نەکرد کۆ، لەگەڵ درهەم و دینار
دوایی سەری مەرگی خۆی، بەدینار و درهەم کرد

گەر ئارەزووی دەسکەوتی، ڕۆژی دنیاو ئاخیرتە
کەرەم بەخەڵکی بکە، چۆن خوا بە تۆی کەرەم کرد

عەرەب دەڵێ: (جد ولاتمنن لأن الفائدة إلیك عائدة) واتە – "ببەخشە بێ ئەوەی منەت بکەی، ڕاستییەکەی سوودی بۆ تۆ دەگەڕێتەوە".

١. ناوی یەک لە دەوڵەمەندانی کۆنە، داراو سامانێکی زۆری هەبوو.

پارچە

داری سەخاوەت لە کوێ ڕەگی کرد
بە ئاسمانا چوو، لق و پۆپی ئەو
ئەگەر بەهیوای، لە بەری بخۆی
بەمنەت بەلاوەی، مەنێ قەدی ئەو

پارچە

سوپاسی خوا کە، سەرکەوتی بەخێر
لە بەخششی خۆی نەکردی بێ بەش
شانازی مەکە، شا خزمەت ئەکەی
بۆ بەردەوامیت، سوپاس کە پێشکەش

٢- ڕەوشت

دوو کەس ڕەنجیان بەبا چوو، یەکێکیان ماڵی کۆ کردەوە و نەیخوارد. ئەوی تر ئەوەی فێری بوو کاری پێ نەکرد.

دوو تاکی

تۆ هەر چەندێکی، فێربی و بزانی
ئیشی پێ نەکەی، دیارە نادانی
نە ئەبتە زانا و نە ئاقل ئەبێ
چوارپێ بارێکی، کتێب لێ بکەی بار
جا ئەو بێ مێشکە، چووزانێ پشتی
چی لێ نراوە، کتێب یا بارەدار

٣- ڕەوشت

زانین بۆ ئاین پەروەردەکردنە، نەک بۆ دنیا خواردن.

خانە

ئەوەی زانـین و زوهد و پـارێز و تـەقــوای خـــۆی فـــرۆت
جۆخـینێکی زۆر گەورەی وەکۆ کرد، بەڵام هـەمـووی سۆت

٤- ڕەوشت

زانایەکی خـۆنەپارێز، کوێرێکی چرا بە دەسـتـە (یهدی بە وهو لایهـتدی) واتە: ڕێی پێ دەردەکا، بەڵام خۆی ڕێ دەرناکات.

خانە

بێ سـوودە ئەوەی ژینی خـۆی دۆڕاند
هیـچـی نەکـرِی و زیرِی خـۆی چوواند

٥- ڕەوشت

وڵات بە دانا و زانایانەوە جوانە و ئاین بە خۆپارێزانەوە، پاشـایان پێویسـتییان بە ئامۆژگاری دانایان زیاترە، لە چوونە پێش و نزیکبوونەوەی دانایان لە پاشایان.

پارچە

ئەی پاشــا ئـەگــەر پەندێ ببــیــسی
لـە نـاو دنیــــادا، پەندی وا نیـــیـــە
کــار هـەر بســپـێــرە، بە پیــاوی دانا
هەرچەند کـار، ئیـشی پیـاوی وانیـیـە

٦- ڕەوشت

سێ شت بێ سێ شت، پایەدار نابێ: مـاڵی بـێ بازرگـانی و زانین بێ لێکۆڵینەوە و گفتوگۆ، کیشوەر و وڵات بێ سیاسەت.

پارچە

کاتێ بە دەمودووی خۆش، دڵی کەسێکت ڕاو کرد
بەتووڕەیی بیـدوێنی، بڵێ خـۆڵت لە چاو کـرد
چونکە سـەد گـۆزە نەبات، تاڵی گـوژاڵکێ نـابا
هەر چاکەیەک وابیکەی، یانی هەمووت لە ئاو کرد

٧- ڕەوشت

بەزەیی هاتنەوە بە پیاوخراپاندا ستەمە لە پیاوچاکان و لێبووردنیش لە زۆرداران ستەمە لە هەژاران.

خانە

ئەگەر بەدکـارێ بلاوێنیـەوە، وەکـو پیـاوچاکـان
بەمـاڵی تۆوە تـاوانی ئەوتۆ ئەکـا، بێ پـایان

١- پەند

پشت بە دۆستایەتی پاشایان و ئاوازی خۆشی منداڵان نابەسترێت، کە ئەمیان بە خەیاڵێک و ئەویان بە خەوێک دەگۆڕێن.

هۆنراو

دڵی خـۆت مـەدە یاری هەزار دۆست
گەر بیـدەی داوتە، بۆ جـودایی خـۆت

٢- پەند

هەموو نهێنییەکانت بە دۆست و خۆشەویستەکەت مەڵێ کێ دەڵێ نابێتە دوژمنت و هەموو خراپەیەکیش لەگەڵ دوژمنتدا مەکە، نەوەک ببێتەوە دۆستت.

٣- پەند

ئەو نهێنییەی شاردووتەتەوە لای دۆستەکەتی مەدرکێنە، با دۆستێکی ڕاستیش بێت، چونکە ئەویش دۆستی هەن و ئیدی هەروا بەزنجیرە یەک بە دوای یەکدا.

پارچە

بێ دەنگی چاترە، لەوەی کەە نابێ
چیت لە دڵدایە، کەسێ بیبیستێ
لە سەرچاوەوە، بەری ئاو بگرە
کە جۆگا پڕ بوو، کێیە بیبەستێ

خانە

قسەیەک بە نهێنی، کە نابێ بگوترێ
هەرگیز لەناو خەڵک، ناشێ بگوترێ

٨- ڕەوشت

دوژمنی بێ هێز کە دێتە ژێر بار و خۆی بە دۆست پێشان دەدا مەبەستی هەر ئەوەیە ببێتە دوژمنێکی بەهێز و توانا و گوتوویانە ئەوە پشت بە دۆستایەتی دۆستان نابەسترێ، چ جای دڵنیایی لە دەمەلاسکەی دوژمنان.

٤- پەند

ئەوەی دوژمنی بچووکی خۆی بە کەم بزانێ، وەک ئەوە وایە ئاگرێکی کزی پشتگوێ خستبێ.

پارچە

ئەمڕۆ ئەتوانی، ئاگر خامۆش کەی
کە گەشایەوە، دائەگرێ جیهان
مەهێڵە دوژمن، دەست داتە کەوان
تۆ دایدروو بە تیر، وەک تیک و دورمان

٥- پەند

بەجۆرێک لە نێوان دوو دوژمندا بدوێ، کە ئاشتبوونەوە شەرمەزار نەبیت.

پارچە

لە نێوان دووکەس، شەڕ وەک ئاگرە
دوو زمان و شۆفار، داردەست هەڵگرە
کەینێ بوونەوە هەواڵ، هەردووکیان
شەرمەندە و ڕووڕەش، ئەبی لەناویان
لەناو دوو کەسا، ئاگر هەڵگیرسان
ژیری نییە خۆتی، لێ بدەی بەسووتان

پارچە

بەسپایی بدوێ، لەگەڵ دۆستانت
تا گوێی لێ نەبێ، دوژمنی خوێنخوار
چی دەیڵێی لەبن، دیوار وریابە!
نەک گوێیەک هەبێ، لەو دیوی دیوار.

٦- پەند

ئەوەی ئاشتی لەگەڵ دوژمنانی دۆستی خۆی ئەکا بیری ئازاردانی دۆستانی خۆی هەیە.

ئەی خاوەن هۆش، دەستت لەو دۆستە بشۆ
کە دائەنیشێ لەگەڵ، یەکە دوژمنانی تۆ

٧- پەند

ئەگەر لە بەجێهێنانی کارێکتدا دوودڵ بووی، ئەو لایەیانی هەڵبژێرە کە ئاسانتر دێ بەدەستەوە و ئازاری کەمترە.

خانه

بەتوندی لەگەڵ پیاوێکی نەرما مەکە گفتوگۆ

ئەوەی لە دەرگای ئاشتیشت ئەدا مەکە جەنگ و جۆ

٨- پەند

تا ئیش بە زێڕ و پارە پێک بێ، ناشێ گیان بخەیتە مەترسییەوە، عەرەب ئەڵێ (آخر الحیل السیف) واتە: دوای هەموو فێڵان ئەوجا نۆرەی شمشێرە.

خانە

کە دەست لە هەموو فێڵێک بوو بنبەست

ئەودەم ڕەوایە، شیر بگریتە دەست

٩- پەند

بەزەییت بەبێ هێزی دوژمندا نەیەتەوە، چونکە کە هاتەوە سەرخۆ و توانای پەیدا کردەوە، ئەو تۆ نابوێرێ.

خانە

کە دوژمنت بێ هێز دی، بەفیز سمێڵ بامەدە

مێشکە لەهەر ئێسقانێ و لە هەر کراسێ مەردە

٩- ڕەوشت

هەرکەسێک بەدێک بکوژێ، خەڵکی لەبەڵای وی رزگار دەکات و کابرای بەدیش لە سزای خوا.

پارچە

بووردن کارێکی زۆر جوانە بەڵام

زامی خەڵک مەخە بەر ئێشی مەرهەم

نەیزانی ئەوەی ڕەحــمی کــرد بە مــار
ســـتــەم بــوو کــردی، لە کــوڕی ئادەم

١٠- ڕەوشت

بەگــوێکردنی ئامــۆژگــاری دوژمن هەڵەیە، بەڵام گــوێ لێ ڕاگــرتنی ڕەوایە، تا بە پێچەوانەی ئەوەوە کار بکەیت و ئەمەش ڕاستییەکەیە.

دوو تاکی

لـەوە بتـــرســـە دوژمـن پێت بڵـێ ئەوە بکە ســـــادەی
نەوەک بە دوو دەست لە ئەژنۆی ڕەقی پەشیمانیت دەی

گەر ڕێگای ڕاستی هەروەکو تیرت نیشـان دا دوژمن
تۆ بەلای چەپدا وەربســـووڕێوە، هـەر دوو چاوی مـن

١٠- پەند

تووڕەیی لە ئەندازە بەدەر ترس هێنە و نەرمیی ناوەختیش هەیبەت بەرە. نەهێندە تووڕە و تۆسن بە لێت بترسن نەهێندەش نەرم بە بەسەرتدا زاڵ بن.

دوو تاکی

نــەرمــش و تــونــدی پــێــکــەوە دانــێ
وەک خــوێنگر زام و هـەتووان دائەنێ

پیـــاوی ژیر هێنده توندی ناگـــرێ
تا تــووڕەیـیـــیـــەکـــەی دنیـــا داگــرێ

نـە هـێـنـدەش نـەرم و شـلـک و نـاسـکـە
زوو بشـکێــتـــەوە بەو قـــۆڵ و باسـکە

نە خـــۆی زۆر بـەرز ئەگـــرێت و ئەڕوا
نە ئەکـەوێتـە بەر قـــســـەی بێ پەروا

دوو تاکی

لاوێک بە باوکی، گــوت پیــاوی دانـا
پەندێکم فـــێــرکـــە، پەندی پیـــرانـا
گـــوتـی پیــــاوەتـی، بکە تا دەتوانـی
نەهێـڵی گــورگ لێت، تیـژکـا ددانـی

١١- ڕەوشت
دووکەس دوژمنی وڵات و ئاینن: پاشای بێ سەبر و خواپەرستی بێ عیلم.

خانە

با پاشـــای وڵات نەبێ، شـــازادێکی فـــەرمـــاندەر
کـە بۆ خـودای نەبێـتـە، بـەندەیەکی فـەرمـانـبـەر

١١- پەند
لەســەر پاشـا پێـویسـتـە کـەمـتـر لە بەنـدەکـانی خـۆی توورە بێ و زیدەڕۆیی لە تووڕەبوونێدا نەکـا بەسـەریاندا، تـا دۆسـتـەکـانی خـۆی باوەڕ و مـتـمـانەیـان پێی بمێنـێ، ئاگری قـین و تووڕەیی لە پێـشـدا لە خـاوەنەکـەی بەر دەبێت، پاشـدان کـە زمانەی کێشا ئەوجا دەگاتە دوژمن یا هەر نایگاتێ.

دوو تاکی

نـاشێ ئادەمـی، کـــە تۆ لـە خـــاکـی
بنێـیــە کــەڵلەت، توندی و بێ بـاکی
تۆی هـێندە تـوند و وا ســـەرهەڵگری
دیارە لە خـــاک نـی، تۆ لە ئاگـــری

پارچە

له شـــاری بەیلەقـــاندا[1]، ســـەرم لە عـــابیـــدێک دا
پێم گـوت: بەزانینی خـــۆت، لە نـەزانینم پاک کـــە
گـــوتی برۆ: وەکـــو خـــاک، ئارامگربە ئەی فـــەقێ
یاخۆ هەرچیت خوێندووە، تێکڕا هەمووی ژێرخاک کە

١٢- ڕەوشت

بەدخوو بە دەست دوژمنێکەوە گرفتارە، بچێتە هەر شوێنێک لە دەست سزای ئەو ڕزگاری نابێ.

خانە

گەر لە دەست دەستی جەفا، بەدخوو بچتە ئاسمان
لە دەســتی خـووی بەدی خۆی، هـەمیـشـە بەر بەڵایە

١٢- پەند

کە دیتت بەربڵاوی کەوتووەتە ناو سوپای دوژمنەوە، تۆ خۆت کۆکەرەوە، بەڵام کە دیتت ئەوان کۆکن تۆ بیر لە پەرت و بڵاوی و ناخۆشیی بکەرەوە.

پارچە

برۆ لـەگـەڵ دۆســـتـانـت، بـەبێ غـەمـی دانیـــشـــە
کـە لە نێـو دوژمـنانت هـەڵاییــســا هەرا و جــەنگ
بەڵام هەرکە هەستت کرد، لەگەڵ یەکا هاودەنگن
دەست لەسەر کەوان دانێ و قایم بکە قەڵای سەنگ

١٣- ڕەوشت

کەینێ فێڵەکانی دوژمن سەریان نەگرت، زنجیری دۆستایەتیی ڕادەتەکێنێ و ئینجا

١. بەیلەقان: شارێکە لە ئێران لە میانی شێروان و ئازربایجان.

لەژێر پەردەی دۆستایەتیدا، کارێکی وا دەکات هیچ دوژمنێک نەیکردبێ.

١٣- پەند

سەری مار بە دەستی دوژمن پان کەوە، چونکە یەکێک لەم دوو کەڵکانەی لێوە سەر هەڵدەدا، ئەگەر دوژمن سەرکەوت ئەوە مارەکەت کوشت و ئەگەر مارەکەش سەرکەوت، ئەوە لە دوژمن رزگار بووی.

خانە

لە رۆژی جەنگ دڵنیا مەبە، لە دوژمنی بێ هێز
مێشکی شێر دەردەهێنێ، کە دەستی لە گیان بەردا

ئامۆژگاری

ئەگەر زانیت هەواڵێک دڵی کەسێک ئازار دەدا، تۆ مەیڵێ و لێی بێدەنگ بە، با یەکێکی تر بیڵێ.

خانە

بولبول موژدەی بەهار بێرە
هەواڵی بەد، بە کوند بسپێرە

١- پێشبینی

پاشای لە ستەمکار (خیانەت) ی کەس ئاگادار مەکە تا بە تەواوەتی دڵنیا نەبی، دەنا بۆ نەمانی خۆت تێ دەکۆشی.

هەڵبەست

قسە حازرکە، جا وەرە گوفتار
کە دیتت قسەت، وا ئەکاتن کار
گوتن لە گیانا کار ئەکا، بە دوان[1]
بەڵام خۆت بە پەند مەدە، بە زمان

١. دوان: قسە.

١٤-ڕەوشت

ئەوەی ئامۆژگاریی خۆ پەسندێک بکات، خۆی پێویستی بە ئامۆژگاریکارێکە.

١٤- پەند

تەفرەی دوژمن مەخۆ و بەخۆنازینی ستایش گۆیان مەکرە کە ئەم داوی ڕسقی ناوەتەوە و ئەو دامەنی چاوچنۆکی گرتووەتەوە.

١٥- ڕەوشت

پیاوی گەوج پێداهەڵدانی لا خۆشە، وەکو لاشەیەک لەلاقەوە فووی تێکەی قەڵەو دەرکەوێ.

پارچە

گوێ مەدە دەنگی مەدحی چاپلووسان
کە بە هەرزانی، سوودی لێت ئەوێ
گەر ڕۆژێ نیازیت نەگەیاندە جێ
دوو سەد قات هەڵەت دەژمێرێ لەوێ.

١٦- ڕەوشت

تا وتار خوێنێک ڕەخنەی لێ نەگیرێ قسەکانی پوخت نابن.

خانە

خۆت هەڵ مەکێشە، بە جوانی گوفتاری خۆت
بە ئافەرینی نەزان و یا بە پێی ئەفکاری خۆت

١٧- ڕەوشت

هەموو کەسێک ئەقڵی خۆی لا تەواوە و منداڵیی خۆی لا جوان.

پارچە

جوو و موسوڵمانێک کەوتنە گفتوگۆ
پێکەنین گرتمی لە مشتومڕیان

موسڵمان ئەیگوت: ئەگەر وا نەبوو
وەک جوولەکەیەک دەرچم لە جیهان

جوو ئەیگوت: سوێندێ بە تەورات ئەخۆم
وانەبێ بمرم، وەک تۆی موسڵمان

گەر لەسەر زەوی دانا نەمێنێ
کەس بەنەفامی خۆی نابا گومان

١٨- ڕەوشت

دە پیاو لەسەر خوانێک ئەخۆن، بەڵام دوو سەگ لەسەر کەلاکێک پێک نایەن. چاوبرسی بە جیهانێک هەر چاوبرسییە و کەچی پیاوێکی قانیع بە نانێک تێرە، دانایان گوتوویانە: هەژاری بە قەناعەت چاکترە لە دەوڵەمەندی بە سامان.

یەک تاکی

ڕیخۆڵەیی تەنگ ڕەنگە، بەنانە وشکێک پڕبێ
بەڵام سامانی دنیا، پڕ ناکاتن چاوی تەنگ

دوو تاکی

باوکم کە سووری ژینی تەواو بوو
ئەم تاکە پەندەی پێ گوتم و دەرچوو

شەهوەت ئاگرە، پارێزی لێ بکە
ئاگری دۆزەخ لە خۆت خۆش مەکە

بەرگەی ئەو ئاگرە سوورە ناگری تۆ
ئاو بەم ئاگرە دابکە ئیمڕۆ

١٥- پەند

هەر کەسێک لەکاتی تواناییدا چاکە نەکا، لە بێ تواناییدا سەختی ئەبینێ.

خانە

لە مـــەردم ئازار، بەدبەخـــتـــتـــر نیـــیـــە
لە لێـقــەومــانا، کـــەس یاری نیـــیـــە

١٩- رەوشت

هەر شتێک زوو پەیدا ببێ، زۆر نامێنێتەوە.

پارچە

بیـســتـم کـە گـڵـی، رۆژهەڵات ئەکـەن
بەماوەی چل ساڵ، بە کاسـەی چینی
لە مـەردەشت ڕۆژێ سـەدی وا ئەکـەن
بۆیە لێـــرە کـــەم نرخـــیـــان ئەبینی

پارچە

جـووجکە لە هێلکە دەرهات، لە ڕسـقی خـۆی ئەگەڕێ
ئادەمــــیـــــزاد نیـــــەتی، تەمـــــیـــــز و ژیری و زانـین
ئەم کـــە کـــاتێ گـــەورە بـوو، بەهـیچ شــتــێکی نـاگـــا
ئەو لـە گـشت شت تێـپـەڕی، بـە گـەورایەتی و بـە تین
ئاوێنە لـە گــشـت جــێـــیـــەک، هەیە بۆیە بێ نرخـــە
لەعل دژوار دێتـــە دەست، بۆیـە بەنـرخـــە و ســـەنگین

٢٠- ڕەوشت

کار بە لەسەرەخۆییەوە دێتە دەست، پیاوی بەپەلە زوو ئەکەوێ.

دوو تاکی

بەچاوی خـۆم دیم، لە چۆڵ و بیـابان
ئاهیستە[1] پێش کەوت، لە خۆشڕۆی ڕەهوان

ئەسـپی رەهوانی خـۆشـڕۆ مـایەوە
وشـترەوان هێدیش، هەر نەپسـایەوە

٢١- ڕەوشت

بۆ نەزان هیچ شتێک لە بێدەنگی باشتر نییە و ئەگەر ئەوەشی بزانیبایە نەزان نەئەبوو.

پارچە

فـەزڵ و کەمـاڵت، گـەر نییـە وا باشـە
ئاگـات لە زمـانی خـۆت بێ لە زارا

پیاو هـەر زمـانی خـۆی ڕیسـوای ئەکا
گـوێزی بێ کـاکڵ، سـووکـە لە بارا

پارچە

شـێـتـێک کـەرێکی مـەشـق دائەدا
هـەر هـەوڵـی لەگـەڵ ئەدا بە دایم[2]

دانایەک گـوتی: نەزان خـەریک چی
لەم کـارەت سڵ کـە، لە لۆمـەی لایم[3]

چوارپێ لە تۆوە قـسـە فـێـر نابێ
بێـدەنگی فـێـربە، تۆ لە بەهـایم[4]

١. ئاهیستە: لەسەرخۆ. یا ئەوەی هێدی هێدی دەڕوا.

٢. دایم: هەمیشە، بەردەوام.

٣. لایم: لائم: لۆمەکەر

٤. بەهایم: ئاژەڵ، چوارپێ.

دوو تاکی

ورد نەبێــتــەوە یەکــێک لە جــوابدان
زۆری بێ جێ دێت، گفتوگۆی لەقسان
وەرە یا قــســـەت ڕێک خـــە وەک دانا
یاخــۆ بێــدەنگ بە، هــەروەکــو چوارپا

١٦- پەند
هەرکەسێک لەگەڵ لە خۆی داناتردا کەوتە بێنەو بەرەی قسان تا خەڵکی وابزانن ئەوکەسە دانایە، بابزانن کە نەزانە.

یەک تاکی

گەر یەکێک لە تۆ چاکتر کەوتە دوان
چاتریش بزانی، لێی مەگرە ڕەخنان

٢٢- ڕەوشت
ئەوەی لەگەڵ بەدان هەستێ و دانیشێ، چاکی نابینێ.

دوو تاکی

گــەر فــریشــتــە لەگــەڵ دێو بکا دۆسی
لێی فێر ئەبێ ترس و ستەم و دڵ پیسی
لە بەدان بەدی نەبێ، فـــــێــــــر نابی
بۆ گـــورگ پێـــست دروونەوە هەر نابی

١٧- پەند
نهێنی عەیبی خەڵکی دەرمەخە، نەوەک ڕیسوابن و ناویان بزڕێ و تۆش بێ متمانە بیت.

٢٣- ڕەوشت

هەر کەسێ فێری زانست بوو و کاری پێ نەکرد وەکو ئەوە وایە گایەکی لە جووتیدا لێ خوڕێت و تۆو نەوەشێنێ.

٢٤- ڕەوشت

لە لەشی بێ دڵەوە خوا پەرستی ناکرێ و لە توێکڵی بێ ناوک و کاکڵەوەش کاڵا پەیدا نابێ.

خانە

زۆر بالأی جوانی ژێر پەچەو چارشێو
کە دەرکەوت ناسیت، پیرەژنەی دێو

٢٥- ڕەوشت

ئەگەر هەموو شەوێک "قەدر" ئەبوو، شەوی "قەدر" بێ قەدر ئەبوو

خانە

بەرد هەمووی لەعلی بەدەخشان بووایە
بەرد و لەعل ئەبوو یەک نرخیان بووایە

٢٦- ڕەوشت

نە هەر کەسێ بە دیمەن جوانە ڕەوشتیشی باش و دروستە، کار لە دەروونداییە، نەوەک لە پێستە.

پارچە

تۆ ئەتوانی بەیەک ڕۆژ تێبگەی خووی پیاو
کە گەیشتۆتە کوێ، لە پایەکانی علووم
بەلأم لە بیر و هۆشی ئەرخەیان مەبە و مەغروور
کە گیانی پیس بە چەندین ساڵ نابێ مەعلووم

٢- پێشبینی
ئەوەی بەگژ گەوراندا بچێ خوێنی خۆی ئەڕێژێ

پارچە

ئەگـــــەر تۆ زۆر خـــــۆت بـە زل بزانـی
راستیـان گوت: خێل یەک ئەبینێ بە دووان
زوو نـێــــــــو چەوانـت، ئـەبـیـنـی شـکـا
کــە شـــەڕە قــۆچت، کــرد لەگــەڵ بەران

٢٧- ڕەوشت
پەنجە لەگەڵ شێر لێکدان و دەست بۆ شمشێر بردن کاری ئاقڵانە نییە.

خانە

شـەڕ و زۆرەملـێ مـەکە لەگـەڵ مـەست
بەر لە سـەر پەنجە، بـخە باغـەڵ دەست

٢- پێشبینی
لاوازێک لەگەڵ بەهێزێکدا زۆرانبازی بکا، یاری دوژمنە بۆ نەمانی خۆی.

پارچە

کـــەی ســـــایە پـەروەر، تـوانـای هـەیـە
بێـتـە مـەیدانی شـەڕکـەران لە جـەنگ
بازوو سـست شـێتـە، کە پـەنجـە باوێ
ڕووبەڕووی پیـاوی ئـازا و ئاسن چەنگ

٢٨- ڕەوشت
هـەرکەسـێ گوێ لە ئامۆژگاری نەگرێت، حەزی لە سـەرکۆنەکردنە.

خانە

کــە ئامـــۆژگـــاریت نەهاتە گـــوێ

کە گلەم لێ کردی بێدەنگ بە لە جێ

١- گوتەی جوان

بێ هونەران چاویان هەڵنایە هونەرمەندانی پێ ببینن، هەروەکو سەگی بەرەڵلا کە سەگی ڕاوێی دیت، ئەیکاتە هەرا، بەڵام ناشوێرێ بێتە پێش. پیاوی سپڵە کە نەیتوانی دەروەستی هونەرمەند بێت، بە پیسییەوە ئەچێتە پێستیەوە.

خانە

پیاوی سپڵە غەیبەتی خۆی هەر ئەکا

چونکە کـاتی ڕووبەڕوو لاڵە زمـــانی

٢٩- ڕەوشت

ئەگـــەر ســـتـــەم و ئازاری سک نەبوایە، هیچ باڵندەیەک نەئەکـــەوتە ناو داوی ڕاوچییەوە، بەڵکە ڕاوچی هەر خۆی داوی دانەنابایەوە.

٣٠- ڕەوشت

دانایان درەنگ ئەخۆن و خواپەرستان نیوەتێر و زاهیدان مەمرە و مەژی و لاوان تا لەگەن ئەگرێ و پیران تا ئارەقە دەکەنەوە و بەڵام ڕەند و قەلەندەران ئەوەندە ئەخۆن تا هەناسەیان لێ دەبڕێ و نان و ڕسقی کەس لەسەر سفرە نامێنێ.

یەک تاکی

بەندە و دیلی سک، دوو شەو ناخەوێ

لەبەر گـــەدەی پڕ، وە لە دڵ تەنگی

٣١- ڕەوشت

پرسکردن بە ژنان ماڵ وێرانییە و دڵاواییش لەگەڵ گەندەڵاندا گوناهە.

خانە

دڵت بســـــووتێ بە پڵنگی تیـــژ دان
بێ خـــواییت کـــردووە بـەمــافـی پەزان

١٨- پەند

ئەوەی دەسەڵاتی بەسەر دوژمندا دەشکێ و نەیکوژێ دوژمنی خۆیەتی.

خانە

بەرد لە دەستا بێ و ماریش لە سەر سەنگ
شــێــتــیــیــە ڕامــێنی، یا بکەی درەنگ

تاقـمێک بە پێچـەوانەی ئەمـەیانەوە بە بـەرژەوەند زانی و گـوتیـان لە کـوشـتنی دیلاندا ڕامـان و وردبوونەوە باشترە، لەبەرئەوەی ئیختیـارەکە هێشتا هەر مـاوە لە کوشتن و نەکوشتندا، جا دەتوانی بکوژی یا نەکوژی و دەشتوانی ببـەخشی، بەڵام ئەگەر بێ ڕاوەستان بکوژرێن لە وانەیە بەرژەوەندییەک لە دەست دەرچێ و جارێکی تر قەرەبوو نەبێتەوە.

دوو تاکی

ئاسـانە یەکێک لە گیـان کـەی بێ بەش
کــوژراو گــیــانی، نـاخــرێتــەوە لەش
لە مـەرجی ئەقڵی، تیـر زەنە وەسـتـان
هـەرکـە تیـر دەرچوو، ناچتـەوە کـەوان

٣٢- ڕەوشت

ئەگەر دانایەک لەگەڵ نـەفاماندا تێوە گلا، ئەبێ بە تەمـای ڕێز و شکۆمەندیی نەبێت و ئەگـەر نەفامـێکیش وە قسـە بێنی و بـەسـەر دانایەکـدا زاڵ بێ پێت سـەیر نەبێ چونکە بەردێکە و هـەموو گەوهـەرێکی ئەشکێنێ.

خانە

سـەیر نیـیـە گـەر دەرنـەبڕێ نەفـەس
بولبـولێک قـەلی، ببـتـە هـاو قـەفـەس

پارچە

گـەر هونـەرمـەندێک لەدەست ئەوباش ئازار ببـینێ
هەست بە ناخـۆشی ئەکـا، دڵی پڕ لـە غـەم نـابێ
بەردی بەد گەوهەر، ئەگەر کاسـەی زێڕین بشکێنێ
نرخـی بەرد زیاد نـاکـا و بەهای زێڕیش کـەم نـابێ

٣٣- ڕەوشت

ئەگـەر دانایەک یا هـۆشـمـەندێک لە نێـو هەرزەکـاراندا قـسـەی خـۆی بڕی سـەرت سوڕنەمێنێ، چونکە ئاوازی بوربوت[١] وە سەر دەنگی دەهۆڵ ناکەوێ و بۆنی عەنبەر لە بۆگەنی سیردا ون ئەبێ.

دوو تاکی

ملـی هـەڵبـــــڕی دەنگ بـەرزی نـادان
کـــە دانـایـەکی، بـێ شـــــەرم بـەزان
تۆ کـــە نـازانی پـەردەی حـیــجـــازی
لـەبەر تـەپڵـی جـــەنگ، نەمـــا ئـاوازی

٣٤- ڕەوشت

گەوهـەر بکەوێتـە ئاودەستـێشەوە هـەر بەنرخ و بەهـایە، هـەروەها تۆز ئـەگەر بشگاتە ئاسمـان هـەروا سووک و بێ نرخە. پەروەردەی نـاشـایان جێی داخـە و ماندووبوونی بەفیرۆ چوونە، خـۆڵەمـێش بۆیە جێ بەرزە چونکە ئاگر گەوهـەرێکی خـواییـە بەڵام

---

١. بوربوت: ئامێرێکی مۆسیقایە

چونکه خۆڵەمیش خۆی هونەرێکی نییە هە روەکو خاکە، نرخی شەکر لەبەر ئەوە نییە کە لە قامیشە بەڵکە خۆی تایبەتمەندیی خۆی هەیە.

دوو تاکی

سروشتی کەنعان، بێ خێر بوو بێ بەر
نرخی بەرز نەکرد، بوونی پێغەمبەر

هونەر بنوێنە، نەک تیرە و پدەر
گوڵ نەوەی دڕکە و برایم لە ئازەر

٣٥- ڕەوشت

میسک ئەوەیە کە خۆی بۆن بدا، نەک وەکو عەتار ئەڵێ، دانا وەک قوتووی عەتار بێدەنگە و هونەرنما. نەزان وەک تەپڵی شەڕ دەنگ گەورە و بەتاڵ.

هەڵبەست

زانایەک لەناو، کەودەنان دابێ
ئابەم جۆرەیان، گوتووە دۆستان

وەک نەوجوانێک، لەناو کوێران بێ
یاخۆ قورئانێک، لەناو زەندیقان

٣٦- ڕەوشت

دۆستێکی کە بە عومرێک دەگیرێ، نابێ بە هەناسێکی بڕەنجێندرێ.

یەک تاکی

بەردێک بە چەند ساڵ ئەبێتە لەعل
نەکەی بە پشووێک، بیشکێنی بە بەرد

٣٧- ڕەوشت
ئەقڵ بەدەست نەفسەوە، وەک پیاوی گرفتارە بەدەست ژنی جەربەزەو حیلەبازەوە

خانە

مـاڵئـاوایی بکە تۆ، لە خۆشی و لە خـانووێ
کـە دەنگی ژنی تێدا، بـەرز ئەبێتـەوە لەوێ

٣٨- ڕەوشت
بڕیاری بێ هێز فرت و فێڵ و ئەفسوونە و هێزی بێ بڕیاریش نەزانین و شێتی.

یەک تاکی

پاکی و تەگبیر و ئەقڵ پێویستە، ئینجا موڵک و ماڵ
کە موڵک و دارای نەزان چەکێکن، بۆ شەڕی خـودا

٣٩- ڕەوشت
جوامێرێک کە بخوا و ببەخشێ زۆر لە خواپەرستێکی چاکترە نەخوا و هەر داینێ. ئەوەی لەبەر خـاتری خـەڵک واز لە ئارەزووەکانـی بێنێ ئەوە لە ئارەزووی حـەلاڵەوە کەوتووەتە ئارەزووی حەرامەوە.

خانە

عـابیـدێک گـەر بۆ خـودای نەکـا، گـۆشـەنـشـینـێ
بێـــــچـــــارە لە ئاوێنـەی تـاریکدا، چ ئەبینـێ

کەم کـەمـە زۆر ئەبێ و دڵۆپ دڵۆپ دەبێتـە لافـاو، یانی ئەوانەی کـە دەسـەلاتیـان نیـیـە و بێ هێـزن، با وردە بـەردان کۆکـەنـەوە، تا دەرفـەت، ئەوسـا دەمـاری پێ لە مێشکی دوژمن دەربێنێ.

هۆنراو

(دڵۆپ دڵۆپ لەســەریەک، کـۆبتـەوە، ئەبتـە نـەهر
ڕووبار لەگـەڵ ڕووبارێک، کـۆ بـۆوە ئەبتـە بـەحـر)

خانە

کـەم کـەم پێکەوە، زۆر دێتـە ئەژمـار
دەنکە دەنکەیە، گـەنم لە عـەمـبـار

٤١- ڕەوشت

زانا نابێ بێ هۆشـیی نەفامـان بەحـیلم و تواناییـیـەوە بەسـەر بەرێ چونکە بۆ هەردوو لایان زەرەرە، ئەو سامی نامێنێ و نەزانیی ئەویش پتەوتر دەبێ.

خانە

گـەر لـەگـەڵ سـپـڵـە بدوێی بەخـۆشی
زیاتری دەکـا، بەدی و سـەرکـێـشی

٤٢- ڕەوشت

گوناه هەر کەسێک بیکا، ناپەسندییە و لە زانایانیشدا ناشیرینترە چونکە زانین چەکی شەڕی شەیتانە و کە خاوەن چەکیشیان بەدیلی برد شەرمەزاریی زۆرترە.

دوو تاکی

باشـتـرە پیـاوێک، نەزان بێ و هەژار
لە زانایەکی، نـەکـا پارێزگـار

ئەو لەبەر کـوێری، ڕێی کـەوتە لاپاڵ
ئەم بە دووچاوان، ئەکـەوێتـە چاڵ

٤٣- ڕەوشت

گیان هەمووی هەناسەیەکە، جیهان بوونێکە لە نێوان دوو نەبووندا ئەوانەی دین بە دنیا دەفرۆش کەرن، "یوسف" ئەفرۆشن ئەدی چ ئەکڕن؟ (ألم أعهد اليكم يابني آدم أن لاتعبدوا الشيطان أنه لكم عدو مبين) واتە: ئەرێ ئەی بەنی ئادەم ئەدی پەیمانم لێ وەرنەگرتن شەیتانی نەپەرستن، خۆ شەیتان دوژمنێکی ئاشکرای ئێوەیە.

خانە

بە قـــســـــەی دوژمن ئەتۆ، پەیمانی دۆســــتـــــیت شکاند
لەگەڵ دوژمن بووی بە دۆست و لەگەڵ دۆست دۆستیت پساند

٤٤- ڕەوشت

شەیتان دەروەستی دڵسۆزان و پاشاش دەروەستی هەژاران نایەن.

هەڵبەست

قـــەرد مـــەدە بەوەی کـــە نوێژ ناکـــا
با لە هەژارییـــــا، دەمی والا کـــــا
ئەو فـــەرزی خـــوا، نەهێنێـــتـــە جێ
چۆن بۆ قــــەردی تۆ، دڵی دائەتەپێ

٤٥- ڕەوشت

ئەوەی لە ژیانیدا نانی نەخورێ، کە مرد ناویشی نابرێ، تامی ترێ بێوەژن ئەیزانێ نەک خاوەن ترێ، یوسفی ڕاستگۆ - دروودی خوای لێ بێ لە ساڵی گرانیی "میسر" دا تێری نەئەخوارد، تا برسییەکانی لە بیر نەچێ.

دوو تاکی

ئەوەی کـــە ئەژی لە خـــۆشی و بۆنە
نازانێ حـــاڵی برســـیـــیـــان چۆنە

کــەســێک ئەزانێ، حـــاڵی هـەژاری
کــە خــۆی دیبــێــتـی، دەردی نەداری

پارچە

ئەی ئەوەی کـە سـواری ئەسـپی خـۆشـڕەوی، خـێـرا مـەڕۆ
وا کـەری زی کـێـشـی مـسکین، چوارپەلی چۆتە قـوڕێ

تـۆ لـە بـۆ ئـاوردوو مـــەچووە، مـــاڵـی دەروێشـی هـەژار
لـەو کـــــــڵاوڕۆژنـە ئـەوە دوودی دڵـە دێـتــــــــە دەرێ

١٩- پەند
لە وشکە ساڵیدا لە دەروێشی بێ حاڵ و باڵ مەپرسە چۆنی؟ بەو مەرجە نەبێ کە مەرهەمێکی لەسەر برینی دابنێی و شتێکی بۆ ببڕیتەوە

پارچە

کـــــە کـــــەرێکت بـە بـارەوە دیت، کـــــەوتۆتـە قـــــوڕێ
بەزەییت پێـیـدا بێـتــەوە و مــەوەسـتــە لـەســەر ســەری

بـەڵام کـــەی ڕۆیـشـــتـی و لێت پرسـی، چـۆن کـــەوتـووە
کـەمـەر ببـەسـتـە و وەک مـەردان، بۆی بگرە کلکی کـەری

٤٦- ڕەوشت
دووشت ناچنە ئەقڵەوە، خواردنی بەرلە دابەشکرانێ و مردنی ناوەخت و لەناکاو.

پارچە

چارەنـووس قـەت ناگــۆڕێ، بەهـەزار ئاهـونـاڵە
بەســوپاس یا بـەگلەیی، بێـتــە دەرێ لە زاری

فـریشتـەی دیاریکراوی، سەر گـەنجینەکانی با
باکی چرای پیرێژنێی، چییە وەمرێ یەکجاری

٢٠- پەند

ئەی داواکاری مووچە و بەرات و بژێوی دانیشە تا بیخۆیت تۆش ئەی ئەجەل هاتوو مەڕۆ و ڕامەکە، گیان دەرنابەیت.

پارچە

کـۆشش بـۆ خـۆراک بکەی یـا نەکـەی
هەر بۆت ئەنێرێ، خوای عەززە وەجەل
بکـەویـە زاری، شـــێـــر و پڵنگیش
ناتـخــۆن ئـەمــێنـی، تا ڕۆژی ئـەجــەل

٤٧- ڕەوشت

دەست ناگاتە دانەندراو و دانراویش لە هەرجێیەک بێ دەست ئەیگاتێ.

خانە

بیـــســـتـــووتـە سکەندەر چووەتـە نـاو تـاریکی
دوای ئەم هەموو ڕەنجەش، ئاوی حەیاتی نەچەشت

٢١- پەند

ڕاوچی بێ رسـق مـاسـی لە دیجلەدا نـاگرێ و مـاسـیش بێ ئـەجـەل لە وشکاییـیـە نامرێ.

خانە

هـەژاری چـاوچـنـۆک، بـە دنیـــــادا ڕائەکـــــا
ئەو بـەدوای رزق و رۆزییـا و ئـەجــەل بـەدوای ئەوا

٤٨- ڕەوشت

دەوڵەمـەندی فـاسق کـەسـتـەکێکی زێڕییـە و دەروێشـێکی چاک جـوانێکی تۆزاوییـە، ئەمیان کراسە پیناوییەکەی مووسایە و ئەوەی پێشینیش ریشی رازاوەی فیرعەون.

تووڕەیی و توندوتیژیی پیاوچاکان ڕوو لە ڕەوینەوەیە و دەوڵەتی پیاوخراپانیش سەر بەرەو نشێوە.

پارچە

ئەوەی کە خاوەن سامان و جێیە
یارمەتی کەسی دڵشکاو نادا
پێی بڵێ کە هیچ، سامان و جێیەک
کەڵکی ناگرێ، لە ئەو دنیادا

٤٩- ڕەوشت

حەسوود هەروەک لە بەخششەکانی خوا ڕژد و قرچۆکە، ئاواش دوژمنی پیاوی بێ گوناهە.

پارچە

زرە پیاوێکی مێشک وشکم دیت
کەوتبووە گیانی، پیاوی خاوەن جاه
گوتم: ئەی خواجە، تۆ زۆر بێ بەختی
خەڵکی خوا پێداو، چییانە گوناه

پارچە

نەکەی ئارەزووی بەڵا، بۆ حەسوود
کە ئەو بەدبەختە، بۆ خۆی بەڵایە
هیچ پێویست ناکا، دوژمنیەی بکەی
ئەو خۆی دوژمنی، خۆی وا لە دوایە

٥٠- ڕەوشت

سـوختـەی بێ ئامـانج عـاشـقـێکی بێ زێڕ و پارەیە و ڕێبـوارێکی نەشـارەزا و باڵندەیەکی بێ پەڕ و باڵە و زانای بێ کردەوەش داری بێ بەرە. زاهیـدی نەزانیش خـانووی بێ قـاپی و دەرە و مـراز و مـەبەست لە هاتنە خـوارەوەی قـورئان، پەیداکردنی ڕەوشتی باش و جوانە، نەک هەر خوێندنەوەی شێوەی نووسینەکانی. خواپەرستی نەزان ڕێبوارێکی پیادەیە و زانایەکی کردار سست و خاو سوارێکی نووستووە. گوناهکارێکی تۆبەکار باشترە لە خواپەرستێکی بەخۆناز.

خانە

سەرهەنگێ چاترە، خۆش خوو و دڵداربێ
نـەک زانایـەکـی، مـــــەردوم ئـازاربـێ

لە یەکێکیان پرسی: "زانای بێ کردەوە بە چ دەچێ؟ گوتی:
"بە هەنگێکی بێ هەنگوین".

خانە

بـە زەردەواڵەی دڵڕەق و ناپیـــاو بڵـێ
کــە هەنگوینیش نادەی، پێـوە مــەدە

٥١- ڕەوشت

پیاوێ نێریەتی نەبی ژنە و خواپەرستی چاوچنۆکیش ڕێگر.

پارچە

بۆ خۆ دەرخستن، کراسی سپی لەبەر
تا لای خەڵک چاک بی و نامەکەت سیا

دەست لـە دنیـــــایـە دەبێ هـەڵگری
کـە دەسـتت درێژە و بۆ خـۆشت کـۆتا

٥٢- ڕەوشت

دوو کەس حەسرەتیان لە دڵ دەرناچێ و پێی زیانی لە قوڕ چەقیویان نایەتە دەرێ، بازرگانێکی کەشتیی شکاو و میراتگرێکی هاودەمی ڕەندان.

پارچە

دەروێش پێـیـان ڕەوایە، خـوێنی ئاڵت بڕژێنن
گەر نەیانتوانی دەستیان بگاتە، ماڵ و سامانت

یان مەبە ئاواڵ لەگەڵ کەسانی کراس شینپۆش
یا دەستت بشۆ لە گشت سامان و بوون و مانت

یا دۆستـایەتی فیلەوانانی خاوەن فیل مەکە
یا دەبێ خـانووت هێندە قـایم بێ، نەتەپێ بانت

٥٣- ڕەوشت

ئەگەرچی خەڵاتی سوڵتان بەنرخە، بەڵام کۆنە کراسی خۆت بەڕێز و بەنرختره و هەرچەندە خـواردنی سـەر سـفرەی گەورانیش بە تامـە، بەڵام وردە نانی نێـو هەنبانەی خۆت بەتامترە.

خانە

سرکەی دەستی خۆت، لە تەکیا تەڕە
لە نانی خـێـر و گـۆشت گـا چاترە

٥٤- ڕەوشت

پێچەوانەی ڕێی ڕاست و دژی بیروڕای ئاقڵمەندانە، بە گومان دەرمان خواردن و بە نەشارەزایی و بێ کاروان ڕۆیشتن. لە "غەزالی"[1] پێشەوایان پرسی - ڕەحمەتی

١. غەزالی: (ئیمام محەمەد) لە زانایە ناودارەکانی پێچی (سەلجووقی)یە، لە ساڵی (٤٥٠)ی کـۆچی لە طوس هاتووەتە جیهان. لە زانیاریدا، لە فـقـە و حیکمەت گەیشتووەتە پایەی (مجتهد) لە ساڵی (٤٨٤)ی کۆچی لەسەر خوازتەی (نظام الملك) لە مەدرەسەی نیزامیە لە بەغدا تەدریساتی کرد، پاشان چوار ساڵ کنارەگیری کرد، تألیفاتی گرینگی لێ بەجێ ماوە... - زەکی -

خـوای لێ بێ – بـه چی گـەیشـتـیـیـه ئەم پایەیە؟ گـوتی: "بەوەی کـه هـەرچییـەکم نەزانیبایە، شەرمم لە پرسینی نەئەکرد"

پارچە

ئومـێـدی شـیـفـا هـاتنت، ئـەو دەمـە ئاقـڵانـەیە
ئەو کـەسـە نەبزت بگرێ، کـە سـروشـتت ئەزانی
چی نـازانی بپـرسـە، چونکە هـەر کـەم پرسـینە
ئەبتـــه ڕێگری پایە و زانینت بە ئـاســــانی

٢٢– پەند

هەر شـتـێکت کـە زانی بۆت دەرئەکـەوێ، پەلە لە پرسـینی مـەکـە، کـە بـۆ سـامی دەسەڵات زیانبەخشە

پارچە

کـە "لوقمـان" دیتی، لە دەسـتی داوود
بە پەرجـوو[١] ئاسـن، دەبێـتـەوە مـووم
نەیپـرسی ئەوە چی ئەکـەی، چونکە
زانی بێ پرسـین، لای ئەبێ مـەعلووم

٥٥– ڕەوشت

هەرکەسێکی لەگەڵ خراپان هـەستێ و دانیشێ، ئەگەر خـووی ئەوانیش کـاری تێ نەکا، بەکردەوەی ئەوانەوە تاوانبـار ئەبێ، خۆ ئەر بۆ نوێژێش بچتـە کاولێک، هەر گومانی مەی خواردنەوەی پێ دەبەن.

١. پەرجوو: موعجیزە.

دوو تاکی

داغی نەزانیت، دانا لەسەر خۆت
کە نەزانێکت، هەڵبژارد بە دۆست

لە دانایانم، داوا کرد یەک پەند
گوتیان لەل[1] نەزان، خۆت مەکە پەیوەند

ئەگەر داناش بی، هەر کەرت ئەکا
خۆ گەر نەزان بی، شێتترت ئەکا

٥٦- ڕەوشت

هێمن و خۆڕاگری حوشتر وەکو زانراوە، ئەگەر منداڵێک ڕێشمەکەی بگرێ و بەدوای خۆیدا ڕای کێشێ و سەد فرسەنگی ببات، سەر وەرناگێڕی و لە دووی دەڕوا، بەڵام ئەگەر خەرەند و دۆڵێکی مەترسیداری هاتە پێش کە ببێتە هۆی نەمان و لەناوچوونی و منداڵەکە بە نەزانی خۆی هەر ڕایکێشا، ئەوا ڕێشمە و جڵەوەکەی لە دەست ئەپسێنێ و چیتری بە دوادا ناچێ و لەگەڵیا ناڕوا، لەبەرئەوەی نەرمی لەکاتی توندییا کارێکی ناشیرین و دزێوە و ئەڵێن: "دوژمن بە نەرمی نابێتە دۆست، بەڵکە تەمای دوژمنایەتییەی زیاتر دەکا".

پارچە

ئەوەی دڵسۆزیت ئەکا، ببە بەخاکی بەرپێی
گەر بە پێچەوانەشە، دوو چاوی پڕکە لە خاک

بە دڵسۆزی و لەسەرخۆ، مەدوێ لەگەڵ بەدخووا
ژەنگی کۆن بە مەوڕەدی، نەرم کە ناکرێ پاک

٥٧- ڕەوشت

ئەوەی لەقسەی کەسانی تردا هەڵداتێ تا بە گەورەی تێ بگەن پایەی نەزانینی تێ دەگەن.

١. لەل: لەگەڵ

پارچە

پیــــاوێ زیرەک بێ، جـــواب ناداتـەوە
هەتـا نەزانـێ، لێـی کــراوە پرســـیـــار
گـەرچی قسـەکـەی راست و ڕەواش بێ
خـەڵکی وەک مـەحـاڵ بۆ ئەخـەنە کـار

٥٨- ڕەوشت

برینێکم لەبن کراسیدا هەبوو، شێخ - ڕەحمەتی خـوای لێ بێ - هەموو ڕۆژێ لێی ئەپرسیم، کە چۆنە؟ و نەی ئەپرسی لە کوێیە؟ زانیم خۆی لە ناوهێنانی شوێنەکەی ئەپارێزێ، چونکە ناوهێنانی هەمـوو ئەندامـێکی لەش ڕەوا نیـیـە و ناگـوترێ، ئاقڵـمەندان گوتوویانە: ئەوەی قسەکانی پێش گوتنێ کێشانـە نەکا، لە وەڵامـەکەی دەڕەنجێ و دڵی دێشێ.

پارچە

تاچاک نـەزانی، کـە قسـەکـانت ڕاسـت و بەجـێنە
دەبـێ بـۆ گــــــــوتـن، نـەکــــــــەیـتــــــــەوە زار
لە ڕاسـتی گوتنا، دەستـەوەستـانیش تۆ دابمێنی
لـەوە چاکــتـــرە، درۆیەک بـتـکا ئـازاد و رزگـــار

٥٩- ڕەوشت

درۆکـردن وەک برینـێکی گـەورەیە، ئـەگـەر چاکـیش بێـتـەوە، شـوێنەوارەکـەی هەر ئەمـێنـێ، نابینی کـە برایەکـانی "یوسـف" - سـەلامی خـوای لێ بێ - بـە درۆیەکی مـتـمـانەیان نەمـا (قال بل سولت لکم أنفسکم أمراً) باوکـیـان پێی گـوتن: ئێـوە نەفستان دنەی کارێکی دان.

پارچە

کــەسێ خــووی لـەســەر، ڕاســتـی گــوتن بـێ
ئـەیبـــوورن ئـەگــــەر، هـەڵـەی کــــرد جــــارێ

بـەڵام کـــــــــــــــە نـاوی، بـە درۆزن دەرچـوو
مـتـمـانەی ڕاسـتی، قـسـەی دێتـە خـوارێ

٦٠- ڕەوشت
گـەورەترینی هـەمـوو کـائینات، ئادەمـیـزادە و نزمـتـرین بـوونەوەریش سـەگـە و بە بۆچوونی هەمـوو ئاقڵـمەندانیش، سـەگێکی بە ئـەمـەک چاکـترە لە ئادەمـیـزادێکی سپڵە و ناسوپاس.

پارچە

سـەگ گـوێچکەی نانێک، نـاکـا فـەرامـۆش
گەر پێی دابدەی، سەد جـار، کوچکە سەنگ
بەڵام تەمـەنێک، دڵی سـپڵـەیەک بـلاوێنیـەوە
لەسـەر شـتـێکی، کـەم لێت دێتـە جـەنگ

٦١- ڕەوشت
هەوەسباز کردەوەی چاکە ناچێنێ و بێ هونەریش نابێتە سەروەر.

پارچە

بـەزەییت نـەیە، بـە گـای زۆر خـۆرا
کـە هـەر ئـەخـوات و ئەنوێ لە خـۆڕا
ئەگـەر ئەشـتـەوێ، وەک گـا قـەڵەوبی
ئەبێ بۆ جـەوری، خـەڵکی وەک کـەربی

٦٢- ڕەوشت
لە ئینجیلدا هاتووە، ئەی کوڕی ئادەم ئەگەر ماڵ و سامانت بدەمێ، بە ماڵ ئاگات لە من ئەبڕێ و ئەگـەر هەژاریشت بکەم ئەوا بە دڵتـەنگییـەوە دائەنیـشی، ئەدی شیرینی یادی منت کەی دەستگیر دەبێ و کەی پەلە لە پەرستنی من دەکەی؟

پارچە

گاوێک مـەغروور و یەک غافڵ بە ماڵ
لە نەبوونیـتـا، دەسـتکورتی و غـەمبـار
گەر حـاڵی خۆشی و ناخـۆشـیت وابێ
کەی ڕوو ئەکەیتـە، خـوای پەروەردگـار

٦٣–ڕەوشت

ویسـتـی خـوای بێ چوون، یەکـێک لەسـەر تەخـتی پاشـایەتـی ئەهێنێتـە خـوارەوە و یەکێکی تر لە زگی ماسییا ئەپارێزێ.

خانە

خـۆشە بۆ کەسێ کە ناوی خوای هەر لەگەڵدا بێ
با وەک یونسیش خـۆی لە ناو زاری نەهەنگێدا بێ

٦٤– ڕەوشت

گەر خوا تیـغی تووڕەیی دەرکێشـێ پێغـەمبەر و پیاوچاکان هـەموو سـەر دائەنەوێنن، خۆ ئەگەر ئاوڕێکی نەرمونیان بداتەوە بەدکاران دەگەیەنێتە پلەی چاکان.

پارچە

گـەر لە حـەشـرا بـە تووڕەیی لەگـەڵمـان بدوێ
پێغەمبەران کەی دەرفـەتی، شەفاعـەتیان ئەمێنێ
گـەر لـە ڕووی لـوتـفـیـشـەوە، پـەردە وەلادا
ئەشـقـیـا سـەر هەڵدێننەوە، بەهیـوای بەخشـینێ

٦٥– ڕەوشت

ئەوەی بە سزای دنیا ڕێی ڕاست نەگرێت تووشـی سزا و ناخـۆشییەکانی دنیای تر دەبێت، خوای گەورە فەرموویەتی:

(ولنذيقنّهم من العذاب الادنى دون العذاب الأكبر) واته: ئێمە ئازارە کەمەکەیان بەر لە ئازارە گەورەکە پێ دەچێژین.

یەک تاکی

پەند هەر دووانی بەکەڵکە، لەپاشـان کۆت و بەند دێ
کە پەندیـان دای و نەتویست، ئەتخـەنە کۆت و بەندێ

٦٦- ڕەوشت
پیـاوچاکان لە پێـشـینانـەوە پەند وەردەگرن بەر لـەوەی وەک ئەوان تووش بن. دزان دەست کورت ناکەنەوە، تا دەستیان کورت نەکەوە.

پارچە

مـەل ناچێتـە سـەر، دانە و داوی دیار
کـە دی مـــەلێکی، تر کــەوتۆتە بـەند
پەند لە بەدبەخـتی، خـەڵکی وەرگـرە
هـەتا وەرنـەگـــرن، ئیکە لە تۆ پـەند

٦٧- ڕەوشت
ئەوەی کە گوێی ویسـتیـان بە گرانی دروست کردووە، چ بکا تا ببیـسێ؟ و ئەوەی کەمەندی بەختەوەرییەی لە دەست دەکێشن چ بکا تا لە دەستی دەرنەچێ؟

پارچە

شـــەوێکی تاریک، بۆ دۆسـتـانـی خـوا
ڕووناکـی ئـەدا و وەک ڕۆژ ئەدرەوشێ
بەخـتـەوەرییـەک نییـە، بە زۆری بازوو
تا خوای بەخشندە، نـەیدا و نەیبەخشێ

چوارینە

لەلای کێ شکایەت کــەم؟ کــە دادوەری تر نیــیــە
لـە دەســـتی تۆش بەولاوە، دەســـتی بـالاتر نیــیــە
ئەوەی تـۆ شــارەزای کــەی، دیارە کــەس ونی ناکــا
ئەوەی کە تۆش ونی کەی، هیـچ کەسی ڕێبـەر نییـە

٦٨- ڕەوشت
گەدایەکی ئەنجام باش چاکترە، لە پاشایەکی بەدئەنجام.

خانە

پێش شـــادمـــانی، غـــەمێ بکێــشی
نەک لە دوای شـادی، ئاخـان هەڵکێشی

٦٩- ڕەوشت
زەوی ڕێژنە لـە ئاسـمـان وەردەگـرێت و ئاسـمـانیـش تۆز و خـۆڵ لە زەوی (کل أناء یترشح بما فیه) هـەر قاپە ئەوە تەڕاوش دەکا (دەدەڵێنێ) کە تێیدایە.

خانە

ئەگــەر خـووی ئێــمــەت، زۆر لـە لا بەدە
ئەتۆ خـووی باشی، خۆت لە دەست مـەدە

٧٠- ڕەوشت
خـواوەندی گـەورە و بەرز سـووچان دەبینێ و دەپۆشـێ، کەچی هـاوسێ ناشـبینێ و دەخرۆشێ

خانە

پەنا بەخوا، کە خەڵک غەیبیـان ئەزانی
کەس نەیدەما، لە دەست یەکتر ئەمـانی

٧١- ڕەوشت

لە کانگەدا زێڕ بە هەڵکەندن دێتە دەر و لە دەست قرچۆکیش بەگیان کەندن.

پارچە

قرچۆک ناخۆن و گوێیان هەڵ ئەخەن
ئەڵێن هەر ئومێد، باشترە لە خواردن
ڕۆژێک ئـەبینـی، بـە کـــامـی دوژمـن
زێڕ ماوە و قرچۆک، چۆتە پای مردن

٧٢- ڕەوشت

هەر کـەسـێک بەزەیی بە ژێردەسـتـانـدا نەیەتەوە، دووچاری ئازاری زەبردەسـتـان دەبێ.

دوو تاکی

نەهـەر بازوویەک، کــە هێــزێکی بوو
ئەبێ بشکێنـێ، لە بێ هێــزێ دەست
دڵی بێ نەوا، قـــەت مـــەدە ئازار
ڕۆژێ ئەکــەویە، بـەر هێــزی زۆردار

١- سەرگوزەشتە

دەروێشێک ئاوا ئەناوڕایەوە: "خوایە بەزەییت بەخراپاندا بێتەوە" کە خۆت ڕەحمت بە چاکان کردووە و بە باشیت ئافەریدە کردوون.

٧٣- ڕەوشت

کە پیاوی ئاقڵ تەنگوچەڵەمەیەکی هاتە پێش، خۆی لێ بە دوور دەگرێ و لە جێی خۆیدا لەنگەر دەگرێ، چونکە سەلامەتی لە کەنارە و لێرە خۆشیی لە خۆی ئەبینێ.

٧٤- ڕەوشت

قومارچی سێ و شەشی ئەوێت، کەچی هەر سێیەکە هات.

خانە

هەزار جار لەوەڕ، خۆشترە لە مەیدان
بەڵام کوا ئەسپ، بە دەست خۆیەتی هەوسار و جڵەو

٧٥- ڕەوشت

یەکەم کەسێک کە دەستپێشخەری کرد و ئەنگوستیلەی لە دەست کرد "جەمشید" بوو، لێیان پرسی: "ئەوە بۆچی جوانیت دایە دەستی چەپ و کە گەورەیی ڕاستەقینە هەر بۆ ڕاستەیە؟ گوتی: دەستی ڕاستە جوانی ڕاستەقینەی خۆی بەسە."

پارچە

فەرەیدوون گوتیە نەققاشانی چین
لە خوار داوێنی، چادرەکەی بنووسن
لەگەڵ "بەدان" دا، باش بە ئەی هۆشیار
کە چاکان خۆیان، گەورە و خۆشبەختن

٢- سەرگوزەشتە

لە گەورەیەکیان پرسی: "لەگەڵ ئەو هەموو گەورەیییەی کە دەستی ڕاست هەیەتی، بۆ ئەنگوستیلە هەر لە دەستی چەپ دەکەن؟ وەڵامی دایەوە "ئەی نازانی کەسانی لێهاتوو هەمیشە بێ بەشن؟"

خانە

ئەوەی ڕسکاندی، خــۆشــی و هەژاری
یـان بەخت ئـەدا، یا بـەخـــتـــیـــاری

٧٦- ڕەوشت

ئەو کەسە دەتوانـێ بێ ترس ئامۆژگاری و پەندی پاشـایان دابدا، نە ترسـی سـەری هەبێ و نە تەمای زێڕ.

دوو تاکی

چ زێڕ بڕێژیە، بـەر پێی خـــــودانـاس
یا شـیـری هینـدی، لەسـەر ڕاگری راس
نە ئومێد، نە باکیان، ئەبێ لە هیچ کەس
ئەمــەیە بناغـەی، خـوا پەرســتی و بەس

٧٧- ڕەوشت

شـا بۆ نـەهێشـتنی سـتـەمکارانە و پۆلیس بۆ خـوێنخـواران و قـازیش بۆ بیسـتنی سکاڵایانە لە دزان، بەڵام دوو دوژمنی بەحەق ڕازی، هەرگیز ناچنە بەردەمی قازی.

پارچە

کـــە دیتت دەبێ، بیـــدەی ئـەو حـــەقـــەی کـــەوا لـەســـەرتـە
بە خۆشی بیدەی یەکجار چاکترە، نەوەک بەهەراو جەنگ و دڵتەنگی
گـــەر کـــەســـێک باج و خـــەراجی نـەدا، بـە ڕەزامـــەندی
بەزۆرەملێ هەر لێی دەستێنن، لەگەڵ هەقدەستی کاکی سـەرهەنگی

٧٨- ڕەوشت

هەموو کەسێک ددانی بە ترشی ئاڵ دەبێتەوە، قازییان نەبێ بەشیرینی.

خانە

قازی گەر بەرتیل بخوا، پێنج خەیار
بۆت دادەتاشێ جێی دە بێستانزار

٧٩- ڕەوشت

سۆزانیی پیر ئەگەر تۆبە لە نابەکارییە نەکات چ بکات و پۆلیسی دەرکراویش لە مەردوم ئازارییە؟

خانە

لاوێکی گوشەنشین، شێرێکی ڕێی خودایە
پیرێک لە گۆشەیەکدا، کلۆڵی دەست و پایە

خانە

لاو ئەبێ زۆر بەهێزبێ، تا خۆی دوورکا لە شەهوەت
پیر خۆی ئارەزووی سستە، بۆی ڕاست نابێتەوە ئالەت

٨٠- ڕەوشت

لە دانایەکی ناوداریان پرسی، زۆر درەختی بەرز و بڵندو بەردار هەیە کە خودای گەورە ڕسکاندوونی و هیچیشیان، لە داری سەروو بەولاوە پێیان نەگوتراوە ئازاد و بەریش نادا، هۆی ئەمە چییە؟ گوتی: "هەر درەختە و دەرخۆری وەرزێکە بۆ بەردان، هەندێک جار بەو وەرزانە تازەو گەشن، کە وەرزەکەش بەسەرچوو ئەوە سیس و ژاکاون. بەڵام سەروو لەو دار و درەختانە بەدەرە و هەموو کاتێک و هەمیشە هەر سەوز و گەش و جوانە، ئەمەش هەر خوو و خدەی ئازادانە.

پارچە

دڵ مەبەستە بەوەی کە دەڕوا، دیجلە زۆر
لە پاش خەلیفەکانیش، تێپەڕیوە لە بەغداد

ئەگەر تۆ لە دەستت دێ، وەک دارخورما چاوتێربە
گەر لە دەستیشت نایە، وەک سەروو ببە ئازاد

٨١- ڕەوشت
دوو کەس بە حەسرەتەوە مردن: یەکێکیان ئەوەی هەیبوو نەیخوارد و ئەوەی تریان زانی و نەیکرد.

پارچە

کەس بەو جۆرە نابینێ، پیاوی قرچۆک بە مەزنی
لە کەم و کورتییەکانی بدوێت و بۆی تێ کۆشێ

بەڵام ئەگەر چاو تێرێک دوو سەد گوناهی هەبێ
سەخاوەت و بەخشینی، عەیبەکانی ئەپۆشێ

کتێبی گوڵستان بە پشتیوانییە خوای، کە یارمەتی و هاریکاری هەر لەو دەخوازرێت، تەواو بوو. هەروەک ڕەوشتی دانەرانیشە، لە هیچ نووسەرانێکی پێشینە نەخوازراوەتەوە و شیعرەکانی لە کەس وەرنەگیراون.

هۆنراو
کۆنە شڕەی خۆت، بۆ خۆ جوانکردن
چاترە لە کراسێک، بۆی بکەویە خواستن

زۆرینەی وتەکانی سەعدی شادی هێن و دڵخۆشکەر و جووڵێنەرن و خۆشییان تێکەڵە و کورت بینانیش بەم هۆیەوە زمانی سەرکۆنە و تان و تەشەریان درێژ کردووە کە بەبێ سوود مێشکی سەربردن و دووکەڵی چرا هەڵمژین، کاری ئاقڵان نییە، بەڵام بۆ بیرو هزری ڕەوشەنی خاوەن دڵان، کە رووی قسە و وتاران لەوانە، شاراوە نییە کە دوڕری پەند و ئامۆژگاریی تێدا کێشراوەتە ناو تانوپۆی هەودای بڕگە و بابەتەکانیەوە و دەرمانی تاڵی ئامۆژگاریشمان تێکەڵ بە هەنگوینی وتاری جوان کردووە تا بیرو مێشکی خوێنەری پێوە ماندوو نەبێ و لە سامانی

وەرگرتنیش بێبەش نەبێ (الحمدلله رب العالمین) سوپاس بۆ خودای پەروەردگاری دنیایە.

دوو تاکی

ئامۆژگاریمان، لەجێی خۆیداکرد
رۆژگارانێکمان، تێدا بەسەربرد

گەر نەهاتە گوێی، ئارەزووی هیچ کەس
لای پێغەمبەران، گەیاندنە و بەس

(ئەی خوێنەری. کتێب، بەزەیی تەنیا لە خوا بخوازە
بۆ لێبوردنی کۆکەرەوەی و بۆ خاوەنەکەی

هەر چییەک چاکە لەوەی کە بۆ خۆت ئارەزووت لێیە
دوای هەمووان داوای بەخشین کە، لە بۆ نووسەرەوەکەی

گەر من لە ڕۆژی رابوون هەلێکم دەست بکەوتبایە
لای ئەو دڵسۆزە، دەمگوت ئەی گەورە و سەروەری ئێمە

گوناهکارەکە منم ئەی گەورەی هەموو خێرخوازان
چی خراپەیە هەمووم کردووە هاتووم خوازیاری بەد بەخشینێمە)

خانە

سوپاس بۆ خودا، کە ئەم کتێبە دوایی هات
پێش ئەوەی ژیانی من، بە کۆتا بگات

کۆ: ١٩٦٧/٤/٢٢

پێڕست

ناسـاندن 5
"دیبـاجـە" 9
هۆی دانانی پەڕتووکەکە 16
پۆزش هێنانەوە لە کۆتاکردنی خزمـەت و هۆی هەڵبژاردنی گۆشـەنشینی 24
دەرگەی یەکەم: لە ڕەوشتی پاشایان 28
دەرگەی دووەم: لەبارەی خووی دەروێشـانەوە 79
دەرگەی سێیەم: لەبارەی قنیات (قەناعەت) و دڵنیابوون بە بەش 124
دەرگەی چوارەم: لە سوودی خـامۆشی (بێدەنگی) 158
دەرگەی پێنجـەم: لە ئەوین و لاوێنیدا 166
دەرگەی شـەشـەم: لـە بێهـێزی و پیـری 197
دەرگەی حـەوتەم: لە كاریگەریی پەروەردەوە 206
دەرگەی هـەشـتـەم: لەسـەر پەیڕەوی هـەڵسـووڕاندنی ژیان 233